

Antenne 2008

Trends in alcohol,
tabak en drugs
bij jonge Amsterdammers

with English summary

Annemieke Benschop • Ton Nabben • Dirk J. Korf

ANTENNE 2008

ANTENNE 2008

TRENDS IN ALCOHOL, TABAK EN DRUGS BIJ JONGE AMSTERDAMMERS

Annemieke Benschop - Ton Nabben - Dirk J. Korf
m.m.v. Floor van Bakkum en Jaap Jamin

Antenne 2008 (Jellinek Reeks, nr. 20) is uitgevoerd door het Bonger Instituut voor Criminologie, Universiteit van Amsterdam, in opdracht van Jellinek Preventie.

Universiteit van Amsterdam
Bonger Instituut voor Criminologie
Postbus 1030
1000 BA Amsterdam
www.bonger.nl
Tel : (+31) 020 525 3918
E-mail : bonger-fdr@uva.nl

Jellinek Preventie
Postbus 75848
1070 AV Amsterdam
www.jellinek.nl
Tel : (+31) 020 590 13 30
Fax : (+31) 020 590 13 38
E-mail : preventie@jellinek.nl

Uitgave: Rozenberg Publishers (www.rozenberggps.com)
Omslagontwerp: Anne Toledo
Engelse vertaling samenvatting: Michael Dallas

Benschop A, Nabben T, Korf DJ (2009) *Antenne 2008. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

ISBN 978 90 361 0137 0 / NUR 740

Trefwoorden: alcohol, tabak, drugs, uitgaan, trends, clubbezoekers, preventie

© 2009, de auteurs.

INHOUD

I	intro	9
II	panel	23
III	clubbezoekers	95
IV	preventie indicatoren	139
V	samenvatting	159
VI	english summary	165
	bijlagen	
	A panel	171
	B clubbezoekers	185
	C preventie indicatoren	223
	muzieklexicon	231
	literatuur	235

I

INTRO

Oude tijden. Nieuwe tijden.	11
1 een gecombineerde monitor	12
2 cijfers uit voorgaande Antennes	14
2.1 scholieren.....	14
2.2 jongeren in de jeugdzorg	15
2.3 coffeeshopbezoekers	15
2.4 cafébezoekers.....	16
3 andere Amsterdamse cijfers	16
3.1 middelengebruik in de algemene bevolking	17
3.2 opiaatverslaafden.....	18
3.3 arrestaties.....	19
3.4 ongevallen.....	20
4 de volgende hoofdstukken	22

Oude tijden. Nieuwe tijden.

Het Amsterdamse uitgaansleven is twintig jaar na de introductie van house ingrijpend veranderd. Het uitgaanscircuit is door de komst van tientallen nieuwe clublocaties fors gegroeid. De danscultuur ligt verankerd in het nachtleven en is een belangrijke vrijetijdsbesteding geworden voor veel jonge Amsterdammers. De storm die de uitbundige houserevolutie, met in haar kielzog ecstasy, destijds wist te ontketenen is al weer geruime tijd geluwd. Nieuwe regelgeving en voortschrijdende professionalisering bij clubexploitanten en dance organisaties hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de huidige regulering van het nachtleven, die is vastgelegd in convenanten en vergunningen. De wildheid van underground, de spontane drugsexcessen en het ongebreidelde hedonisme van de jaren negentig lijken bedwongen.

House is inmiddels clubfähig, de puberteit voorbij, en wordt door de nieuwe stapgeneratie niet meer vanzelfsprekend met ecstasy geassocieerd. Het feestplezier is gebleven, maar de tomeloze uitbundigheid van weleer heeft onmiskenbaar terrein verloren. De huidige stapgeneratie van twintigplussers – generatie Y, generatie Einstein, generatie Blah!, of hoe ze door trendwatchbureaus ook genoemd wordt – waren eind jaren negentig, toen het gebruik van drugs in het Amsterdamse nachtleven zich op een absoluut hoogtepunt bevond, nog *screenagers*. De ‘nieuwe nuchterheid’ na de eeuwwisseling werd door deze ‘stille generatie’ geïnitieerd en beïnvloed. Ze oogt meer ingetogen, straalt *coolness* uit en geniet van nieuwe technologische gadgets en bling. Uitzonderingen daargelaten natuurlijk, maar die vallen dan ook meteen op, als ze er tenminste bij de voordeur door opletten portiers niet al uitgefilterd zijn.

In Antenne hebben we meermaals bericht over de culturele rumoermakers die tandenknarsend moeten toezien dat de feestbarometer is gezakt naar vrolijke saai- en braafheid. Zij ageren tegen de ‘vertrutting’ van Amsterdam, de strengere regelgeving en het zero tolerance beleid, maar zijn roepende in de woestijn, want het uitgaanspubliek lijkt zich weinig te bekommeren om opsporing, fouillering, ordehandhaving en preventieve controles in het publieke feestdomein. Sterker nog, het publiek laat alle nieuwe regelgeving gelaten over zich heen komen. Er is eerder sprake van een oorverdovende stilte. Grote dance organisaties klaagden afgelopen jaren wel steen en been over fanatieke Horeca Interventie Teams (HIT) van de Amsterdamse politie en de onheuse behandeling van bezoekers. Maar hun belangen zijn veranderd. De dance industrie bevindt zich in een pijnlijke spagaat tussen commercieel gewin en het oude house idealisme van ‘free right to party’. De feestmachine moet doordraaien.

Generaties komen en gaan. Oude tijden gaan schoksgewijs over in nieuwe. De uitgaansscene van weleer is na twintig jaar compleet vervangen. En de huidige tijdgeest? Als we deze moeten afmeten aan de economische actualiteit, dan staat Amsterdam nog wat te wachten. Lekker studeren, consumeren en doorstromen naar een fijne baan is voor jongeren in de toekomst misschien niet meer vanzelfsprekend. De ongekende groei van afgelopen decennia is voorlopig tot stilstand gekomen. Het is nog te vroeg om te zeggen wat voor gevolgen dit heeft voor het uitgaansleven en druggebruik. Deze Antenne houdt haar voelsprietten scherp om in de komende periode hierover te kunnen berichten.

1 een gecombineerde monitor

Sinds 1993 beschrijft Antenne elk jaar op basis van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens trends en middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Amsterdam. De multi-methodische onderzoeksaanpak kent drie vaste onderdelen: de panelstudie, de survey en de preventie indicatoren.

In de **panelstudie** worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van interviews met een panel van insiders. Hierbij richten we ons vooral op het uitgaansleven. De nadruk ligt op trendsetters uit verschillende club- en partyscenes. Dit zijn degenen die voor het eerst met nieuwe middelen experimenteren, of waar 'oude' middelen voor het eerst weer in zwang raken. Trendsetters zijn ook degenen bij wie zich het eerst een dalende populariteit van een bepaald middel of een bepaalde manier van gebruik aandient. De panelleden uit het clubcircuit zijn innoverende consumenten met een sterk besef van de vergankelijkheid van trendmatigheden en zij kunnen snel switchen tussen scenes en locaties. In hun netwerken bevinden zich relatief veel economisch en cultureel succesvolle twintigers en dertigers. De partygangers zijn over het algemeen jonger en doorgaans lager opgeleid. Een deel van de partyscene bezoekt ook kleinschalige feesten in tunnels, gebouwtjes, schuurtjes of braakliggende terreinen. Daarnaast richt de panelstudie zich op buurt- en probleemjongeren. Hier verlopen ontwikkelingen anders en gaat het ook om andere middelen. In plaats van 'party drugs' gaat het bij deze jongeren vooral om cannabis en 'straatdrugs' (zoals basecoke of crack).

De panelstudie rapporteert over geruchten, signalen en trends in Amsterdamse jongerenculturen, maar precieze cijfers ontbreken in dat deel. Cijfers vormen daarentegen de kern van de **survey**. De survey levert aantallen, gemiddelden en percentages over middelengebruik in specifieke jongerengroepen. Aan de hand van de surveys krijgen we een beeld van de mate waarin nieuwe trends die

waargenomen worden via de panelstudie zich voordoen bij andere groepen jongeren en jongvolwassenen. Verschillende groepen worden afwisselend onderzocht: scholieren, jongeren in de jeugdzorg, coffeeshopbezoekers, cafébezoekers en clubbezoekers. De laatste groep is in 2008 voor de vierde maal onderwerp van de survey.

De **preventie indicatoren** zijn cijfers over informatie- en adviesvragen bij een telefonische servicelijn en via internet, over voorlichtingscontacten op party's en over testuitslagen van vrijwillig aangeleverde drugs. Dit noemen we indicatoren omdat het secundaire informatie over markt of gebruik betreft of informatie is die afkomstig is van een selecte groep gebruikers. Dit neemt niet weg dat deze informatie aanwijzingen kan verschaffen over veranderingen in middelengebruik en verschuivingen in de drugsmarkt, waar preventie op kan inspelen.

De gegevens uit de verschillende onderdelen van Antenne schetsen samen een beeld van ontwikkelingen op de drugsmarkt. De ervaringen met Antenne hebben een model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs opgeleverd. In het onderstaande schema onderscheiden we vier elkaar opeenvolgende fasen. De vierde fase van dalende populariteit kan, na kortere of langere tijd, weer gevolgd worden door een herhaling van de cyclus. Per fase is aangegeven welk onderdeel van Antenne de meest relevante informatie oplevert.

model voor de algemene verspreiding van (uitgaans)drugs

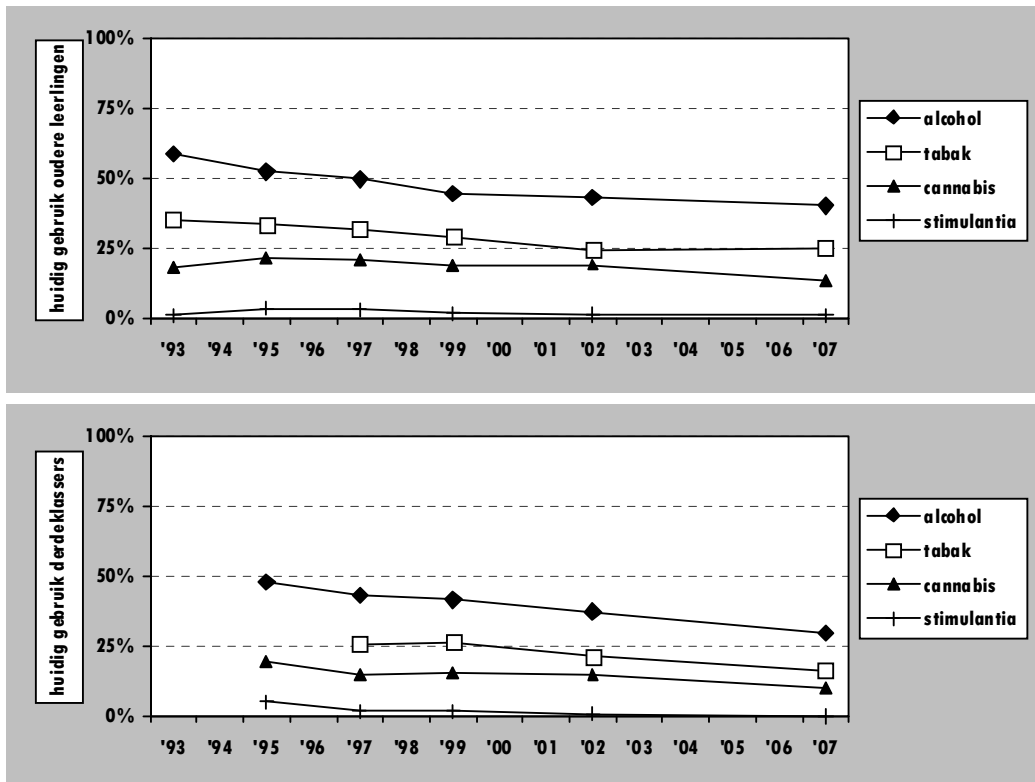
fase	antenne onderdeel
1. TRENDSETTERS Introductie van nieuwe middelen of manieren van gebruik en revival van oude middelen of manieren van gebruik.	Panelstudie
2. TRENDVOLGERS Verspreiding van middelen in subculturele settings (vaak met muziek als dragende, bindende kracht).	Survey (vooral clubbezoekers) Preventie indicatoren
3. MAINSTREAM Verdere verspreiding onder een breder publiek van jongeren en jongvolwassenen.	Survey (vooral scholieren) Preventie indicatoren
4. DALENDE POPULARITEIT Middelen verliezen aan invloed onder trendsetters.	Panelstudie

2 cijfers uit voorgaande Antennes

De cijfers en trends uit de surveys onder middelbare scholieren, jongeren in de jeugdzorg, coffeeshopbezoekers en cafébezoekers van eerdere jaargangen van Antenne worden in dit inleidende hoofdstuk kort weergegeven. We richten ons hierbij op het huidige gebruik (afgelopen maand). Resultaten van voorgaande surveys onder clubbezoekers komen later in deze rapportage aan bod.

2.1 scholieren

Vanaf 1993 is in totaal zes maal een survey uitgevoerd onder leerlingen in het voortgezet onderwijs in Amsterdam.¹ Drie groepen leerlingen worden onderzocht: oudere leerlingen in de voorlaatste klassen (3 vmbo, 4 havo en 5 vwo), derdeklassers (sinds 1995) en brugklassers (sinds 2007).

In 2007 was een kwart van de oudere leerlingen huidige roker, tweevijfde was huidige drinker en een zevende huidige blower. Bij de derdeklassers was dat respectievelijk een zesde, een derde en een tiende. Brugklassers scoorden nog weer

¹ Korf & van der Steenhoven (1994); Korf, Nabben & Schreuders (1996); Korf et al. (1998); Korf et al. (2000); Korf, Nabben & Benschop (2003); Nabben, Benschop & Korf (2008).

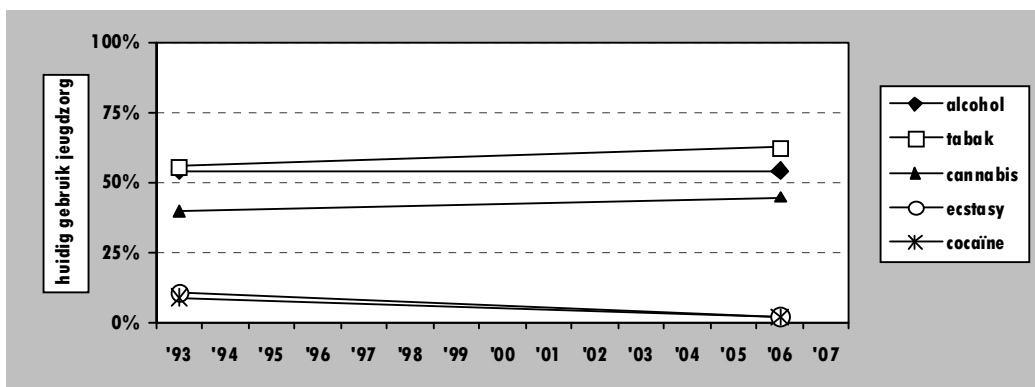
ongeveer de helft lager. Huidig gebruik van stimulantia (ecstasy, cocaïne en/of amfetamine) kwam bij oudere leerlingen nog af en toe voor (1%), maar bij de derdeklassers en brugklassers vonden we geen enkele huidige gebruiker.

Het gebruik van al deze middelen daalde in de loop der tijd, vooral onder derdeklassers.

2.2 jongeren in de jeugdzorg

In 1993 zijn 'probleemjongeren' van het Jongeren Advies Centrum (JAC) en Psychologisch Pedagogisch Instituut (PPI) onderzocht. In 2006 waren dat jongeren van jeugdzorginstelling Spirit.² Van deze jongeren was een kleine meerderheid huidige drinker, bijna tweederde huidige roker en bijna de helft huidige blower. Huidig gebruik van ecstasy of cocaïne (2%) was gering.

Vanwege de lange tussenliggende periode en de verschillende instanties moeten we de term 'trend' hier voorzichtig hanteren. Vergelijking van de twee surveys laat voor 2006 echter wel duidelijk lagere cijfers zien wat betreft ecstasy- en cocaïnegebruik. Het aandeel huidige rokers was in 2006 iets groter; het aandeel huidige drinkers en blowers bleef gelijk.

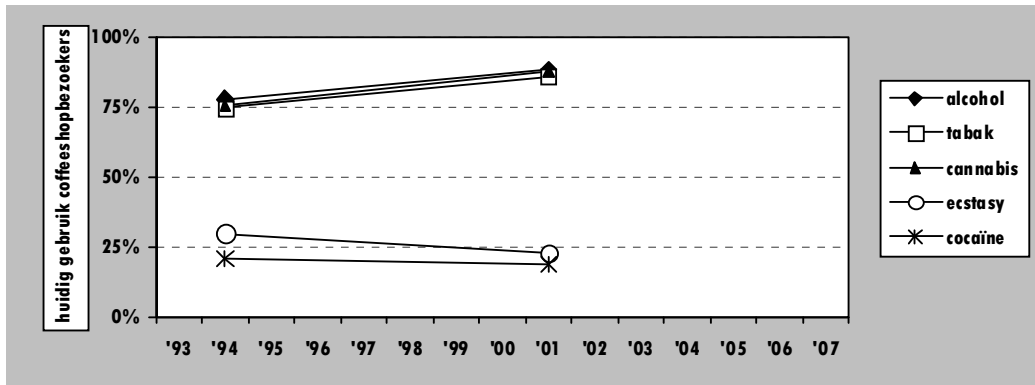

2.3 coffeeshopbezoekers

De coffeeshopbezoekers zijn in het kader van Antenne tweemaal onderzocht.³ In 2001 waren negen van de tien coffeeshopbezoekers huidige roker, drinker, of blower. Ongeveer een kwart behoorde tot de huidige gebruikers van ecstasy en een vijfde was huidige cocaïnegebruiker. Gebruik van alcohol, tabak en cannabis steeg tussen 1994 en 2001; het gebruik van ecstasy en cocaïne bleef vrijwel gelijk.

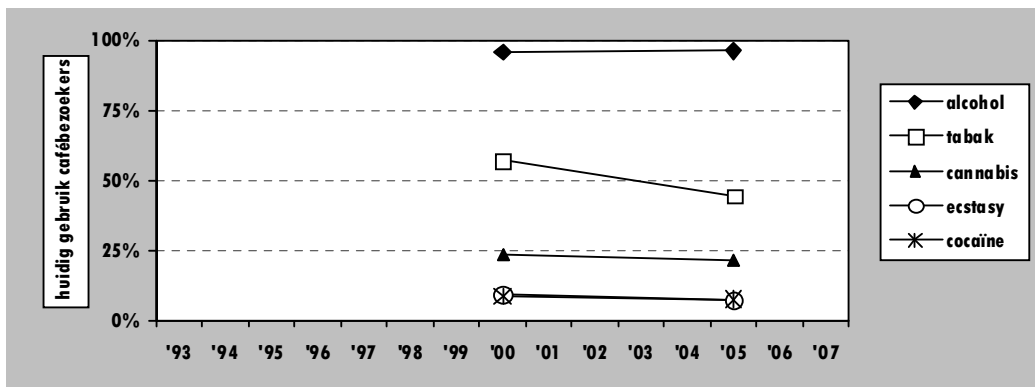
² Korf & Van der Steenhoven (1994); Nabben, Benschop & Korf (2007).

³ Korf, Nabben & Schreuders (1995); Korf, Nabben & Benschop (2002).

2.4 cafébezoekers

Bezoekers van mainstream, hippe, homo en studentencafés in de binnenstad van Amsterdam zijn in 2000 en 2005 onderzocht.⁴ In 2005 was er niet één cafébezoeker die nog nooit alcohol had genuttigd en op een enkeling na was iedereen huidige drinker. Minder dan de helft was huidige roker en één op de vijf was huidige blower. Het huidige ecstasy- en cocaïnegebruik was vrijwel gelijk aan elkaar en bedroeg minder dan 10%. Het middelengebruik onder de cafébezoekers was in 2005 grotendeels hetzelfde als in 2000. Belangrijkste uitzondering hierop was het gebruik van tabak: het aandeel rokers liet in vijf jaar een flinke daling zien.

3 andere Amsterdamse cijfers

Daar waar Antenne zich richt op de jongere bevolking, geven andere cijfers een breder beeld van middelengebruik. Naast cijfers over middelengebruik in de algemene bevolking zijn dat gegevens over de methadonverstrekking, arrestaties

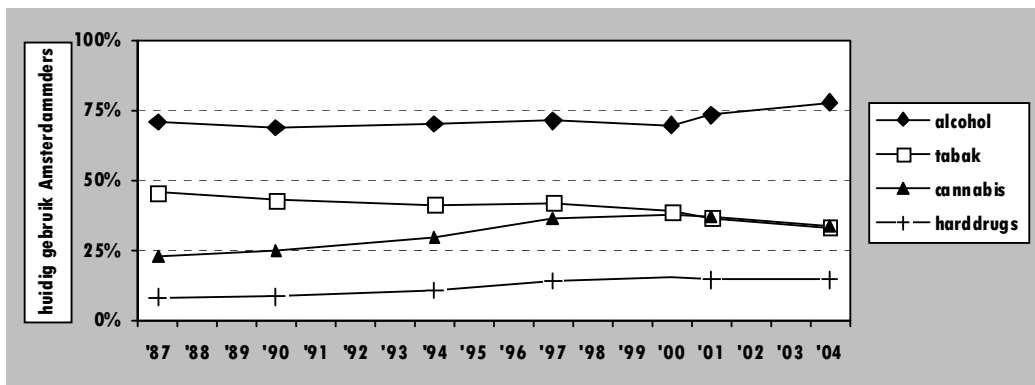
⁴ Korf, Nabben & Benschop (2001); Nabben, Benschop & Korf (2006).

voor overtreding van de Opiumwet en drugsgerelateerde ongevallen. Hieronder een kort overzicht.⁵

3.1 middelengebruik in de algemene bevolking

In het kader van het Nationaal Prevalentie Onderzoek (NPO) is tussen 1987 en 2001 vijfmaal het gebruik van legale en illegale drugs bij grote, representatieve steekproeven van de Amsterdamse bevolking van 12 jaar en ouder onderzocht.⁶ De Amsterdamse Gezondheidsmonitor GGD Amsterdam leverde in 1999/2000 en 2004 cijfers over roken, drinken en druggebruik bij de algemene Amsterdamse bevolking van 16 respectievelijk 18 jaar en ouder.⁷ In onderstaande grafiek zijn de gegevens van deze onderzoeken gezamenlijk weergegeven. Op basis van de gegevens uit 2004 is een derde van de Amsterdammers een roker en ongeveer 80% een drinker. Vergeleken met de gezondheidsenquête van 1999/2000 is het aandeel rokers gedaald, maar nam het aandeel drinkers juist toe.

Het ooit-gebruik van cannabis en harddrugs⁸ nam tijdens de jaren negentig gestaag toe, maar de laatste jaren lijkt er sprake te zijn van een kentering. In 2004 had een derde van de Amsterdammers ooit wel eens geblowd en ongeveer één op de zes ooit wel eens harddrugs gebruikt.

In 2007 is de nieuwste versie van het NPO gepresenteerd.⁹ In deze publicatie zijn echter alleen landelijke cijfers terug te vinden. Daaruit blijkt een stabilisatie van

⁵ Deze cijfers zijn in voorgaande Antennes grotendeels terug te vinden. Daar waar mogelijk zijn gegevens aangevuld en geactualiseerd.

⁶ Abraham, Kaal & Cohen (2003).

⁷ Dijkshoorn (2002); Uitenbroek et al. (2006). De resultaten van de Amsterdamse Gezondheidsmonitor 2008 worden in het najaar van 2009 verwacht.

⁸ Cocaine, heroine, amfetamine of ecstasy. Voor de NPO gegevens (1987-2001) tevens hallucinogenen, inclusief paddo's. De vergelijking van de gegevens is daarom ook lastig.

⁹ Rodenburg et al. (2007).

het gebruik van soft- en harddrugs en een daling in het roken van tabak. Of deze recente trends ook voor de Amsterdamse bevolking gelden is niet bekend.

Uit twee rapporten met speciale aandacht voor Turkse, Marokkaanse en Surinaamse Amsterdammers uit 2002 en 2006 blijken – in vergelijking met de autochtone Nederlandse Amsterdammers – de Surinamers iets vaker te roken, maar veel minder vaak te drinken. Hetzelfde geldt voor Turken; met name de mannen. Bij de Marokkanen is zowel het aandeel drinkers als het aandeel rokers fors kleiner.¹⁰

Uit een studie naar middelengebruik onder mbo scholieren in Amsterdam van 2005 komt naar voren dat, in vergelijking met de algemene bevolking van 12 jaar en ouder, deze specifieke groep 16-19 jarigen minder vaak huidige drinkers zijn (59%), maar meer ervaring hebben met cannabis (45% ooit-gebruik).¹¹

De voorlopige resultaten van de Amsterdamse Jeugdmonitor onder leerlingen in de tweede klas van het voortgezet onderwijs (13-14 jaar) zijn in een factsheet gepubliceerd.¹² In het schooljaar 2005-2007 dronk 39% wel eens alcohol en had 11% de afgelopen week alcohol gedronken.¹³ Verder had 6% de afgelopen week gerookt en 5% de afgelopen maand geblowd. In vergelijking met de resultaten van schooljaar 2004-2005 lijkt tabak- en cannabisgebruik toegenomen.¹⁴

3.2 opiaatverslaafden

Op basis van de registraties van verstrekking van opiaten (methadon en medische heroïne) publiceert de GGD Amsterdam regelmatig schattingen van het aantal opiaatverslaafden in Amsterdam. De meest recente schatting uit 2004 komt neer op 3500 á 4000 opiaatverslaafden.¹⁵ In dat jaar ontvingen 2660 patiënten via CAD/Jellinek, huisarts of GGD methadonbehandeling en kregen 1157 verslaafden in de politiecel methadon verstrekt. De schattingen van het aantal opiaatverslaafden laten al jaren een daling zien. De schatting op jaarbasis is in 15 jaar gehalveerd. Dit komt vooral door het wegblijven van buitenlandse of buiten-

¹⁰ Dijkshoorn (2002); Dijkshoorn (2006).

¹¹ Stolte, Schilthuis & Van der Wal (2005).

¹² GGD Amsterdam (2008).

¹³ Aan ongeveer de helft van de scholieren is gevraagd of ze wel eens alcohol drinken, de rest werd gevraagd of ze de afgelopen week hadden gedronken.

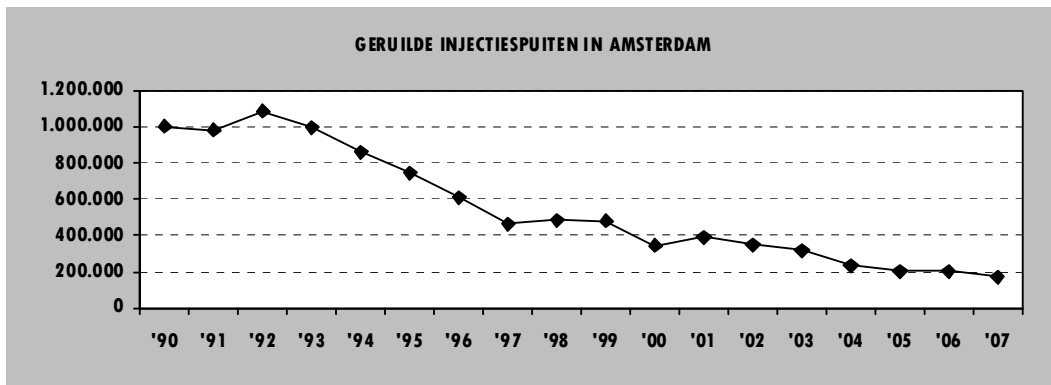
¹⁴ Toen rookte 7% van de leerlingen, waarvan 33% de afgelopen 4 weken (= 2% van het totaal). Daarnaast had 9% ooit geblowd, waarvan 24% de afgelopen 4 weken (= 2% van het totaal). Zie: Van Vuuren & Nijman (2006).

¹⁵ Afhankelijk van de schattingsmethode. Via kwartaalberekening = 3491, via jaarberekening = 3928.

steedse verslaafde 'toeristen' (verslaafden die korte tijd in Amsterdam verblijven). De belangrijkste verandering in de samenstelling van de populatie is echter de stijging van de leeftijd. De doorsnee leeftijd van methadoncliënten stijgt ongeveer een jaar per jaar: van 28 in 1985 naar 45 in 2004. Er komen weinig jonge opiaatverslaafden bij.¹⁶

3.2.1 spuitenuitruil

Om het risico van besmetting met gevaarlijke infectieziektes als hepatitis en hiv te beperken, kunnen druggebruikers hun gebruikte spuiten omwisselen voor schone nieuwe. Met de daling van het aantal drugsverslaafden is ook het aantal omgeruilde spuiten drastisch gedaald. Ook blijken de nog bestaande verslaafden hun drugs minder vaak te injecteren. Begin jaren negentig werden jaarlijks nog meer dan een miljoen spuiten geruild, maar anno 2007 waren dat er minder dan 200.000.¹⁷

3.3 arrestaties

In 2007 werden in de politieregio Amsterdam-Amstelland **3.347** arrestaties verricht in verband met overtreding van de Opiumwet.¹⁸ De meeste aanhoudingen betroffen bezit van of handel in harddrugs. Let wel: een persoon kan meerdere malen gearresteerd zijn. Deze cijfers gaan dus niet over unieke personen. Het grootste gedeelte van de arrestaties in de regio vond plaats Amsterdam zelf.

De politiecijfers weerspiegelen vooral prioriteiten in beleid en handhaving. De nadruk ligt hierbij duidelijk eerder op harddrugs dan op softdrugs. Een stijging of

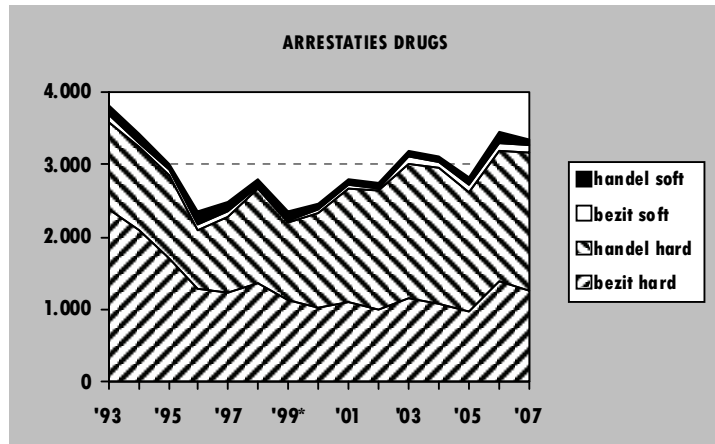
¹⁶ Van Brussel & Buster (2005).

¹⁷ O+S (2008) en eerdere versies via www.os.amsterdam.nl.

¹⁸ Daarnaast zijn er 13 aanhoudingen verricht in verband met drugs- of drankoverlast.

O+S (2008) en eerdere versies via www.os.amsterdam.nl. Let op: voor 1999 t/m medio november!

daling in het aantal aanhoudingen hoeft niet te duiden op toename of afname in bezit, handel, of zelfs gebruik van drugs in Amsterdam. Het aantal aanhoudingen in verband met softdrugs was de laatste jaren zeer stabiel. In 2006 zagen we echter een stijging in

vooral het aantal aanhoudingen voor handel in softdrugs, die we toeschreven aan een toename van het aantal ontmantelingen van hennepkwekerijen.¹⁹ In 2007 is het aantal aanhoudingen voor cannabishandel weer gehalveerd (van 165 naar 85). Het totaal aantal arrestaties in verband met handel in harddrugs is in 2007 nagenoeg gelijk aan het jaar ervoor. Het gaat echter vaker om handel en minder vaak om bezit.

3.4 ongevallen

De GGD Amsterdam registreerde in 2007 een totaal van **3.203** interventies van de Centrale Post Ambulancevervoer (CPA) in verband met het gebruik van alcohol en drugs.²⁰ Dit kunnen zowel gevallen zijn geweest van mensen die onwel werden door alcohol- of druggebruik, als ongelukken onder invloed. Zoals gebruikelijk is het grootste deel gerelateerd aan **alcohol**; maar liefst 2.138 ambulanceritten.²¹

Het aantal **cannabis**gerelateerde ritten laten een vreemde dip zien vóór de eeuwwisseling. Over de lange termijn ontwaren we een gestage toename. In 2007 waren er 444 ongevallen in verband met cannabisgebruik, dat is iets minder dan het jaar ervoor. Vooral het aandeel ongevallen als gevolg van het eten van spacecake nam af.

Het aantal ongevallen als gevolg van het gebruik van **'roesmiddelen'** (heroïne, cocaïne) is de laatste jaren stabiel. In 2007 waren dat er 220.

Ook het aantal ambulanceritten met betrekking tot **ecstasy** (67 in 2007) laat geen grote schommelingen zien.

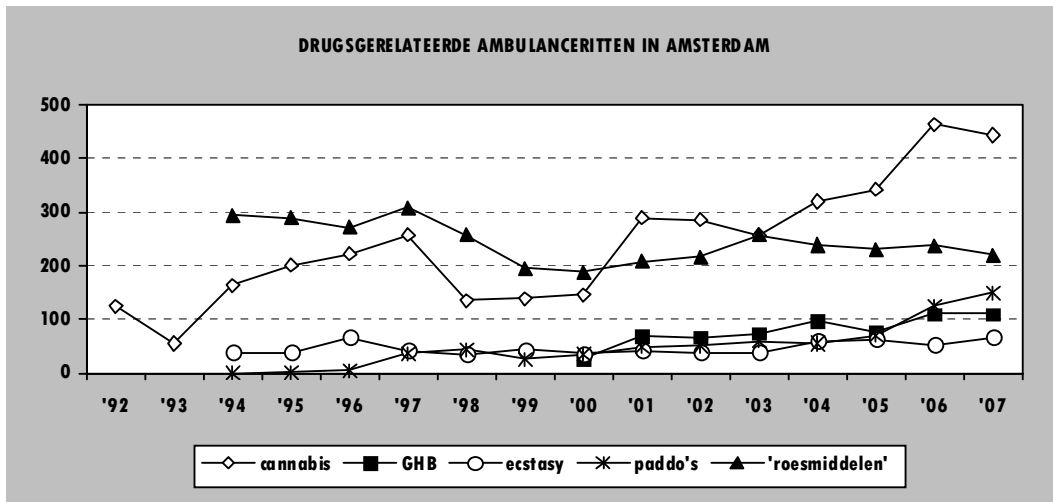
¹⁹ Wouters, Korf & Kroeske (2007).

²⁰ Dubbeltellingen door combinaties van meerdere middelen zijn mogelijk.

²¹ O+S (2008) en eerdere versies via www.os.amsterdam.nl.

GHB-gerelateerde ongevallen laten vanaf de verschijning hiervan in 2000 een licht stijgende trend zien. In 2007 werden, net als het jaar ervoor, 110 ambulance-ritten in verband met GHB geregistreerd.

Ongevallen als gevolg van het gebruik van **paddo's** verschenen eind jaren negentig ten tonele. Het aantal geregistreerde ambulanceritten in verband met paddogebruik is in drie jaar bijna verdrievoudigd: van 55 in 2004 naar 149 in 2007.

In 2007 publiceerde de Amsterdamse GGD een onderzoek dat was uitgevoerd naar aanleiding van de vondst van 'paddorepen' op Schiphol.²² Hierin is meer gedetailleerde informatie te vinden over de ambulanceritten van 2005.

Bij alcoholritten is het slachtoffer vaak ouder dan 25 jaar en is er meestal sprake van lichamelijke klachten en verwondingen. De ongevallen vinden niet alleen plaats in cafés in het centrum, maar ook daarbuiten en op privé-adressen.

Bij cannabis en paddo's zijn de slachtoffers vaak jonge buitenlandse toeristen die in het centrum van Amsterdam op straat of in de horeca onwel worden. Slachtoffers van paddo-incidenten vertonen vaker psychische klachten (angst, psychose, verwarring, agressie), terwijl het bij cannabis-incidenten vaker om verminderd bewustzijn en misselijkheid gaat. In beide gevallen is eerste hulp van het ambulancepersoneel ter plaatse meestal afdoende en is opname in het ziekenhuis niet nodig.

Ongevallen met ecstasy en GHB vinden meestal in het weekend plaats. Slachtoffers komen relatief vaak van buiten Amsterdam. Slachtoffers van GHB zijn ouder dan ecstasyslachtoffers. Bij deze middelen is vervoer naar het ziekenhuis vaak

²² Buster & Van Brussel (2007).

noodzakelijk. En hoewel de meeste gevallen opgelost kunnen worden op de spoedeisende hulp, eindigt zo'n 15% á 20% zelfs op de intensive care.

Het aantal drugsdoden ten gevolge van een overdosis bedroeg 25 in 2007. Dit aantal is al zo'n tien jaar redelijk stabiel.²³

4 de volgende hoofdstukken

Nadat we in dit hoofdstuk de voorgaande Antennes en andere Amsterdamse gegevens in vogelvlucht hebben beschreven, gaan de volgende hoofdstukken in op de trends in alcohol en druggebruik onder jonge Amsterdammers in 2007. De resultaten van de *panelstudie* – interviews met insiders uit verschillende scènes in de uitgaanswereld en buurt- en probleemjongeren – worden in **hoofdstuk II** uitgebreid besproken. De bevindingen van de *survey* onder clubbezoekers, (trends in) uitgaan en middelengebruik, worden gepresenteerd in **hoofdstuk III**. De *preventie indicatoren* – gegevens over informatie- en adviesvragen, voorlichtingscontacten en testuitslagen – komen aan bod in **hoofdstuk IV**. In **hoofdstuk V** (Nederlands) en **hoofdstuk VI** (Engels) vatten we de belangrijkste bevindingen samen. Meer gedetailleerde (achtergrond)informatie over het panel en tabellen met cijfers van de survey en preventie indicatoren zijn te vinden in de **bijlagen**. Tot slot is achter in dit rapport een **muzieklexicon** en lijst met geraadpleegde **literatuur** opgenomen.

²³ O+S (2008) en eerdere versies via www.os.amsterdam.nl.

II

PANEL

het Amsterdamse uitgaanscircuit	25
1 het panel	26
2 uitgaanscircuit (nachtleven)	27
2.1 selfactoren	30
2.2 leefstijlen en smaaksferen	32
2.3 vrijetijdsbesteding	34
2.4 mode	35
2.5 setting en muziekstijlen	36
2.6 beoordeling van het uitgaanscircuit	44
3 de Amsterdamse drugsmarkt	46
3.1 cannabismarkt	47
3.2 stimulantiamarkt	47
3.2.1 cocaïne	48
3.2.2 ecstasy	50
3.2.3 amfetamine	51
3.3 de narcosemarkt	52
3.4 de smartshopmarkt	53
3.5 overige markten	53
4 middelengebruik	54
4.1 alcohol	55
4.2 tabak	56
4.3 cannabis	57
4.4 cocaïne	58
4.5 ecstasy en ecstasy-achtigen	64
4.6 amfetamine	67
4.7 narcosemiddelen	70
4.7.1 ghb	70
4.7.2 ketamine	74
4.8 psychedelica	76
4.8.1 paddo's	76
4.8.2 lsd	77
4.8.3 overige psychedelica	77
4.9 overige middelen	77

4.10	combigebruik, regels en gezondheidsrisico's	78
4.10.1	drinkers en blowers	79
4.10.2	peppers	79
4.10.3	mixers.....	80
5	buurt- en probleemjongeren.....	83
5.1	buurtjongeren	83
5.2	probleemjongeren	88
6	conclusies en trends	91
6.1	trends op de uitgaansmarkt.....	91
6.2	trends op de alcohol- en drugsmarkt	91

het Amsterdamse uitgaanscircuit

Anno 2008 staat het Amsterdamse uitgaanscircuit mede in het teken van het 20-jarig jubileum van house. Het uitgaansleven zag zich in 1988 opeens geconfronteerd met een nieuwe, snel aanzwellende stroom jonge housers van diverse pluimage. Vanwege de massaliteit van het housefenomeen ontstond er – buiten het reguliere uitgaanscircuit om – al ras een eigen feestcircuit van (semi-)illegale houseparty's, die in de jaren negentig zouden uitgroeien tot 'dance events'. Het Amsterdamse clubcircuit wist zich verder te verbreden met nieuwe locaties en het aantrekken van nieuwe stapculturen. Twintig jaar house inspireert, gezien de onderstaande uitnodiging:

"Je kent het vast nog wel, de simpele feestjes van vroeger. In die tijd ging men stappen, puur en alleen voor de muziek... Eén zijn met de muziek, losgaan als eenheid en helemaal opgaan in jouw eigen wereldje met de zweetdruppels glijdend langs jouw lichaam en de lolly in je mond... Waar het allemaal mee is begonnen gaan wij verder! Geen dresscode, geen thema, geen erotische tint, alleen het optimaal genieten van de muziek! Dit met dj's die de zaal op zijn kop zetten met niets minder dan draaitafels, cd-spelers en een mengpaneel. De nostalgie en de toekomst samen, gezien en gevoeld worden als eenheid, dansend en genietend van de dj's en hun muziek."

Deze aankondiging roept echter verschillende vragen op. Voor welke doelgroep is deze promotie bestemd? Voor de generatie veertigers die toen twintigers waren en af en toe nog uitgaan? Voor de generatie 20-plus misschien; die geboren werd toen ecstasy net was verboden en house nog geen dance heette? Of voor alle leeftijdsgroepen? Het is frappant dat Toby (105a), 22 jaar, dit historische ijkpunt herdenkt met het sturen van een elektronische feestagenda inclusief een housefilmpje met sfeerbeelden van vroegere 'generations of love': dansen, vrijheid en blijheid in ecstasy! Toby (105a) is gestart als flyeraar tijdens de hoogtijdagen van de dance rond het millennium. Thans is hij werkzaam op een boekingsbureau voor dj's en feestformules. Omdat hij in 1986 werd geboren, moet hij verhalen over de eerste tien jaar (1988-1998) vooral hebben gehoord van oudere dj's en organisatoren die destijds actief waren in het uitgaansleven en voor een deel nog steeds een trendsettend potentieel bezitten.

House manifesteert zich weliswaar als retrocultuur, maar waar blijft de nieuwe omwenteling na twintig jaar? Of blijft, om met de jonge Amsterdamse filosoof Wijnberg (2004) te spreken, de huidige generatie 'oorverdovend stil'? Ook deze Antenne weet hier geen pasklaar antwoord op te geven. Maar duidelijk is wel dat zich nieuwe contouren beginnen af te tekenen binnen het Amsterdamse uitgaanscircuit. Ondanks de gestage opkomst van urban en rockconcerten blijft

dance nog vaak de toon zetten in het clubcircuit, zeker nu ook urban dj's – vanuit financiële overwegingen – urban en house samen zijn gaan smeden tot 'urban house'.

In het dance segment vindt nog steeds het meeste druggebruik plaats. Ook de feestcultuur die tussen de clubs en grote houseparty's in ligt, is de afgelopen jaren flink gegroeid ten koste van houseparty's, die minder worden bezocht door de 25-plussers. Het druggebruik dat rond de millenniumwisseling een hoogtepunt beleefde, heeft zich in 2008 gestabiliseerd op een beduidend lager niveau.

1 het panel

In deze Antenne doen we verslag van de negenentwintigste (t₂₉) en dertigste (t₃₀) meting in respectievelijk voorjaar/zomer en najaar/winter 2008. Het huidige panel telt **31 panelleden** die **40 netwerken** vertegenwoordigen, verdeeld over drie clusters. (Zie ook bijlage A).

- Het **uitgaanscircuit** is met 26 panelleden en 34 netwerken het grootste cluster. De panelleden hebben voornamelijk zicht op twee segmenten: **dance** en **urban**. In het derde **mix** segment bevinden zich netwerken/scenes die (ook) van andere muziekgenres houden (pop, rock, e.d.) en/of een specifieke groep vertegenwoordigen die minder vast zit aan een bepaalde muziekstroming (homo's, vriendengroepen of cafésscenes).
- Het tweede cluster betreft **buurtjongeren** (3 panelleden en 4 netwerken). Deze jongeren worden vertegenwoordigd door panelleden die werkzaam zijn als (ambulante) jongerenwerker of veldwerker. Zij hebben kennis van straatculturen in de buurt en onderhouden frequent en intensief contact met jongerencliques die een deel van hun vrije tijd buitenshuis in de eigen woonbuurt en daarbuiten doorbrengen.
- **Probleemjongeren** (2 panelleden en 2 netwerken) vormen het derde en tevens kleinste cluster. Zij worden vertegenwoordigd door twee hulpverleners die contacten onderhouden met o.a. dak en thuisloze jongeren in de opvang.

Het panel bestaat uit leden die primair of secundair contact hebben met netwerken en publieksgroepen. We spreken van een primair contact wanneer een panellid zelf deel uitmaakt van een netwerk, scene of vriendengroep. Een panellid dat over inside-informatie beschikt, kan gedetailleerd en vanuit een microperspectief vertellen over bijvoorbeeld het middelengebruik.

Panelleden met een secundair contact bekleden beroepsmatige posities in het uitgaansleven (glazenophaler, portier, dj, barbediende, boeker of programmeur) of in de buurt. Clubmedewerkers en veldwerkers hebben over het algemeen minder gedetailleerde informatie over een bepaald netwerk, maar kunnen wel veel vertellen over de verschillende stapculturen of bijzondere groepen buurtjongeren. Een portier of bardame heeft een goede kijk op de verschillende sferen bij de publieksgroepen die de clubavonden bevolken; een dj weet weer meer over de uitgaanssfeer in de verschillende clubs.

Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk het uitgaanscircuit en het daarbij horende middelengebruik aan bod, gevolgd door de buurt- en probleemjongeren en hun alcohol- en druggebruik. We besluiten dit hoofdstuk met de conclusies en trends van de panelstudie.

Naast trends spreken we van geruchten, signalen en hypes.

geruchten, signalen, trends en hypes

Geruchten zijn berichten die niet verifieerbaar en soms zelfs empirisch pertinent onjuist zijn.

Signalen zijn duidelijk waarneembare, maar zich (nog) niet systematisch manifesterende ontwikkelingen in middelengebruik, waarbij (nog) niet gesproken kan worden van een trend.

Van **trends** is sprake wanneer we uit van elkaar onafhankelijke bronnen een duidelijke, systematische en empirisch verifieerbare toe- of afname in aard of omvang van middelengebruik waarnemen. Ze zijn het resultaat van een cumulatie van ontwikkelingen die al langer aan de gang zijn. Duidelijke verspreiding van het gebruik van een 'nieuw' middel of van een 'nieuwe' toedieningswijze, dan wel een revival van 'oude' middelen of toedieningswijzen over uiteenlopende netwerken.

Hypes zijn vluchtige fenomenen die snel wegebben. Zij kunnen wel enige empirische basis hebben, maar het gaat doorgaans toch vooral om anekdotische verhalen die vaak in de media worden opgeklopt.

2 uitgaanscircuit (nachtleven)

Het hart van de panelstudie is het uitgaanscircuit. Het uitgaanspanel, een mix van fanatieke stappers en professionals, toont ons een staalkaart van het uitgaansleven met informatie over de uitgaansbeleving en voorkeuren voor muziek, drugs en uitgaanssettings. Door het longitudinale karakter van de panelstudie blijven we goed op de hoogte van de laatste ontwikkelingen in het uitgaanscircuit: van nieuwe (club)programmeringen en feestlocaties tot de nieuwste lichting

stappers die hun entree maken in het nachtleven.²⁴ Aangezien het om trendonderzoek gaat, ligt de focus bij de voortrekkers, de 'movers & shakers' en kijken we inhoudelijk welk sociaal en esthetisch (sub)cultureel kapitaal de verschillende uitgaansculturen vertegenwoordigen. In alle drie de uitgaanssegmenten (dance, urban en mix) zijn trendsettende en trendvolgende groepen vertegenwoordigd in specifieke clubs, lounges, cafés en party's.²⁵ De alternatieve stappers binnen het dance segment bezoeken ook niet-reguliere feesten (underground-, antikraak-, thema- en afterfeesten).

nightlife: dance, urban en mix

Door de houserevolte in de jaren negentig van de vorige eeuw verschoof de muziekprogrammering naar repetitieve elektronische muziek. Omdat na de eeuwwisseling het urban genre een factor van betekenis is geworden, spreken we tegenwoordig van dance en urban. De nu heersende stijlen binnen het genre **dance** zijn: (minimal) techno, hardcore, electro, trance en drum 'n bass. Nieuwe stromingen zijn dubstep en space of cosmic disco. Ook Chicago house lijkt weer aan haar zoveelste jeugd bezig. Het clubcircuit wordt door dj's en trendsettende stappers als creatieve vijver gezien waar nieuwe muziekstijlen worden gelanceerd. De grote dance party's, die meer mainstream zijn georiënteerd, programmeren naast bekende stijlen als techno en trance ook hardere varianten als hardcore en hardstyle, die te extreem zijn voor de clubs en ook een heel ander publiek trekken. Tot het **urban** genre, dat meer op zwarte ritmes geënt is, worden doorgaans gerekend: hiphop, reggaeton, reggae, latin house, R&B, dancehall, latin (o.a. salsa en merengue) en nu-jazz. Urban house is in opkomst en legt een brug met het dance segment. Zoals we later nog zullen toelichten, is de reden voor deze ontwikkeling dat meer urban dj's house zijn gaan draaien omdat er in dit segment meer te verdienen valt. Tot de **mix** categorie rekenen we (indie)rock, pop(trash) en clubavonden met jaren '80 en '90 muziekhits.

Het aantal reguliere Amsterdamse locaties waar in het weekend kan worden uitgegaan en gedanst, wordt geschat op ongeveer 75. Ongeveer de helft daarvan bestaat uit kleine (250-750 personen) of grote clubs (750-1.500 personen). De grote clubs bieden vaak een veelzijdige programmering, die haast alle bekende clubstijlen vertegenwoordigt. Succesvolle muziekformules als *Sneakers* of *Nood-landing* gaan jarenlang mee omdat deze clubavonden vooral (trendvolgende)

²⁴ Clubs en party's programmeren vaak verschillende muziekgenres. We richten ons meer specifiek op clubavonden en party's die populair zijn bij stappers binnen het dance- en urbangenre. Het popcircuit komt slechts zijdelings aan de orde.

²⁵ Om de anonimiteit van clubs, cafés, coffeeshops etc. te waarborgen noemen we geen namen van panelleden en horecagelegenheden als er informatie wordt gegeven over, of er een duidelijke link is met het druggebruik op een desbetreffende locatie.

stappers trekken die minder geïnteresseerd zijn in nieuwe muziekstijlen. Trendset-
tende clubconcepten zijn daarentegen een korter leven beschoren omdat het
publiek minder locatiegebonden is en concurrerende clubs het concept kopië-
ren. Over het algemeen leggen kleinere clubs zich eerder toe op één succesvol
muziekgenre en/of specifieke publieksgroep met trendsettende aspiraties.

De andere helft van de Amsterdamse uitgaanslocaties is een bonte verzameling
van cafépodia, danscafés, studenten- en homocafés en alternatieve broed-
plaatsen met een muziekprogrammering. De muziekgenres die hier ten gehore
worden gebracht zijn zeer wisselend.

Het totaal aantal bezoekers dat op een gemiddelde zaterdagavond in Amster-
dam gaat stappen wordt geschat op ruwweg 25.000-30.000 personen, grote hou-
separty's en events uitgezonderd. De panelleden dekken de volle breedte van
het Amsterdamse uitgaansleven (25 locaties), met de nadruk op (club)locaties
met een innoverende programmering en bijkomstig publiek.

Amsterdamse events en festivals

Veel uitgaanders zijn ook op de hoogte van belangrijke festivals en events als de
MuseumN8 en de *Dutch Fashion Week*. Maar vooral het jaarlijks terugkerende
Amsterdam Dance Event (ADE), dat sinds de eerste editie in 1996 intussen tot ver
over de landsgrenzen bekend is, gooit hoge ogen. In 2008 waren er maar liefst
700 artiesten op 44 locaties te beluisteren. De binnenstad wordt tijdens het event
overspoeld door 2.000 dance producers, dj's, managers en boekers uit meer dan
40 landen. Verder zijn er seminars over alle actuele ins en outs binnen de dance
industrie.

De jaarlijkse *Gay Pride Parade* is aanleiding voor verschillende party's ervoor en
erna. Maar in tegenstelling tot voorgaande edities werden in 2008 niet alle fees-
ten goed bezocht. Hoewel Amsterdam volgens veel homomannen niet meer de
'place to be' is, blijft de stad op veel buitenlandse homo's een grote aantrek-
kingskracht uitoefenen. Zoals zo vaak het geval, werden er weer kritische noten
gekraakt. Dit keer ging de irritatie uit naar de politieke correctheid. Pro gay, de
organisator, zou volgens de harde feestkern vergeten waar het om gaat: 'seks,
drugs en feesten'. De organisator van *Rapido* dat vier keer per jaar buitenlandse
homo's naar Amsterdam trekt, wil 'glamour op het dance vlak' bieden. Het feest
verplaatst zich na de botenparade naar Paradiso; de 1.400 kaarten gaan in
meerderheid naar buitenlandse homo's.

Een primeur is de eerste indoor editie van *Latin Village* op het Westergasfabriek-
terrein. De muziek varieert van pure salsa tot latin house en verder latin eclectic,
dancehall en hiphop uit de polder. *Latin Village* was met 5.500 bezoekers uitver-
kocht en dj's D-Rashid en Lucien Foort waren de grote publiektrekkers in de Gas-
houder. *Latin Village* trekt vooral een multicultureel publiek.

trendsettend vs. mainstream

Panelleden kwalificeren het uitgaanspubliek vaak als mainstream, trendvolgend of juist als trendsettend.²⁶ Het mainstream uitgaanspubliek is meer gespitst op hitmuziek dan de trendsetters, die meer vertegenwoordigd zijn in alternatieve muziksubculturen als (minimal) techno, space disco, dubstep en 'smerige' hiphop.

De grenzen tussen trendsettend, trendvolgend en mainstream zijn de afgelopen jaren steeds diffuser geworden. Hip en mainstream zijn meer naar elkaar toe gegroeid (mainstreaming van hip). Hip is steeds meer een multi-interpretabel begrip geworden, met zowel commerciële als subculturele associaties. Hierdoor heeft de 'trendsettende elite' het woord hip taboe verklaard. Dit laat onverlet dat er nog steeds verschillende betekenissen worden gegeven aan stappen. We lichten dit in de volgende paragrafen kort toe aan de hand van een aantal thema's.

Het uitgaansritueel bestaat in belangrijke mate uit het leggen van contacten met 'gelijkgestemden' of juist 'vreemden' binnen een homogene dan wel heterogene 'parochiale smaaksfeer'.²⁷ Vooral in muziekscenes bestaat een krachtig verband tussen muziekstijl, settingkeuze en de wijze waarop men de vrije tijd met elkaar doorbrengt. Nieuwe scenes en muziekstijlen kunnen leiden tot andere rituele interacties alsmede het gebruik van andere genotmiddelen of (nieuwe) combinaties van bestaande drugs.²⁸

2.1 setfactoren

leeftijd

Hoewel de gemiddelde leeftijd binnen de meeste uitgaansnetwerken grofweg tussen 22 en 28 jaar ligt, lijkt het uitgaansleven zich vooral in het alternatieve segment te verjongen. De groepjes van 17- en 18-jarigen vallen echt op. Het zwaartepunt van het uitgaansleven ligt in de binnenstad (Rembrandtplein, Leidseplein, Jordaan, Nieuwmarkt) en heeft zich de afgelopen jaren ook verspreid naar de Pijp en het Westergasfabrieksterrein (Staatsliedenbuurt). Opvallend is dat twintigers, dertigers en soms zelfs veertigers op sommige locaties of party's flink door elkaar lopen. De jongste garde (18 tot 23 jaar) afficheert zich graag met nieuwe muziekstijlen of scenes, waarbij de nadruk meer ligt op uiterlijke presentatie. Urban georiënteerde stappers (scholieren, buurtjongeren, studenten) zijn doorgaans iets jonger dan stappers die van dance houden. Het creatieve en homo-

²⁶ Mainstream of trendvolgend: een geijkte doorsnee clubavond die veel publiek trekt. Werkt vaak volgens een beproefd recept. Trendsettend: een (nieuwe) clubavond die vanwege een innovatief concept een nieuw publiek trekt. De begrippen mainstream en trendsettend zijn soms discutabel aangezien publiek of clubprogrammering aan snelle veranderingen onderhevig kunnen zijn.

²⁷ Gadet (1999).

²⁸ Collins (2004); Hunt (2007).

segment is net als het publiek van kinky- en fetisjfeesten doorgaans wat ouder (25-40 jaar). Op sommige Amsterdamse incrowd- en themafeesten ligt de gemiddelde leeftijd eerder rond de dertig jaar. Op de grote zomerse openluchtparty's als *Dance Valley* en *Mystery Land* zijn alle leeftijds categorieën tot 35 jaar goed vertegenwoordigd.

ethniciteit

De meerderheid van de panelnetwerken binnen het dance segment (75%-100%) is autochtoon. Extremere dance varianten (hardcore, hardstyle, techno en underground) zijn zelfs bijna helemaal wit. Dat geldt in belangrijke mate ook voor (indie)rock en het homocircuit (inclusief Europese en Amerikaanse toeristen). Sommige panelleden zien dat allochtone stappers tegenwoordig wat vaker op house georiënteerde feesten te zien zijn. Dit komt onder andere omdat een toenemend aantal urban dj's house is gaan draaien op locaties waar al relatief veel allochtone stappers komen. De grootste etnische blend binnen het dance segment is te vinden in kleine trendsettende clubs. Het urban clubcircuit is een kleurrijke mix van Surinaamse, Antilliaanse, Marokkaanse, Aziatische, Afrikaanse, Latino én autochtone bezoekers. Opvallend is de komst van jonge Turkse mannen in het trendsettende urban segment. Zij gaan kennelijk niet alleen meer naar Turkse hippe feesten.²⁹ Op hiphop en latin house feesten voeren Surinaamse en Caribische jongeren (60%-70%) de boventoon. Aziatische en Chinese jongeren zijn meer op de eigen etnische groep gericht. De muziekstijl is, net als bij Marokkaanse en Turkse jongeren, minder dominant dan de etnische afkomst. Door het nagenoeg verdwijnen van R&B trekken veel allochtone jongeren naar de urban house feesten.

seks

Jongens en mannen zijn vooral op de grote, meer extreme dance feesten (techno, hardcore, etc.) vaak fors in de meerderheid. De sekseverdeling op garage of urban en latin house feesten is veel evenwichtiger, net als op trendy (dance) clubavonden. Op de fetisj- en kinkyfeesten is de sekseverdeling nagenoeg gelijk. Wanneer vrouwelijke bezoekers in de meerderheid zijn, komt dit niet zelden door een speciaal toelatingsbeleid.

De verhouding tussen jongens/mannen en meisjes/vrouwen in het urban clubcircuit ligt op 60:40. Surinaamse en Nederlandse meisjes en vrouwen zijn hier sterker vertegenwoordigd dan Marokkaanse en Turkse.³⁰ Op trendy urban feesten komen meer Surinamers dan Turken en Marokkanen. De participatie in het uitgaansleven is het laagst bij Marokkaanse en Turkse meiden en jongens. Als ze uitgaan

²⁹ Korf et al. (2007).

³⁰ Op de mono-etnische Marokkaanse feesten zijn Marokkaanse meisjes beter vertegenwoordigd. Zie: Nabben, Quaak & Korf (2005) en Korf et al. (2007).

dan gaan ze vooral naar mono-etnische feesten en in veel mindere mate naar urban feesten. De jongste lichte homo's lijkt homo- en lesbofeesten steeds meer te mijden door vooral naar alternatieve en trendy heterofeesten te gaan, waar ze opgaan in vriendenkringen die hetero, homo of bi kunnen zijn. In enkele 'hetero' netwerken bestaat het aandeel homo's soms uit 10% tot 25%.

2.2 leefstijlen en smaaksferen

Soms overlappen netwerken elkaar, ongeacht de verschillen. Netwerken blijven nooit stabiel en versmelten geregeld met andere scènes. Het uitgaanscircuit kan ook worden ingedeeld in smaaksferen, die voor een belangrijk deel weer gekleurd worden door opleiding en beroep, genderpatronen, vrijetijdsbesteding, modestijlen en materiële en (sub)culturele waarden.

opleiding en beroep

De koopkracht van werkende Amsterdammers ligt boven het landelijk gemiddelde. In het stadscentrum liggen inkomens en koopkracht bovengemiddeld hoog in vergelijking met veel andere buurten.³¹ Net als veel andere wereldsteden drijft Amsterdam in toenemende mate op de creatieve industrie. Het succes van deze sector (entertainment, media, reclame, film) wordt bepaald door de drie T's: technologie, talent én tolerantie. De creatieve klasse wil alleen wonen en werken in een stad die open en tolerant omgaat met alle bevolkingsgroepen en levensstijlen. Veel uitgaansnetwerken behoren tot de creatieve klasse.

Ook het opleidingsniveau in het Amsterdamse uitgaansleven is bovengemiddeld hoog. Het creatieve en innovatieve potentieel brengt een (fors) deel van de vrije tijd in de binnenstad door. Deze stappers bezoeken niet alleen cafés, lounges en clubs, ze werken tijdens hun studie vaak ook een poosje in de hippe horeca en/of bedrijven die zich gespecialiseerd hebben in het modieuze en muzikale segment. Het alternatieve publiek is eveneens hoger opgeleid en schuurt tegen de creatieve leefstijl aan. Ook zij slijten hun vrije tijd in het centrum, maar onderscheiden zich vooral door hun muzikale voorkeur zoals (minimal) techno, hiphop en drum 'n bass – zolang de muziek maar niet mainstream is. De andere uitgaansnetwerken (relatief vaak trendvolgers en werkzaam of studerend in de verzorging, dienstverlening, detailhandel of administratieve sector) brengen minder tijd door in de binnenstad dan de creatieven en alternatieven. Ze wonen meestal wat verder van het centrum en zijn minder kieskeurig in hun muziekeus. Lager opgeleide stapgroepen zijn in de minderheid in het hoofdstedelijke uitgaansleven. Ze gaan vaker naar clubavonden en feesten waar hardcore, hardstyle of R&B gedraaid wordt. Niet zelden vinden dergelijke feesten ook buiten Amsterdam plaats.

³¹ O+S (2008).

uitgaan

Voorals homo's, creatieven en op muziek georiënteerde alternatieven hebben een sterke band met het uitgaansleven, dat meestal niet tot het weekend beperkt blijft. Bovendien is de gsm een uitkomst om vrienden te lokaliseren buiten de vaste hotspots. De vriendschappelijke banden variëren van heel zwak tot heel hecht. De banden worden hechter naarmate men elkaar vaker tegenkomt, zowel binnen als buiten het uitgaansleven. Bij de creatieven zijn de netwerken meer fluïde en individualistischer. Daarnaast is er ook een grote groep van stappers die elkaar bijna alleen tegenkomen op clubavonden, maar weinig of niets weten van elkaars dagelijkse leven. Maar netwerken zijn niet statisch. Resi's (108a) netwerk is bijvoorbeeld in de loop der tijd hechter bevriend geraakt en sommige activiteiten worden ook thuis ondernomen. In de hele hechte netwerken (o.a. gay, kinky) is men onderling zo bevriend dat er bijna sprake is van een familie. In Angels (65a) netwerk stemmen stellen met kinderen in verband met de kinderopas de weekenden zo op elkaar af dat ze elkaar kunnen blijven zien.

Een greep uit de activiteiten die netwerken buiten het uitgaan met elkaar ondernemen: (thuis) films kijken, naar het strand of park, (uit) eten, borrelen, muziek maken en luisteren, bootje varen, computerspelletjes (o.a. gamen, Playstation), kaarten, poolen in het café, winkelen, culturele uitstapjes maken (o.a. musea, exposities) en sport. Soms wordt er geholpen bij verbouw- of verhuisklussen of vraagt men vrienden raad bij persoonlijke problemen. Ook is er veel animo om te reizen. Dat geldt vooral voor de netwerken met een kosmopolitische inslag (gay, creatief, alternatief). Naast skivakanties, feestweekends en buitenlandse vakanties scoren stedentrips (Berlijn, Rome, Madrid, Londen, Parijs en Ibiza) hoog. Omdat veel uitgaansnetwerken tegelijkertijd vriendennetwerken zijn is het niet zo vreemd dat groepsactiviteiten spontaan kunnen ontaarden in druggebruik.

genderpatronen

Het nachtleven biedt een breed podium voor nieuwe contacten; zakelijke, inspirerende of vriendschappelijke, maar ook seksuele en erotische. Het meest expliciet zijn de *Ex Porn Star*, *Fetisj* en de *911* feesten, waar promiscue gedrag niet op voorhand wordt afgewezen. In Angels (65a) vriendenkring wordt een kinkyfeest niet zelden thuis bij iemand voortgezet. De pizzabezorger wist op zondagmiddag dan ook niet wat hem overkwam toen de voordeur vriendelijk werd opengedaan door een sliploos meisje in een ultrakort rokje. Travis (106a), ziet op de *911* 'where urban meets porn' feesten (2.500 bezoekers tussen 18 en 25 jaar) meer mannelijke bezoekers omdat de feesten erg seks gerelateerd zijn. De 'zak van Sinterklaas' editie is elk jaar steevast uitverkocht; het publiek wordt aangespoord om mee te doen met de ingehuurde 'hobbyhoeren'. Maar *911* is slechts een niche binnen het urban segment en ligt qua sfeer eerder tegen een *Ex Porn Star* feest aan. Een gemiddeld urban feest trekt juist veel vrouwen en de sfeer is vergeleken met

dance feesten meer uitdagend, sexy en zwoel. Vooral op bobbling en reggaeton feesten zijn vrouwen dé smaakmakers. Urban feesten worden als minder vrouw-vriendelijk beoordeeld dan latin house en dance feesten, omdat bezoekers zich spiegelen aan seksistische clips. Op latin house feesten komen meiden vooral vanwege de gezelligheid en om te dansen op muziek die niet 'opgefokt' klinkt. Portiers hebben sterk de indruk dat vrouwen op hiphop feesten vaker lastig worden gevallen dan op rock- of housefeesten, hetgeen soms tot knokpartijen leidt. Hoewel de mores per scene heel verschillend kunnen zijn, hoort flirten, versieren en vreemdgaan bij het uitgaansleven. De omgangsvormen tussen de seksen worden over het algemeen als 'open-minded', 'relaxed' en 'tolerant' getypeerd. In sommige netwerken is de omgang tussen mannen en vrouwen eerder 'straight' en zijn partners trouw aan elkaar, hoewel er evengoed flink wordt geflirt. In andere netwerken is er meer promiscuïteit en worden vaste relaties eerder op het spel gezet. Wie veel uitgaat is ook wel het een en ander gewend. Freaks, travo's, rel-nichten, sloeries, 'hobbyhoeren' of seksverslaafden kom je altijd wel ergens tegen (als ze niet al in je eigen stapnetwerk zitten). Toch vinden panelleden dat de tolerantie soms te wensen over laat. Clubmedewerker Ria (81ab) vindt het opvallend dat het hiphop publiek eerder 'homofobischer' en 'agressiever' reageert op de homo barman. Nikki (93a) schaamt zich af en toe voor haar seksistische vrienden die vooral in groepsverband vrouwen in de zeik nemen of seksueel getinte opmerkingen maken. En over vrouwelijke dj's die zich al te nadrukkelijk in het mannelijke domein begeven, gaan wel eens verhalen rond dat ze zich 'naar boven hebben geneukt'. De homo- en lesboscene gooit traditioneel gezien hogere ogen als het om vreemdgaan gaat. Jorg (58b) maakt deel uit van een seksgerichte groep homomannen met weinig don'ts: "We zijn open en bloot promiscue en over vreemdgaan wordt niet moeilijk gedaan. Ja, misschien alleen dat je het safe doet. Seks, drugs en party is bij ons een drie-eenheid." En volgens Clara (99a) is in haar lesbonetwerk niets meer heilig: "Ook al heb je een relatie van 10 jaar, dan nog probeert iedereen je vriendin of jou te versieren." Promiscuïteit is er ook in het meer artistiek getinte milieu waar 'arty' homo, bi en hetero door elkaar heen lopen; heteromannen zijn er niet altijd afkerig van seksueel te experimenteren met homomannen.

2.3 vrijetijdsbesteding

internet

Deelname aan virtuele vriendennetwerken als *Hyves* en *Myspace* is een populaire vrijetijdsbesteding. Feestfoto's kunnen op een later tijdstip bekeken worden. Vince (76a) reageert smalend op deze praktijk: "Sommige groepjes maken alleen maar foto's van elkaar. Wie gaat er nou foto's van gisteren bekijken? Ze vergeten

gewoon te feesten!" De afstand tot artiesten wordt kleiner en creatieven kunnen er hun (muziek)kunsten kwijt. Democratisering van de muziekbusiness heeft ertoe geleid dat de producers- en dj-scene is veranderd. Geavanceerde muziekprogramma's zijn toegankelijker geworden, zodat het volgens kenners betrekkelijk eenvoudig is om zonder professionele studio elektronische muziek te produceren. Het internet wordt door dj's en muzikfreaks ook gebruikt om bijvoorbeeld via *Beatport* online platen te bestellen. Het downloaden van muziek kent geen grenzen meer. Er is zo'n hoge omloopsnelheid dat het steeds moeilijker wordt om nog exclusieve tracks in bezit te krijgen. Er worden heel veel muziek en films gedownload. In sommige netwerken is het een sport wie als eerste een film heeft.

De tijd dat een flyer ook meteen je felbegeerde entreebewijs was, is voorgoed voorbij. Stappers die naar dance en urban feesten gaan, blijven door nieuwsbrieven, mailinglijsten en gespecialiseerde partysites (o.a. *partyflock*, *partypeeps*, *partyscene*) goed op de hoogte van de laatste muzikale ontwikkelingen en nieuwe feesten. De creatieven en de alternatieve muziekscene gebruiken daarentegen meestal hun connecties in het uitgaansleven en zijn daarom al in een vroeg stadium op de hoogte. Wie zijn oor te luister legt in een hippe muziekbar hoort meestal ook de laatste nieuwtjes. *Facebook* is daarentegen handig voor de internationale contacten. Op *Youtube* circuleren veelvuldig bekeken hilarische en naar vrienden doorgestuurde (drugs)filmpjes. En in de homoscene worden behalve *gaydar* en *gayromeo* ook *perezhilton* en *thecelibrityblog* veel bekeken vanwege de gayhumor.

2.4 mode

Clubs en party's zijn ideale locaties om je eigen creatie te tonen of om de nieuwste modestijlen te spotten. In de zomer is de mode minder onderscheidend doordat iedereen op slippers loopt en een zonnebril op heeft. In de winter is het meer 'bling-bling', aldus Tizi (50a). Design, vintage en sportmode zijn de afgelopen jaren naar elkaar toe gegroeid. Naast de bekende mondiale logo's zijn er legio authentieke creaties te bewonderen bij stappers uit de wereld van mode of kunst. De variëteit aan modeattributen is groot: leren riemen, hoofdkoordjes en -bandjes, supergrote zonnebrillen, tassen en grote opzichtige sieraden vallen vaak op. Technologische gadgets (iPhone, Smartphone e.d.) behoren anno 2008 eveneens tot de vertrouwde stapuitrusting. Hoewel er nog steeds sprake is van een exclusief en chique segment in het uitgaansleven, wil dat niet zeggen dat iedereen ook dure kleding draagt. Het tegendeel lijkt soms het geval, zoals in het stapnetwerk van Resi (108a): "Status halen we niet door te pronken met logo's en de laatste mode. Het gaat ons om het genot en plezier met elkaar en zonder meteen hip te willen zijn." De sjieke logotrend is alleen nog duidelijk zichtbaar in

niches van het homo, urban en vip milieu. Urban is naast casual en *Coolcat* soms ook zeer merkgericht of juist heel uitbundig met kleur. Wat dat betreft let men bij urban meer op elkaar dan in het dance milieu. Mode heeft in de alternatieve muziekscenes een minder grote invloed dan de keuze voor muziekstijlen. Opvallende (foto)prints, tekens, statements en andere gekkigheid op T-shirts worden in heel uiteenlopende netwerken gesignaleerd evenals de skinny jeans en sneakers. Veel mode anno 2008 doet denken aan 'Waterloopleinmode': een beetje shabby, maar toch niet tweedehands. Deze look geldt als tegenhanger van de dure streetwear. In de fetisjscene of de piepjonge homoscene wordt erg veel werk en energie gestopt in uiterlijke presentatie. Knallende glittercreaties worden met veel bravoure geshowd onder soms dikke lagen make-up. Door de buitenissige kledingkeus met allerlei quasikunstige tierelantijnen valt deze scene het meest op in het uitgaansleven. Op sommige uitgaansavonden willen groepjes meiden naar binnen die zo überhip gekleed zijn, in extreem strakke broeken en korte rokjes, dat je haast hun leeftijd zou vergeten. Sommigen zien er zo jong uit dat portiers naar hun legitimatie moeten vragen. Degenen die volgens veel stappers de plank echt mis slaan, zijn studenten die tevergeefs een hippe attitude willen uitstralen.

In het psytrance circuit is de psychedelische 'fluokleding', als reactie op de ultrafelle *H&M* mode, op zijn retour en vervangen door aardse tonen en natuurlijke materialen als leren rokjes met veters en sliertjes. Neonelementen en knalfelle kleuren die teruggrijpen op de jaren tachtig zijn nog wel veel te zien op de feestjes van *Meubelstukken*, waar zwart overigens nog steeds een belangrijke dissonant is. In de homoscene zijn, met uitzondering van Armani, nog steeds veel Italiaanse modemerken en bijbehorende attributen als brillen en sjaaltjes in omloop. In een andere homoscene is de sportswearlook (trainingsbroeken, korte broeken, voetbaloutfits en lange sokken) erg hot omdat er elke maand een 'voetbal hunk' wordt gekozen op een gesponsord sportswearfeest, genaamd *LADZ*.

2.5 setting en muziekstijlen

Het Amsterdamse uitgaansleven biedt sinds de dip na de eeuwwisseling alweer geruime tijd een gevarieerd spectrum aan muziekgenres en nieuwe stijlcrossovers die de kloof tussen oude 'feesthokjes' weten te overbruggen, maar soms ook weer nieuwe creëren. Menig panellid geeft aan dat er op het muzikale vlak veel verschuift in het uitgaansleven. Ondanks de kritiek van puristen die vinden dat er te veel mainstream wordt gedraaid, koesteren de meeste stappers het huidige uitgaansklimaat. Er valt zoveel te kiezen uit specifieke clubnachten en feesten met een opwindende reputatie: *Beautiful* in de Panama (met catwalk en modeshow), *Goud van fout* (lekker nostalgisch voor de veertigers maar écht voor de twintigers), etc. Té veel soms, zoals het bomvolle *Amsterdam Dance Event*.

Clubuitbaters hebben in anno 2008 weinig te klagen gehad. Paradiso heeft zelfs een recordaantal betalende bezoekers mogen begroeten. Het bulkt ook van jong dj-talent dat zoveel mogelijk wil draaien op feesten. En veel Amsterdamse dj's doen het goed in Europese clubs.

“De digitale muziek is sterk in opkomst. Je loopt tegenwoordig voor lul met een tas vol vinyl platen. Platenzaken gaan dicht en in clubs wordt er standaard vanuit gegaan dat je met cd's draait. Toch is er nog een jonge generatie die steeds meer met platen gaat draaien. Daar is het weer retro om met vinyl te draaien.”
(Clara, dj/stapper, 99a/b:t30)

Het bruisende nachtleven kan echter niet verhullen dat er in de kringen van boekingskantoren voorzichtig gesproken wordt van een vermindering van het aantal clubavonden. De doelgroep wordt maximaal bereikt, maar de rek is er uit sinds het topjaar 2007. Trok je voorheen als club met één bekende dj nog genoeg publiek, nu moeten er wel 6 tot 10 dj's op de flyer staan, met als gevolg dat de vraag naar artiesten soms groter is dan het aanbod. Leonie (109a), werkzaam op één van de grootse boekingskantoren: “Omdat dj's nog maar een uur krijgen, draait iedereen voor zijn eigen hachje. Hierdoor komen sommige nummers wel vijf keer voorbij. Een feest der herkenning, maar geen goede ontwikkeling.” Clubkenners vrezen dat deze trend op termijn de markt zal verpesten. De vooruitzichten zijn getemperd nu er in 2008 voor het eerst een flinke 'shake out' is geweest van boekingsactiviteiten. De verwachting is dat uitgaan in clubs en partybezoek meer een luxe activiteit gaat worden en clubs het in 2009 moeilijker zullen krijgen.

clubcircuit en party's (dance, urban)

Vooralsnog blijft het Amsterdamse uitgaansleven trekken. Er zijn enkele tientallen boekingskantoren actief in Amsterdam. Iedere vrijdag en zaterdag zitten er andere organisatoren in de grote clubs. Dat vergt een professionele planning, omdat boekers vooral ook willen weten wat de week ervoor en erna wordt geprogrammeerd. Ondanks het feit dat de meeste feesten pas om 1 uur 's nachts beginnen blijft de nacht 'flowen'. Er valt elk weekend zoveel te genieten dat velen er niet aan moeten denken om de stad uit te gaan. In de zomermaanden zijn er wel goede redenen om de stadsgrenzen te passeren, want dan is het festivalseizoen. Vince (76a): “Koninginnedag is traditioneel het startschot voor het nieuwe partyseizoen”. Clubgangers gaan vaker dan cafégangers naar de dance party's, maar dance bezoekt weer meer cafés dan urban, dat liever van warming-up feestjes houdt voor het stappen.³² De meerderheid van de stapnetwer-

³² We vroegen aan de panelleden welke clubs, cafés en party's favoriet zijn onder stappers. Door te vragen naar de stapfrequentie weten we ook welke locaties intensief bezocht worden.

ken in de panelstudie bezoekt minstens tweemaal per maand een club. Dance feesten trekken meer actieve stappers dan urban feesten. Actieve stappers gaan in bepaalde periodes zelfs meerdere keren per week naar een club.

De frequentie van het partybezoek fluctueert tussen twee keer per maand (in de zomer) tot eens per kwartaal of nog minder (buiten het festivalseizoen). Het lijkt er sterk op dat clubgangers de grote overdekte dance feesten vaker links laten liggen. Maar hoe meer een netwerk op party's is gericht, hoe minder clubs er worden bezocht. Dit geldt vooral voor de extremere muzikscenes als hardcore, hardstyle en tekno, temeer daar deze muziekgenres niet salonfähig zijn in clubs. In de psytrance scene zien we een tussenvariant van semi-illegale psytrance feesten in kraakpanden en in de zomer in tunnels of op braakliggende stukken land in de stadsperiferie. Maar vanwege de strenge politiecontroles gebeurt dit veel minder frequent dan voor de eeuwwisseling.

Binnen dance en urban bestaan diverse subgenres die qua muziek en stapcultuur soms weer overlappen. Er zijn trendsetters die binnen urban op zoek gaan naar nieuwe zwarte ritmische innovaties of juist overstappen van dancehall (urban) naar techno (dance), of breder van urban naar house. Stappers vinden de sfeer dan te voorspelbaar en zijn toe aan iets nieuws. Vaak wordt in dat geval gekozen voor de meer donkere en meer alternatieve kant van dance. Andersom lijkt minder vaak voor te komen. Wie zich eenmaal heeft bekeerd tot een alternatief genre volgt wel de vernieuwingen daarbinnen, maar stapt zelden over naar urban of, meer specifiek, hiphop feesten.

De oorspronkelijke poppodia als de Melkweg en Paradiso zijn van alle markten thuis en bieden een gebalanceerde mix van mainstream tot underground.³³ Sommige avonden zijn soul-minded en jazzy met een maatschappelijk geëngageerd en smaakvol gekleed publiek; andere clubavonden bieden house, electro of techno. Er is al enige tijd een groeiende belangstelling voor bands, die vaak al lang van tevoren zijn uitverkocht.

Ook de verjonging van het uitgaansleven blijft niet onopgemerkt. Soms staat er standaard een trits Vespa scooters van rijke, jonge Amsterdam Zuid kids (16-20 jaar) in dure merkkleding voor de deur: de Oillily generatie op weg naar volwassenheid. Naast echte 'clubclubs' zijn er ook mixclubs die onvervalste rock, pop(concerten) en 80's en 90's dansavonden organiseren. Het pop- en rockgenre, dat aansluit bij de rockachtige modetrend, wordt ook bezocht door dance en urban liefhebbers die soms zin hebben in 'smerige gitaren'.

³³ Underground betekent soms ook een beloftevolle en nog vrij onbekende dj of rockgroep die volgens kenners alles in zich heeft om door te breken naar het grote publiek.

dance

Als we de panelleden mogen geloven dan barst het Amsterdamse uitgaansleven van de nieuwe initiatieven. Sommige feesten lopen door een nieuwe programmering of op een andere locatie opeens heel goed. De Westerunie profileert zich steeds meer, evenals Canvas in het Volkskrantgebouw (dat de gesloten Club 11 een beetje moet doen vergeten).³⁴ Op talrijke kleine, nieuwe en soms geheime feesten zijn alle stijlen te horen die dance momenteel te bieden heeft. Volgens sommigen komt dit door de oprichting van nieuwe feestorganisaties die soms doorbreken naar een groter publiek (o.a. Gasten zonder grenzen, Vrijbuiters, Tuig, Dekmantel). Deze 'conspiratieve' feestgezelschappen zetten het nachtleven af en toe flink op stellen. Opvallend is ook dat er veel meer uitgaansdynamiek valt te bespeuren op doordeweekse dagen. Dan is er ook vaak een kruisbestuiving van allerlei stadscultuurtjes, die zich in het weekend op de nichemarkt met eigen dj's en vaste locaties weer meer afzonderen van elkaar. Soms is er sprake van enige scepsis over een nieuwe formule zoals Katapult, dat tegen elk advies in aandurfde om 'poppy' en snoeiharde electro te draaien in een uitbundig gedecoreerde ambiance. En met succes! Verschillende panelleden maken melding van enkele piepjonge scènes in de binnenstad, waarvan een deel tot de 'nieuwe underground' wordt gerekend. Deze nachtvlinders zijn net vers uit de provincie of jonge Amsterdammers. Ze werken in kledingwinkels, volgen een opleiding of zijn 'in between everything'. Het weekend begint niet zelden al op woensdag of donderdag. Er wordt met een intensiteit gefeest alsof hun leven er van afhangt: tijdloos, in een roes en hoe gekker hoe beter.

de comeback van house, minimal techno op zijn retour

De muzieksmaak van dj Zef (107a) begon ooit met hiphop en is geëvolueerd van goa trance, house en techno naar de huidige obscure space disco uit New York en Scandinavië. Als dj én fanatiek stapper acht hij het publiek rijp voor meer 'warmte' in de dance muziek. Ook andere panelleden geven aan dat de house 'van vroeger' (ook wel 'jaren negentig house') weer in zwang is. Deze trend zal zich naar verwachting doorzetten. Het 'zwoele housegevoel', inclusief vocalen, gaat ten koste van de 'koude' minimal techno. Zelfs uit het techno mekka Berlijn komt veel instrumentale house. Er lijkt een splitsing gaande tussen house en techno. Dit omslagpunt heeft ook als gevolg dat de harde techno kern blij is dat een deel van het publiek de melodieuze house achterna gaat. Er zijn verschillende redenen gegeven voor de afkalvende populariteit van (minimal) techno onder trendsetters. Minimal werd voor een nieuwe generatie jonge uitgaanders te mainstream en/of te serieus, waardoor er haast niet meer werd gedanst. Nu het

³⁴ Club 11 maakt in 2009 een doorstart en verhuist naar het oude Trouwgebouw in de Wibautstraat.

genre ook buiten de hoofdstad hot is, vindt de 'underground incrowd' minimal niet meer cool of wijkt uit naar andere locaties en feesten.

partyscene

Techno liefhebbers kunnen naast *Awakenings* in het zomerseizoen ook kiezen voor het veel geprezen *Welcome to the future* (10.000-15.000 bezoekers), dat in 2008 haar derde editie in 't Twiske beleefde. En wie nog niet verzadigd is kan altijd nog naar meerdaagse grote techno festivals in België of Duitsland. Hoewel alle grote party's de heersende muziekstromingen binnen het dance en urban genre vertegenwoordigen is de forse groei (van de jaren negentig) voorbij. Dance heeft zich geconsolideerd, maar de markt is grilliger geworden. Terwijl nieuwe organisaties in dezelfde grote feestvijver gaan vissen, richten de grote dance organisatoren hun pijlen steeds meer op andere grote Europese steden.

dance subgenres en cross-overs

Hiertoe worden vooral kleine subgenres gerekend, zoals cross-overs tussen muziekstijlen of niches binnen dance (hardcore, psytrance en tekno scene). Type-rend voor deze scenes is dat ze minder sterk gericht zijn op de reguliere clubs omdat de muziekstijl vaak als (te) extreem wordt beschouwd. Sommige panelleden zien nieuwe underground genres ontstaan:

- Space disco, cosmic disco en neo disco hebben een trager ritme en veel 'space effecten'.
- Dubstep of grime klinkt donker en dreigend.
- Fidget is een platte en bleeperige house en een vervolg op de electro house.

De hechte psytrance scene is volgens Rogier (41a) doorgeëvalueerd in allerlei subscenes die allemaal aan hun trekken komen op de grote zomerfestivals (*Fusion, Boom, Antaris*) en variëren van relaxt tot heftig. Ter ere van het overlijden van Albert Hofmann (102 jaar) zijn er enkele acidfeesten georganiseerd. Onveranderd en erg herkenbaar zijn de tripachtige fluoschilderijen die door blacklight worden uitgelicht. Naast de muziekbeleving is ook een locatie in de natuur van essentieel belang voor een geslaagde 'gathering'. De huidige ravers zijn niet echt geïnteresseerd in 'hippie values', hoewel de sfeer wel 'zweverig en hippie' is. Vergeleken met het buitenland is de Amsterdamse scene veel meer underground en kleinschaliger. Buitenlandse psytrance dj's genieten veel meer status en draaien op feesten in het buitenland die veel commerciëler zijn.

De overheid houdt de underground tekno en drum 'n bass scene volgens Has (75a) redelijk onder de duim. Toch is er nieuwe aanwas door de dubstep feesten (Dub: 'whob, whob, whob, what the fok!'). De dubstep scene is goed georganiseerd met eigen labels dj's, een magazine en al optredens op alternatieve podia

in de stad. Hardcore en hardstyle party's zijn vooral buiten Amsterdam populair. Hardtrance feesten die plaatsvinden in clubs aan de stadsrand verliezen terrein.

van urban tot housefreak

Gregory (112a) licht toe waarom zijn netwerk urban heeft ingeruild voor dance: "Urban was onze verbindende muziekstroming dat eerder een verzamelnaam is voor alles van hiphop, R&B en rap. Wij zijn nu echte housefreaks geworden. Steeds meer mensen stappen nu over van dancehall naar house. Iedereen in onze groep houdt van latin house, een paar ook van hardcore house of van minimal en trance. De mensen zijn relaxt, niet zo opgefokt als op urban feesten. Het zal door de drugs komen die ze bij house gebruiken. Hierdoor staan ze heel open voor anderen. Ik heb nog nooit een gevecht gezien op een house feest. Als ik op een dancehall feest iemand per ongeluk op zijn schoen trap, heb je al ruzie. Daar ben ik helemaal klaar mee. In Club 11 was onze eerste aanraking met het housevirus. De beats waren zo vet! Door dj Chuckie ben ik echt naar house gaan luisteren omdat hij mijn favoriete dj is en tegenwoordig ook house draait."

urban

De belangstelling voor de échte urban feesten is tanende in Amsterdam. Het publiek lijkt in verwarring. Een deel wil hits blijven horen van dj's die liever house draaien. Een ander deel gaat waar de dj draait en komt op nieuwe locaties omdat Chuckie of The Partysquad daar optreden. In Paradiso merken ze dat de *Baseline* avonden (een melange van R&B en hiphop) als 'te soft' en 'te old skool' worden beoordeeld door een publiek dat het steeds vaker af laat weten. De jazzdance avonden vullen dit gemis weer op.

Daarnaast zijn er allerlei kleine clubs waar liefhebbers terecht kunnen voor meer underground stijlen als dancehall (Caprice) en reggaeton (Brazilbar). Vooral de *Jamrock* feesten zijn erg in trek bij wie de ritmes puurder, spannender en meer underground vindt dan R&B, waar het veel minder mee gaat. Een teken aan de wand is dat er slechts op enkele locaties nog R&B gedraaid wordt. Fanatieke R&B-ers gaan daarom ook buiten Amsterdam naar R&B feesten. Spike (77a) wijst erop dat veel dj's die dit genre oorspronkelijk draaiden geswitcht zijn naar de top 40 commerciële house, hetgeen geleid heeft tot urban house. De urban feesten krijgen steeds vaker concurrentie van house. Dj's als Chuckie en Real hebben het roer compleet omgegooid en draaien bijna alleen nog maar house. Ze zetten zich af tegen het urban publiek; hun traditionele achterban.

"House heeft een hele andere spanningsopbouw dan urban, met voortdurend pieken in het muziekrítme. Urban feesten werken toe naar een climax rond primetime tussen 02:00 en 03:00 uur. Dan draaien ook de top dj's en komen de échte hits pas aan bod. House daarentegen dendert gewoon door tussen de pieken en dalen." (Travis, organisator, MC en stapper, 106a: t₃₀)

"Sneakers feesten in de Powerzone zijn wel housy maar het publiek drinkt vooral alcohol. Om 03:00 uur is het nog druk maar om 04:00 uur is het leeg. Dit publiek is mainstream hip. Het valt op dat veel jongens tatoeages hebben en er sportief uitzien en de meiden lekker juicy zijn gekleed. Deze groep is absoluut niet dopey." (Vince, dj, 76a: t30)

urban en latin house

Gevolg is dat er nu naast house en urban ook urban house wordt gedraaid dat momenteel erg aanslaat bij een deel van het publiek. De Powerzone is het vlaggenschip van de urban house.

Urban house wordt gezien als de nieuwe R&B. Vooral de *Nope is Dope* feesten in de Powerzone zijn zeer populair bij de jongste groep stappers. "Het is urban house voor de massa", aldus Spike (77a). Om de flow erin te houden worden er hits gedraaid, hoewel veel minder dan op een doorsnee urban feest. Ter verklaring van deze verschuiving wijzen verschillende panelleden op twee ontwikkelingen. De eerste is simpel en direct zichtbaar. Het groepsgedrag op urban feesten leidt tot opstootjes met andere urban clans. Vechtpartijen en onderlinge verbale beledigingen dragen niet bij aan de sfeer, waardoor een deel van het publiek wegblijft en elders gaat kijken. De tweede ontwikkeling vindt meer achter de schermen plaats en wordt bepaald door de marktwerking. Er is een instroom van hiphop dj's (draaien ook veel funk en soul) in het clubcircuit die overstappen naar house. Een belangrijke reden hiervoor is dat hiphop dj's veel meer kunnen verdienen als ze house draaien. Een house dj in de topklasse verdient tussen de 1.500 tot 2.500 euro voor één tot anderhalf uur draaien. Beginnende house dj's verdienen tussen 250 tot 1.250 euro. Zelfs gerenommeerde hiphop dj's moeten het vaak met de helft van dat bedrag doen. House dj's produceren meer muziek, brengen meer tracks uit en worden daarom vaker gevraagd. Hiphop produceert minder of niet. De markt is veel kleiner. Uitzonderingen als The Partysquad, dj Chuckie en de Jeugd van Tegenwoordig overigens daargelaten.

Naast urban house blijft latin house ook erg populair. Latin piekt traditioneel tijdens de zomerfeesten en festivals. Gevolg is dat ook dit genre een deel van het urban publiek afsnoept. De term 'swing' wordt gehanteerd als cross-over tussen het urban en latin house ritme. Het latin house publiek krijgt vaak het predicaat hip of cool toebedeeld. Het gedrag van het latin publiek is volgens Travis (106a) makkelijker, losser en individueler dan de meer groepsgebonden urban feesten.

De hiphopper is minder gehecht aan de clubcultuur dan de urban en latin gangers. En hoewel hiphop zich de laatste jaren meer heeft geprofileerd, blijft de hiphop divisie voor boekingskantoren een moeilijke en marginale markt. De hiphop scene mag dan in volume toenemen, er zijn maar weinig locaties waar de artiesten kunnen optreden. Het aantal feesten is bedroevend laag in Amsterdam. En dat is jammer want volgens Calvin (101a) onderscheidt hiphop zich juist door

zijn creativiteit en attitude. Met de meest minimale middelen 'on speech blijven', terwijl de beat blijft pompen. 'Street credibility' hoort bij het genre. Fans worden snel boos als iets een hit wordt en 'sell-out' op de loer ligt. In Amsterdam zijn organisaties als *Appelsap*, *Habbekrats* en *Bassline* de bekende 'players'. Calvin (101a) ziet dat op dit ogenblik de vernieuwing komt van 'eclectic' dj's die aan 'smaakblending' doen, zoals de Jeugd van Tegenwoordig.

overige (muziek) scenes

Een meerderheid van de panelnetwerken is primair of secundair gerelateerd aan een grotere muzikscene (vooral dance en urban; soms rock). Toch zijn er ook panelleden die hun netwerk niet associëren met één bepaalde muziek(sub)cultuur. Het betreft hier vooral stapnetwerken die naar cafés en/of themafeesten gaan of, meer specifiek, tot de homoscene behoren.

homo- en lesboscene

Meer feestorganisaties lijken zich toe te leggen op het homopubliek. Op verschillende locaties (Odeon, Paradiso, Studio 80, Panama, Westergas e.d.) zijn homo-feesten tot de vaste programmering gaan behoren. Er zijn ook experimenten zoals het *Pink Istanbul* feest in Paradiso voor respectievelijk Turkse en Nederlandse homomannen. Maar er is ook concurrentie. Wanneer er een *Hard Gay Night* wordt georganiseerd (gebaseerd op de oude RoXY avond) dan merken ze dat in de Cockring. Op de *LoveDance* feesten in Paradiso is de helft homo of lesbisch. Homomannen lopen net als op de *Rapido* feesten met ontbloot bovenlijf door de zaal. Op de *Multisexy* feesten wil de nieuwe 'gay 2.0' lichter zich weer afzetten tegen oudere homo's door niet meteen aan de seksverwachtingen te voldoen van 30-plussers. Maar het is volgens ervaren stappers ook een verademing om samen met een jongere generatie te feesten, die minder op 'uiterlijk, logo's en sportief' is gericht. Jan (102a) schetst een beeld van de jonge uitbundige homoscene: "Ze zitten in een losbandige fase: uitgaan vanaf woensdag tot zaterdag, maar geen euro te maken. Ze kunnen soms niet eens de entree betalen, terwijl ze de avond ervoor even makkelijk 7 euro voor een cocktail neerleggen. De brutaal proberen alcohol naar binnen te smokkelen. Ze leven nu! Elke avond is speciaal. Voor het uitgaan zijn ze minimaal 3 uur bezig voor de spiegel en met hun outfit. Het motto: hoe gekker hoe beter, met veel extravagante kleding. Alles laten varen en lekker onverantwoord en onvolwassen willen zijn."

erotische feesten

In en rond Amsterdam zijn ook erotische feesten (o.a. *Little Sins*, *Erotique vibes*, *Bitch en Wasteland*) van softe tot harde en meer extremere varianten, op vaak wisselende locaties. Het reguliere clubcircuit worstelt soms met bloot- of pornogetinte acts in de zaal. Toen een naakte pornstar op een homofeest in de Melk-

weg een optreden wilde verzorgen, greep de bedrijfsleiding op het laatste nippertje in. De leiding van de Sugar Factory neemt er minder aanstoot aan wanneer bloot met een knipoog op het podium een act geeft, zoals een groepje vrouwen in ballonnenjurken die door omstanders werden doorgeprikt.

2.6 beoordeling van het uitgaanscircuit

waardering en kritiek

Amsterdam is multiculti, gezellig en compact omdat praktisch alles bij elkaar in de buurt ligt. Amsterdam is een feeststad waar Rotterdam momenteel niet aan tippen kan, volgens dj's, feestorganisatoren en stappers. Het uitgaansleven hoeft zich door het grote reservoir van stappers niet te beperken tot het weekend. Sommigen opperen dat er doordeweeks veel meer bedrijvigheid is in het nachtleven. De maatstaf voor een geslaagd feest is dat bekenden en onbekenden er 'helemaal voor willen gaan'. Verkleed of niet, wel of geen drugs, dat doet er niet zoveel toe. Vooral de feestjes met een motto geven zoveel voorpret dat het op de avond zelf niet meer stuk kan. Clubmedewerkers zijn positief over het nachtleven. Er heerst een uitgelaten sfeer, de programmering is gevarieerd en veel stapcultuurtjes komen aan hun trekken. Dat er weer meer échte bands optreden, beschouwen de poppodia als een verademing. Veel uitgaanders roemen de feestdiversiteit, inclusief de legio artistieke initiatieven. Het alternatieve (kunst)circuit, deels actief buiten het reguliere uitgaansleven, lijkt aan invloed te winnen. Amsterdam is dan ook een trekpleister voor 'trendmakers' die zich willen bewijzen in de veelzijdige creatieve industrie. Calvin (101a) vindt het echter wel surrealistisch dat de creatieve hiphop artiest het land in moet om écht te weten wat er speelt.

Maar trendsetters zijn bij uitstek ook kritisch. Vanuit een homoperspectief is de stad in de afgelopen jaren zijn plek kwijtgeraakt aan andere Europese steden. Dat is slecht voor de stad, maar goed voor de emancipatie elders. De breed gevoelde afnemende tolerantie is niet alleen bij homo's een reden tot zorg. Dj's en organisatoren die willen opboksen tegen de dominante mainstream klagen dat er te weinig alternatieve feestlocaties zijn waar je kunt experimenteren en 'keihard' kunt gaan. Ze vragen zich af waarom het in Berlijn wel en in Amsterdam niet lukt. Alles draait om geld en wordt projectmatig aangepakt. Door de toenemende controle zijn er bijna geen vrijplaatsen meer.

"Er zijn te veel hbo'ers vrije tijdsmanagement die allerlei dingetjes organiseren, maar de passie van het uitgaan missen. Ze denken alleen maar in concepten zoals ze dat op school hebben geleerd. House is een populaire cultuur geworden. Ik mis de gasten die iets mafs organiseren." (Bram, stapper, 94b:t30).

regulering, vergunning en controle

Het rookverbod, dat vooral door rokers wordt bekritiseerd, beschouwen veel panelleden als een voldongen feit. Maar andere regels, de 'conservatieve sluitings-tijden' en het beschavingsoffensief op de Wallen zijn een heikel punt. Ria (81a/b) wordt moe van die 'Amsterdamse stadsbestuurders die geen Amsterdammer zijn'. En ondanks de grote belangstelling voor het *Amsterdam Dance Event* merkt Pepe (85a) dat het organiseren van een feest soms heel wat voeten in de aarde heeft. De gemeente wordt steeds kritischer met vergunningen, voelt de tijdgeest niet goed aan. Panelleden die organisatorische kennis hebben, zien dat achter de schermen de gemeente een steekspel speelt met betrekking tot de afgifte van vergunningen. Organisatoren ondervinden soms grote tegenwerking. Het stadsdeel Centrum wil dat alle discotheken om 04:00 uur sluiten, terwijl stappers juist willen dat clubs langer openblijven. Toby (105a) is verontwaardigd: "Waarom moet Cohen bepalen hoe laat wij naar bed gaan?" En dat het in underground-kringen razend populaire voormalige Oost-Duitse schip de Stubnitz als feestschip moet verdwijnen, nu als gevolg van nieuwe Europese regelgeving, is volgens critici exemplarisch voor deze tijd.

Anderen geven af op 'de shit van politie en justitie'. Wat doen drugshonden nu weer op het Rembrandtplein, vraagt men zich verontwaardigd af. De handelwijze van sommige portiers wordt fel bekritiseerd. Ze zijn onbeschoft en hinderen je onnodig. Ook op de party's wordt de interventie van portiers niet altijd op prijs gesteld. Waarom worden bezoekers meegenomen voor ondervraging als ze zich zogenaamd verdacht gedragen (o.a. een hand in de broekzak, het wisselen van geld)? Er wordt soms zo scherp gefouilleerd dat je er paranoia van wordt, aldus Angel (65a). De spontaniteit op feesten verdwijnt daardoor: "Als iemand vraagt of ik een pilletje over heb, dan ben ik niet meer zo gul als ik die persoon niet ken."

De commotie rond het zero tolerance beleid is de meeste panelleden niet ontgaan. Hoewel velen ongemoeid worden gelaten, zijn stappers vaker maatregelen gaan treffen door de drugs beter te verstoppen. Door de bank genomen lijken de strenge fouilleringen er niet toe te leiden dat stappers geen drugs meer meenemen. Minder druggebruik is voor de meesten ook geen optie. Een klein deel neemt van tevoren in en smokkelt de rest mee naar binnen. Per slot van rekening is de kans klein om te worden gesnapt. Wie eenmaal zonder kleerscheuren binnen is, blijft bij het tevoorschijn halen van de smokkelwaar op zijn hoede, in verband met de mogelijke aanwezigheid van stillen.

3 de Amsterdamse drugsmarkt

Wanneer we afzien van legale middelen zoals alcohol en tabak, en bovendien 'straat drugs' (heroïne, basecoke) buiten beschouwing laten, kan het overgrote deel van de Amsterdamse drugsmarkt worden onderverdeeld in vier producttypen. In volgorde van omvang zijn dat:

1. De cannabismarkt: hasj, marihuana en bewerkte producten als 'spacecake', cannabislolly's e.d.
2. De stimulantiamarkt: ecstasy (MDMA), ecstasy-achtigen met voornamelijk een stimulerende werking, cocaïne en (meth)amfetamine.
3. De narcosemarkt : GHB, ketamine en lachgas.
4. De smartshopmarkt, waartoe voornamelijk natuurlijke, stimulerende en (lust) opwekkende middelen behoren, die vaak in een bewerkte vorm aangeboden worden, en (mild) psychedelische middelen (tot eind 2008 bovenal pad-do's).

Daarnaast zijn er kleinere markten van:

- *Trippers*: LSD, DMT, mescaline, ayahuasca en ecstasy-achtigen met een voornamelijk psychedelische werking.
- *Erectogenen*: poppers, yohimbe, Viagra(-achtigen).
- *Exotische middelen*: cocablad, khat, opium, ibogaïne, peyote, san pedro.

Deze indeling sluit grosso modo aan bij de segmentering in het aanbod, althans bij de verkoop aan consumenten. Op het niveau van de detailhandel is er wel enige overlap, onder andere tussen de stimulantia- en narcosemarkt, maar over het geheel genomen is er sprake van scheiding in aanbod. (Dit zegt overigens niets over de segmentering of juist gecombineerde handel in de hogere echelons).

Prijzen van drugs op consumentenniveau in Amsterdam, 2008

middel	hoeveelheid	prijzrange*	meest gangbare prijs
ecstasy tabletten	1 pil	€3 - €5	€5
ecstasy poeder/kristallen	1 gram	€25 - €30	€25 - €30
cocaïne	1 gram	€40 - €70	€50 - €60
amfetamine	1 gram	€5 - €30	€10 - €15
GHB	1 buisje (5 ml)	€1 - €10	€5
ketamine	1 gram	€30 - €50	€35 - €40

* Incidentele extreme uitschieters naar boven of beneden niet meegerekend.

3.1 cannabismarkt

Amsterdam telt ruim 200 coffeeshops. Dat is ongeveer de helft van het aantal in het midden van de jaren negentig. Een verdere daling staat voor de deur. De gemeente Amsterdam heeft plannen om van een deel van de coffeeshops in de omgeving van de Wallen (postcodegebied 1012) de vergunning in te trekken. Daarnaast dringt de landelijke overheid aan op sluiting van coffeeshops in de buurt van middelbare scholen. In totaal zou het gaan om enkele tientallen coffeeshops. Met ingang van het rookverbod (1 juli 2008) mag er, met uitzondering van aparte rookruimtes, in horecagelegenheden, clubs en discotheken niet meer worden gerookt. In coffeeshops mag ook niet meer worden geblowd, althans niet als de cannabis is vermengd met tabak, hetgeen in Nederland usance is.

Bezoekers zeggen dat de meeste coffeeshops zich houden aan de regels, met rookruimtes en, minder succesvol, alternatieven voor tabak, zoals gedroogd rozenbottelblad. Een klein deel van de bezoekers is overgestapt op het roken van pure wiet of hasj. Dit leverde aanvankelijk de nodige problemen op, omdat zelfs de meest ervaren blowers 'wegtrekkers' kregen of pardoos van hun stoel vielen. Sommige coffeeshops hebben een vaporizer aangeschaft, waarmee bezoekers na verhitting van de hasj of wiet, de lucht via een ballon inhaleren. De breed gedeelde indruk is dat er vaker groepjes in portieken en op trapjes blowen. Het kon niet uitblijven dat een deel van de buurtbewoners zijn gaan klagen over lawaai en stankoverlast van blowen in de nabijheid van coffeeshops, overigens lang niet zo vaak als over rokers voor de deur van cafés en restaurants.

3.2 stimulantiamarkt

Panelleden vertellen dat er in de loop van 2008 op de stimulantiamarkt enige beroering is ontstaan over de afnemende kwaliteit en verkrijgbaarheid van ecstasy. Informele gesprekken met personen die kijk hebben op het midden en hogere marktsegment bevestigen dat. Zowel inkopers als verkopers van ecstasy en/of cocaïne spreken van een toegenomen 'schaarste' na de zomer van 2008. De prijsstijging van cocaïne zou er onder andere toe hebben geleid dat een deel van de bezorgers meer is gaan vragen voor een gram. Op de ecstasymarkt wordt gespeculeerd dat strenge douanecontroles en de (tijdelijke) maatregelen rond de Olympische Spelen in China zouden hebben geresulteerd in een geringere verkrijgbaarheid van de grondstof PMK. Een tussenpersoon, die in 2007 nog 7.000 liter PMK vanuit China naar Nederland wist te transporteren, staat sinds het najaar van 2008 droog omdat hij geen PMK meer kan afnemen in China. Uit verschillende insiderbronnen vernemen we dat de kiloprijzen van PMK flink zijn gestegen. Pillenproducenten in Nederland moeten het langer uitzingen met de

voorraad die er nog is. Met als gevolg dat de ecstasy minder puur zou worden en/of vaker 'versneden'.

3.2.1 cocaïne

Veel panelleden zeggen dat het *makkelijk* of zelfs *heel makkelijk* is om cocaïne te regelen. Na een telefoontje is de bezorger meestal binnen een half uur op de plek van bestemming. De snelle bezorger is er meestal binnen een kwartier, de trage doet er soms wel langer dan een uur over. De snelheid van bezorgen ligt onder andere aan het tijdstip van de bestelling, de grootte van het bezorggebied en het transportmiddel. Ook de professionaliteit van de bezorger speelt een rol. Is het een alert of vergeetachtig type? Is het een plakker, die te lang bij 'leuke' klanten blijft hangen? Of een onbetrouwbaar iemand die dagen, soms wekenlang niet bereikbaar is? De vriendenkring van Bibibass (79b) zweert al een poos bij hun 'masterdealer', die meestal binnen 10 minuten op de stoep staat. De dealer van Vince (76a) heeft echt hart voor de zaak en wil altijd het beste voor zijn klanten. Als de kwaliteit minder is, zegt hij het ook. "Een echte chemische connaisseur", volgens Vince (76a), één die je er op wijst of de coke scherp is in de neus of een zachte flush geeft.

Bezorgers leveren meestal op bestelling thuis, in de horeca of op een afgesproken plek op straat. Behalve bezorgers weten panelleden ook van thuisdealers bij wie je terecht kunt voor cocaïne. Sommigen verkopen ook ecstasy. Thuisdealers, vooral van cocaïne, zijn kwetsbaarder door de aanloop van klanten. In het weekend is het soms spitsuur. Om zo min mogelijk op te vallen, krijgen bezoekers duidelijke instructies over de openingstijden. Dit om te voorkomen dat er op andere tijden wordt aangebeld of geschreeuwd op straat. De thuisdealers die panelleden kennen zijn meestal autochtone Nederlanders. De bezorgers vormen een etnisch veel gevarieerdere groep van onder andere autochtone Nederlanders, Marokkanen, Surinamers en Turken. Over het algemeen vindt men dat de bezorgers van cocaïne nog het meest aan het beeld voldoen van de 'klassieke dealer'. Hij is redelijk anoniem, behoort vaak niet tot de vriendenkring, is meer uit op winst en mazzelt je bijna nooit met de prijs.

Actuele snuivers hebben meestal de beschikking over meerdere mobiele telefoonnummers; sommigen een paar, anderen soms wel tien verschillende. Veel dealers veranderen geregeld hun nummer om zo min mogelijk op te vallen bij de politie en om klanten 'af te romen' waar ze niet meer willen komen. Dat kunnen hardnekkige poffers zijn of klanten die te vaak bellen, te veel praten over de telefoon of zich niet aan de spelregels houden. Leuke, beleefde en geduldige klanten worden wel op de hoogte gehouden. Dealers zoals die van Resi (108a) vinden dat zij ook een verantwoordelijkheid hebben; hij begint te preken over

afhankelijkheid van cocaïne wanneer snuivers hem te vaak bellen. Er zijn ook klanten die uit voorzorg alle nummers van bezorgers deleten.

“Ik heb laatst een vijftal nummers weggegooid. Desondanks kreeg ik een marketing sms met de volgende tekst: ‘met [naam dealer], de opvolger van [naam vorige dealer] voor als je nog ‘iets’ nodig hebt want ik heb mooie muziek’. Ik bestel zelf nooit meer. In plaats van zelf te bestellen halen andere vrienden het voortaan en die betalen wij dan.” (Bram, stapper, 94a:t30)

Omdat de verkoop van cocaïne illegaal is, nemen veel bezorgers niet hun hele voorraad mee, want je weet nooit of je onderweg wordt aangehouden: zoals een bezorger onlangs overkwam toen hij op de hoek van een druk Amsterdams kruispunt werd aangehouden door een agent in burger. Hij bleek enige tientallen wikkels cocaïne, amfetamine en ecstasypillen in bezit te hebben. Ongeveer één op de drie panelleden meldt dat bezorgers in het najaar van 2008 een paar maanden meer moeite hebben gehad met het inkopen van een nieuwe voorraad cocaïne. Snuivers kunnen soms de helft van de nummers niet meer bellen. Dan rijst het vermoeden dat er een verband is met het opheffen van één of meerdere bezorglijnen, zoals het oprollen van een taxi drugsnet door de politie in het najaar van 2008. De bezorgdienst was populair, want ze kregen volgens de politie een paar duizend telefonische bestellingen per week. De kopers hadden over het algemeen een goede opleiding en een meer dan een gemiddeld inkomen.

Hoewel sommige cocaïnebezorgers ecstasy of Viagra erbij doen, krijgen we de indruk dat de meeste cocaïnedealers op consumentenniveau zich bij hun leest houden. De verkoop van cocaïne levert al zoveel werk op, dat bezorgers niet de behoefte voelen om er ook nog andere drugs naast te doen.

De kiloprijs van cocaïne, die in 2007 schommelde tussen 29.000 en 32.000 euro, is in 2008 gestegen naar 34.000 euro per kilo.³⁵ Volgens handelaren is dat de hoogste prijs sinds jaren. Ter vergelijking: in 2002 moest ongeveer 23.000 tot 25.000 euro worden betaald voor een kilo. De krapte op de markt zou volgens de grotere inkopers het gevolg zijn van Britse afnemers, die veel opkopen voor de eigen markt. Dit zou verband houden met het oprollen van een grote handelslijn direct naar Groot-Brittannië.

³⁵ De huidige kiloprijs is afkomstig uit drie verschillende bronnen, waaronder één panellid. Een ander contact doet op hoog niveau (handel in kilo's coke en tonnen wiet) zaken met verschillende afnemers en kopers van voornamelijk cocaïne, ecstasy en cannabis op de Nederlandse (Amsterdamse) en Britse markt.

De prijs van een pakje cocaïne varieert in 2008 tussen de 40 en 70 euro per gram; meestal betaalt men 50 á 60 euro.³⁶ Van verschillende kanten horen we dat bezorgers 'als gevolg van de gestegen kiloprijs' hun prijs hebben verhoogd naar 60 euro voor een gram. Het komt vaker voor dat verkopers verschillende kwaliteiten cocaïne aanbieden. De duurdere cocaïne zou minder zijn versneden en hierdoor zuiverder en dus van betere kwaliteit zijn. Soms vragen bezorgers meer voor 'flake' of 'rock'. Niet iedereen is overtuigd. Het is wat de gek er soms voor wil geven. Zef (107a): "Ze zeggen dat coke van 60 euro beter is, maar vaak word je dan voor een tientje extra genaaid omdat het naar kattenpis blijft smaken."

"Een cokedealer laat sinds kort een brief aan klanten zien, omdat er een hele grote schaarste zou zijn vanwege een politie *bust*. Hij heeft daarom zijn prijs verhoogd van 50 naar 60 euro en legt aan klanten in een toelichtende brief met hele moeilijke zinnen uit dat er schaarste is en dat hij zich genoodzaakt ziet zijn prijs te verhogen. De brief is ondertekend met 'de directie'. Heel grappig!" (Bram, stapper, 94a/b:t₃₀)

Snuivers die niet tevreden zijn over de kwaliteit hebben meestal nog wel andere nummers achter de hand. Het komt echter zelden voor dat bezorgers constant dezelfde kwaliteit kunnen leveren, omdat ze altijd zijn aangewezen op verschillende partijen uit Colombia, Bolivia of Peru.

3.2.2 ecstasy

Over het jaar 2007 constateerden we dat de ecstasymarkt minder stabiel was dan in de voorgaande jaren. Zo mogelijk is de ecstasymarkt in 2008 nog onrustiger geworden. De prijzen lopen op, de kwaliteit gaat volgens gebruikers achteruit en de verkrijgbaarheid (van goede kwaliteit) is lastiger geworden. Stappers zeggen dat ecstasy ook op de uitgaansavond moeilijk te krijgen is. Steeds vaker moet er van tevoren wat worden geregeld.

"Mensen zijn flink op zoek naar pillen, want het is moeilijk om iets goeds te krijgen. Ik durf te wedden dat er met een volle club zo'n 7-8 dealers actief zijn die coke, ecstasy of beide verkopen. Als we mensen pakken, vinden we altijd dezelfde pillen die ze waarschijnlijk van dezelfde bron hebben. Ik zie eigenlijk heel weinig verkoopactiviteiten op de dansvloer. Ook aan de deur zie je weinig types meer die helemaal uit hun dak zijn. Sommigen nemen wel eens van tevoren in en zien dan dat de avond uitverkocht is. Dat vinden ze natuurlijk balen." (Ria, portier, 81ab: t₃₀)

³⁶ Snuivers hebben soms het vermoeden dat ze geen exacte gram krijgen. Er zijn dealers die ontkennen dat het minder dan een gram is en dealers die eerlijk toegeven dat er 0.9 gram in zit.

Hoewel er netwerken zijn die (nog) geen hinder zeggen te ondervinden ecstasy te krijgen, zijn er toch opvallend veel panelleden die aangeven dat de ecstasy-markt na de zomervakantie van 2008 veranderd is. Bibibass (79b) vertolkt wat we ook van anderen horen: "Ecstasy is heel moeilijk te krijgen. Voorheen kon je iedereen bellen, maar nu heeft niemand meer."

Toch zegt ongeveer de helft van de panelleden dat ecstasy *makkelijk* of zelfs *heel makkelijk* is te vinden. De anderen zeggen *soms* moeite te moeten doen om ecstasy te krijgen, of vinden het zelfs *moeilijk*. Over het algemeen doen gebruikers meer moeite om goede of betrouwbare ecstasy te vinden dan in het geval van cocaïne. Kopers moeten langer de markt af stropen voor goede ecstasy. "Met de huidige ecstasykwaliteit moet je nu twee pillen nemen", aldus Spike (77a) die van een grote ecstasydealer hoorde dat de 'key players' zijn weggevallen. Hij zou zulke slechte pillen aangeboden krijgen dat hij ze niet eens aan toeristen meer durft te verkopen.

De inkoop prijs bij 10.000 pillen is verdrievoudigd van 45 eurocent per stuk naar bijna anderhalve euro.³⁷ Een indicatie hiervoor is dat een kilo MDMA-poeder na de zomer van 2008 is gestegen naar 7.000 euro terwijl wij in 2007 nog 4.000 euro voor een kilo noteerden.

De prijs van één ecstasypil bedraagt in Amsterdam overigens meestal nog steeds 5 euro, maar de zuiverheid laat volgens sommigen steeds vaker te wensen over. De marges lijken kleiner te worden. Sommigen betalen zo'n 1,50 euro per pil bij inkoop van honderd. Anderen laten weten dat ze voor dezelfde hoeveelheid al 5 euro per stuk moeten betalen – en dan moeten ze nog winst maken. Er is weinig prijsverschil tussen 06-dealers en thuisdealers, maar dealers in clubs rekenen 10 euro voor een pil.

Voor MDMA-poeder of -kristallen wordt per gram meestal tussen de 25 en 30 euro betaald. MDMA-poeder is, net als pillen, in sommige netwerken eenvoudig te krijgen, maar ook hier zijn vaker geluiden over schaarste te horen.

3.2.3 amfetamine

De Amsterdamse speedmarkt is minder eenvoudig toegankelijk dan de ecstasy- en cocaïnemarkt, omdat er minder dealers actief zijn in de amfetaminehandel. In ruim de helft van de panelnetwerken is amfetamine slechts *soms* of zelfs *moeilijk* verkrijgbaar. En over de amfetamine die wordt aangeboden is niet iedereen tevreden. De prijsrange voor een gram amfetamine varieert tussen 5 en 25 euro. De meeste gebruikers betalen echter 10 tot 15 euro voor een gram, dat daarmee vier keer goedkoper is dan cocaïne. Saskia (95a) hoort van dealers dat amfeta-

³⁷ Een grote inkoper die niet in het panel zit, beaamt dat de prijzen voor zowel pillen als PMK in het najaar verdrievoudigd zijn.

mine geen lucratieve handel is om erbij te doen. De amfetaminemarkt lijkt daarom eerder een 'halersmarkt', in tegenstelling tot cocaine dat eerder een 'bezorgmarkt' is. Amfetamineverkoop verloopt voornamelijk via thuisadressen. Bij gebrek aan de juiste contacten wordt er soms naar 'de provincie' afgereisd voor amfetamine. (Opvallend is dat leveranciers in Brabant een paar keer worden genoemd ter verkrijging van ecstasy, ketamine en amfetamine.)

Methamfetamine kost tussen de 130 en 160 euro per gram, is moeilijk verkrijgbaar en volgens Dennis (57a) te kostbaar voor veel mensen. Methamfetamine wordt gesmokkeld uit de Verenigde Staten, Engeland (Londen) en Duitsland.

3.3 de narcosemarkt

De belangrijkste leveranciers van **lachgas** zijn winkels en groothandelaren in ho-recabenodigheden. Veel Blokkerfilialen hebben al jaren geleden besloten om geen lachgaspatronen meer op te nemen in het assortiment. Toch vinden panelleden over het algemeen dat lachgas *heel makkelijk* verkrijgbaar is. Een doosje van 50 patronen kost 12,50 euro bij de groothandel. Dat komt neer op een eurokwartje per stuk. Deze patronen worden thuis op een lege slagroomsput gezet. Er worden meestal twee patronen in een ballon geperst. Angel (65a) vertelt dat er op sommige thuisfeesten wel 250 patronen sneuvelen. Het komt slechts sporadisch voor dat er op party's een lachgastapper is. Volgens panelleden neemt het thuisgebruik van lachgas toe.

GHB is over het algemeen (*heel*) *makkelijk* verkrijgbaar, als je tenminste contacten hebt met personen die het thuis zelf maken. Een deel van de gebruikers maakt met behulp van GBL (verkrijgbaar via één van de tientallen besteladressen op internet), natronloog en gedestilleerd water een liter of meer GHB. Slechts een enkeling klaagt over discutabele GHB. In Bibi's (79b) vriendenkring is het zo ruim aanwezig dat het bijkans 'uit de kraan komt'. De aanschaf en productie van GHB verloopt vaak via de vriendenkring; gebruikers regelen dan onderling GHB zodat iedereen weer een poosje vooruit kan. Sommige verkopers hebben naast GHB ook ecstasy en ketamine in hun assortiment.

De prijzen van GHB blijven stabiel. Een halve liter kost tussen de 75 en 90 euro. Voor een liter wordt tussen de 150 en 225 euro betaald. De prijs voor een buisje GHB (5 ml) varieert van 1 tot 10 euro, maar kost meestal 5 euro. Er worden vaak buisjes of flesjes geschonken aan anderen, om eerst eens uit te proberen.

De aanvoer van **ketamine** is weer schaarser geworden. Er is slechts een klein aantal panelleden dat zegt dat ketamine (*heel*) *makkelijk* verkrijgbaar is. Desalniettemin zijn er de laatste jaren onmiskenbaar meer verkopers van ketamine bijgekomen. Vaak verkopen ze ketamine naast andere drugs als cocaine, GHB of amfetamine. De prijs voor een gram ketamine bedraagt anno 2008 meestal tus-

sen de 35-40 euro per gram. Er zouden verschillende kwaliteiten ketamine op de markt zijn.

3.4 de smartshopmarkt

Na jarenlang gesteggel over de status van paddo's heeft het pleidooi voor een algeheel verbod uiteindelijk toch gewonnen. Met ingang van 1 december 2008 zijn 180 stoffen toegevoegd aan de Opiumwet (lijst 2), waaronder de *Amanita Muscaria* ofwel de 'rood-met-witte-stippen' vliegenzwam. Paddokweeksetjes mogen nog wel en doen het goed via de internetverkoop.

Een rondgang langs smartshops twee weken na het verbod levert het volgende beeld op. (1) Er is een groep smarthouders die zich neutraal opstelt, een afwach- tende houding aanneemt en wacht totdat alle media-aandacht is getemperd. Ze kijken de kat uit de boom door zich meer te focussen op producten die wel mogen, zoals *Hawaii baby woodrose*, dat verpulverd in een capsule als *Trip-e* wordt aangeboden. (2) Een tweede groep zoekt actiever naar alternatieven en struint de markt van legale en illegale producenten en aanbieders af naar nieu- we middelen. De eerste methyloone ('explosion') wordt opnieuw gesignaleerd en er gaan geruchten over nieuwe productie daarvan. (3) In enkele smartshops staan in de eerste weken na het verbod evenwel nog paddenstoelbakjes in de vitrine. Er is nog flink ingekocht in de hoop het nog even uit te zingen om in de tussentijd op zoek te gaan naar alternatieven. Deze shops rekenen erop dat bur- gemeester en politie coulant zullen zijn met de controle.

De verwachting eind 2008 is dat de handvol paddotelers in Nederland, wiens productieplaatsen ook bekend zijn bij de politie, hun productie zullen staken en hun kwekerijen binnen afzienbare tijd ontmantelen.³⁸

Twee weken na het paddoverbod berichten de media dat er *tripknollen* of *trip- truffels* in omloop zijn. Overigens niets nieuws onder de zon. De officiële benaming is *sclerotium* ofwel *philosophers stone*, die al jaren in smartshops verkrijgbaar was en verbazingwekkend genoeg niet is toegevoegd aan lijst 2 van de Opiumwet.

3.5 overige markten

erectogenen

Een flesje poppers kost 12,50 tot 15 euro. Poppers worden op sommige gay, seks, smart en andere toeristische locaties openlijk of meer discreet onder de toon-

³⁸ Sommigen, onder wie Adviesburo drugs, verwachten dat LSD en andere hallucinogenen ter ver- vanging van paddo's aan een tweede jeugd gaan beginnen. Er gaan geruchten over handela- ren die paddo's op straat verkopen.

bank verkocht. Verschillende bezorgers hebben Viagratabletten van 50 en 100 mg voor 5 respectievelijk 10 euro. Er zijn ook gelsachets Kamagra verkrijgbaar in de smaken vanille, ajanta en ananas. Sommige gebruikers zweren bij de gel omdat de werking sneller zou zijn.

trippers en exotica

Deze kleinste markt vraagt de hoogste prijzen. Een gram DMT kost 150-300 euro. Voor een ayahuascasessie wordt 120-150 euro betaald en voor een ibogasessie van twee dagen 300-400 euro. LSD is zowel in vloeibare vorm als op een papertje verkrijgbaar. De markt is heel klein en voornamelijk voor liefhebbers bedoeld. Een papertrip kost 5-10 euro. Een flesje LSD kost 200-250 euro en bevat rond de 100-125 microgram per druppel. Het hallucinogene 2-CB lijkt zich weer te verheugen in een groeiende belangstelling. TMA en 2-CT7 zijn praktisch uit beeld. Tripdealers zijn vooral gespecialiseerd in middelen (mescaline, DMT, LSD e.d.) die een psychedelisch effect hebben. Soms verhandelen ze ecstasykristallen. Cocaine is taboe omdat het middel, in tegenstelling tot trippers, mensen geestelijk afhankelijk kan maken. Wie cocaine wil moet maar een commerciële dealer bellen.

4 middelengebruik

Het gebruik van middelen wordt mede beïnvloed door de samenstelling van de stapgroep, de setting en de muziekstijl. Dance feesten trekken een publiek dat ontvankelijker is voor druggebruik dan de bezoekers van urban feesten. En binnen het dance circuit zijn weer bepaalde feesten met substantieel meer druggebruik. Soms lijkt het wel alsof de oudere stapgeneratie het 'slechte voorbeeld' doorgeeft aan de jongere generatie, aldus clubmedewerkster Debby (56a/b). Het jongere publiek (20-24 jaar) op mainstream clubavonden is over het algemeen gematigder met gebruik. Oudere stappers die slechts af en toe nog uitgaan willen er soms alles aan doen om oude tijden te laten herleven.

Doordat de controles strenger zijn geworden en het zero tolerance beleid van kracht blijft, houden stappers er vaker rekening mee. Stappers waarschuwen elkaar voorafgaand aan een feest. Voorzorgsmaatregelen om de pakkans te verkleinen zijn: goed wegstoppen van drugs, onopvallend je drugs tevoorschijn halen op het feest zelf en op je hoede zijn als een 'vreemde' wat van je wil. Maar er zijn ook clubs die alles in het werk proberen te stellen om drugs op een elegante manier zoveel mogelijk buiten de deur te houden. Het uitgaansleven ziet zich geconfronteerd met groepen stappers die het liefst locaties bezoeken waar de controle minder streng is en meer door de vingers wordt gezien.

En op welke momenten wordt er wel of pertinent geen drugs gebruikt? Welke factoren bepalen wanneer stappers onder invloed willen zijn? Het type drug is een belangrijke voorspeller. Alcohol en cannabis (in veel mindere mate) worden vaak genuttigd tijdens het stappen. Wie uitgaat drinkt bijna altijd alcohol. Met cocaïne, amfetamine en ecstasy ligt dat wat anders. Gebruikers beschouwen cocaïne over het algemeen als een ad hoc middel dat vergeleken met ecstasy eerder spontaan wordt gebruikt. Het gebruik van ketamine en GHB ligt nog weer lager dan bij de stimulantia. Net als ecstasy zijn ze meer setting gerelateerd dan cocaïne en eerder beperkt tot het weekend, hoewel de grenzen in sommige gebruikerskringen ruimer liggen.

Tussen de regels door proeven we uit de gesprekken met panelleden dat de neerwaartse trend van druggebruik is gestagneerd: "Er is niet nog meer nuchterheid", constateert Bibibass (79b). Sommige feesten blinken zelfs uit in het gebruik van ecstasy, cocaïne, GHB en vanzelfsprekend alcohol. Vince (76a) ziet dat het druggebruik bij de nieuwe jonge garde weer toe lijkt te nemen: "Op een vet feest ben je toch eerder geneigd om goed naar de klote te gaan." Er zijn in de afgelopen jaren nieuwe clubjes ontstaan die de boel soms flink op stellen willen zetten. Wie hier terechtkomt, begint zelfs te twifelen aan het adagium van de 'nieuwe nuchterheid' in het nachtleven. Want hier lijkt het eerder de norm te zijn om collectief van de wereld te geraken, nog afgezien van de status van sommige helden die hier zeker toe bijdraagt. In plaats van *peer pressure* is er eerder sprake van een radicale *peer pleasure* zonder grenzen!

4.1 alcohol

Amsterdam is een ideale stad voor alcoholpromotie. Sinds eind jaren negentig succesvol het spits werd afgebeten met een champagnecampagne in de trendsettende horeca, volgden al snel rosé, Breezers, cocktails en ten slotte allerlei luxe varianten van wodka, gin, cognac en whisky. De alcoholmarkt is net als de mode een goed voorbeeld van 'marginale smaakdifferentiatie', ofwel een variatie op een thema zonder werkelijke innoverende vernieuwing. Klassiekers als bier en wijn blijven gretig aftrek vinden, evenals het cafeïnehoudende Redbull, de bekende trits frisdranken en de nieuwe generatie natuurtroebele ecologische sappen. Een enkele bar schenkt absint, vooral aan Amerikaanse toeristen. Maar de sterke dranken die in de horeca prominent op de *speedracks* liggen zijn: wodka, whisky, tequila en Bacardi. Whisky, dat eerder al in het hiphop milieu gretig aftrek vond, is inmiddels ook door de witte stapper ontdekt. Een 'jackie met ijs' is het 'popie-slang' aan de bar onder studenten als ze Jack Daniels bestellen.

Prosecco is de nieuwe rosé in de hoofdstedelijke horeca en op de stadstranden. Deze licht mousserende wijn wordt opvallend vaak spontaan genoemd door

panelleden. Sommige uitbaters hebben prosecco zelfs al op tap. De cocktailbars doen goede zaken en breiden zich verder uit op feesten. Zelfs in het alternatieve circuit en op psytrance party's worden caipirinia's en mojito's geserveerd.

gebruiksfrequentie

In elk uitgaansnetwerk wordt alcohol gedronken. Meestal in het weekend, maar vaak ook doordeweeks. Toch start de meerderheid pas vlak voor of tijdens het uitgaan met drinken. Het gemiddelde aantal glazen kan flink variëren, maar in meeste netwerken schommelt het op een doorsnee stapavond tussen de vijf en tien. In het dance circuit drinkt doorgaans rond de driekwart of meer regelmatig alcohol. In urban netwerken ligt dit percentage lager (tussen een kwart en driekwart van de stappers). Enkele panelleden vermoeden dat het alcoholverbruik door het rookverbod iets is toegenomen omdat het glas deels als compensatie voor de sigaret is gaan dienen.

4.2 tabak

Het nieuwe rookbeleid, dat van kracht werd in de zomer van 2008, heeft de gemeederen flink bezig gehouden. Clubs en andere horecagelegenheden hebben maatregelen moeten treffen om aparte rookruimtes in te richten. Artiesten en dj's roken vooral in de kleedkamer; soms op het podium of stiekem achter de dj booth. In sommige rookruimtes is de roker koning³⁹, terwijl andere ruimtes als vies of echt smerig worden getypeerd.

Het nieuwe beleid levert vaak ook weer nieuw gedoe op. Klanten mogen hun glazen niet mee naar binnen nemen omdat de glazenophalers niet in de rookruimte mogen. In een club moet je onder toezicht oog van een portier eerst je bier in een zacht plastic bekertje overschenken, voordat je naar binnen mag. Portiers mogen alleen bij calamiteiten de rookruimte betreden. Omdat deze plekken niet toegankelijk zijn voor personeel bestaat de indruk dat gebruikers en dealers hun kans schoon zien om te gebruiken en handelen. In sommige rookruimtes hangt daarom camerabewaking.

Een ander punt van discussie is of pure wiet nu wel of niet binnen gerookt mag worden. Sommige clubs staan dit toe omdat er geen tabak in zit. Anderen zien een wietjoint ook als roken. Los daarvan zijn er portiers die cannabis sowieso in beslag nemen.

Veel rokers vinden dat het verbod nergens op slaat en dat rokers als paria worden behandeld. Soms baalt het personeel ervan dat ze niet meer mogen roken, terwijl die maatregel eigenlijk voor hen bedoeld is. Een spontaan peukje uit verve-

³⁹ Sommige rookruimtes zijn met sponsorgeld van sigarettenfabrikanten verbouwd.

ling of om even bij te komen tijdens de bardienst is er niet meer bij. Of het niet-rokende barpersoneel wordt de dupe van rokende collega's die af en toe een rookpauze nemen. Nadeel is dat de burens gaan klagen over lawaai omdat de rokers én niet-rokers hun luide conversatie op straat voortzetten. Verder zijn er opvallend veel klachten over de soms penetrante geur van mensenzweet in clubs. Velen vinden dat het minder gezellig is geworden omdat rokers telkens wegllopen of opeens verdwenen zijn. Dit geldt ook in restaurants waar gasten constant naar buiten lopen. Een deel geeft aan dat ze daarom minder gaat stappen.

Het nadeel van een rookruimte vinden sommigen juist een voordeel omdat het er altijd gezellig is. Zo gezellig zelfs, dat ook niet-rokers erbij komen staan. Toch is het geen verrassing dat het voornamelijk de niet-rokers zijn die voordelen zien, omdat ze niet meer ongewild worden geconfronteerd met een rokerige ruimte en kleding die naar rook stinkt.

Het roken van sigaretten vertoonde al een dalende trend voor de invoering van het verbod. Een deel van de stappers denkt dat de al langer gevoerde maatschappelijke discussie over de gezondheidsrisico's van roken hiertoe bijgedragen heeft. Rokers én blowers gebruiken het verbod om ook daadwerkelijk te stoppen. Een andere groep zegt dat er door het rookverbod in de vriendenkring niet minder gerookt wordt. Er wordt hooguit na het werk of voor het stappen minder naar cafés gegaan.

4.3 cannabis

Panelleden werkzaam in de horeca en in clubs hebben als gevolg van het rookverbod weinig of geen zicht meer op het blowen. Heel af en toe vangt iemand nog een zoetige jointgeur op. Tenzij er massaal wordt geblowd, zoals bijvoorbeeld bij reggae concerten. Volgens portiers is het zinloos om op dergelijke avonden op te treden, omdat ze anders de hele zaal leeg moeten vegen. Travis (106a) merkt dat blowers soms kribbig worden als ze een paar uur geen jonko mogen roken en hij vraagt zich bezorgd af wat er gaat gebeuren wanneer Snoop Dogg met een gigantische joint op het podium verschijnt. (Clubmedewerkers ruiken soms cannabisdampen afkomstig uit de kleedkamers van artiesten.) In een enkele club mag niet worden gerookt, maar wel puur geblowd. Enkele panelleden zien dat de vaporizer populairder is geworden in sommige coffeeshops. Door deze techniek inhaleren blowers wel veel meer THC dan normaal, wat meteen weer de discussie uitlokt of het wel zoveel gezonder is. En al helemaal als je bij de verkeerde toepassing je longen uit je lijf moet hoesten.

gebruiksfrequentie

In bijna alle panelnetwerken wordt cannabis gebruikt. Naast coffeeshops wordt er voornamelijk thuis, in de portiek, de rookruimte en 's zomers in het park of op het terras geblowd. In sommige coffeeshops wordt weer vaker geblowd doordat men is overgestapt op speciale kruiden ter vervanging van tabak. In de vriendenkring van Has (75a) wordt er in de club met een groepje even snel een pure joint of pijpje gerookt of een héél sterk jointje met zijn drieën. Voordat de portiers het doorkrijgen is de cannabis al geïnhaleerd. Op party's wordt minder geblowd, mede omdat cannabis door portiers in beslag wordt genomen.

Het aantal joints – inclusief het meeroken van een aangeboden joint – blijft voor de meesten beperkt van een halve tot één, hooguit twee joints per gelegenheid.⁴⁰ In sommige netwerken zitten forse blowers die er soms wel vijf à zes roken. In de meeste panelnetwerken zit een groepje blowers (10%-25%) dat (bijna) dagelijks blowt. Een ruime meerderheid van de blowers rookt (bijna) wekelijks één of meerdere joints. De dalende trend van de afgelopen jaren lijkt zich door te zetten, alhoewel sommigen zien dat het rookverbod ertoe heeft geleid dat er weer meer geblowd wordt. Vooral op afterfeesten wordt stevig geblowd.

Het motief om te blowen is vooral ontspanning, 'chillen', weg van alle dagelijkse beslommeringen en stress. Blowen tijdens het filmkijken of gamen is in sommige netwerken gewoon. Daarnaast is cannabis ook een ideale inslaper of 'afkickmiddel' na een stapnacht met stimulantia.

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

Rogier (111a) ziet duidelijk het aantal blowers afnemen: "Het wordt steeds eenzamer als blower." Ze stoppen met blowen omdat ze er onzeker van worden of het gewoon niet lekker meer vinden. Mensen gaan er bewuster mee om. Ouder worden speelt ook een rol in het stoppen met blowen. Ria (81a) wordt af en toe geconfronteerd met mensen (meestal toeristen) die acuut in de problemen komen na het gebruik van een joint. "Sommigen denken dat ze doodgaan en willen dat wij een ambulance voor ze bellen. Maar suikerwater doet wonderen."

4.4 cocaïne

Cocaïne wordt over bijna de gehele uitgaanslinie en in heel uiteenlopende milieus gebruikt. In bepaalde kringen hoort cocaïne haast standaard bij het uitgaansritueel of de leefstijl. Het gebruik is hier het meest genormaliseerd. Er zijn ook uitwassen in kringen waar cocaïne (voor een poos) een te dominante rol is gaan spelen. Toch is de overheersende indruk dat het gebruik is gestabiliseerd, of zoals

⁴⁰ Een enkeling zegt ook wel eens een pijpje pure hasj of wiet te roken.

Clara (99a/b) zegt: "De coke-explosie is over. Stappers willen liever weer los op ecstasy". Bram (94a/b) bevestigt dat het cocaïnegebruik onder zijn vrienden verminderd is – en wel vanwege toenemende verantwoordelijkheden in het dagelijks leven.

verspreiding

Het gebruik van cocaïne vertoont over de hele linie de laatste paar jaar stabilisering. Cocaïne heeft zich in het afgelopen decennium over hele verschillende uitgaansscenes verspreid. Het gebruik kan per meting en per netwerk soms flink fluctueren. Een stabiele periode kan plotseling veranderen in een (tijdelijke) stijging of daling. De zomerperiode laat wat vaker een grotere bedrijvigheid zien rond cocaïne. Gebruikers wijten dit onder andere aan hoger drankgebruik en de grotere uithuizigheid en terrasbezoek. Ook gebeurt het dat een netwerk verandert van slikkers naar snuivers. Of men heeft een cokebezorger leren kennen die goede kwaliteit voor een redelijke prijs aanbiedt.

In een enkel alternatief netwerk staat cocaïne vooral te boek als een foute ego-drug die door 'onzekere mensen' wordt genuttigd. Zelfbewuste mensen zouden hier geen behoefte aan hebben. Opmerkelijk is echter dat de snuivers die hij kent weer niet voldoen aan de stereotype cokegebruiker waarop wordt afgegeven. Ook in andere netwerken bevinden zich groepen die cocaïne verafschuwen.

gebruiksfrequentie en setting

In vrijwel alle uitgaansnetwerken van het panel wordt cocaïne gebruikt. Overigens hebben niet alle panelleden (o.a. portiers en clubmedewerkers) er echt goed zicht op, aangezien stappers over het algemeen discreet cocaïne gebruiken. In een doorsnee uitgaansnetwerk waar cocaïne wordt gebruikt is vaak sprake van een mix van frequente, incidentele en niet-gebruikers. In de meeste netwerken zitten helemaal geen of hooguit een paar (bijna) dagelijkse snuivers. In één netwerk (dj's, producers, ontwerpers, horecapersoneel e.d.) gebruikt een kwart (bijna) dagelijks cocaïne. Deze kleine categorie typeren we als de actieve gebruikers. Op grond van wat de panelleden vertellen over de cokegebruikers in hun (uitgaansnetwerken), neemt ruim de helft (bijna) wekelijks het witte poeder, doet ongeveer een derde het ten minste één keer per maand en de rest minder vaak. Vergeleken met ecstasy wordt cocaïne vaker doordeweeks gebruikt omdat het in de vrije tijd minder gebonden is aan een specifieke setting. Cocaïnegebruik wordt ook lang niet altijd van tevoren gepland.

"Het is heel raar. Ik ben zelf geen cokegebruiker maar ik heb, als ik bij cokegebruikers zit, altijd het gevoel dat ik erbij wil horen. Dat hele ritueel en die geheimzinnigheid eromheen vind ik leuk. Er is bij ons elke keer wel een andere initiatief-

nemer. Dan doet iedereen mee, ongeacht of we thuis zitten, aan het barbecu-
eën zijn, in de kroeg of op het terras zitten." (Jorg, stapper, 58a/b:t30)

Het gebruik van cocaïne vindt het vaakst plaats in de privésetting, gevolgd door clubs, daarna party's en ten slotte het café. Bepaalde clubavonden of cafés hebben een zekere reputatie; er wordt meer gesnoven dan op andere settings. Spontaan en impulsief gebruik komt lang niet altijd door de alcohol, hoewel die volgens snuivers wel de zucht naar cocaïne vergroot.

"Het is heerlijk om op sommige momenten een nakkie te nemen. Vrijdagmiddag is voor makelaars en corpsjongens typisch een tijdstip om te gaan snuiven, met het weekend in het vooruitzicht. De échte cokeprofs borrelen en snuiven ook op dinsdagavond." (Vince, dj, 76a:t30)

De samenstelling van de groep, het tijdstip en de situatie bepalen of er een dealer wordt gebeld. Ook al is het bij *regelmatige* gebruikers eerder een uitzondering dat er geen cocaïne wordt gebruikt tijdens een sociale gebeurtenis, ze houden vaak wel rekening met degenen die niet snuiven. Saskia (95a) bijvoorbeeld zou, ook al heeft ze er misschien zin in, nooit cocaïne gaan snuiven bij vrienden die niet gebruiken.

typen snuivers

Uit wat panelleden vertellen en wat we zelf observeren kunnen we op basis van sociale omstandigheden, gebruikersrituelen, codes en de houding ten aanzien van persoonlijk gebruik zeven snuiverstypen afleiden:

- *Pretsnuiver*: snuift alleen samen met vrienden, voorafgaand, tijdens of na het stappen. Gezelligheid en sociale setting zijn voorwaarden om te gaan snuiven. Cocaïne is het toetje dat de pret verhoogt.
- *Sjieke snuiver*: gebruikt het liefst thuis in een ontspannen ambiance. Heeft een hang naar ceremonie en ritualisering. Omringt zich met smakvolle artefacten tijdens het snuiven. Is op zoek naar de beste kwaliteit cocaïne en heeft een zekere neiging tot snoeven.
- *Prestatiesnuiver*: gebruikt cocaïne tijdens het werk, in periodes van grote werkstress, deadlines of ter compensatie van moeheid als gevolg van lange werkuren. Naast de carrièretypes ook horecamedewerkers en creatievelingen die zo nu en dan tijdens het werk (thuis) een snuif nemen. Dit type doorbreekt het taboe om overdag te snuiven.
- *Solosnuiver*: trakteert zichzelf (na gedane zaken bijvoorbeeld) en deelt zelden uit aan anderen. Is gierig of kent juist bijna geen andere snuivers. Loopt de

kans om door *pretsnuivers* als een *probleemsnuiver* te worden gezien omdat hij vaak alleen gebruikt.

- *Meesnuiver*: incidentele snuivers (vaak novieten) die spontaan of bij toeval een lijntje krijgen aangeboden van andere meer ervaren snuivers. De *meesnuiver* kan vaker gaan gebruiken, maar het er ook bij laten. Dat ligt mede aan de sociale omgeving en de mate van gebruik in de (vrienden)kring.
- *Klapsnuiver*: (chronische meesnuiver) komt er het slechts vanaf bij anderen, omdat hij nooit betaalt voor de coke, vaak van anderen bierst en soms zelfs zit te vissen of er iemand nog cocaïne bij zich heeft. Als klapsnuivers cocaïne kopen dan doen ze dat het liefst buiten het zicht van anderen, zodat ze ook niet hoeven te delen of aan te bieden. Op termijn valt de klapsnuiver door de mand en wordt hij niet meer uitgenodigd op feestjes.
- *Probleemsnuiver (sneue snuiver)*: heeft zich ontwikkeld tot een onverzadigbare (door)snuiver die zowel alleen als met anderen snuift. Heeft een zekere obsessieve band met het middel. Wordt alleen al bij de gedachte van cocaïne onrustig. Snuift met als motto: 'teveel is nooit genoeg'. Heeft sterk de neiging om zijn snuifgedrag te bagatelliseren naar vrienden of partner. Loopt de kans om te worden uitgesloten van cocaïne.

Een *meesnuiver* kan zich ontwikkelen tot een *pret- of prestatiesnuiver* en eindigen in een *probleemsnuiver*, maar meestal komt het niet zo ver. Veel snuivers gebruiken zowel thuis als uit. Vaak zijn het 'natte' snuivers, want cocaïne gaat vaak gepaard met alcohol. Dit in tegenstelling tot de 'droge' snuivers, die er ter ontspanning liever bij blowen.

motieven, effecten en imago

Cocaïne is een populair middel omdat het op de meest uiteenlopende momenten gepland, maar eerder 'spontaan' kan worden gebruikt. Jan (102a) ziet dat de 'trek' in cocaïne sneller wordt aangewakkerd bij opkomende moeheid, wanneer men aangeschoten is, of het juist heel gezellig is. Een dealer is tenslotte zo gebeld én staat binnen een half uur voor de deur. Ondanks dat cocaïne voor sommigen moeilijk hanteerbaar is, blijft het verleidelijk. Veel panelleden wijzen dan ook op het impulsieve gedrag en de soms vanzelfsprekende behoefte aan cocaïne.

"Het is met coke vaak zo dat iemand gaat halen en vraagt of de rest ook wil. Vaak wil iedereen wel en worden er meerdere pakjes gehaald die dan worden verdeeld. Voor sommigen is het bijna een dagelijkse behoefte geworden. Het is echt niets bijzonders meer." (Nikki, stapper, 93a:t29)

Cocaine blijkt voor veel gelegenheden geschikt: tijdens het stappen, thuis met vrienden en soms op het werk als tussendoortje of direct na afloop in het café. Een vast gegeven is meestal dat wie eenmaal met een lijntje begint, trek blijft houden. In een aantal netwerken is cocaine vooral een thuismiddel. Tizi (50a): "Thuis coke nemen is veilig en chill want je hoeft niet uit te kijken of er iemand staat te gluren. We zijn er zo aan gewend thuis dat we het niet eens meer als een drug zien. Je belt en in een kwartier zit het al in je neus". In Bibi's (79b) vriendenkring gaat cocaine haast standaard mee tijdens het stappen. Iedereen heeft wel wat bij zich omdat je met cocaine 'wat meer in het ritme blijft' dan ecstasy. Volgens Portier Ria (81a) zijn er ook in urban kringen groepjes waarbinnen sterke drank en cocaine hand in hand gaan. Maar het haantjesgedrag op urban feesten wordt onder invloed van cocaine niet bepaald minder. Showen met cocaine heeft vooral status bij urban 'gasten' die rijkdom willen uitstralen.

dosering en toediening

Bijna alle gebruikers – althans die in het uitgaanscircuit, de straatscene is een ander verhaal – snuiven poedercocaine. Sommigen roken daarnaast nog 'plofjes' (cocaine in een sigaret). Slechts een enkeling kauwt op cocabladeren. De lijnen en dikte van de lijnen kunnen nogal verschillen. De *sjieke* snuiver neemt de tijd, maalt het ultrafijn en maakt met precisie en ritueel een mooie lijn alvorens te snuiven. De *probleemsnuiver* heeft dan al twee slordige lijnen op. Snuifsessies laten interessante omgangsregels en rituelen zien. Gebeurt het openlijk, dan wel stiekem? Mag degene die de lijnen legt ook als eerste nemen? Haalt degene die aan de beurt is de optisch langste lijn eruit? Wie is het meest ongeduldig en wie gaat zich na verloop van tijd ergeren aan andere snuivers die op hetzelfde feest zijn?

effecten en gezondheidsrisico's

De **positieve** eigenschappen die aan cocaine worden toegeschreven zijn:

- *Versterking zelfbeeld*: recht door zee boost, sneller op iemand afstappen, zelfverzekerd (je kunt de wereld aan), lekker in je vel.
- *Neutralisatiemiddel*: ontnuchtert (opkomende) dronkenschap, coke hoort bij drank, je wordt niet lam.
- *Statusverhogend*: elitepep, cool en stoer, duur imago, je wordt belangrijk.
- *Actieve en communicatieve sfeerverhoger*: versterkt groepsgevoel, geeft zelfvertrouwen met communicatie, goed uit je woorden komen, veel bespreken in een korte tijd.
- *Aangename korte rush*: helder, upper, tinteling, wakker, high, geen nasleep, scherper, alerter, chemische kick.

- *Controle over de roes*: duurt niet lang, niet zo intens als ecstasy.
- *Functionele en stimulerende eigenschappen*: werkelijkheid wordt niet vervormd, onderdrukt verdriet, langer presteren bij hoge werkdruk, feesten, werken, concentreren, internetten ('niet meer moe').
- *Snelle bezorging*: veel keus uit bezorgers, snelle levering.

Resi (108a) heeft een ambivalent gevoel bij cocaïne: "Eigenlijk is cocaïne snuiven stom, je wordt alerter, gaat veel praten maar je wordt soms 'gek' als je meer wil. Is er één gram met zijn tweeën, dan is dat genoeg. Is er twee gram, dan gaat het ook op!" Ook willen snuivers zich nog wel eens schuldig voelen over hun eigen gebruik. Bram (94a/b): "Wie eenmaal met cocaïne begint wil alleen maar meer, meer, meer en meer... Als je gebruikt denk je daar alleen maar aan. Het is ieder voor zich, want als je nog maar twee snuiven in je pak hebt, dan zeg je dat niet tegen anderen."

Wie wil minderen moet zich soms noodgedwongen terugtrekken om niet weer in de verleiding te komen als andere vrienden wel de dealer willen bellen. Het zijn vaak de setting en de specifieke samenstelling van de groep die het moeilijk maken om nee te zeggen.

"Cocaine komt te pas en onpas te voorschijn in het weekend en op zaterdagochtend. Ik krijg wel eens bezorgde telefoontjes van vriendinnen als hun vriendje het weer te bont heeft gemaakt. De survivors bellen elkaar voor nummers als de clubs dichtgaan om verder te kunnen. Cocaine dwingt mensen soms om te liegen (naar dierbaren) over de hoge kosten die het met zich meebrengt. Ik hoor te vaak snuivers zeggen dat ze altijd kunnen stoppen als ze willen." (Has, stapper, 75a: t₃₀)

"Wat vind ik zo chill aan coke? Ik weet het niet. En toch is het super lekker! Terwijl het een verslavend middel is vergeleken met andere drugs die we nemen. Het kost echt moeite om er vanaf te blijven. Ik zou elk moment van de dag wel coke willen. Het is echt kut als het op is of dat er geen geld meer is om te kopen. Ik schaam mij er wel eens voor als ik aan anderen vraag of ze coke hebben. Maar op één of andere manier kan ik me zelf niet in bedwang houden. Ik heb het een tijdje elke week gebruikt. Nu snuif ik alleen als ik uitga." (Saskia, stapper, 95a: t₃₀)

De **negatieve eigenschappen** die aan cocaïne worden toegeschreven zijn:

- *Acute (sociaalpsychische) effecten*: strak staan, impulsief en/of stoer gedrag, praatkick, egomiddel, in middelpunt staan, niet sociaal, geïrriteerd, kil, fake, egocentrisch, dichtslaan, paranoia, piekeren.

- *Subacute (psychische) effecten*: emokater, leeg gevoel, schijnvertrouwen, chagrijnig, verslavend, afgevlakt gevoel.
- *Acute en subacute (lichamelijke) effecten*: hartkloppingen, hyperventileren, kater, misselijk, pijnlijke neus, hoofdpijn.
- *Dwangmatig gebruik en moeilijk te reguleren*: moeilijk om je eraan te onttrekken, geen controle, ongezellig, probleemgebruik, verslavend op termijn, onverzadigbaar, slapeloosheid, obsessief, fixatie, 'negeren van mensen die goede raad willen geven', junkengedrag.
- *Kostbaar*: kost veel geld, is ook positief omdat je dan niet te veel gebruikt.
- *(Te) snel en makkelijk verkrijgbaar*: kleine moeite om te bellen.

De meeste panelleden vinden dat cocaïne een verslavingsgevoelig middel is. Het financiële aspect komt op de tweede plaats, gevolgd door niet-sociaal en introvert gedrag als gevolg van gebruik. Vaak worden problematische snuivers (die erg veranderen in gedrag) steeds meer door anderen (ook snuivers) gemeden. Men wil deze personen ('lullo's met grote ego's') op den duur zo veel mogelijk vermijden, omdat ze de sfeer vaak nadelig beïnvloeden of anderen onbedoeld op ideeën brengen om ook mee te gaan snuiven.

4.5 ecstasy en ecstasy-achtigen

Door de forse daling in het ecstasygebruik na de eeuwwisseling én de toename van het cocaïnegebruik zijn beide stimulanten in de panelstudie de laatste jaren bijna even populair. Hoewel de frequentie van het gebruik beduidend lager ligt dan eind jaren negentig, blijft ecstasy een populair middel in het uitgaansleven. Ecstasy is een leuker middel volgens Bram (94a/b), omdat je niet automatisch al aan je volgende pil gaat denken als je uit je dak bent. Daarom associëren gebruikers ecstasy vaak met festivals omdat de bereidheid dan groter is om je helemaal in het feestavontuur te storten. Veel stappers beschouwen ecstasy als een middel dat je ten minste één keer, of gewoon voor de ervaring, geprobeerd moet hebben. Tekenend voor de huidige tijd is dat veel stappers minder de behoefte voelen om zich langdurig collectief onder te dompelen in een zinderende feestcultuur.

"Ecstasy blijft voor bijzondere momenten: festivals, Koninginnedag en dat soort dagen. Maar een ander deel van de vriendengroep neemt ongeveer elke week ecstasy. Dat is toch wel heftig. Die plannen dus minder. Met ecstasy ga je knallen. Na een snuif coke kun je ten minste nog slapen." (Saskia, stapper, 95a:t29).

Toch wijzen enkele panelleden ook op de instroom van nieuwe groepen stappers die juist ecstasy willen op feesten. En ook de jonge toeristen moeten niet worden onderschat. Clubmedewerkers en stappers merken dat die tijdens het uitgaan vaak op zoek zijn naar iemand met pillen of poeders.

verspreiding

Het gebruik van ecstasy bevindt zich na een jarenlange daling op een stabiel niveau. Ecstasy blijft vooral dominant aanwezig in dance netwerken en de homo-scenes die gerelateerd zijn aan het uitgaansleven. De pop- en rockcultuur is veel minder ontvankelijk voor ecstasy. Ook in de urban cultuur loopt men er bepaald niet warm voor. Overigens benadrukken enkele panelleden dat zij wel groepjes allochtonen kennen of tegenkomen die soms onder invloed van ecstasy op housemuziek staan te dansen. Een reden voor hun geringe belangstelling zou onder andere liggen in het feit dat de roes en perceptie van ecstasy te ver af staan van de uitgaansbeleving van allochtone jongeren. Er zijn geen dealers of voortrekkers die het openlijk propageren. En wie toch nieuwsgierig is, gebruikt liever ecstasy op een housefeest in plaats van een urban feest waar je 'zwaar in de minderheid' bent met je grote pupillen. Als er gebruikt wordt, dan gebeurt dat volgens Spike (77a) meer in het geheim. Alleen in het elektronische segment, waar latin house toe wordt gerekend, is men doorgaans nieuwsgieriger. De grenzen tussen witte en zwarte (muziek)feesten zijn in het multiculturele Amsterdam soms erg diffuus. Vince (76a) verbaasde zich toen hij op een afterfeest een groepje 'zwarte kunstgangsters' uit het 'hiphop kunstcircuit' ontmoette. Het ritueel was hetzelfde als op een house afterparty.

gebruiksfrequentie en settings

In de meeste netwerken wordt ecstasy alleen in het weekend of in vakantieperiodes gebruikt. Bij de calculerende gebruikers wordt de setting waar ecstasy zal worden genomen soms al weken van tevoren gepland. De 'spontanen' houden minder vaak rekening met de volgende dag en nemen soms ongepland ecstasy al naar gelang de sfeer en samenstelling van de groep. Het gebruik in netwerken kan variëren van eenmaal per week tot enkele keren per jaar. Stappers die veel party's bezoeken hebben een grotere kans om ecstasy te gebruiken. In enkele netwerken zitten kleine groepjes of individuen die (bijna) dagelijks ecstasy slikken, maar tezamen vertegenwoordigen ze één procent van het totaal aantal ecstasygebruikers. Het betreft hier een paar netwerken van hele jonge stappers rond de 16-20 jaar. In ruim de helft van alle netwerken zitten groepjes die (bijna) wekelijks ecstasy slikken; ze beslaan een kwart van het totale aantal gebruikers.

Vergeleken met cocaine is ecstasy nog meer aan tijd en setting gebonden. Een party bezoeken staat voor veel stappers haast synoniem met het gebruik van

ecstasy, maar veel stappers gaan slechts een paar keer per jaar naar een groot feest. Het ecstasygebruik in clubs is minder dwingend. Met uitzondering dan van de actieve clubbers die hun gebruik minder plannen en vaker in de gelegenheid of verleiding komen om ecstasy te slikken. Verder hangt het gebruik natuurlijk ook af van de dj, sfeer, dag en type clubavond.

De doorsnee stapper neemt *soms* tot *zelden* ecstasy tijdens het clubben. Slechts in een enkel netwerk wordt *altijd* of *vaak* ecstasy geslikt. Het gebruik van ecstasy heeft zich voor een deel verplaatst van clubs naar privésettings en/of afterfeesten. Cafés zijn doorgaans ongeschikt om een ecstasyroes te beleven.

motieven, effecten en imago

De meeste gebruikers vinden ecstasy meer bijzonder dan cocaine. Want in tegenstelling tot het opwekkende en korte effect van cocaine staat de ecstasyroes garant voor een ervaring die als veel intenser, indrukwekkender en daarom ook 'rijker' wordt beoordeeld. Een 'playdrug' die de sfeer verhoogt. Overigens is het opvallend dat gebruikers van MDMA-poeder nog meer de kwaliteiten van ecstasy ophemelen. De **positieve** roesassociaties van gebruikers hebben we ingedeeld in de volgende categorieën:

- *Euforisch*: gelukkig gevoel, feestmiddel, beste dag van je leven, dansen, uitgelaten, vrolijk, happy, leuk, vetste drug en energie voor 100 met MDMA.
- *Welbehagen en ontspanning*: calculerend loos gaan, ontstressen, zorgen vergeten, kleine vakantie.
- *Stimuleren van nieuwe inzichten*: open-minded worden, creatief denken, op een ander niveau (of metaniveau) kunnen communiceren, inspirerende gedachtenflows, leren over jezelf, dichterbij je eigen gevoel, realisatie wat liefde is of wat liefde betekent, verruiming van je wereldbeeld, andere perceptie van de wereld, anders in de wereld komen te staan.
- *Introspectie*: naar binnen gekeerd zijn, in jezelf gekeerd.
- *Zintuiglijk, narcistisch en/of energiek*: (lang) dansen en bewegen, energiek, muziek klinkt mooier, lekker spacen, jezelf mooi vinden.
- *Collectief samenzijn en/of entactogeen*: sterke verbondenheid voelen, makkelijker contact leggen, verliefdheid, liefde delen met anderen, geilheid, sexy en ongeremder voelen, lef en lossier, lief en aardig.
- *Reductie van scepsis en angsten*: meer zelfvertrouwen.
- *Empathogeen*: geen vijandschap voelen, relatie verdiepen, gezelligheid delen, love en happiness, liefde voelen en geven, therapeutische kwaliteit, vriendschap voelen, eerlijk en oprecht.

dosering en toediening

De dosering bedraagt meestal één tot twee pillen. Over het algemeen geldt de regel: hoe langer het stapavontuur duurt, hoe groter de kans op meer ecstasy. Pillen worden geslikt en poeder/kristallen worden vaak opgelost in vruchtensap of met behulp van een natte vinger gelikt. In het laatste geval blijft het moeilijk om de juiste dosering in te schatten. Om die reden willen sommigen alleen pillen.

effecten en gezondheidsrisico's

De negatieve ervaringen en/of effecten kunnen worden verdeeld in acute lichamelijke en psychische effecten, subacute lichamelijke en psychische effecten, en de intrinsieke farmacologische eigenschappen:

- *Acute lichamelijke effecten:* tandenknarsen, zweten, overgeven, schuimbekken, chemisch gevoel, te stoned, droge mond, moeilijk klaarkomen.
- *Acute psychische effecten:* tijdelijk geheugenverlies, in jezelf zijn, stil, mentale terugslag.
- *Subacute lichamelijke effecten:* brak, kater, naar de klote, dood de volgende dag, moe, futloos, verminderde weerstand, hoofdpijn, volgende dag ook nog spacen.
- *Subacute psychische cognitieve effecten:* te veel impact op dagelijks leven, downer, schuldgevoel, depressief, dip, terugslag, bang voor hersenschade, vergeetachtig, woordenschat verdwijnt tijdelijk.
- *Werkingsduur* van de roes is te lang en intensief.
- *Slechte kwaliteit* pillen.

ecstasy-achtigen

Van '69' of 'Star 69' wordt weinig meer vernomen. Er wordt wel gesmoesd over '4 fluo', dat tot de stimulantia gerekend wordt en ten minste vier uur werkzaam zou zijn. Het hallucinogene 2-CB staat weer in de belangstelling. Of dit verband houdt met de schaarste van ecstasy is nog onbekend. Dit milde 'spacemiddel' houdt volgens Gregory (112a) ergens het midden tussen ecstasy en paddo's/LSD. De mild psychedelische werking is volgens Toby (105a) een nadeel als clubdrug. Een kleine dosis neigt naar ecstasy, een grotere doet eerder denken aan een paddotrip. 2-CB is intenser en meer visueel dan ecstasy.

4.6 amfetamine

Amfetamine (pep, speed) is minder populair dan ecstasy en cocaïne, dat een beter imago – sjiek tegenover vies – geniet, makkelijker verkrijgbaar is en qua roes

minder impact heeft. Toch zijn er ook gebruikers die juist zweren bij amfetamine. Methamfetamine is slechts in een enkele homo en psychonauten niche in omloop. In één netwerk wordt Ritalin gebruikt.⁴¹

Verder zijn er geruchten en signalen over 4 fluo amfetamine, dat een 'speedachtige' werking heeft. Het middel, dat in de pepscene wordt gepromoot, is vermoedelijk hetzelfde als het onwelriekende witte Chinese poeder met de weinig flatteuze naam 'kippenstront'. Het middel valt volgens sommige gebruikers tegen omdat ze er hyper van worden en meer trek krijgen om te gaan roken en drinken.

verspreiding

In ruim de helft van alle panelnetwerken (vooral in het alternatieve, creatieve en underground-/partycircuit) wordt amfetamine gebruikt. Naast een trouwe gebruikersschare, is amfetamine vooral een secundair middel dat goed van pas komt op afterfeesten of wanneer andere stimulantia op zijn. Amfetamine fungeert als paardenmiddel wanneer cocaïne niet meer helpt om de vermoeidheid te verdrijven.

Amfetamine komt sporadisch voor in het urban uitgaansmilieu en bij het mainstream dance publiek. Cocainesnuivers doen vaak laatdunkend over 'pep voor provincialen' omdat het niet past bij hun uitgaansstijl. Het middel vinden ze ongeschikt vanwege de langdurige roes.

Sommige panelleden speculeren dat het gebruik van methamfetamine mogelijk pas gaat toenemen als de economische crisis zich verder gaat verdiepen. Het is een perfect middel voor vluchtgedrag. Vooralsnog is methamfetamine alleen bekend in een klein en selectief gezelschap. Deze groep probeert nieuwelingen te interesseren en 'over de grens' te duwen, volgens Dennis (57a). Gebruik van 'meth' vindt vooral plaats op thuis- en privéseksfeesten.

gebruiksfrequentie en setting

Amfetamine blijkt sterk gerelateerd aan specifieke, meer alternatieve uitgaansscenes. Het middel wordt ook gebruikt tijdens doordeweekse werkzaamheden. Amfetamine wordt (met uitzondering van enkele netwerken) *zelden of nooit* gebruikt in clubs en cafés, maar wel op (after)party's. De frequentie van gebruik in de panelnetwerken ligt lager dan bij cocaïne en ecstasy. Amfetamine wordt slechts in een paar panelnetwerken (bijna) wekelijks gebruikt; de overgrote meerderheid doet het hooguit één keer per maand. Het gebruik van methamfe-

⁴¹ Methylenfenidaat is de werkzame stof in Ritalin en verwant aan amfetamine. De Ritalin in dit netwerk is afkomstig van een jongen die zijn medicijn via de dokter krijgt. Zijn vrienden slikken en snuiven Ritalin (nadat de pillen tot poeder zijn vermalen) tijdens het uitgaan en om te studeren.

tamine valt nauwelijks te meten aangezien het om een hele kleine scene gaat. Veel gebruikers zijn beducht voor dit middel.

motieven, effecten en imago

Amfetamine heeft de reputatie van een échte energiegelver, die 'scherpte' te weegbrengt en goed kan worden gecombineerd met alcohol. Amfetamine is ook relatief goedkoop en daarom geschikt voor 'jonkies' en 'doorhalers'. Hoewel cocaïnegebruikers niet zo veel op hebben met amfetamine, is volgens sommigen de 'energieboost' effectiever dan bij cocaïne. In de tekno scene is 'pep' zelfs het fundament voor het weekend. Soms horen panelleden verbaasde reacties over de werking. Tizi (50a): "We vonden het altijd een gabberdrug, maar we zijn best wel positief over het effect. Behalve het slapen dan." Ook Jorg (58a/b) en Vince (76a) merken dat amfetamine ondanks het 'Rotterdam' en 'loser' imago meer gebruikt wordt dan vaak gedacht.

dosering en toediening

Het gebruik van amfetamine blijft meestal beperkt tot enkele lijntjes of hooguit een kwart gram. In de tekno en afterparty scene wordt het meest gebruikt. Amfetamine wordt als 'sleuteltje' (scepje van een sleutel in het pakje) gesnoven, als 'bommetje' (beetje poeder in een vloeitje gewikkeld) geslikt, of opgelost in vruchtensap, melk of bier. In één netwerk (Angel 65a) gaan kleine spuitjes in omloop met 100 mg opgeloste amfetamine die in de bilspier (intramusculair) worden geïnjecteerd. Het effect zou meer stoned zijn dan snuiven. Methamfetamine wordt gesnoven of gebased.

effecten en gezondheidsrisico's

Hoewel het energieke effect geroemd wordt, leidt het gebruik, zeker bij een hoge dosering tot een onrustig (opgefokt, 'neurotisch', e.d.) gevoel. De dag erop gaat soms vergezeld met een 'speedkater', een hol, moe en lusteloos gevoel. Bij methamfetamine zijn de nadelige effecten zo mogelijk nog groter. In promiscue homonetwerken wordt lang niet altijd veilig gevreeën. Het gebruik van methamfetamine op seksfeesten draagt hier bepaald niet aan bij. Dennis (57a) vertelt over de neerwaartse spiraal bij een goede bekende als gevolg van excessief gebruik van methamfetamine:

"Als hij te up is van de meth, dan neemt hij wat GHB om te kunnen ontspannen. Inmiddels heeft zich een groep van 15-20 mannen om zich heen verzameld, waar hij seksfeesten mee organiseert. Het gaat niet goed met hem. Zijn gezicht is ingevallen en hij stoot constant dingen om. Hij valt vaak, waardoor hij veel blauwe plekken heeft. Hij vertoont psychotisch gedrag, schrikt snel, hoort constant

geluiden die er niet zijn en vraagt constant om aandacht. Vaak sluit hij zich op in zijn huis na een methbinge.”

4.7 narcosemiddelen

De narcosemiddelen GHB, ketamine en lachgas zijn qua effect sterk verwant aan elkaar. Sinds de jaren negentig hebben deze middelen een plek verworven op de Amsterdamse drugsmarkt, maar niet tegelijk en niet in dezelfde mate. Zo ligt de piek van lachgas al dik tien jaar terug, terwijl ketamine pas de laatste jaren populairder is geworden.

verspreiding

Het gebruik van narcosemiddelen kan per netwerk en per scene sterk van elkaar verschillen. Er zijn meer panelnetwerken (tweederde) waar **GHB** wordt gebruikt dan **ketamine** (de helft) en **lachgas** (een derde). GHB en ketamine zijn vooral populair in dance, homo en psychonautische panelnetwerken. De markt van narcosemiddelen blijft veel kleiner dan de stimulantiamarkt. Toch valt er de laatste jaren in enkele panelnetwerken een toenemende belangstelling te bespeuren voor GHB en ketamine. Toby (105a), zelfverklaard ‘GHB promotor’ in zijn scene, zweert bij het middel en steekt dit niet onder stoelen en banken: “GHB is veel gezonder dan alcohol en gezelliger.” De verspreiding van GHB naar andere panelnetwerken verloopt traag. Panelleden hebben wel de indruk dat de gebruiksfrequentie bij gebruikers is toegenomen.

Ketamine wakkert vooral de nieuwsgierigheid aan bij gebruikers die willen experimenteren met nieuwe middelen. Het valt panelleden vaker op dat er ketamine wordt aangeboden op (after)feesten. Vandaar de indruk dat het gebruik zich langzaam aan het verspreiden is.

Lachgas wordt zelden meer aangeboden in het uitgaansleven. Het gebruik vindt vooral plaats op privésettings en kleine (intieme) feesten. De toediening van lachgas geschiedt door het inhaleren van een ballon die gevuld is met twee á drie cilinders/patronen uit een slagroomsput. Het lachgasgebruik, dat in enkele panelnetwerken weer toeneemt, leidt soms tot grote hilariteit. Angel (65a): “Je hoort hallucinerende muziekgeluiden die zich eindeloos lijken te herhalen. We houden contact met elkaar zonder te praten.” Gebruikers vinden het vervelend dat sommigen hebbertig worden en telkens gaan zeuren om een nieuwe ballon.

4.7.1 ghb

Gebruikers korten GHB vaak af met ‘G’ dat zou staan voor ‘gezelligheid’: een sociale roes die je deelt met anderen en aanvoelt alsof je een beetje aangeschoten bent. Een gevoel ook van opwindende baldadigheid net tot op het randje, en soms eroverheen voor de kick. GHB is volgens panelleden een blijver-

tje. De 'professionele' gebruikers hebben thuis vaak een fles staan. Daarnaast gaat GHB ook mee naar festivals, clubs en Amsterdamse incrowdfeesten. Hoewel er genoeg 'roeszoekers' zijn die GHB goed weten te doseren, zitten er ook legio 'knoeiërs' tussen die in de problemen komen. Tot soms grote ergernis van vrienden die ermee worden opgezadeld. Verschillende panelleden zien jonge groepjes gebruikers (18-22 jaar) in het uitgaansleven die er soms een sport van lijken te maken wie het eerst out is. "Ze zijn zó into GHB dat de G-fles overal mee naartoe gaat", zegt Bram (94a). Zijn bevindingen sluiten aan bij Pepe (85a) die een verhaal houdt over een jongen die door de politie op een feest betrapt werd met een liter GHB in zijn tas.⁴² De panelleden hebben, naast het gebruik in het eigen netwerk, ook sterk het vermoeden dat er veel jeugdige stappers van buiten Amsterdam komen die GHB gebruiken. Deze groep maakt het soms wel erg bont volgens Bram (94a/b): "Ze willen zich afzetten door naar andere muziek te luisteren en opvallen door veel GHB én ketamine te nemen, alsof ecstasy een burgerlijk middel is. Wie out gaat is cool." Foto's van drugsaberraties worden via internet verspreid onder het motto: wie is het meest naar de klote? Jorg (58a/b) ziet eveneens verheving van gebruik op kinky feesten die naast een vaste incrowd ook door 'provincialen' wordt bezocht.

"Als we GHB nemen wordt er geen alcohol gedronken. Er wordt wel gecombineerd met andere middelen als ecstasy en cocaïne. Iedereen gebruikt GHB. Toch vinden veel gebruikers dat ze geen risico lopen. Vaak hoor ik dat het een lichaamseigen stof is en dus niet schadelijk. Het leidt vaak tot exhibitionistisch seksueel gedrag. Mensen kunnen er echt opdringerig van worden." (Jorg, stapper, 58a/b: t₃₀)

Portier Ria (61a) is niet blij met de jonge brokkenpiloten. Weliswaar leidt alcohol tot de meeste overlast, maar het 'stapelen' van drugs en/of het combineren met alcohol kan evenzeer tot vervelende taferelen leiden: "Toen een meisje op de EHBO werd gebracht, riep haar vriend kwaad: 'het is godverdomme al de 6^e keer!'" Aan het aantal buisjes te zien dat Ria (61a) na afloop op de grond aantreft (op sommige clubavonden een stuk of 50), blijft GHB redelijk populair. Dat is nog weinig vergeleken met feesten waar ze na afloop minstens 200 buisjes vindt. Panelleden hebben het vermoeden dat meer stappers het aandurven om GHB ook buiten privésettings te nemen.

⁴² Een gemiddelde dosering komt ongeveer neer op 4 á 5 ml. Een liter GHB zou dan rond de 200-250 doseringen zijn.

gebruiksfrequentie en setting

Over de hele linie genomen is het gebruik van GHB gestabiliseerd en blijft het zich vooral manifesteren in het dance segment en op fetisj- en homogereleerde feesten. Hoewel het in bepaalde kringen heel gewoon is om GHB in een club te gebruiken, zegt een meerderheid van de panelleden dat er weinig in clubs wordt gebruikt. Het gebruik komt het minst voor in cafés en het meest in privésettings en op afterfeesten. Zo vertelt Saskia (95a) over een housewarming waar overal flesjes G verspreid lagen. Het snuiven daarentegen gebeurde weer heel discreet op het toilet. Door de bank genomen is GHB een weekenddrug, hoewel er volgens sommige panelleden ook gebruikers zijn die spontaan een 'G-tje' doordeweeks nemen op verschillende momenten van de dag en bij wisselende activiteiten. In een kwart van de panelnetwerken zitten groepen die (bijna) wekelijks GHB nemen. GHB wordt zelden dagelijks gebruikt. Wel vangt een enkel panellid verhalen op van individuele gebruikers die gedurende een langere periode dagelijks GHB doseren.

In sommige netwerken wordt ook GBL gebruikt, alhoewel de kans op out gaan wordt vergroot.

motieven, effecten en imago

GHB blijft de gemoederen bezighouden. De meningen verschillen over of GHB-gebruik al dan niet riskant zou zijn. Onervarenheid met het middel leidt eerder tot incidenten, hoewel ook ervaren gebruikers nog steeds in de problemen kunnen komen. De meeste gebruikers schatten het gezondheidsrisico laag in, ondanks het feit dat er soms sprake is van overdosering. Ervaren gebruikers herkennen dit aan een verkramppt gezicht, hangerigheid en het uiten van sterke seksuele gevoelens naar anderen. Sommigen vinden er (na een keer proberen) niets aan, terwijl anderen juist zweren bij de 'ontspannen roes'.

De **positieve** eigenschappen die aan GHB worden toegekend zijn:

- *Gezond*: geen kater (volgende dag), ongevaarlijk, vervanging van alcohol of ecstasy.
- *Sociale ontremmer*: verhoging van plezier, gezellig en intiem, lollige buien, vrolijk, lekker praten, intieme gesprekken, baldadig gedrag.
- *Ontspanning en slaapmiddel*: rustig en vaag.
- *Tactiele sensaties*: warmte, behaaglijke roes, tevreden gevoel, prettig sloom, effect van ecstasy terughalen, knuffelen.
- *Erotisch en seksueel*: spanning, geilheid, goede seks, thuisorgie, verhoogde seksdrive, lovedrug.

dosering en toediening

De dosering van GHB loopt uiteen van één tot enkele slokjes, buisjes, flesjes, 'dopjes' of 'lepeltjes'. GHB wordt meestal verdund met sap of onverdund in één keer opgedronken. De hoogste doseringen vinden plaats in panelnetwerken die soms een weekend lang door kunnen gaan. Dan is het geen uitzondering om 4 tot 10 dopjes te nuttigen. Daarnaast is er bij hoge uitzondering sprake van individuele gebruikers die dagelijks om de twee á drie uur GHB nemen.

"GHB heeft een vaste plek ingenomen en bij sommigen zelfs de alcohol vervangen. Er blijven echter wekelijks mensen out gaan in de club. We kijken dan eerst of ze reageren op pijnprikkels en wachten dan tot ze na een poosje bijkomen. Verdoofde mensen worden soms opgetild of krijgen een slok cola, wat volgens mij niet zo verstandig is. Er wordt niet altijd goed opgelet omdat de ander soms ook helemaal uit zijn dak is op de GHB." (Dennis, stapper, 57b:t30)

effecten en gezondheidsrisico's

GHB-gerelateerde ongevallen komen zowel voor bij onervaren als ervaren gebruikers en zowel in clubs als aan het strand of in de privésfeer. Opvallend is dat panelleden ook meer (riskant) gebruik waarnemen bij groepjes jonge stappers.⁴³ De gezondheidsverstoringen met GHB liggen voornamelijk in de sfeer van plotseling out gaan, stuiptrekkingen, langdurige coma's of gaan over promiscue seksavonturen met spijt achteraf. Gebruikers nemen risico's met GHB door onzorgvuldig om te gaan met de juiste dosering of bijvoorbeeld onder invloed achter het stuur te kruipen. Daarnaast vindt Pepe (85a) het enorm irritant wanneer GHB-ers niet meer weten wat ze doen en de sfeer verpesten.

Acute effecten als out gaan en de controle kwijtraken komen zowel op thuis- als uitsettings voor. Lulu (110a) vertelt dat ze al vijf keer vanaf een afterparty met iemand naar het OLVG ziekenhuis is gegaan wegens een overdosering. In Angel's (65a) vriendenkring worden GHB stuiptrekkingen gekscherend 'electric boogie' of 'ochtendgymnastiek' genoemd. Clubmedewerkers worden eveneens geconfronteerd met een 'GHB-OD'. Sommige clubnachten worden als meer riskant ingeschat, maar er valt soms geen peil op te trekken. Zelfs Debby (56a) kan als doorgewinterde bardame nog steeds schrikken van een incident zoals laatst met een 17-jarig meisje dat out ging. Haar vrienden vertelden dat ze wel vaker GHB en ketamine combineerden tijdens het stappen. Toen ze met de ambulance naar het ziekenhuis werd afgevoerd, waren het vooral de laconieke reacties van haar vrienden die Debby nog het meest schokkend vond. Als iemand out dreigt te gaan wordt er soms een snuif speed of cocaine als paardenmiddel gebruikt. In

⁴³ Nog niet gepubliceerde ambulancegegevens van de GGD lijken dit te bevestigen. Ten opzichte van andere middelen is GHB in 2008 de enige stijger.

Jorg's (58a/b) vriendenkring was dit niet mogelijk, omdat degene achter een gesloten wc deur in slaap was gevallen.

"Ondanks eerdere waarschuwingen blijven een paar jongens hard gaan op GHB. Bij een OD gaan ze stuiptrekken of maken wilde oncontroleerbare bewegingen in hun slaap. We houden het wel in de gaten of iemand slaapt of bewusteloos is. Toen er laatst een meisje werd afgevoerd met de ambulance werd ze naderhand boos op haar vrienden die hulp hadden gehaald. Soms ben ik bang dat het een keer goed fout gaat. Het ligt er heel erg aan met wie je bent als het mis gaat." (Saskia, stapper, 94a:t30)

4.7.2 ketamine

gebruiksfrequentie en setting

Het 'psychedelisch narcosemiddel' ketamine⁴⁴ wordt het meest thuis op after- en undergroundfeesten gebruikt. Op sommige clubavonden wordt met ketamine geëxperimenteerd. Ketamine wordt voornamelijk in het weekend gebruikt. Panelleden ontwaren af en toe groepjes jonge 'ketakids' in het nachtleven.

In de helft van de panelnetwerken zijn er ketaminegebruikers. De helft van deze stappers gebruikt ketamine (bijna) wekelijks of ten minste eens per maand, de rest minder vaak. Het gebruiksniveau ligt dus lager dan bij GHB. De drempel om ook daadwerkelijk ketamine bij een dealer te gaan kopen is nog vrij hoog. Panelleden zien dat ketamine vaak wordt uitgedeeld in gebruikerskringen.

"Er is K in clubs, op gay feestjes en afters. Ik ken een K-gay die erg gul is en mespuntjes uitdeelt op feestjes. Hij zit dan als een sugardaddy aan de keukentafel met jongens om hem heen die het heel spannend vinden. In sommige clubs wordt er ook ketamine genomen. Niet alleen de setting maar ook de aanwezigheid van sommige groepjes is bepalend." (Vince, dj, 76a: t30).

dosering en toediening

De meeste gebruikers nemen hooguit één tot een paar lijntjes op een avond. Uit een gram ketamine kunnen naar schatting tussen de 40 en 50 lijntjes worden gehaald. Omdat een paar lijntjes al kunnen leiden tot een andere perceptie van de werkelijkheid luistert de dosering nauw. Gebruikers die hun grenzen willen verleggen nemen soms tot een halve gram. Er is een verschil tussen een 'puntje' of een 'nippie' (een klein beetje, een clubdosis) en een 'trippie' (bewust meer) voor op een after of privésetting. De echte waaghalzen bekommeren zich minder over dosering en setting. Ketamine wordt meestal in poeder- of kristalvorm gesnoven. Vloeibare ketamine uit flesjes wordt in de magnetron verdampt tot poeder.

⁴⁴ Gebruikers hanteren ook de fantasienamen: K, keta, special K, Kellogg's en ontbijtje.

motieven, effecten en imago

De griezelverhalen over een 'K-hole' ervaring (ook wel: bijna-dood-ervaring) schrikt niet iedereen af. Het kan ook spannend zijn om je met vrienden op onbekend terrein te begeven. Ketaminegebruikers hebben vaak ook met veel andere middelen ervaring. Ze vinden de 'thrill van Special K' spannend en relatief veilig. Vergeleken met GHB heeft ketamine het imago van een hard, stoer, bizar en leip middel met een zekere tripfactor. Pepe (85a) vertelt dat er in zijn omgeving soms behoefte is aan andere kicks omdat pillen en cocaïne alleen saai worden op den duur. En een 'ketakick' geeft een roes die met geen enkel ander middel overeenkomt. Dj's uit de techno hoek maken soms geintjes over lekkere 'keta-knallertjes' als de muziek erg abstract en vervormd klinkt. Maar er zijn ook stappers die negatief over ketamine oordelen. Has (75a) vindt het middel vooral een sfeerverpester: "Gebruikers die onder invloed zijn zitten soms zo in hun K-world dat je geen contact krijgt."

"Een K-hole is bijna een doodservaring. Als je dat wil meemaken kun je beter thuis K nemen dan in een club. Soms zitten we met zijn tienen te trippen op een feestje en komen er nieuwe gasten langs. Dan weet je toch niet zo goed hoe je je moet gedragen. Als anderen zien dat mensen lol hebben met ketamine, dan zijn ze ook eerder geneigd om het ook te proberen. Dat komt omdat onze groep sowieso meer experimenteert met drugs en seks." (Angel, stapper, 65a:t30)

De **positieve** eigenschappen van ketamine zijn: *mild tripeffect* (bizarre denkassociaties, helder spacen, zweven en dissociaties (scheiding van lichaam en geest); *hilarisch* (humor, grappig, wankel, freaky); *spirituele ervaring* (uittreding van het lichaam, visioenen); *introspectief* (verhelderende inzichten) en *kortdurend* (stuurbaar bij kleine dosering).

gezondheidsrisico's en nadelige effecten

De (mild) psychedelische effecten leiden soms tot paniekaanvallen. Vooral de K-hole is berucht. Opvallend is dat sommigen deze tripfase absoluut willen vermijden, terwijl anderen ('edgy users') deze juist willen opzoeken. Te veel ketamine leidt tot desoriëntatie, buiten zichzelf raken en soms ook tot paniek- en angstreacties. Rogier (111a) wijst op het gevaar van afhankelijkheid omdat sommige gebruikers in zijn omgeving grote moeite hebben om er vanaf te blijven. En Nikki (93a) ziet gebruikers wel eens over de grond kruipen als ze te veel gebruikt hebben. Ten slotte begaan sommige gebruikers nog steeds de klassieke vergissing tussen cocaïne en ketamine, dat er vrijwel identiek uitziet.

4.8 psychedelica

De psychedelica (o.a. paddo's, LSD, DMT en ayahuasca) zijn onderling verwant vanwege de hallucinogene eigenschappen. Vergeleken met stimulantia spelen psychedelische middelen slechts een marginale rol. Veel settings zijn niet geschikt om te trippen. Het gebruik heeft een grotendeels experimenteel karakter en blijft beperkt tot individuen en kleine groepjes die nieuwsgierig zijn naar de innerlijke wereld. In de psytrance scene bestaat de meeste interesse voor LSD, gevolgd door psychonauten die ook vaak ervaring hebben met DMT, mescaline en ayahuasca. Met uitzondering van paddenstoelen blijkt een grote meerderheid van de stappers onbekend met en vaak ook niet geïnteresseerd te zijn in tripmiddelen. Panelleden dragen hiervoor verschillende redenen aan. Men stelt het niet op prijs wanneer iemand 'hulpeloos' wordt en niet meer in staat is om te kunnen handelen. De huivering voor psychedelica betreft ook de onbeheersbaarheid van een trip (eng, heftig e.d.) en de mogelijke flashbacks naderhand. Bovendien moet een trip lang van tevoren worden gepland, wat erg onhandig is met een leefstijl die het liefst alle opties tot het laatste moment wil openhouden. Behalve de lange werking is een trip geestelijk erg inspannend. Trippen is ook individualistisch en ongezellig en wordt daarom niet met uitgaan geassocieerd. Stappers gaan immers voor de muziek, zo wordt geredeneerd, en niet voor de visuele effecten. Sommigen wijzen ook op de grote onbekendheid met LSD en de slechte verkrijgbaarheid ervan. Paddo's hebben een vriendelijker imago dan LSD, dat meer als een onbetrouwbaar en onvoorspelbaar middel wordt gezien. Ten slotte vinden sommige de lucht van DMT tijdens het roken zo afstotelijk dat ze er niet over piekeren om het een keer te proberen.

4.8.1 paddo's

In de helft van alle panelnetwerken is men bekend met paddo's. De gebruiksfrequentie is echter laag. Meestal heeft dan minder dan 10% ervaring met paddo's. In een paar panelnetwerken heeft tot een kwart in het afgelopen jaar nog paddo's genomen. Behalve in de openlucht en op festivals worden paddo's ook thuis geconsumeerd, voor het plezier of voor de spirituele verdieping. In sommige panelnetwerken hebben gebruikers nog op het laatste nippertje verse paddo's gescoord voor het verbod eind 2008 van kracht werd. Er gaan echter al verhalen rond over thuishwekers en bedrijven die kweeksetjes op internet aanbieden. Panelleden vinden een verbod op paddo's over het algemeen overdreven. Maar er klinken ook geluiden dat het toch raar was dat paddo's zo makkelijk te verkrijgen waren. Van de chocolade paddoreep wordt weinig meer van vernomen.

4.8.2 Lsd

In bijna de helft van de panelnetwerken wordt wel eens LSD gebruikt, maar het gebruiksniveau ligt nog lager dan bij paddo's. De psychedelische partyscene heeft de meeste ervaring met LSD. De dosering voor een trip varieert van een kwart tot 2 à 3 papertrips, waarop afbeeldingen zijn te zien van o.a. Albert Hofmann, teddybeertjes, Alice in Wonderland en mandala's. Trance muziek wordt onder invloed van LSD geïntensiveerd en je kunt er helemaal in opgaan tijdens het dansen. Een trip op zijn tijd wordt als een mogelijkheid gezien om naar je eigen geconditioneerde handelingen te kijken en je voor te stellen hoe sommige dingen ook anders kunnen worden aangepakt. Het nadeel van LSD is dat de trip soms langer duurt dan wenselijk is. Sommigen ondervinden problemen met slapen. Voor wie niet goed in zijn schoenen staat kan LSD juist averechts werken.

4.8.3 overige psychedelica

nn-DMT (en de varianten 5-meo-DIPT, 5-meo-DMT en 5-meo-AMT) is slechts in zeer beperkte mate in omloop. De rookbare nn-DMT is de bekendste DMT-soort. Over het algemeen willen gebruikers zo natuurlijk mogelijk (dus niet onder invloed) een korte DMT trip beleven voor het optimale resultaat. Uit twee bronnen vernemen we dat het met behulp van een nieuwe receptuur makkelijker is geworden om DMT uit bloemen te abstraheren. We krijgen een okergeel poeder te zien dat volgens dit nieuwe procedé is gemaakt.

Panelleden horen een enkele keer dat sommigen ervaring hebben opgedaan met **ayahuasca**, dat als een therapeutisch elixer en/of medicijn wordt beschouwd. Er zijn verschillende groepen die sessies organiseren, meestal bij volle maan. De organisatoren hechten grote waarde aan het gebruik in ritueel verband in een zo aangenaam mogelijke en rustige omgeving. Rogier (111a) had echter tijdens een sessie grote moeite om de hele tijd stil te blijven zitten tijdens de ceremonie, terwijl hij graag meer wilde bewegen. Het liefst zou hij nog een keer onder begeleiding van een sjamaan willen trippen.

Ook **mescaline** behoort tot de psychedelische exotica waar slechts een klein select gezelschap uit ervaring over mee kan praten. De trip wordt omschreven als vriendelijk en kleurrijk en zou leiden tot positieve en diepgaande inzichten.

4.9 overige middelen

Hieronder verstaan we middelen die niet direct zijn in te delen bij de stimulantia, hallucinogenen of narcosemiddelen. Ze worden vaak in niches van het uitgaanscircuit gebruikt. Met uitzondering van het geregistreerde geneesmiddel Viagra, zijn alle andere middelen psychoactief (sederend of stimulerend) van aard.

Viagra komt in de helft alle panelnetwerken voor; daarbinnen heeft 1%-10% (met 25% als uitschieter) wel eens Viagra geslikt. In een homonetwerk heeft ruim de helft hiermee ervaring. Het gebruik van Viagra wordt soms aangewend om het libido na gebruik van stimulantia of alcohol te verhogen. De dosering ligt meestal tussen een halve en twee Viagrapillen of een hele sachet die rechtstreeks in de mond wordt gespoten.

Poppers worden in de helft van alle netwerken gebruikt. In de meeste van deze netwerken, met uitzondering van homoscenes, ligt het aandeel gebruikers tussen 1%-10%. Het inhaleren van poppers vindt plaats tijdens het uitgaan en op privé- en afterfeesten. Poppers worden behalve voor de high ook gebruikt om een kortstondige (seksuele) euforie op te wekken.

Slaapmiddelen zijn, althans buiten de reguliere weg, vaak minder eenvoudig te krijgen dan ecstasy en cocaïne. In kleine kring wordt gehandeld in slaapmiddelen en valium, afkomstig van de dokter, dealer of een vakantiepartij uit het buitenland. Het aandeel gebruikers van slaapmiddelen ligt tussen de 1% en 10%. Het gebruik ligt hoger in netwerken waar relatief veel stimulantia worden gebruikt.

Heroïne en **crack** worden vaak in één adem als minst populaire drugs genoemd omdat ze sterke associaties oproepen met verslaving (o.a. tandenloze straatjunks, drukke straatscenes, verloedering en hosselen in de metro). Het zijn 'no go' en 'vieze' drugs met een 'loser' imago. In een enkel netwerk is men bekend met groepjes gebruikers die ermee experimenteren. Er bestaat wel belangstelling voor het roken van opium.

4.10 combigebruik, regels en gezondheidsrisico's

De gebruiksfrequentie en keuze van middelen kunnen per panelnetwerk behoorlijk verschillen. Voorts zitten er forse gebruikers tussen en meer gematigde. Bovendien hoeven ze lang niet allemaal ervaring te hebben met dezelfde middelen. LSD bijvoorbeeld komt weliswaar in de helft van alle panelnetwerken voor, maar het gebruiksniveau is heel laag en er wordt op een enkel netwerk na weinig gecombineerd. Ecstasygebruik daarentegen komt in elk panelnetwerk voor, maar de omvang kan per panelnetwerk sterk variëren, van een paar tot bijna iedereen. Het gebruiksniveau bij urban georiënteerde panelnetwerken ligt doorgaans veel lager dan bij dance. Ook het gebruik van cocaïne, amfetamine en narcosemiddelen kan per panelnetwerk fors verschillen. Aan de hand van het druggebruik en de gebruiksfrequentie in panelnetwerken komen we tot de volgende driedeling: drinkers & blowers, peppers en mixers.

4.10.1 drinkers en blowers

Deze groep uitgaanders heeft wel ervaring met alcohol en cannabis maar bijna niet met stimulantia, narcosemiddelen en psychedelica. Deze categorie stappers is vooral te vinden in het urban (house) segment van het clubcircuit. Ze komen haast niet in het dance georiënteerde club- en partycircuit. Sociaal-, materieel- en lichaamskapitaal zijn vaak dominante waarden binnen deze groep.⁴⁵ Het zijn relatief vaak allochtone stappers in de leeftijdsgroep 20-24 jaar. De sociale controle is groot. Het is eerder *not done* om te experimenteren met andere middelen dan alcohol en cannabis.

Er zijn echter ook panelnetwerken waar stappers ontvankelijker zijn om te experimenteren. Hier heeft 30%-40% ervaring met andere middelen. Stappers in deze niches switchen soms naar de *peppers*. Deze verandering valt vooral te verklaren als gevolg van een (tijdelijke) verandering van muzieksmaak – van urban (house) naar dance – wat soms ook weer gepaard gaat met het leren kennen van nieuwe vrienden en het bezoek van andere settings. De voorkeur van deze allochtone jongeren (creatieven, studenten) gaat dan vooral uit naar ecstasy.

4.10.2 peppers

Deze groep heeft naast alcohol en cannabis vooral ervaring met stimulantia (75%-100%) maar (bijna) niet met narcosemiddelen en psychedelica (<10%). De voorkeur voor cocaïne, ecstasy of amfetamine loopt vaak synchroon met de fase in de gebruikscarrière. Deze bepaalt voor een deel welke stimulant een primaire (p) dan wel een secundaire (s) rol speelt. (Het gebruik van louter één stimulant komt echter weinig voor). Welke stimulant primair of secundair is, wordt mede bepaald door set- (leeftijd, etniciteit e.d.) en settingfactoren (locatiekeuze, scene, imago, e.d.). De peppers behoren grotendeels tot het dance segment (clubs en party's) en bezoeken ook vaker cafés en feesten. Wie doorgaat met gebruik ontwikkelt een patroon dat het beste aansluit bij de activiteit die samen met anderen wordt ondernomen. De gebruikscarrière van stimulantia beslaat althans bij doorgaanders grofweg vier fasen:

1. In de beginperiode tot 20 jaar wordt er vaak geëxperimenteerd met verschillende stimulantia als ecstasy, cocaïne en amfetamine (p).
2. In de periode 20-24 jaar: ecstasy (p) en amfetamine en cocaïne (s).
3. Bij 25-29 jaar: ecstasy en cocaïne (p) en amfetamine (s).
4. Vanaf 30 jaar: cocaïne (p) en ecstasy (s).

⁴⁵ De term 'kapitaal' is afkomstig van de Franse socioloog Bourdieu (1984) en is door Thornton (1995) toegepast op clubgangers. De distinctie tussen onderlinge scenes en locaties verloopt onder andere door het tonen en gebruiken van sociaal, (sub)cultureel of materieel kapitaal. Hierdoor ontstaan er verschillen tussen 'wij' en 'zij'.

De nieuwe trendsettende groep van 20-24 jaar (homo's, 'provies', feestgenoten, e.d.) lijkt naast stimulantia ook ontvankelijker te zijn voor narcosemiddelen. De switch naar de *mixers* vindt toch meestal plaats vanaf 25 jaar en wordt grotendeels beïnvloed door een verandering van muziekstijl binnen het dance genre en/of leefstijl (van student naar werkend). De voorkeur gaat dan vooral uit naar het experimenteren met narcosemiddelen.

4.10.3 mixers

Deze groep heeft naast alcohol, cannabis en stimulantia ook ervaring met narcosemiddelen en/of psychedelica (>10%). *Mixer* is een overkoepelende term voor verschillende subculturen binnen het uitgaansleven, waarbij symbolische, esthetische en/of lichamelijke accenten sterk richtinggevend zijn in de articulatie van specifieke waarden als: underground (locatie), seks (lichaam), muziek (stijl), leefstijl (creatief, psychonaut). Stimulantia en/of narcosemiddelen en trippers verhogen het sociale plezier (pleasure) en geven een kick, maar worden ook aangevend om een subcultureel gevoel uit te drukken, waarmee men zich wil onderscheiden van groepen uit andere settings. Alternatieve en creatieve productie en consumptie gaan vaak hand in hand met elkaar. Sociaal en (sub)cultureel kapitaal zijn dominant. Deze trendsetters van 25-29 jaar hebben zowel contacten met de groep 20-24 jaar als van boven de 30 jaar. De switch naar nieuwe middelen lijkt grotendeels te worden beïnvloed door een eclectische consumptie op verschillende terreinen (mode, muziek, settings, etc.) en/of een bovenmatige interesse voor nieuwe roesmiddelen.

Blowers en drinkers combineren het minst. *Peppers* combineren alcohol en cannabis vooral met stimulantia en *mixers* combineren met alle middelen, al naar gelang de voorkeur binnen de uitgaansniche.

Panelleden zien dat er vaak impulsief wordt gecombineerd. Veelal zijn dit feesten waar veel drugs in omloop zijn, zoals afterfeesten. Hoe meer middelen serieel gebruikt worden, hoe onvoorspelbaarder de roes. Lulu (110a) ziet dat stappers soms van alles een beetje nemen zodat ze zich minder afhankelijk voelen van één middel. Maar ze is sceptisch:

"Ik zie een paar vrienden afglijden. Ze gaan soms dagen lang door. Eentje gaat vaak out. Zijn vrienden laten hem maar liggen omdat ze geen raad met hem weten. Een andere jongen komt er nog mee weg, omdat hij onze knuffeljunk is. Ik vind het best wel moeilijk om er iets van te zeggen want we gebruiken allemaal. Maar ze hebben zulke extreme grenzen dat anderen automatisch afhaken." (Lulu, stapper, 110a: t₂₉)

combigebruik bij drinkers & blowers, peppers en mixers

	combi 1	combi 2
blowers & drinkers: urban		
	alcohol + cannabis	
peppers: dance clubs	alcohol + cannabis	alcohol + ecstasy alcohol + cocaine
party's	alcohol + ecstasy	cannabis + ecstasy ecstasy + ghb
mixers: subculturen		
fetisj/kinky	ecstasy + ghb	ghb + viagra
creatief	alcohol + cocaine	alcohol + ecstasy
homo	ecstasy + ghb	alcohol + cocaine
psychonauten	ecstasy + lsd	ecstasy + amfetamine
afterfeesten	cannabis + ghb	cannabis + ketamine
underground	amfetamine + ecstasy	amfetamine + ketamine

informele regels en codes

Ondanks dat gebruikers het soms erg bont kunnen maken, zijn er wel degelijk regels en codes. 'Samen uit, samen thuis' geldt voor veel vriendengroepen die gezamenlijk naar clubs en party's gaan. Ook worden rondjes alcohol, joints en drugs gedeeld. 'Uit je dak' of 'naar de klote' mag, maar het moet wel gezellig blijven. Wie (bijvoorbeeld op afters) van moeheid niet meer kan praten of ligt te slapen, kan beter naar bed bij de gastheer of naar huis gaan. Je laat elkaar niet in de steek als het misgaat. Maar alles heeft een grens. Wie telkens stomdronken, stronken of out gaat loopt kans op sociale uitsluiting. Andersom gebeurt ook, door te kiezen voor een andere groep als je vindt dat het forse alcohol- of druggebruik te zeer de stemming beïnvloedt.

De grens tussen verstandig en problematisch gebruik is lang niet altijd even helder. Problematische gebruikers worden (op den duur) vermeden omdat hun gedrag de sfeer negatief beïnvloedt. Hoeveel compassie er wordt getoond ligt aan het panelenwerk. Gebruikers vinden het doorgaans moeilijk om medegebruikers met een drugprobleem aan te spreken. "Het is erger als je vrienden er wat van zouden zeggen dan je ouders", vindt Bram (94b). Maar de boodschap is soms dubbel. Vince (76a): "Het is soms heel leuk om er als een verlopen junk bij te lopen! Het moet alleen geen gewoonte worden en je leven beheersen." Decorumverlies is doorgaans uit den boze, dus niet over elkaar kotsen, drollen draaien op de bank of extreem controleverlies in een club. "Je wordt per slot van rekening toch minder serieus genomen als je te veel van alles gebruikt en als de 'doorhaalkoning!' te boek staat", vindt Zef (107a). Wie elke week doorhaalt krijgt automatisch de verdenking dat hij 'er goed aan is'.

De informele regels omtrent druggebruik spitsen zich vooral toe op: hoe vaak, hoeveel, wanneer en of je alleen of met vrienden gebruikt. Bovenstaande issues spelen vooral een rol bij cocaïne. Wie behalve op een feest ook doordeweeks of alleen snuift wordt al snel als een problematische gebruiker betiteld. Je hoeft er niet trots op te zijn als je in je eentje snuift, zo wordt vaak geredeneerd. Misschien is dit ook een reden waarom er bij cocaïne relatief gezien meer (ongeschreven) regels en codes gelden. Het is bijvoorbeeld *not done* om cocaïne te jatten uit het pakje van een ander. Een geleend pakje zonder toestemming doorgeven aan een ander, zoals met een joint vaak gebeurt, is niet kies want het spul is al duur genoeg. Op een feestje stiekem alleen snuiven terwijl je vrienden er ook van houden is asociaal. Maar snuiven in het bijzijn van anderen die niet snuiven wordt ook als ongepast gezien. Openlijk je cocaïne laten liggen terwijl anderen het zien is stijlloos. En vooral bij cocaïne moet je oppassen voor types die willen profiteren maar nooit meebetalen. Vince (76a): "Plakkers zijn er genoeg in de scene. Ze hebben de neiging om te vragen of je bij je hebt, maar bieden nooit zelf wat aan. Want dan zijn ze zogenaamd het adres kwijt van de dealer."

Het heikele issue bij ecstasy gaat vooral over de dosering en of je het elk weekend doet of niet. Twee pillen tegelijk of 'schuin gaan' op de pillen is niet cool. Bij GHB gelden weer andere regels. Combineren met alcohol is stom en GHB aanbieden zonder er iets van te zeggen wordt niet op prijs gesteld. Achter het stuur op de GHB is gevaarlijk. Je helpt elkaar als het mis gaat. Een meisje dat vaak GHB uitdeelt wil altijd eerst weten of iemand veel alcohol heeft gedronken.

Ten slotte kunnen zowel gebruikers als niet-gebruikers ondanks de zogenaamde tolerantie soms heel hypocriet reageren. Het is heel makkelijk om iemand die gebruikt bij anderen zwart te maken. Roddelen over anderen, terwijl ze zelf meer gebruiken, komt dan ook helaas voor.

gezondheidsrisico's

Problemen met drugs worden zelden toegeschreven aan één specifiek middel. Panelleden vinden over het algemeen dat na heroïne en crack vooral snuifcocaïne tot afhankelijkheid kan leiden. Dit leidt er overigens niet toe dat cocaïne massaal wordt afgezworen. Combinaties met alcohol leiden het meest tot problemen. Er is een breed besef dat GHB (ook met alcohol) een onvoorspelbaar effect kan hebben. Het verschil tussen jezelf goed voelen en out gaan is soms maar één dopje GHB. Desondanks raakt GHB niet uit de gratie. Lang niet elke gebruiker ziet out gaan immers als een gezondheidsrisico. Dat geldt ook voor de combinatie van alcohol en cocaïne.⁴⁶ De roes wordt door notoire stappers geprezen omdat cocaïne de opkomende dronkenschap van alcohol afremt, dan wel 'voorkomt'.

⁴⁶ Leccese, Pennings & de Wolff (2000).

Drugsexcessen vinden meestal spontaan plaats en vaak in besloten kring, met weinig of geen toezicht van portiers. Dergelijke feesten vinden geregeld plaats buiten het reguliere clubcircuit of in een meer alternatieve niche. De incidenten waarmee portiers worden geconfronteerd zijn grotendeels aan alcohol gerelateerd en minder aan drugs. Een beetje frisse lucht doet meestal wonderen. De afname van ongelukken zou volgens panelleden onder andere toe te schrijven zijn aan strengere controles bij de ingang van de clubs, waardoor er over de hele linie minder en beheerster wordt gebruikt. Anderen zeggen dat doorstappers pas echt los gaan op een afterfeest. Collectieve excessen vinden voornamelijk plaats op sommige grote dance feesten en op speciale feestdagen als Koninginnedag. Drugsmarathons leiden soms tot ongevallen bij stappers die niet genoeg tijd nemen om te herstellen en goed uit te rusten. Hoe complex het multipole gebruik kan zijn toont het voorbeeld van Clara (99a) aan. Als de groep gaat stappen hebben sommigen al alcohol gedronken. Nadat men heeft besloten om ecstasy te slikken neemt na een paar uur de behoefte om weer 'nuchter' te worden toe, waarop men besluit om cocaïne te nemen. Maar te 'nuchter' is ook niet goed, dus wordt er overgegaan op de alcohol. Wie doorgaat met drinken krijgt automatisch weer zin in cocaïne. Op het afterfeest is de kans aanwezig dat iemand ook nog GHB, ketamine of amfetamine heeft.

"Op een gegeven moment wil je gewoon niet meer stoned zijn. Vooral op het einde van de avond ga je dingen gebruiken om weer nuchter te worden. Als er een pil zou zijn die je in een klap weer nuchter maakt dan zou ik die absoluut nemen." (Clara, stapper/dj, 99a:t30).

5 buurt- en probleemjongeren

5.1 buurtjongeren

In dit deel bespreken we het dagelijkse leven van Amsterdamse buurtjongeren. Daarbij speelt de straatcultuur een belangrijke rol. Wat is daarin 'hot' en wat niet meer? Hoe staat het met het alcoholgebruik en de populariteit van het blowen? Vervolgens komen deze vragen ook aan bod in een afzonderlijke beschrijving van een aantal netwerken van Amsterdamse dak- en thuisloze jongeren.

Alle beschrijvingen zijn gebaseerd op observaties en ervaringen van panelleden. Erik (20a), Fared (83a) en Yah (82a) hebben zicht op grote en kleine netwerken van voornamelijk allochtone jongeren verspreid over verschillende wijken en

buurten in Amsterdam. Cartier (103a) uit Amsterdam Noord is de enige die uitsluitend contact heeft met autochtone jongeren. Daarnaast heeft Yah (82a) ook beroepsmatig contact met dak- en thuisloze jongeren. Deze groep komt samen met die van Lefty (104a) bij de probleemjongeren aan bod.

buurtjongeren

De meeste informatie heeft betrekking op de leefwereld van jongens. De panelleden hebben contact met honderden jongeren in de leeftijdsrange van 14 tot en met 27 jaar met een gemiddelde van rond de 20 jaar. Minder dan een kwart daarvan is vrouw. Dat er weinig meiden zijn, volgt uit het feit dat jongens vaak oververtegenwoordigd zijn in het publieke domein. De professionals zijn veel aanwezig in buurthuizen, jeugdcentra en op straat. Door een zekere vertrouwensband op te bouwen met jongeren krijgen ze goed inzicht in hun dagelijkse leven en de straatcultuur.

onderwijs, werk en toekomstperspectief

Vrijwel alle jongeren volg(d)en een vmbo- of mbo-opleiding, met wisselend succes. Hbo-studenten zijn zeldzaam en niemand volgt een universitaire opleiding. De variatie in opleiding duidelijker te zien tussen vriendengroepen dan tussen etniciteiten. Datzelfde geldt voor bijbaantjes. In sommige groepjes bevinden zich krantenbezorgers, vakkenvullers en monteurs. In de andere clubjes heeft men andere inkomstenbronnen die lang niet altijd zijn te achterhalen.

Het lage opleidingsniveau correspondeert niet met de grote ambities van jongeren. Iedereen droomt ervan om binnen een korte tijd zo rijk mogelijk te worden. De Marokkanen in Erik's (20a) omgeving "willen het allemaal gaan maken". Maar hij moet de eerste nog zien bij wie dit is gelukt. Even schrijnend is het dat de jongeren vaak niet kunnen voldoen aan de verwachtingen die hun ouders koesteren, aldus Yah (82a).

"Een jongen droomt ervan dat hij slapend rijk wordt omdat hij de vissersboot van zijn vader gaat overnemen. Hij heeft geen zin om te studeren omdat hij denkt dat zijn bedje gespreid is. Als ik hem confronteer met de vraag of hij zich kan voorstellen dat hij ooit een boot moet onderhouden wordt hij furieus." (Erik 20a)

Van de groep autochtone jongeren waar Cartier (103a) contact mee heeft, gaat ruim driekwart naar school of werkt in de bouw of de zorg. Hij proeft een echte werkmentaliteit, hoewel ze na een dag werk altijd even uit willen blazen met een jointje. De rest van de groep heeft geen dagbesteding. Een handvol jongens wordt als probleemgeval gezien omdat ze telkens overlast veroorzaken.

vrijtijdsbesteding

In de dagelijkse tijdsbesteding valt de centrale rol van het buurthuis op. Zowel autochtone als allochtone buurtjongeren gaan graag en paar uur per dag chillen in de huiskamer, waar ze keten, gamen, internetten of gewoon muziek luisteren. De populariteit van pokersen is sterk afgenomen. Het buurthuis is erg populair, zodat jongeren minder op straat willen rondhangen. In Cartier's (103a) wijk heeft dit geleid tot een drastische daling van het aantal overlastmeldingen. Andere buurtjongeren brengen hun tijd op straat door (o.a. scooter sleutelen, met pompende speakers rondrijden in een auto), sporten (o.a. voetballen, kickboxen, zwemmen in de zomer) of ze zitten thuis met vrienden te internetten of te gamen. De rest van de tijd gaan ze naar de bioscoop of ze doden de tijd in de coffee-shop, wat niet meer zo eenvoudig is in verband met strenge leeftijdscontroles.

Zowel allochtone als autochtone jongeren tonen veel interesse in nieuwe 'wannahaves'. Merkkleding en nieuwe Nike sneakers blijven populair. De mp3-speler wordt verdrongen door telefoons met ingebouwde muziekspelers. Het allerhoogst in de gadget-hiërarchie staat de supermoderne iPhone, ondanks of dankzij het feit dat het bijkomende abonnement voor de meeste jongeren onbetaalbaar is. De goedkopere Samsung Omnia telefoon is dan een goede tweede keus.

Qua muzikale voorkeur is er een tweedeling tussen de urban (rap, hiphop, dancehall) en de elektronische (hardhouse, hardcore, techno) muzikfans. Bij urban liefhebbers gaat het dan voornamelijk om commerciële nummers uit de VS die te zien en horen zijn op TMF. Hiphop van eigen bodem scoort ook goed. Een enkele jongere produceert zijn eigen tracks. Arabische jongeren luisteren ook naar rai muziek. Maar bovenaan de lange lijst van activiteiten staat nog altijd gewoon op straat rondhangen en onder elkaar zijn.

seksuele codes en mores

Terwijl Cartier (103a) meent dat jongens zich over het algemeen positief opstellen naar meiden toe, benadrukken Fared (83a), Yah (82a) en Erik (20a) dat er ook conflicten zijn tussen jongens en meiden van Marokkaanse en Turkse afkomst. De jongens lijken zich hier het meest schuldig aan te maken. Sommigen houden er nogal traditionele ideeën op na als: 'de man mag alles en de vrouw niets'. Meisjes ondervinden ook hinder van broers of familieleden die hen nauw in de gaten houden. Tegelijk lijden de jongens onder de ongelijkheid, die in het publieke debat vaak onderbelicht blijft. Veldwerkers hebben de indruk dat meisjes vaker hun studie afmaken en door willen leren. Op het gebied van homoseksualiteit zien panelleden nog weinig progressie. Er rust een groot taboe op discussies hierover.

criminaliteit en problemen in de buurt

De relatie tussen jongeren en hun wijk wordt door elk panellid problematisch genoemd. De vorm en intensiteit van de problematiek verschilt per buurt en per vriendengroep en varieert van dagelijkse overlast en intimidatie tot een harde kern van de groep die (kleine) criminaliteit pleegt. Laatst werden er twintig jongens (18-23 jaar) door de politie opgepakt op verdenking van de verkoop van harddrugs, helen en roofovervallen. Fared (83a): "Vier of vijf daarvan zitten nog steeds vast. De helft houdt zich koest, de anderen gaan weer verder met de verkoop van coke en pillen." Ook Erik (20a) kent groepjes met een kleine harde kern die het slechte voorbeeld geven: "Er zitten echte kruimeldieven tussen. Laatst was er bij de C1000 een korte stroomstoring, waardoor de kassa en de camera's uitvielen. Die gasten hebben puur uit opportunistische motieven een greep gedaan in de kassa."

Vaak staan jongerenwerkers en buurtcoaches machteloos in hun strijd om jongens voor deelname aan het criminele circuit te behoeden. Ze zijn koppig en vertonen extreem gedrag, waardoor een streng optreden van de politie noodzakelijk wordt. Niet zelden is een groot deel van het kwaad dan al geschiedt. De overige groepsleden zijn er wel bij gebaat wanneer de ergste figuren door de politie van straat zijn gehaald. Cartier (103a) ziet dat de overige jongeren zich zonder het slechte voorbeeld soms opeens van de ene op de andere dag beter gaan gedragen. Het grootste deel van de buurtjeugd maakt zich niet schuldig aan criminaliteit, maar misdraagt zich vaker door overlast op straat te veroorzaken. Dit zijn niet altijd de probleemgevallen. Vaak zijn het jongeren die overdag werken of naar school gaan en daarna voor de gezelligheid op straat afspreken. Veel jongens hebben thuis nauwelijks privacy, waardoor ze uitwijken naar buiten waar ze een kat- en muisspel spelen met de straatcoaches of soms noodgedwongen moeten uitwijken naar een andere buurt. Hierdoor komen de 'goede' jongens uit de ene buurt volgens de buurtwerkers soms in contact met criminele jongeren uit andere buurten. Een wijkverbod verplaatst de overlast hoogstens.

positief en negatief over Amsterdam

De meeste jongeren roemen de gezelligheid van Amsterdam. Ze zijn er geboren en getogen. Door de uitgebreide sociale netwerken voelt iedereen zich thuis in zijn of haar stadsdeel. Jongeren identificeren zich met hun buurt: je komt uit 'Oost' of 'West'. Ze zijn tevreden over de genoten vrijheid. Straathoekwerkster Yah (82a) heeft echter haar twijfels als jongeren het blowen op straat of het feit dat je makkelijk kan stelen als een pluspunt zien.

De negatieve signalen zijn dat Marokkaanse jongeren werkgevers, politie en overheidsinstellingen in het algemeen wantrouwen. Ze klagen over discriminatie en werkloosheid, omdat ze daar ervaring mee hebben of omdat ze notoire kla-

gers zijn. Hoewel ook de Nederlandse jongeren uit 'Noord' positief zijn over de hechte gemeenschap en het 'ons kent ons'-gevoel, zijn ze erg negatief over de saaiheid van de buurt. Ze refereren daarbij vaak naar de songtekst van de Amsterdamse popgroep Drukwerk: "Ik verveel me zo in Amsterdam Noord. Ze noemen mij een vandalist. Maar als een ieder toch eens wist. Wat het is om in Noord te wonen. Het kost veel tijd om in de stad te komen. Weinig kroegen, geen bioscopen. Alleen een telefooncel, die zullen wij slopen."

uitgaan

'Stappen' doen de meeste jongeren wegens geldgebrek gewoon in de buurt. Ze verzamelen op een pleintje en nemen daar zelf drank mee naartoe. Ook het gevoel niet geaccepteerd te worden weerhoudt sommigen ervan de stad in te gaan. Voor zover clubfeesten wel worden bezocht, zijn de etnische avonden in Paradiso populair. De Nederlandse jongens uit Noord gaan vaker naar de kroeg en feesten in het centrum van Amsterdam. Afreizen voor een feest in Volendam of Purmerend doen zij niet echt meer.

alcohol

Alcoholische drank hoort er tegenwoordig gewoon bij, ook voor islamitische jongeren. "Marokkaanse jongens zijn de schaamte voorbij. De moderne Marokkaan houdt van drank", aldus Erik (20a). Er is wel een onthoudingsperiode tijdens de ramadan. Maar wanneer die over is gaan ze weer extra stevig verder. "De jongens willen het inhalen na ramadan. Ze willen genieten. Enkele jongens waren helemaal lam. Er waren groepen die ruzie met elkaar kregen in het park" (Fared, 83a). Ook de autochtone jongeren hebben soms uitpattingen. In Cartier's (103a) groep is weleens geëxperimenteerd met comazuipen: "Over het comazuipen hoor je niets meer. Ik denk dat ze het gewoon een keertje wilden uitproberen omdat het in de media stond. Eens kijken hoe ver ze konden gaan."

De frequentie van het gebruik verschilt per groep en van tijd tot tijd. Terwijl veel jongeren bijna wekelijks bier of mixdrankjes consumeren, doet een net zo grote groep dat niet meer dan maandelijks. Geheelonthouders zijn er amper. Over het algemeen wordt er niet rond school- of werktijden gedronken, dus vinden drinksessies plaats 's avonds of in het weekend. Dat gebeurt samen en nooit alleen, want het drinken wordt gezien als een sociale bezigheid. Naast de jongeren die ver gaan en regelmatig dronken worden, zijn er veel die het drankgebruik juist heel beperkt houden. Bij zowel de veelgebruikers als de meer bescheiden onder hen zijn de nadelen van alcoholconsumptie goed bekend. Ze balen van de lichamelijke gevolgen zoals hoofdpijn en katers en kijken neer op beschonken vrienden die zich onbeheerst gedragen. Als voordeel is vooral de gezelligheid belangrijk. Ook het 'losser komen' en een gevoel van vrijheid worden genoemd.

cannabis

Ongeveer driekwart van de buurtjongeren in de panelnetwerken (vanaf 15 jaar) heeft ervaring met blowen en een flink deel daarvan doet het dagelijks. Een voorname reden om te blowen is dat het gezellig is en een goede manier om samen met je vrienden of vriendinnen een moment van ontspanning in te lassen. Voor een minderheid is het ook een manier om de dagelijkse verveling te ontstijgen. Want als er 'toch niets te beleven valt' wordt blowen een doel op zichzelf. Dit leidt weer tot passiviteit waardoor ze nog minder voor elkaar krijgen. Fanatieke gebruikers die om deze reden blowen raken in een negatieve spiraal waardoor ze hun sociale en maatschappelijke verplichtingen verwaarlozen. Vooral oudere gebruikers zijn vaker van dat gevaar op de hoogte. Erik (20a) ziet dat sommigen bewust zijn geminderd en door schade en schande ontdekt hebben dat "de dingen gewoon gedaan moeten worden". De jonge generatie is nog naïef en vindt het gebruik van softdrugs vaak onschuldig.

ecstasy en cocaïne

Structureel harddruggebruik komt in de vriendengroepen niet tot weinig voor. Zo'n 10% heeft wel eens ecstasy of cocaïne gebruikt, maar vaak blijft het bij een enkele keer. Dat gebeurt dan meestal op grote commerciële feesten. Panelleden bemerken dat het gebruik van ecstasy en cocaïne afneemt omdat jongeren steeds minder zulke feesten bezoeken. Andere redenen die hen weerhouden zijn de hoge prijzen van 'een bappie' (coke), de heftige bijwerkingen en de afkeer van verslaafden. Ecstasy is overigens wel meer geaccepteerd dan cocaïne, dat vaker geassocieerd wordt met drugsafhankelijke 'losers'.

Een klein deel van de buurtjongeren probeert wat te verdienen met drugshandel. Hierdoor hopen ze snel en gemakkelijk rijk te worden. Wanneer zich in een vriendengroep een dealer bevindt, dan stijgt ook het gebruik van de groepsleden. Zij krijgen af en toe wat aangeboden om te proberen.

Ecstasy en cocaïne worden regelmatig gecombineerd met alcohol en cannabis, dat op zichzelf een niet ongebruikelijke combinatie is. 'Stronkenheid' is een manier om aan de dagelijkse realiteit te ontsnappen. Slechts incidenteel wordt er GHB, amfetamine en Viagra gebruikt.

5.2 probleemjongeren

Twee panelleden hebben ook zicht op dak- en thuisloze netwerken. Lefty (104a) is straathoekwerker en Yah (82b) is actief bij de ambulante thuislozenzorg. Samen hebben ze contact met ongeveer 150 tot 200 jongeren. Dit is slechts een deel van de probleemjongeren in Amsterdam. Onder andere door het grote verloop

binnen de jeugdzorg, is het de laatste jaren lastig gebleken om geschikte panelleden te vinden met zowel overzicht over als een *inside view* binnen deze groep.

In tegenstelling tot de eerder besproken buurtnetwerken bevinden zich onder de dak- en thuisloze jongeren ongeveer net zo veel meiden als jongens. Meer dan de helft is bovendien van niet-westerse afkomst. De gemiddelde leeftijd (18-23) is 21 jaar.

dak- en thuisloze jeugd: werk, school en dagbesteding

De dak- en thuisloze jongeren hebben meervoudige problemen. Echter, de individuele levensverhalen zijn uniek en gaan vaak over uitersten. Niet zelden komt het voor dat bepaalde jongens en meiden in het verleden bijvoorbeeld een vwo-opleiding volgden, maar om heel uiteenlopende redenen soms letterlijk op straat zijn beland. Meestal gaat het thuis al mis, aldus Yah (82b), wanneer jongeren te maken krijgen met bijvoorbeeld seksueel misbruik, alcoholisme, geweld, verlating van de ouders, of een combinatie van meerdere factoren. Veel jongeren zwerfen al vanaf hun twaalfde jaar. Yah (82b) schat dat het om zo'n 1.000 gevallen per jaar gaat: "Als ze niet worden geholpen dan krijgt de criminaliteit na verloop van tijd vat op ze." Lefty en Yah doen er zoveel mogelijk aan om dat te voorkomen. Het uiteindelijke doel is om, na het vertrouwen van de jongeren te hebben gewonnen, een op maat passend werktraject aan te bieden. Op dit moment volgt minder dan de helft een opleiding of heeft een baan; en dan gaat het altijd om een lage opleiding of een simpele baan. Yah (82b) vermoedt ook dat zo'n 30% tot 40% van hen mogelijk een licht verstandelijke beperking heeft. De meeste jongeren zijn voldoende gemotiveerd om aan een opleiding of baan te beginnen. Maar de daadkracht ontbreekt en hoewel er hardop wordt gefantaseerd over een gouden toekomst doen ze nooit een serieuze poging om die te vervullen omdat ze er niet de concentratie voor op kunnen brengen. Lefty (104a): "In mei en juni hebben ze de intentie om in september weer met een opleiding te beginnen. Ze halen folders en spannen zich in, maar tijdens de introductieweek laten ze verstek gaan." Hulpverleners merken dat het vaak een chaos is in het hoofd, en dat ze worden afgeleid door te veel prikkels. Tegelijkertijd voelen ze de onrust van het werkloos zijn en een structureel geldgebrek.

De dagbesteding bestaat voornamelijk uit rondhangen en vervelen. In de ochtend en avond kunnen ze bij verschillende hulpverleningscentra terecht, maar overdag zijn ze op straat te vinden, waar ze uit verveling op zoek gaan naar 'wat te blowen'. Een nieuwe hangplek is de bibliotheek omdat je daar kunt zitten en internetten zonder dat je wat hoeft te consumeren. Ook zoeken ze vrienden of vriendinnen op, waar ze wellicht een paar dagen bij in kunnen trekken. 's Avonds bij de opvang ontmoeten ze hun maatjes weer met wie ze tafelvoetballen, ga-

men, tv-kijken, muziek luisteren en kaarten. Eten doen ze overal en nergens, maar het voedingspatroon is voor iedereen onregelmatig en ongezond.

Soms zijn ze betrokken bij (semi-)criminele activiteiten. Maar net zo goed zijn ze wel eens het slachtoffer van andere mensen, want volgens Lefty (104a) zijn de jongeren naïef en makkelijk te beïnvloeden. Velen hebben een schuld tussen de 5.000 en 20.000 euro. Niet zelden omdat ze te goedgegelovig zijn en anderen daarvan misbruik maken. Ze krijgen ook veel boetes voor zwartrijden.

cultuur en gedrag

Afgezien van hun extremere problematische achtergrond, wijkt het gedrag van dak- en thuislozen niet zoveel af van hun leeftijdsgenoten. Ook dakloze jongeren omringen zich graag met technologische gadgets en merkkleding en willen er extra hip uitzien om hun situatie te verhullen. Petjes en sneakers zijn cruciaal voor je status in de groep. "Wie het niet kan betalen gaat het stelen", aldus Lefty (104a). Anderen steken zich flink in de schulden. Ook telefoonrekeningen kunnen hoog oplopen. Wat muziek betreft is commerciële rap en R&B heel populair. Hulpverleners proberen jongeren met aanleg voor muziek te motiveren. Jongens zijn sneller geneigd om een tattoo te laten zetten en meiden willen eerder een piercing. Stappen doen ze in bardancings, want clubs vragen een te hoge entreeprijs. Hulpverleners menen dat de dak- en thuisloze jongens, vergeleken met de buurtjongeren, meer seksuele ervaring hebben omdat ze meer optrekken met meisjes. De meiden, die niet gediend zijn van opdringerige jongens, zijn op hun beurt eerder geïnteresseerd in jongens met minder (financiële) problemen.

druggebruik

Er wordt veel gedronken en geblowd. Meer dan driekwart van deze jongeren heeft hiermee ervaring en een fors deel drinkt en rookt dagelijks. Stoned zijn is een manier om de dag door te komen, want zodra de jongeren de opvang verlaten gaan ze op zoek naar een jointje. Ze zijn daarbij niet te beroerd om met elkaar te delen. Een verschil met de buurtjongeren is dat ze meer in contact komen met andere drugs als cocaïne, ecstasy, LSD of slaapmiddelen. Deze middelen en combinaties ervan worden gebruikt door ongeveer een kwart van de groep, met cocaïne als populairste middel. Crack en heroïne zijn taboe. Yah (82b) maakt zich vooral zorgen om de grote groep LVB-ers [licht verstandelijke beperking] die blowen en coke, pillen en slaapmiddelen gebruiken: "Ze krijgen medicatie voor ADHD en dat slikken ze de hele dag door. Hetzelfde met slaapmiddelen. Daarnaast hebben ze connecties op straat waar ze illegale middelen van krijgen. Het druggebruik onder deze groep neemt toe. Ze voelen dat er iets niet klopt aan zichzelf en dat de buitenwereld anders reageert. Met drugs op voelen ze zich prettiger."

6 conclusies en trends

We vatten de belangrijkste bevindingen van de panelstudie nog eens samen en bespreken trends die hieruit naar voren komen.

6.1 trends op de uitgaansmarkt

Stappers in het dance segment zijn overwegend autochtoon, terwijl urban meer etnisch gevarieerd is. Wat het muzikale aanbod betreft hebben zich enkele verschuivingen voorgedaan in het trendsettende uitgaansleven. Het aan techno verwante minimal is mainstream geworden, waardoor techno pioniers zijn uitgeweken naar andere feesten en nieuwe muziekstijlen als dubstep. Daarnaast zijn urban dj's ook house gaan draaien waardoor er een cross-over is ontstaan van urban house. Hierdoor zit het traditionele housegenre weer in de lift en zijn er volgens kenners weer meer vocalen, warmte en melodieën te horen op de dansvloer. Voorts blijft er sprake van een grote variatie aan verschillende muziekstijlen en een zeer gevarieerd aanbod van locaties in zowel het reguliere clubcircuit als in het meer alternatieve circuit, dat bestaat uit 'broedplaatsen' in voormalige kantoorgebouwen en ruimtes die niet worden vermeld op de AUB uitlijst. Aan de talrijke kleine feesten te zien, geeft een substantieel deel van de stappers in het dance segment er de voorkeur aan om telkens op andere locaties te feesten. Vergeleken met de reguliere feesten in clubs is de drempel lager, de entree goedkoper, zijn de sluitingstijden ruimer en is er sprake van minder controle aan de voordeur en op het feest.

6.2 trends op de alcohol- en drugsmarkt

uitgaanscircuit

Er is over het algemeen sprake van een matigingstendens van illegaal middelengebruik in het uitgaansleven.

Het **alcohol**aanbod in het uitgaansleven blijft onuitputtelijk en draait allang niet meer om wijn en bier alleen. Sjekere en duurdere alcoholsoorten vinden soms gretig aftrek. Stappers in het dance circuit drinken meer alcohol dan urban liefhebbers, waar een grotere groep weinig of geen alcohol drinkt.

Het invoeren van het **rookverbod** in het uitgaansleven heeft tot weinig problemen geleid. Maar de kwaliteit van de rookruimtes laat soms te wensen over: in sommige rookruimtes – die met behulp van sponsorgeld zijn verbouwd – is de roker koning, terwijl andere ruimtes als vies en smerig worden getypeerd. Punt van discussie blijft evenwel of er nu wel of geen pure wiet mag worden gerookt. Bovendien klagen burens van cafés en coffeeshops vaker over lawaai- en stankover-

last. Stappers die roken zeggen na het werk of voor het stappen minder vaak naar cafés te gaan.

Er wordt in alle netwerken **cannabis** gerookt, maar de dalende gebruikstrend van de afgelopen jaren zet zich door.

Cocaïne is vergeleken met ecstasy een middel dat veel minder is gebonden aan tijdstip en setting. Consumptie van cocaïne vindt vaak in de privésetting plaats, gevolgd door clubs, party's en café. Cocaïne wordt doorgaans via 'lijnkoeriers' en 'pakjesbezorgers' geregeld en de bezorgtijd loopt van een kwartier tot een half uur. Ondanks de populariteit van cocaïne verklaren veel gebruikers een ambivalente houding te hebben tegenover het middel. Hoewel veel stappers er moeite mee zeggen te hebben wanneer snuivers ook doordeweeks of alleen snuiven, blijft dit toch geregeld voorkomen in netwerken. De relatie met 'verslaving' wordt al snel gelegd bij cocaïne, wat overigens ook kan betekenen dat er eerder dan bij ecstasy, sprake is van een veel hoger probleembewustzijn. Want ondanks het jarenlange cocaïnegebruik lijkt dit slechts bij hoge uitzondering ook daadwerkelijk tot een verslavingsproblematiek te leiden.

Ecstasy is door de jarenlange daling even populair geworden als cocaïne dat stabiel is gebleven. De frequentie van het ecstasygebruik ligt echter beduidend lager. Ecstasy is meer dan cocaïne aan tijdstip en setting gebonden. Als de signalen ons niet bedriegen, lijkt de belangstelling voor ecstasy weer enigszins toe te nemen bij een nieuwe jonge uitgaansgarde. Groepjes zwarte trendsetters uit het urban circuit die nieuwsgierig zijn naar ecstasy, nemen dat het liefst op dance feesten. Het ecstasygebruik is minder dwingend in clubs dan op party's. Op de valreep van 2008 blijkt dat de ecstasymarkt echter sterk is vervuild door toevoeging van het middel mCPP. Dit zou onder andere te wijten zijn aan het gebrek aan PMK, waardoor ecstasy in minder hoge doseringen op de markt komt. Welke implicaties dit zal hebben voor ecstasygebruikers is nog onduidelijk. Mogelijk zullen vooral actieve gebruikers bij een aanhoudende schaarste en sterke vervuiling uitwijken naar andere roesmiddelen, met denkbare gezondheidsrisico's als gevolg.

Amfetamine blijft naast ecstasy en cocaïne een marginale rol spelen. De Amsterdamse speedmarkt is minder toegankelijk dan de ecstasy- en cocainemarkt. Het gebruik is sterk gerelateerd aan alternatieve subscenes binnen het uitgaansleven.

Methamfetamine is voornamelijk in omloop in kleine niches van het homocircuit. Het middel is nog steeds moeilijk verkrijgbaar.

GHB blijft stabiel tot licht stijgend. Gebruik ervan komt het meest voor in privésettings (op een afterfeest) en in clubs. Fanatieke aanhangers nemen GHB ook doordeweeks. De aanschaf en productie van GHB gaat meestal via vrienden. Het middel leidt nog steeds tot de nodige controverse tussen gebruikers. Sommi-

gen zweren erbij, terwijl anderen wijzen op de hoge risicofactor. Ze hebben zeker een punt, gezien de GHB-gerelateerde ambulanceritten in Amsterdam.

Het psychedelische narcosemiddel **ketamine** heeft zich een vaste plek verworven op de drugsmarkt, maar het gebruik ervan is minder verspreid dan GHB. Ketamine is in kleine kring salonfähig geworden. Ondanks dat er meer ketamineverkopers zijn, is de verkrijgbaarheid wat moeilijker. Het middel is vooral populair in het alternatieve dance en uitgaanssegment. Bij hogere doseringen wordt de privésetting geprefereerd. Terwijl sommige gebruikers de tripfase willen vermijden, zoeken anderen deze juist op. **Lachgas** wordt vaker gebruikt in kringen van thuisgebruikers die na afloop van een feest aan de ballon willen.

Psychedelica als LSD, paddo's, DMT en ayahuasca zijn voornamelijk voorbehouden aan de psychonauten en (ervaren) trippers die deel uitmaken van kleine scenes. Psychedelica spelen slechts een marginale rol in het uitgaansleven omdat de meeste stappers tripmiddelen niet associëren met uitgaan.

Viagra wordt over het algemeen in kleine groepjes binnen netwerken gebruikt. Het erectogeen komt het meest voor in homo- en fetisjnetwerken. Viagra wordt onder andere aangewend om tijdelijke impotentie na het gebruik van stimulantia op te heffen of ter verhoging van de seksvreugde. Dat geldt ook voor **poppers** die behalve voor de high ook geïnhaleerd worden voor een korte seksuele euforie. Poppers komen traditioneel gezien het meest voor in de homoscene. **Slaapmiddelen** blijven soms van pas komen na het gebruik van stimulantia.

In alle netwerken is er sprake van **combigebruik**, maar in de dance scene en dan vooral in subscenes wordt het meest gecombineerd en geëxperimenteerd met middelen. Druggebruik staat tegenwoordig haast synoniem voor combinaties van alcohol, cannabis, cocaine, ecstasy, amfetamine en/of narcosemiddelen. Alcohol met stimulantia (vooral cocaine) blijft de onbetwiste favoriet. Problematisch druggebruik wordt zelden toegeschreven aan één specifiek middel of combinatie. Het excessief en impulsief combineren van middelen is het grootst op party's en afterfeesten.

buurt- en probleemjongeren

De meerderheid van de **buurtjeugd** gaat naar school of volgt een opleiding. Een klein deel bevindt zich echter op een hellend vlak gezien een problematiek (politiecontacten, familieproblemen, financiën, enzovoort) die soms dicht tegen die van de probleemjeugd aanligt. Een ruime meerderheid van de rondhangers bestaat uit jongens en het grootste deel daarvan is Marokkaans. Jongeren die goed presteren op school gaan in deze periode ook vaak met andere jongeren en/of vrienden om die al eens in aanraking zijn geweest met de politie. Het hechten van deze groep aan masculiene 'straatwaarden' belemmert hun toekomstperspectief en verkleint de kans op maatschappelijk succes. Het showen met merk-

kleding, technische gadgets en gouden bling zijn statusverhogend en stralen 'succes' uit. Allochtone jongeren luisteren voornamelijk naar hiphop en R&B, terwijl autochtonen elektronische dansmuziek luisteren. Het stapgedrag in en buiten Amsterdam is laag. Weinig jongeren maken gebruik van internet.

In de afgelopen jaren heeft de Marokkaanse buurtjeugd – soms schoorvoetend – de **alcohol** ontdekt. Het taboe wordt kleiner. Nederlandse en Surinaamse jongeren drinken meer.

Een ruime meerderheid rookt **cannabis** waarvan een aanzienlijk deel zelfs dagelijks. Het roken van joints – die soms meer dan sigaretten worden genuttigd – versterkt de groepscohesie en vergroot de ontspanning. Tot op zekere hoogte dan, want veldwerkers zien dat het passieve gedrag en het zoeken naar vergetelheid een diepere existentiële verveling uitdrukt; een vlucht om persoonlijke problemen tijdelijk te kunnen temperen. Met uitzondering van autochtonen zijn **ecstasy** en **cocaïne** vaak onbekende middelen voor de buurtjeugd.

Met **probleemjongeren** worden vooral de dak- en thuisloze jongeren bedoeld die professionele hulpverlening krijgen. De groep is etnisch gemêleerd en bestaat praktisch voor de helft uit meisjes. Alcohol en cannabis zijn populair, in tegenstelling tot cocaïne en heroïne.

III

CLUBBEZOEKERS

1	het onderzoek	97
1.1	representativiteit.....	99
1.2	de clubbezoekers	101
2	middelengebruik	103
2.1	tabak	103
2.2	alcohol.....	105
2.3	cannabis.....	107
2.4	ecstasy	108
2.5	cocaïne	109
2.6	amfetamine.....	111
2.7	combigebruik met alcohol	112
2.8	mdma-poeder en ecstasy-achtigen	112
2.9	amfetamine-achtigen.....	113
2.10	narcosemiddelen	113
2.11	psychedelica	114
2.12	straatdrugs	114
2.13	overige middelen.....	114
3	uitgaan	115
3.1	uitgaan in het algemeen.....	115
3.2	gebruik voor en tijdens het uitgaan	116
3.3	drugscontrole en deurbeleid	119
3.4	na het uitgaan	120
4	trends	121
4.1	trends in publiek	121
4.2	trends in uitgaan.....	122
4.3	trends in middelengebruik	123
4.4	trends in de markt	131
5	samenvatting en conclusies	133
5.1	het onderzoek.....	133
5.2	middelengebruik.....	133
5.3	uitgaan	135
5.4	trends in gebruik en markt	135
5.5	conclusie.....	137

De panelstudie richt zich voornamelijk op trendsetters in het uitgaansleven van Amsterdam. In een vroeg stadium worden hierin nieuwe ontwikkelingen in middelengebruik gesignaleerd, die soms hun oorsprong vinden in relatief kleine alternatieve of creatieve scènes. In de survey onderzoeken we of dergelijke trends ook doordringen tot de bredere groep van uitgaanders in Amsterdam. Dit jaar richten we onze blik op de clubbezoekers. In het kader van Antenne is deze groep al drie maal eerder bestudeerd: in 1995, 1998 en 2003.⁴⁷ Met deze vierde meting beslaan we dus een periode van dertien jaar; een periode waarin – dat blijkt ook uit de panelstudie – het uitgaansleven nogal veranderd is.

We beschrijven in dit deel achtereenvolgens **(1)** het onderzoek en de steekproef, **(2)** gebruik van tabak, alcohol, cannabis en andere middelen, en **(3)** uitgaan, deurbeleid en middelengebruik. Tot slot bespreken we **(4)** trends in uitgaan, middelengebruik en de drugsmarkt.

Wanneer iemand een middel ooit in zijn of haar leven heeft gebruikt, spreken we van *ooit-gebruik*. Bij gebruik in het laatste jaar spreken we van *recent gebruik* en gebruik in de laatste maand noemen we *huidig gebruik*.

In de vergelijking tussen (sub)groepen spreken we alleen van verschillen als deze statistisch gezien voor ten minste 95% niet aan toeval toe te schrijven zijn ($p < .05$). In tekst en grafieken worden de belangrijkste resultaten weergegeven; meer gedetailleerde cijfers zijn te vinden in de tabellen in bijlage B.

1 het onderzoek

Amsterdam kent ongeveer 50 clubs – uitgaansgelegenheden waar gedanst kan worden. Dit varieert van grote ‘discotheken’ waar meerdere zalen plaats bieden aan duizenden stappers, tot kleinere café- of loungeachtige gelegenheden met een capaciteit van maximaal een paar honderd bezoekers. Naast verschil in omvang is er grote variatie in sfeer, ambiance, programmering en publiek. Zowel tussen de clubs, als binnen de clubs. Zo kan een eenzelfde club op donderdag een minimal techno avond organiseren, op vrijdag een eighties hits avond en op zaterdag salsa avond. Op basis van de Amsterdamse uitgaansagenda’s in Het Parool en de NL20 is het programma-aanbod in het clubcircuit geïnventariseerd. Uit deze inventarisatie, in combinatie met kennis van het veld, komt naar voren dat (rekening houdend met bezoekersaantallen) zeker de helft van het aanbod

⁴⁷ Korf, Nabben & Schreuders (1996); Korf et al. (1999); Korf, Nabben & Benschop (2004).

bestaat uit **dance**. Alle grote mainstream clubs hebben wel één of meer dance avonden, maar ook in de kleine clubs is dance een vast onderdeel in de programmering (vaak substromingen als minimal, tekno, goa trance, et cetera). Het overige aanbod is onder te verdelen in **urban** (latin house, reggaeton, hiphop, salsa, et cetera) en **varia** (vooral 80's en 90's, maar ook rock, balkan beats, jazz, et cetera). Aan de hand van deze verdeling is een selectie gemaakt van clubavonden bij 21 verschillende clubs in Amsterdam.

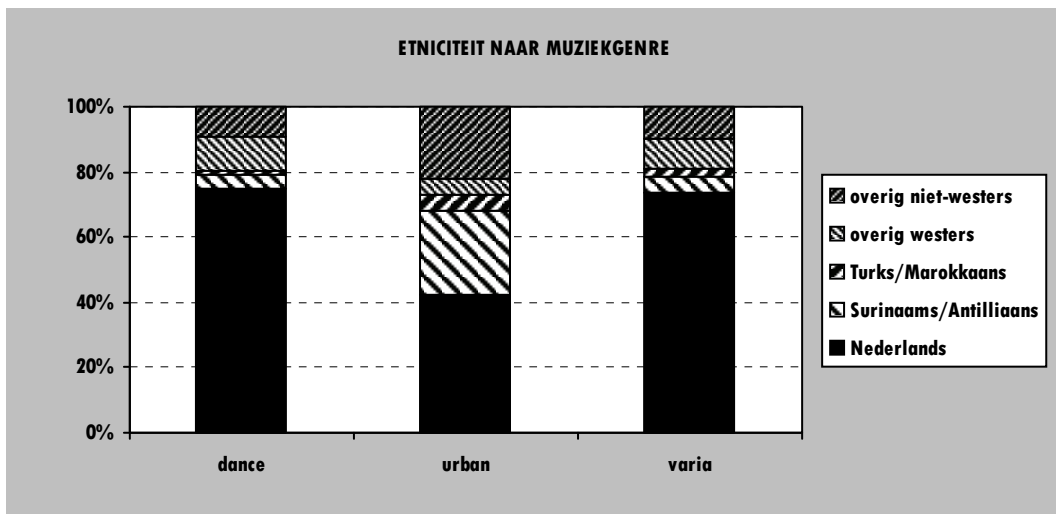
In het najaar van 2008 is gedurende vier weken op donderdag-, vrijdag-, zaterdag- en een enkele zondagnacht veldwerk verricht. Een team van veldwerkers enquêteerde vanaf circa 23:00 tot ver na middernacht bezoekers die de clubs binnengingen of in de rij stonden. Ook vertrekkende bezoekers werden aangesproken. Er werd buiten de clubs geënuquêteerd.⁴⁸ De veldwerkers spraken bezoekers persoonlijk aan. Na een korte uitleg over het onderzoek werd een korte vragenlijst afgenomen, waarin geslacht, leeftijd, etniciteit en het gebruik van cannabis, ecstasy, cocaïne en amfetamine werden genoteerd. De deelnemers ontvingen vervolgens een uitgebreide vragenlijst met het verzoek deze de volgende dag thuis in te vullen, aangezien een aantal vragen betrekking had op de totale uitgaansavond tot en met de reis naar huis. Respondenten konden ervoor kiezen tussen een papieren versie van de vragenlijst (retourneren m.b.v. een antwoordenvolp) of online invullen via het internet.

Zowel de korte als de uitgebreide vragenlijst was voorzien van een identieke unieke code, die koppeling van beide mogelijk maakte. Voor het beantwoorden van de korte vragenlijst ontvingen de deelnemers een lolly, die verrassend goed ontvangen werd en vaak ook een gespreksopening gaf. Het invullen van de uitgebreide vragenlijst werd gestimuleerd door de verloting van een twintigtal cadeaubonnen van 20 euro en een hoofdprijs van 200 euro. Benadrukt werd dat de gegevens vertrouwelijk en anoniem werden behandeld. Contactgegevens werden uitsluitend ten behoeve van de loting verzameld en gescheiden gehouden van de antwoorden.

Van de bezoekers waarbij de korte enquête werd afgenomen, is ongeveer de helft man, tweederde twintiger en een derde allochtoon. Het dance- en varia-

⁴⁸ Vanwege het barre herfstweer moest het veldwerk soms worden gestaakt; bezoekers hadden logischerwijs weinig zin om vragen te beantwoorden in een hagelbui. In een paar gevallen bood de club de veldwerkers onderdak in de rookruimte. Hier werd natuurlijk een selectieve groep geënuquêteerd van voornamelijk – maar zeker niet uitsluitend! – rokers. Dit bleek echter niet van invloed op de uiteindelijke resultaten. Afgezien van tabakgebruik, bleek er een opvallend verschil in gebruik van ecstasy. Geen van de bezoekers die in de rookruimte zijn geënuquêteerd was een huidige ecstasygebruiker, terwijl 22% van de overige respondenten dat wel was. De groep is echter dusdanig klein, dat het geen (significant) effect heeft op het totale percentage. Bij alle andere onderzochte middelen was er geen verschil tussen bezoekers geënuquêteerd in de rookruimte en daarbuiten.

publiek lijkt op elkaar wat betreft leeftijd en etniciteit. Waar we echter onder het dancepubliek iets meer mannen aantreffen (54%), zien we bij het variapubliek iets meer vrouwen (54%). Het urbanpubliek is vergeleken met de andere genres vaker vrouwelijk (59%) en gemiddeld een half jaar jonger. Het grootste verschil is te vinden in etniciteit. Onder het urbanpubliek zijn autochtone Nederlanders in de minderheid en zien we vooral veel Surinamers, Antillianen en overig niet-westerse allochtonen.⁴⁹

1.1 representativiteit

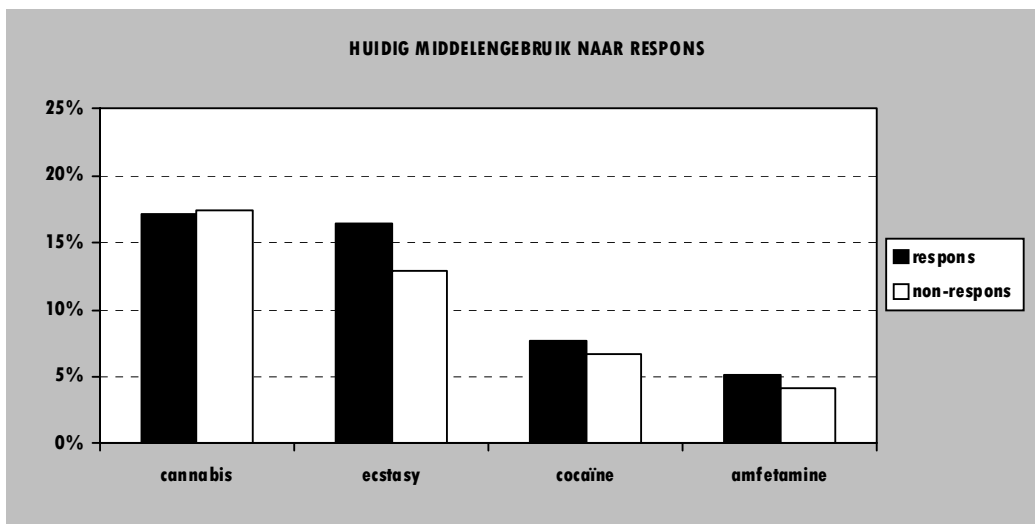
In totaal werden 2.867 vragenlijsten uitgedeeld. Daarvan kwamen er 646 ingevuld retour (276 via de post en 370 via internet). Het responspercentage komt daarmee op 21%. Dat is iets lager dan in voorgaande Antenne surveys onder club- en partygangers (1995, 1998 en 2003), toen een respons van respectievelijk 25%, 23% en 23% werd gerealiseerd. Groot voordeel ten opzichte van eerdere edities is echter de toevoeging van de korte vragenlijst. Waar eerder met behulp van turflijsten of observaties geslacht, leeftijd en etniciteit van de onderzoeksgroep globaal in kaart werden gebracht, zijn nu individuele persoonskenmerken en gegevens over middelengebruik beschikbaar.

De bezoekers die de uitgebreide vragenlijst invulden (respondenten) zijn vaker vrouw (59% versus 49%), gemiddeld ruim een half jaar ouder (24.9 versus 24.2) en vaker autochtoon Nederlands (69% versus 65%) dan degenen die alleen de korte vragenlijst beantwoorden (non-respondenten). Er is geen verschil naar muziekgenre. De verdeling van respondenten naar muziekgenre komt overeen met de

⁴⁹ Zie deel I voor definities en begrippen.

verdeling waarop we de steekproef baseerden: de helft valt onder de categorie dance, een kwart onder urban en een kwart onder varia.⁵⁰

Er is dus sprake van een selectieve non-respons wat betreft geslacht, leeftijd en etniciteit. Dat vrouwen en autochtonen vaker bereid zijn om deel te nemen is overigens niets nieuws; in eerdere Antenne onderzoeken, maar ook in andere studies zien we dit fenomeen vaak terug.⁵¹ Essentieel is de vraag of dit ook gevolgen heeft voor de resultaten van het onderzoek. In het geval van de Antenne survey kan een selectieve non-respons een vertekend beeld geven van het middelengebruik onder clubbezoekers. Vaak wordt verondersteld dat bij surveys over druggebruik, de druggebruikers minder geneigd zijn de vragenlijst in te vullen. Aan de andere kant zou een dergelijke survey voor niet-gebruikers weinig interessant kunnen zijn, waardoor juist deze groep niet mee zou doen. Door in de korte vragenlijst ook enkele vragen over druggebruik te stellen, zijn we in staat hier meer over te zeggen.

Er blijkt geen verschil in het ooit-, recente en huidige gebruik van cannabis, cocaïne en amfetamine tussen de clubbezoekers die wel en degenen die niet de uitgebreide vragenlijst invulden. Ook in het ooit en recente gebruik van ecstasy is er geen verschil. Wel zijn respondenten (16%) wat vaker huidige ecstasygebruikers dan non-respondenten (13%). We kunnen concluderen dat er nauwelijks sprake is van selectieve non-respons naar middelengebruik. Als er al een relatie is tussen

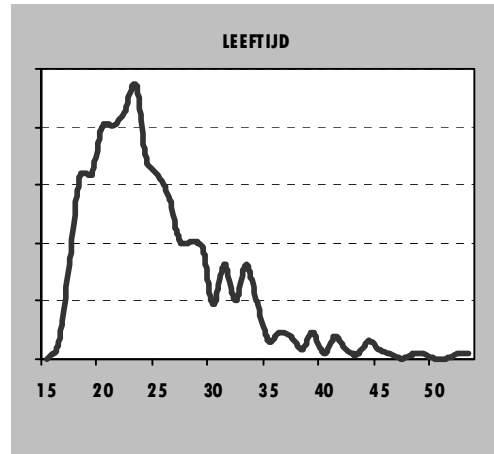
⁵⁰ Deze indeling is gebaseerd op de clubavond waar we de respondenten hebben geworven, niet op hun persoonlijke muzieksmaak – hoewel beide natuurlijk grotendeels overeen zullen komen.

⁵¹ Zie onder andere: Schmeets & Michiels (2003); Carlier et al. (2007); Rodenburg et al. (2007).

non-respons en middelengebruik, dan lijken gebruikers meer geneigd de vragenlijst in te vullen.⁵²

1.2 de clubbezoekers

De leeftijd van de 646 onderzochte clubbezoekers varieert van 16 tot en met 53 jaar, maar verreweg de meesten zijn twintigers. De gemiddelde leeftijd is 24.9 jaar. Vrouwen zijn met 59% in de meerderheid. Tweederde van de respondenten is autochtoon Nederlands. De allochtone clubbezoekers hebben vaak wel een westerse, voornamelijk Europese, achtergrond (13%). Niet-westerse clubbezoekers zijn Surinaams (9%), Antilliaans/Arubaans (2%), Marokkaans (1%), Turks (1%) of van andere niet-westerse afkomst (5%). Lang niet alle allochtone clubbezoekers voelen zich ook zo, want gevraagd naar hun subjectieve etniciteit ("Tot welke etnische groep vind je zelf dat je behoort?") zegt 82% van de clubbezoekers zich Nederlands te voelen.

Een kwart van de respondenten woont nog thuis bij hun ouders. De helft woont zelfstandig alleen en bijna een vijfde met partner en/of kind(eren). Ruim een derde komt van buiten Amsterdam.

Het opleidingsniveau ligt relatief hoog. Ruim een derde heeft een hogere beroepsopleiding of universitaire studie afgerond.⁵³ Daarnaast heeft één op de vijf een vwo-diploma, waarvan een groot deel momenteel studeert. Een ruime meerderheid (84%) heeft een betaalde (bij)baan en ruim de helft (54%) volgt momenteel een opleiding (voornamelijk hbo of universiteit). Combineren we de gegevens over werk en opleiding, dan kunnen we spreken van 42% werkenden (hebben betaald werk en volgen daarnaast geen opleiding), 54% scholieren/studenten (volgen een opleiding, vaak gecombineerd met een parttime baan), en 4% werklozen (werk noch opleiding). Het gemiddelde netto inkomen

⁵² Deze vergelijkingen zijn gebaseerd op de antwoorden op de korte vragenlijst. Deze wijken af van de antwoorden op de uitgebreide vragenlijst. Clubbezoekers zijn wellicht minder eerlijk wanneer ze in de rij voor een club bevroegd worden, dan wanneer ze zelf anoniem een vragenlijst invullen. Dit geldt voor zowel respondenten als non-respondenten. Daarbij is de korte vragenlijst afgenomen vóór het uitgaan en werd de uitgebreide lijst erna ingevuld. Eventuele middelen die de respondenten in de tussentijd zijn gebruikt tellen dus wel mee bij de ene lijst en niet bij de andere.

⁵³ Ook onder de algemene bevolking van Amsterdam ligt het opleidingsniveau redelijk hoog: 36% van de beroepsbevolking in de regio Amsterdam is hoger opgeleid (www.os.amsterdam.nl).

ligt op 1180 euro per maand. Daarmee zitten de respondenten gemiddeld op het niveau van het minimumloon⁵⁴, maar gezien de leeftijdsopbouw en het relatief grote aantal studenten viel dat ook te verwachten.

muziekgenre

Alliedrie de muziekgenres trekken een gemêleerd publiek: jongeren en jongvolwassenen; jongens/mannen en meisjes/vrouwen; autochtonen en allochtonen; scholieren, studenten en werkenden; Amsterdammers en niet-Amsterdammers. Toch zijn er wel degelijk verschillen tussen de bezoekersprofielen.

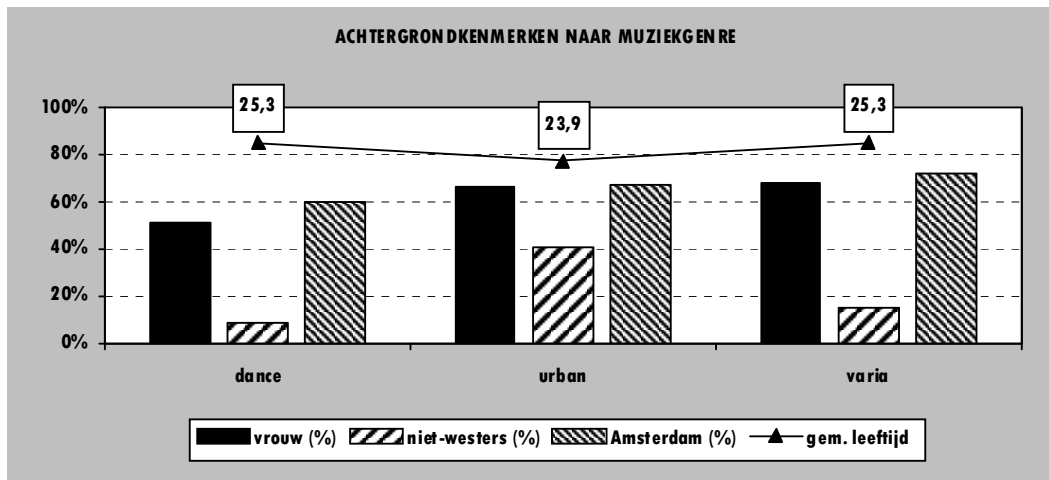
Bij het dancepubliek is de man-vrouw verhouding ongeveer gelijk, maar bij urban en varia is tweederde vrouw. Het urbanpubliek onderscheidt zich van de twee andere muziekgenres door een wat jongere leeftijd (gemiddeld 23.9 versus 25.3 jaar), maar vooral door de etniciteitsverdeling. Bij dance en varia is de grote meerderheid van autochtoon Nederlandse of overig westerse afkomst (91% respectievelijk 85%). Ook bij urban zijn westerse bezoekers in de meerderheid, maar een forse minderheid (41%) heeft een niet-westerse etnische achtergrond.

Mede door de relatief jonge leeftijd zien we onder het urbanpubliek ook verhoudingsgewijs veel bezoekers die nog bij hun ouders of verzorgers wonen (35%) – hoewel ook hier de meerderheid (57%) zelfstandig alleen, met partner en/of met kind(eren) woont – en ligt het opleidingsniveau (vooralsnog) wat lager. Het aandeel werkenden is bij alle muziekgenres nagenoeg gelijk. Dat geldt ook voor het aandeel dat een opleiding volgt. Bij dance en varia zien we echter vooral hbo- of universitaire studenten, terwijl urbanbezoekers ook vaak middelbare scholieren of mbo'ers zijn (ook hier zal de relatief jonge leeftijd een rol spelen). Het dancepubliek woont het vaakst buiten Amsterdam (40%); het variapubliek het minst vaak (28%).

Samengevat – en de onderlinge overeenkomsten buiten beschouwing gelaten – zijn de bezoekersprofielen van de drie muziekgenres als volgt te typeren:

- Het dancepubliek is het meest evenwichtig samengesteld naar geslacht; is in overgrote meerderheid westers; woont meestal zelfstandig; en komt het vaakst van buiten Amsterdam.
- Het urbanpubliek is wat jonger en vaker van het vrouwelijk geslacht; is van westerse én niet-westerse achtergrond; woont het vaakst nog bij ouders thuis; en heeft (vooralsnog) een wat lager opleidingsniveau.
- Het variapubliek is het meest doorsnee, maar vaker van het vrouwelijk geslacht en in ruime meerderheid westers.

⁵⁴ Het netto minimumloon bedraagt circa €1.160 per maand voor werknemers van 23 jaar en ouder.

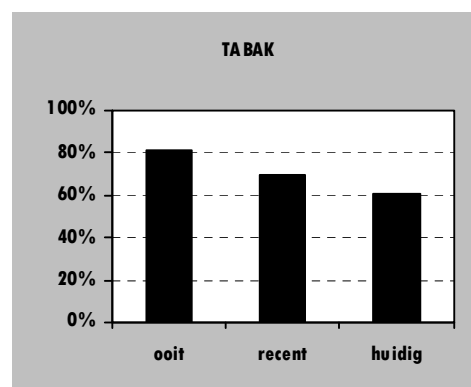

2 middelengebruik

De vragenlijst besloeg items over roken, drinken, blowen en het gebruik van meer dan twintig andere middelen. We presenteren in deze paragraaf algemene gebruikscijfers en maken vergelijkingen tussen subgroepen. Bij het gebruik van tabak, alcohol en cannabis worden onder andere ook gebruikshoeveelheden per dag besproken. Deze hoeveelheden gelden alleen voor dagen waarop gerookt, gedronken of geblowd wordt. Wanneer we dus het aantal sigaretten, glazen alcohol of joints per dag rapporteren, bedoelen we het aantal per 'rook'dag, 'drink'dag of 'blow'dag.

2.1 tabak

De meerderheid van de clubbezoekers (81%) heeft ooit gerookt. Gemiddeld deden ze dat voor het eerst op hun 15^e. Zes op de tien clubbezoekers zijn huidige rokers (61%), waarvan ongeveer de helft dagelijks rookt (49% van de huidige rokers, 30% van de totale groep). Ruim een kwart van de huidige rokers (28%) zou bestempeld kunnen worden als 'feestroker': zij roken zelden, alleen bij gelegenheden, of alleen in het weekend. Gemiddeld roken de huidige rokers ongeveer een half pakje (9 sigaretten) op een dag. Hoewel een redelijk deel het roken blijkbaar kan beper-

ken, vindt ruim tweederde van de huidige rokers (70%) toch dat hij of zij te veel of te vaak rookt; dat is 42% van alle clubbezoekers.

2.1.1 tabakgebruik per subgroep

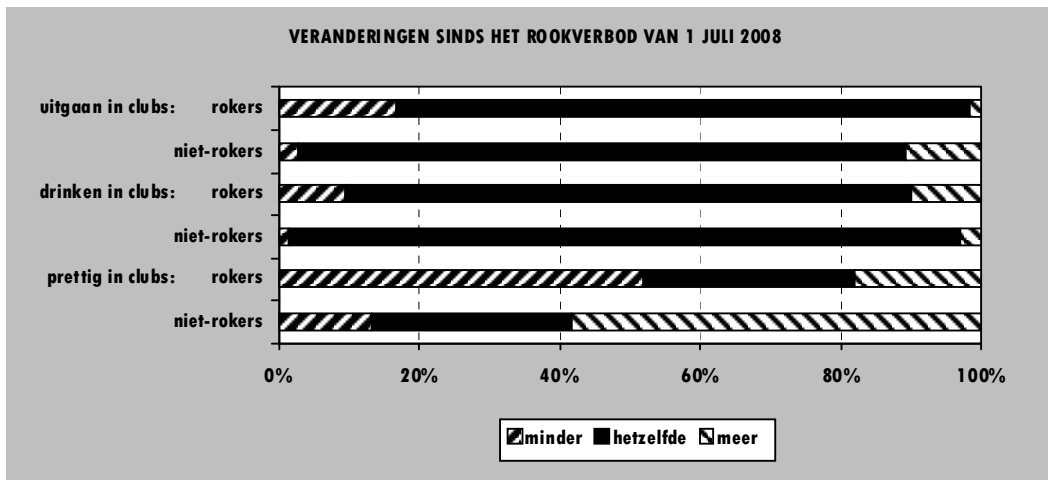
Mannelijke en vrouwelijke clubbezoekers zijn even vaak ooit-, recente en huidige rokers, maar mannen roken wel wat meer dan vrouwen (9.8 respectievelijk 7.9 sigaretten per dag). Andersom zijn westerse clubbezoekers vaker ooit- en huidige rokers dan niet-westerse clubbezoekers, maar de huidige rokers in beide groepen roken evenveel. Er is geen verschil naar leeftijd of woonplaats.

2.1.2 rookverbod

De invoering van het rookverbod in de horeca op 1 juli 2008 is niemand ontgaan. Met een paar korte vragen gingen we na of het rookverbod van invloed is geweest op hun clubbezoek, rookgedrag en alcoholconsumptie: Ga je sinds het rookverbod meer of minder uit in clubs? Drink je sinds het rookverbod meer of minder alcohol in clubs? Is het sinds het rookverbod meer of minder prettig in clubs? En rook je sinds het rookverbod meer of minder in het algemeen? Zoals te verwachten viel, zijn er verschillen tussen rokers en niet-rokers. Voor het contrast vergelijken we huidige rokers met clubbezoekers die nog nooit hebben gerookt. Vooral bij de vraag of het meer of minder prettig is geworden in de clubs is het verschil groot. Tweederde van de nooit-rokers (66%) vindt het er nu aangener, terwijl iets meer dan de helft van de huidige rokers (52%) dat juist niet vindt. Opvallend is dat een deel van de huidige rokers (18%) het nu wel prettiger vindt in clubs, maar nog opvallender is dat er ook nooit-rokers zijn (10%) die het er voor het rookverbod prettiger vonden.

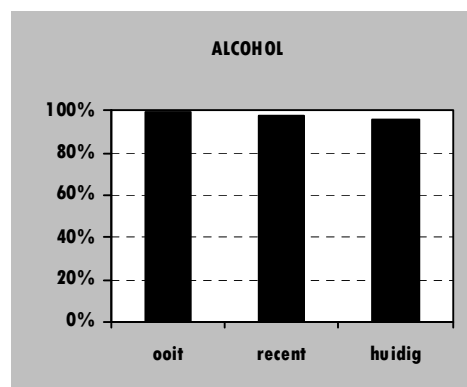
Op het alcoholgebruik in de clubs is het rookverbod niet van invloed: zowel rokers als nooit-rokers drinken naar eigen zeggen evenveel als voor het rookverbod. Op het clubbezoek in het algemeen heeft het wel een licht effect. Van de nooit-rokers is 14% sinds het rookverbod méér uitgegaan in clubs, terwijl 17% van de rokers juist minder uit ging. Uitgaanders (rokers en niet-rokers) die sinds het rookverbod helemaal niet meer in een club komen, hebben we natuurlijk gemist in deze survey.

De helft van de huidige rokers is minder gaan roken sinds het rookverbod. Negen clubbezoekers (1%) zeggen per 1 juli 2008 te zijn gestopt met roken, maar drie daarvan hebben de maand voorafgaand aan het onderzoek (in oktober/november) wel gerookt.

2.2 alcohol

Slechts zes van de onderzochte clubbezoekers hebben nog nooit alcohol gedronken; de overige 99% dronk hun eerste glas toen ze gemiddeld 14 jaar waren. Vrijwel alle clubbezoekers (96%) zijn huidige drinkers, waarvan 7% (bijna) dagelijks, 65% wekelijks en 28% alleen in het weekend alcohol consumeren. Van alle clubbezoekers is 1% een dagelijkse drinker. Eén op de drie huidige drinkers (30%) drinkt niet meer dan twee glazen op een dag. Het gemiddelde ligt op 4 glazen per dag. Drinken gebeurt meestal in gezelschap van partner en/of vrienden; slechts negen respondenten (1%) drinken meestal alleen.

2.2.1 alcoholgebruik per subgroep

Net als bij het roken is er geen verschil tussen mannen en vrouwen in het aandeel drinkers, maar drinken mannen meer (5.1 respectievelijk 3.6 glazen per dag). Dat patroon geldt ook voor de woonplaats: Amsterdammers en niet-Amsterdammers zijn even vaak drinkers, maar niet-Amsterdammers drinken gemiddeld wat meer (4.5 versus 4.0 glazen per dag). Het grootste onderscheid bestaat voor etniciteit. Hoewel bij zowel westerse en niet-westerse clubbezoekers de ruime meerderheid alcohol drinkt, is het aandeel huidige drinkers onder westerse clubbezoekers (97%) groter dan bij niet-westerse (89%) en drinken westerse clubbezoekers ook meer (4.4 versus 3.3 glazen per dag). Er is geen verschil naar leeftijd.

2.2.2 riskant drinken en binge drinken

Wanneer we frequentie en hoeveelheid van alcoholgebruik combineren, dan is 31% van de huidige drinkers een **riskante drinker** (dagelijks of een paar keer per week ten minste 4 of 5 glazen)⁵⁵. Voor de totale groep clubbezoekers is dat 29%.

Een andere maatstaf op basis van frequentie en hoeveelheid is het '**binge drinken**'. Volgens een veel gebruikte definitie, onder meer gehanteerd door het Trimbos-instituut (Peilstation) en het CBS (Jeugdmonitor), is sprake van binge drinken wanneer iemand de afgelopen maand wel eens **bij één gelegenheid 5 of meer glazen alcohol** heeft gedronken.⁵⁶ Deze definitie is afgeleid van een Amerikaanse norm, opgesteld door de *National Institute on Alcohol Abuse and Alcoholism* (NIAAA). Deze organisatie definieert binge drinken als een patroon van alcoholgebruik waarbij de bloed-alcohol-concentratie (BAC) tot 0.8 promille of hoger stijgt. Voor een *typical adult* zou dat volgens hen neerkomen op vijf of meer glazen voor mannen en vier of meer glazen voor vrouwen binnen 2 uur.⁵⁷ Dit wijkt af van de in Nederland gehanteerde definitie in de zin dat in de VS niet gesproken wordt van één gelegenheid (die een hele avond of nacht kan duren), maar een korte periode van 2 uur. Op het eerste gezicht komt het aantal glazen wel overeen, ware het niet dat Amerikaanse glazen veel groter zijn en dus meer alcohol bevatten dan de glazen in Nederland. Een standaardglas alcohol bevat in de Verenigde Staten 14 gram pure alcohol; in Nederland is dat nog geen 10 gram.⁵⁸ Omgerekend zou de NIAAA definitie van binge drinken voor Nederland dus neerkomen op **7 glazen alcohol binnen 2 uur**. Overigens koppelt de NIAAA geen frequentie aan deze norm.

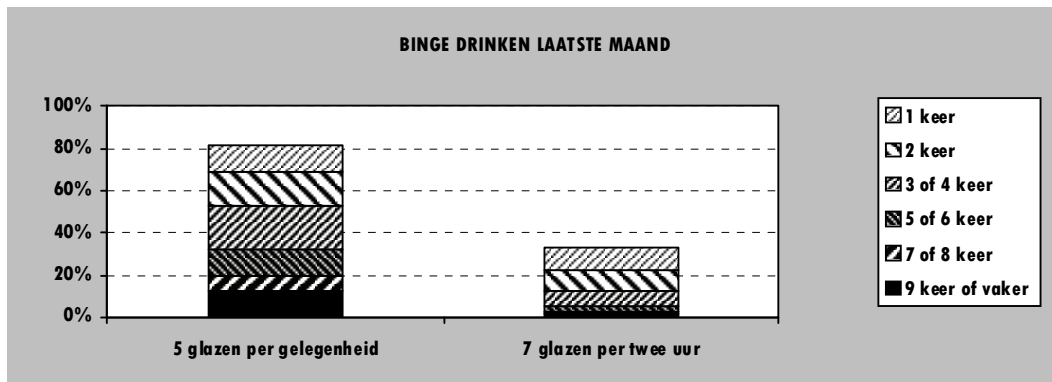
Beide maten zijn opgenomen in de vragenlijst en in beide gevallen had de vraag betrekking op de *afgelopen maand*. Uitgaande van de in Nederland gangbare definitie, zou 82% van de clubbezoekers een binge drinker zijn (86% van de huidige drinkers). Volgens de alternatieve (gecorrigeerde) 'Amerikaanse' definitie is 33% binge drinker (35% van de huidige drinkers). Een fors verschil dus.

⁵⁵ Voor personen tot 19 jaar geldt een grens van 4 glazen; vanaf 19 jaar is dat 5 glazen. Deze definitie wordt sinds 1995 in Antenne gehanteerd.

⁵⁶ Het Peilstation (Monshouwer et al., 2008) en de Jeugdmonitor (CBS, 2008) hebben betrekking op jongeren. Voor volwassenen wordt de grens ook wel bij 6 of meer glazen gelegd (Van Dijck & Knibbe, 2005; Rodenburg et al., 2007, CBS, 2007). Overigens werden personen die één of twee keer per maand deze hoeveelheid drinken tien jaar geleden in een bevolkingsonderzoek nog tot de lichte drinkers gerekend (Bongers, 1998: p.57). De bedenkers van de term binge drinken (Cahalan & Room, 1974) hanteerden geen drempelwaarde in het aantal glazen, maar omschreven het als "een aantal dagen achter elkaar dronken zijn".

⁵⁷ NIAAA newsletter, winter 2004, nr. 3. Via www.niaaa.nih.gov/Publications/NIAAANewsletters.

⁵⁸ International Center for Alcohol Policies, 2007. Via www.icap.org.

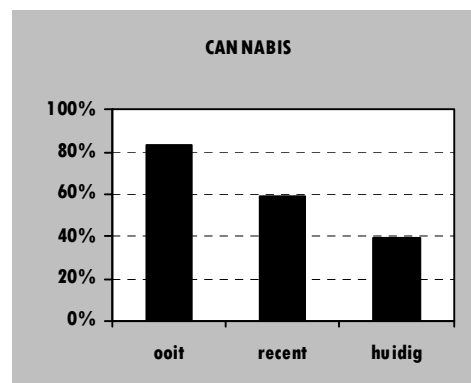

Zelf vinden ongeveer vier van de tien clubbezoekers dat ze wel eens **te veel of te vaak** drinken (40% van de huidige drinkers; 38% van de totale groep).

We vroegen de clubbezoekers ook wanneer zij vinden dat iemand van hun leeftijd te veel alcohol heeft gedronken. De antwoorden lopen uiteen van één tot wel enkele tientallen glazen. In doorsnee worden 10 glazen te veel geacht.

2.3 cannabis

De meeste clubbezoekers (83%) hebben ooit wel eens cannabis gebruikt. Gemiddeld begonnen ze daar op hun 16e mee. De laatste maand gebruikten de meesten geen cannabis: 39% is huidige blower. Eén op de vijf huidige blowers blowt dagelijks (12%) of bijna dagelijks (9%), 23% doet dat wekelijks of alleen in het weekend en 55% zelden of alleen bij gelegenheden. Op een dag blowen de huidige blowers meestal één joint (48%) of zelfs minder (21%). Alleen blowen komt vaker voor dan alleen drinken: 14% van de huidige blowers doet dat meestal in zijn of haar eentje.

Dagelijks blowen of een paar keer per week meer dan één joint blowen noemen we **riskant blowen**. Ruim één op de vijf huidige blowers (22%) voldoet hieraan. Ruim één op de vier huidige blowers (27%) denkt ook zelf wel eens dat hij of zij **te veel of te vaak** blowt.

Van de totale groep clubbezoekers blowt 5% dagelijks, 8% riskant en denkt 11% wel eens dat hij/zij te veel of te vaak blowt.

2.3.1 cannabisgebruik naar subgroep

Mannelijke clubbezoekers zijn vaker huidige blowers (47%) dan vrouwelijke clubbezoekers (33%) en ze blowen ook meer (1.4 respectievelijk 1.0 joints per dag). Uit de vergelijking tussen leeftijdscategorieën blijkt dat velen gedurende een beperkte periode van hun leven blowen. Binnen alle leeftijdscategorieën heeft meer dan 80% ooit geblowd, maar de laatste maand heeft 51% van de clubbezoekers onder de twintig jaar geblowd, tegenover slechts 28% van de dertigers. Dit patroon van dalend huidig gebruik in de oudere leeftijdscategorieën noemen we *maturing out*. Het blowen is grotendeels beperkt tot een bepaalde levensfase; wanneer iemand ouder wordt, groeit hij of zij eroverheen. Ter illustratie: in 1995 was 49% van de clubbezoeker onder de twintig een huidige blower. Deze jonge clubbezoekers van toen, zijn de dertigers van nu (hoewel het natuurlijk niet over exact dezelfde personen gaat) en het percentage huidige blowers ligt anno 2008 duidelijk lager. Westerse clubbezoekers zijn vaker ooit-blowers dan niet-westerse clubbezoekers, maar in het huidig gebruik is er geen verschil naar etniciteit.

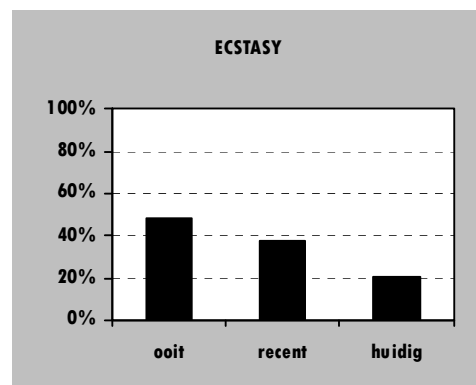
2.3.2 coffeeshops

Driekwart van de clubbezoekers woont volgens eigen opgave binnen 5 kilometer van een coffeeshop. Meer dan 25 kilometer hoeft eigenlijk niemand te reizen (1%). Eén op de acht heeft echter geen idee waar de dichtstbijzijnde coffeeshop is; dit zijn grotendeels niet-blowers.

Eén op de drie huidige blowers (31%) koopt nooit zelf hasj of wiet. Van de 167 huidige blowers die wél zelf hun cannabis kopen, doet bijna driekwart dat altijd in een coffeeshop (71%). Gemiddeld kochten de huidige blowers 8.5 van de laatste 10 keer in een coffeeshop. Hoe verder de coffeeshop, hoe vaker blowers hun cannabis via andere kanalen kopen.⁵⁹

2.4 ecstasy

Bijna de helft van de clubbezoekers (48%) heeft ervaring met ecstasy. Gemiddeld waren zij 20 jaar toen ze voor het eerst ecstasy slikten. Eén op de vijf clubbezoekers (21%) heeft de laatste maand nog ecstasy gebruikt. De gebruiksfrequentie van ecstasy is over het algemeen niet hoog – zeker niet vergeleken met roken, drinken en blowen. Eén op de tien huidige

⁵⁹ Correlatie $-.180$, $p = .020$.

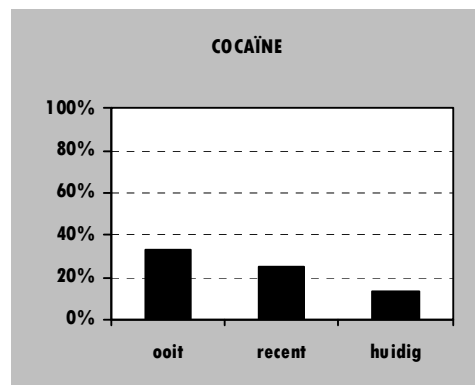
ecstasygebruikers slikt alleen in het weekend (9%), zeven op de tien doen dat alleen bij gelegenheden (71%) en twee op de tien zelden tot bijna nooit (19%). Er is niemand die dagelijks of wekelijks ecstasy gebruikt. Toch denkt één op vijf huidige gebruikers (20%) wel eens dat hij of zij **te veel of te vaak** ecstasy gebruikt.

2.4.1 ecstasygebruik naar subgroep

Er zijn duidelijke verschillen in ecstasygebruik naar geslacht en etniciteit. Mannen zijn ongeveer anderhalf keer zo vaak ooit-, recente en huidige gebruikers als vrouwen (huidig gebruik: 27% versus 16%). Westerse clubbezoekers zijn ruim twee keer zo vaak ooit-, recente en huidige gebruikers als niet-westerse bezoekers (huidig gebruik: 23% versus 11%). Opvallend is ook het verschil in ooit-gebruik tussen de leeftijdscategorieën – bij de clubbezoekers onder de twintig jaar heeft 28% ervaring met ecstasy; bij de dertigers is dat 56% – terwijl in er het huidige gebruik geen verschil naar leeftijd is. Dit vormt een duidelijke indicatie voor de neiging te stoppen met ecstasy bij het ouder worden, kennelijk zonder te stoppen met uitgaan. Amsterdammers en clubbezoekers van buiten Amsterdam hebben evenveel ervaring met ecstasy.

2.5 cocaïne

Een derde van de clubbezoekers heeft ooit cocaïne gebruikt (33%); gemiddeld voor het eerst op hun 21e. Eén op de zeven clubbezoekers (14%) is huidige cocaïnegebruiker. Net als bij ecstasy is er niemand die dagelijks of meerdere dagen per week cocaïne gebruikt. Eén op de tien huidige gebruikers doet dat alleen in het weekend (11%), zes op de tien bij gelegenheden (61%) en de rest zelden of bijna nooit (28%).

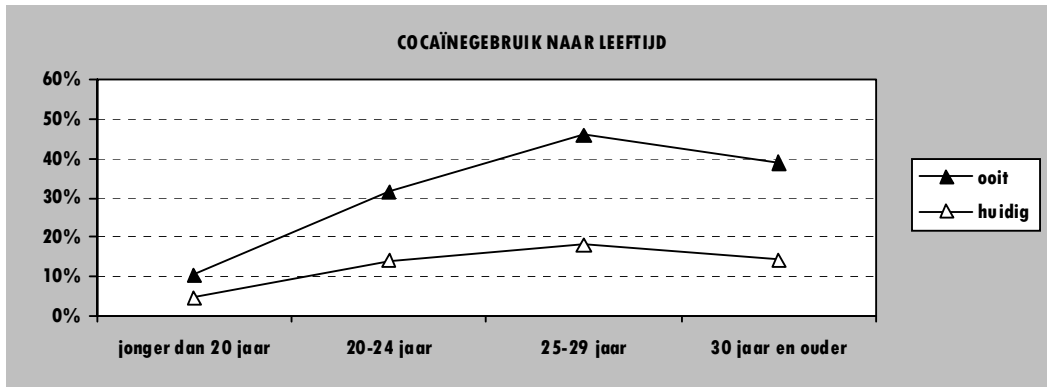

Vergeleken met ecstasy is het aandeel gebruikers dat wel eens denkt dat hij of zij **te veel of te vaak** gebruikt wel iets groter: 28% van de huidige cocaïnegebruikers.

2.5.1 cocaïnegebruik naar subgroep

Uit de vergelijking tussen subgroepen komt een beeld naar voren dat cocaïnegebruikers relatief vaak mannelijke, westerse clubbezoekers van eind twintig zijn. Bij de vrouwen is één op de tien een huidige cocaïnegebruiker (10%); bij de mannen zijn dat er twee op de tien (19%). Nog iets meer uitgesproken is het verschil in huidig cocaïnegebruik tussen westerse (15%) en niet-westerse (6%) clubbezoekers.

De relatie tussen cocaïnegebruik en leeftijd is interessant. Het gebruik neemt (snel) toe met een stijgende leeftijd, maar bij de dertigplussers daalt het gebruik weer. Dit geldt voor zowel ooit-gebruik als huidig gebruik.

Ooit-gebruik zegt of iemand een middel ooit geprobeerd heeft. Een stijgende lijn van ooit-gebruik met het voortschrijden van de leeftijd is bijna vanzelfsprekend: hoe ouder iemand wordt, hoe meer kans iemand heeft om het middel tegen te komen en uit te proberen. Dat het ooit-gebruik van cocaine in de oudste leeftijdsgroep juist weer lager is, duidt op een generatie-effect. In de periode waarin de dertigplussers begonnen met uitgaan (vóór 1995) was cocaine veel minder populair en/of beschikbaar dan nu voor de jongere generaties het geval is. In het uitgaansleven draaide alles in die tijd om ecstasy. De oudere clubbezoekers hebben dus minder kans gehad om met het middel in aanraking te komen. Ter vergelijking: het ooit-gebruik van ecstasy blijft wel (licht) doorstijgen met de leeftijd.

De daling in het huidige gebruik in de oudere leeftijdsgroep kan wijzen op het *maturing out* effect – 'je groeit eroverheen' – dat we bij cannabis zo duidelijk zagen. Huidig gebruik en ooit-gebruik hangen echter samen: je moet het middel eerst geprobeerd hebben om een huidige gebruiker te kunnen zijn. Van belang hierbij is het aandeel ooit-gebruikers dat doorgaat met gebruik (*continuation rate*). We komen hierop terug wanneer we trends in middelengebruik bespreken (paragraaf 4.3.7).

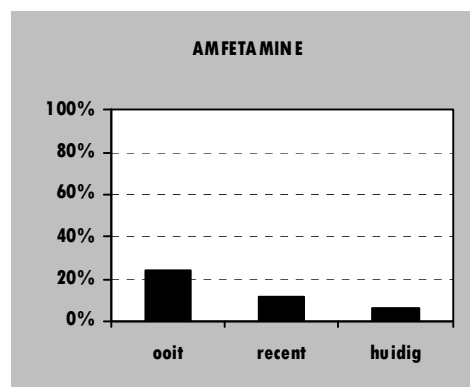
ecstasy en/of cocaïne

De gebruikspatronen van ecstasy en cocaïne bij de onderzochte clubbezoekers vertonen veel overeenkomsten. De gebruiksfrequentie is vergelijkbaar en voor beide middelen geldt dat mannelijke en westerse clubbezoekers vaker huidige gebruikers zijn. De vraag rijst of we hier niet spreken van één en dezelfde groep? Deels is dat zo. Vrijwel alle huidige cocaïnegebruikers (96%) hebben ooit ecstasy gebruikt en de meeste zijn ook huidige ecstasygebruikers (60%). Andersom heeft echter 28% van de huidige ecstasygebruikers nog nooit cocaïne geprobeerd en zijn de meesten (60%) ook géén huidige cocaïnegebruiker. Van de totale groep clubbezoekers gebruikt 12% de laatste maand alleen ecstasy, 5% alleen cocaïne, 8% beide middelen en 75% geen van beide. Er zijn geen verschillen in achtergrondkenmerken tussen de eerste drie groepen.

2.6 amfetamine

Van de drie bekende partydrugs, scoort amfetamine het laagst. Toch heeft een kwart van de clubbezoekers (24%) het middel ooit wel eens gebruikt. Gemiddeld waren zij 20 jaar toen ze dat voor het eerst deden. De laatste maand heeft 6% van de clubbezoekers amfetamine gebruikt. Amfetamine wordt zelden dagelijks of wekelijks gebruikt. Vrijwel alle huidige gebruikers doen het hooguit af en toe, bij gelegenheden.

2.6.1 amfetaminegebruik naar subgroep

De verschillen in amfetaminegebruik tussen subgroepen lijken veel op die van ecstasy en cocaïne. Mannen gebruiken vaker dan vrouwen (9% respectievelijk 4% huidig gebruik) en westerse clubbezoekers vaker dan niet-westerse clubbezoekers (7% respectievelijk 1% huidig gebruik). In het ooit-gebruik zien we het hiervoor besproken patroon dat duidt op een generatie-effect, namelijk een lager percentage in de oudste leeftijdscategorie. Net als bij ecstasy en cocaïne is er geen verschil tussen Amsterdammers en niet-Amsterdammers.

2.7 combigebruik met alcohol

De clubbezoekers die blowen en/of ecstasy, cocaïne of amfetamine gebruiken, hebben we gevraagd of ze deze middelen wel eens combineren met alcohol.

Ruim driekwart (78%) van de clubbezoekers die het afgelopen jaar cannabis hebben gebruikt, heeft tegelijkertijd of kort na elkaar zowel geblowd als alcohol gedronken. Dat is bijna de helft (45%) van de totale groep clubbezoekers.

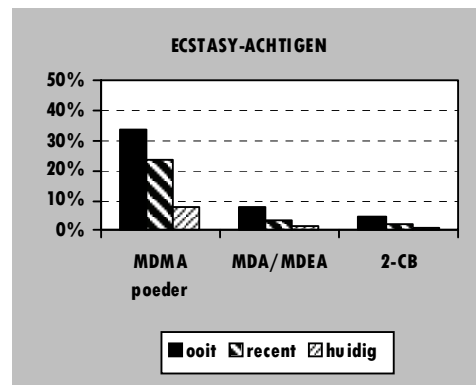
Van de clubbezoekers die het afgelopen jaar ecstasy gebruikten, heeft eveneens driekwart (76%) dat gecombineerd met alcohol. In totaal heeft 28% van de clubbezoekers tegelijkertijd of kort na elkaar ecstasy en alcohol gebruikt.

Cocaïne en alcohol lijken twee handen op één buik. Het merendeel van de recente cocaïnegebruikers (92%) heeft het afgelopen jaar cocaïne gecombineerd met alcohol. Dat komt neer op een kwart van alle clubbezoekers (25%).

Het combigebruik van amfetamine met alcohol is vergelijkbaar met dat van cannabis en ecstasy met alcohol. Ruim driekwart van de recente amfetaminegebruikers (78%) heeft het afgelopen jaar tegelijkertijd of kort na elkaar amfetamine en alcohol gebruikt. Dat is 8% van alle clubbezoekers.

2.8 mdma-poeder en ecstasy-achtigen

MDMA-poeder of -kristallen bevatten feitelijk dezelfde werkzame stof als een ecstasypil. MDA, MDEA en 2-CB zijn aan MDMA verwante stoffen, met meer oppeppende en/of hallucinogene effecten en een andere werkingsduur. Het gebruik van deze middelen lijkt meer nog dan ecstasy zelf van experimentele aard. Er is namelijk een groot verschil tussen ooit- en huidig gebruik. Zo heeft één op de drie clubbezoekers (34%) ooit MDMA-poeder gebruikt, maar gebruikte 'slechts' 8% dit de laatste maand nog. Het ooit- en huidig gebruik van MDA/MDEA (8% en 2%) en 2-CB (5% en 1%) liggen een stuk lager.

De clubbezoekers die deze middelen gebruik(t)en hebben op één na ook allemaal ervaring met ecstasypillen. De gebruikscijfers voor MDMA-poeder kunnen dus niet worden opgeteld bij die van ecstasy.

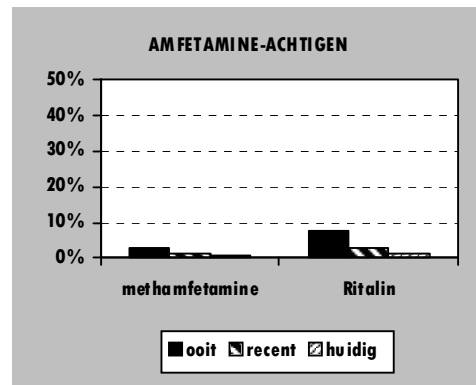
2.8.1 mdma-poeder en ecstasy-achtigen naar subgroep

De verschillen in ooit-gebruik van ecstasy-achtigen tussen subgroepen (de aantallen zijn te klein voor vergelijking van huidig gebruik) komen overeen met die

voor ecstasy. De gebruikscijfers liggen het laagst bij vrouwen, jongeren (onder de 20 jaar) en niet-westerse clubbezoekers. Er is geen verschil tussen Amsterdammers en niet-Amsterdammers.

2.9 amfetamine-achtigen

Methamfetamine (of *crystal* of *ice*) heeft net als amfetamine een stimulerende werking, maar de effecten houden veel langer aan. Ook de werkzame stof in het bekende ADHD-medicijn Ritalin (methylfenidaat) is verwant aan amfetamine en heeft ook een oppeppend effect. Beide middelen worden marginaal gebruikt door de clubbezoekers. Drie procent heeft ervaring met methamfetamine en 8% met Ritalin (al dan niet op doktersvoorschrift); het huidig gebruik ligt rond de 1%.

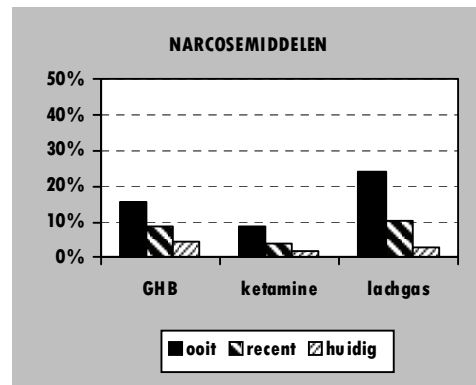

2.9.1 amfetamine-achtigen naar subgroep

Er zijn geen verschillen tussen subgroepen in het ooit-gebruik van methamfetamine. Ritalin is vaker ooit gebruikt door mannen (11%) dan door vrouwen (5%).

2.10 narcosemiddelen

GHB, ketamine en lachgas worden of werden alledrie in de geneeskunde gebruikt als narcosemiddel. GHB staat vermeld onder zowel de Opiumwet als de Wet op de Geneesmiddelenvoorziening; ketamine alleen onder de laatste. Lachgas is niet wettelijk verboden en wordt ook wel gebruikt in gaspatronen voor slagroomspuiten. Een kwart van de clubbezoekers (24%) heeft ooit lachgas gebruikt, één op de zes ooit GHB (16%) en bijna één op de tien (9%) ooit ketamine. Huidig gebruik van deze middelen bedraagt respectievelijk 3%, 5% en 2%.

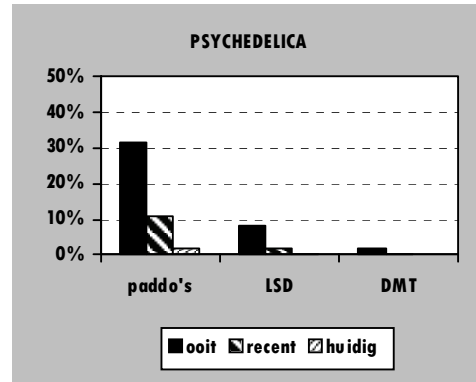
2.10.1 narcosemiddelen naar subgroep

Daar waar er verschil is tussen subgroepen in het gebruik van narcosemiddelen, scoren mannelijke clubbezoekers hoger dan vrouwelijke, oudere bezoekers hoger dan jongere en westerse bezoekers hoger dan niet-westerse. Ook in het gebruik

van narcosemiddelen is er geen verschil tussen Amsterdamse clubbezoekers en bezoekers van buiten Amsterdam.

2.11 psychedelica

Van de onderzochte hallucinogene middelen zijn paddo's verreweg het meest gebruikt. Bijna één op de drie clubbezoekers (32%) heeft ooit paddo's gebruikt. Huidig gebruik van paddo's komt echter niet vaak voor (2%). Ooit-gebruik van LSD komt voor bij ongeveer één op de twaalf (8%) clubbezoekers en ooit-gebruik van DMT bij nog geen 2%. Huidige gebruikers van LSD en DMT zijn (zo goed als) afwezig.

2.11.1 psychedelica naar subgroep

Paddo's zijn vaker ooit gebruikt door mannen (39%) dan vrouwen (26%). Dat zelfde geldt voor westerse (34%) tegenover niet-westerse (19%) clubbezoekers. Ook bij LSD is er verschil naar geslacht, maar niet naar etniciteit. Tot slot zien we bij alledrie de psychedelica een stijgend aandeel ooit-gebruikers naarmate de leeftijd toeneemt. Wederom is er geen verschil naar woonplaats.

2.12 straatdrugs

Gebruik van heroïne en crack (ook wel 'straatdrugs') komt niet of nauwelijks voor bij de clubbezoekers. Vijf procent heeft ervaring met crack en 1% met heroïne. Een enkeling heeft de laatste maand nog crack gebruikt; huidig gebruik van heroïne komt helemaal niet voor. Er is geen verschil tussen subgroepen.

2.13 overige middelen

De categorie 'overige middelen' is een verzameling van vluchtige stoffen (poppers), medicijnen (Viagra en slaap- en kalmeringsmiddelen), doping (anabolen) en diverse preparaten (voedingssupplementen).

Een kwart van de clubbezoekers (25%) heeft ooit poppers gebruikt. De laatste maand was dat 5%. Jongeren (< 20 jaar) en niet-westerse bezoekers hebben minder ervaring met poppers dan oudere en westerse clubbezoekers. Hoewel poppers veelal in bepaalde homokringen worden gebruikt, is er geen verschil in ooit-gebruik tussen mannen en vrouwen.

Viagra is door 6% van de clubbezoekers wel eens gebruikt, logischerwijs – maar niet uitsluitend – vaker door mannen dan door vrouwen en vaker door dertigplussers dan door jongere clubbezoekers. Opvallend is hier het verschil naar woonplaats: clubbezoekers van buiten Amsterdam hebben vaker ooit Viagra gebruikt dan bezoekers die in de hoofdstad wonen.

Slechts een handjevol (vrijwel uitsluitend mannelijke) clubbezoekers heeft wel eens anabolen gebruikt, waarvan één ook de laatste maand.

Speciale voedingssupplementen zoals L-tryptofaan, 5HTP en anti-oxidanten worden wel gebruikt om een (ecstasy)kater te verminderen. Eén op de tien clubbezoekers heeft deze middelen ooit wel eens gebruikt. De laatste maand was dat 5%. Er is geen verschil tussen subgroepen.

Slaap- en kalmeringsmiddelen (benzodiazepines of barbituraten) zijn door 17% van de clubbezoekers wel eens gebruikt, al dan niet op recept. Daarbij geldt: hoe ouder, hoe groter het aandeel gebruikers. De laatste maand heeft 3% van de clubbezoekers slaap- of kalmeringsmiddelen gebruikt.

3 uitgaan

In deze paragraaf kijken we naar het algemene uitgaansgedrag van de clubbezoekers en meer specifiek naar de nacht van het onderzoek. Welke middelen hebben ze toen gebruikt? En hoe zijn ze thuis gekomen?

3.1 uitgaan in het algemeen

De clubbezoekers zijn over het algemeen actieve stappers. Ruim de helft (58%) ging de afgelopen maand minstens 4 keer uit (zeg maar elk weekend) en behoort daarmee tot de vaste stappers. Een enkeling is de afgelopen maand niet uit geweest (afgezien van de nacht van het onderzoek). Afgezien van deze thuisblijvers gaat ruim tweederde meestal in het centrum van Amsterdam stappen en een kwart meestal buiten Amsterdam uit. Dit hangt natuurlijk samen met de woonplaats: het zijn vooral de niet-Amsterdammers die elders uit gaan. Verreweg de meeste stappers zijn de afgelopen maand uit geweest in een club (88%) of café (82%). Daarnaast scoren feestjes bij vrienden (39%), kleinere party's (30%) en (pop)concerten (30%) goed. Eén op de vijf (19%) heeft een afterparty bezocht en één op de tien (10%) een coffeeshop. Megaparty's met tienduizenden bezoekers zijn het minst favoriet (6%).

Tijdens de uitgaansnacht van het onderzoek waren de meeste clubbezoekers op stap met een vriendenclub (63%). Anderen waren (ook) met partner of een

vriend(in). Slechts 2% was alleen op stap. Terwijl sommigen helemaal niets uitgaven, waren anderen honderden euro's kwijt. Gemiddeld hebben de clubbezoekers tijdens de uitgaansnacht 38 euro per persoon uitgegeven.

3.2 gebruik voor en tijdens het uitgaan

We vroegen de clubbezoekers ook specifiek naar hun middelengebruik voor en tijdens de nacht waarop ze werden geënquêteerd. Per soort middel wordt hieronder het gebruik beschreven. Op basis van het gebruik tijdens de uitgaansnacht onderscheiden we vier gebruikerstypen.

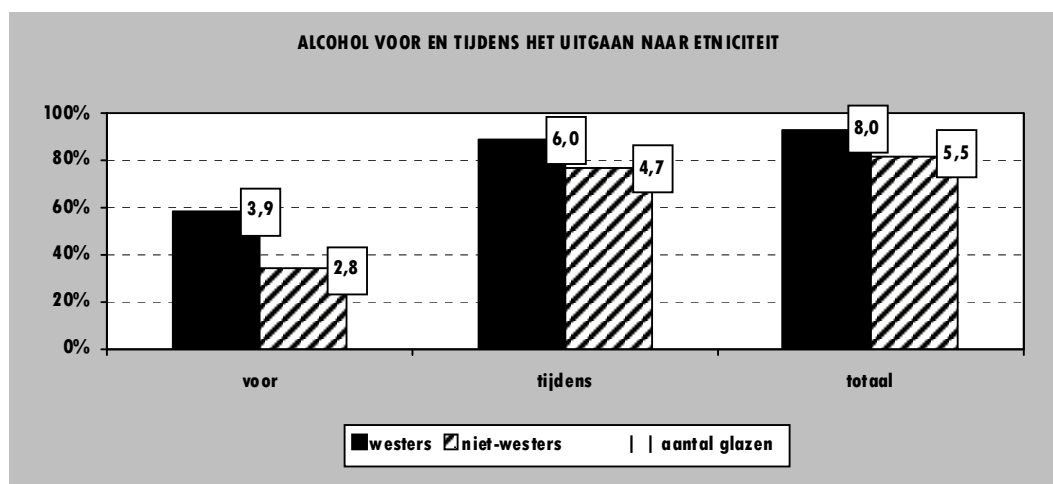
3.2.1 tabak

Bijna de helft van de clubbezoekers (49%) heeft tijdens de uitgaansnacht gerookt. Sommigen namen "een trekje", anderen rookten een heel pakje of meer. Gemiddeld rookten ze 9 sigaretten.

Er is geen verschil tussen subgroepen in het aandeel rokers. Wel rookten de vrouwelijke clubbezoekers minder dan mannen (8 versus 10 sigaretten) en rookten de dertigplussers minder dan de jongere bezoekers (7 versus 9 sigaretten).

3.2.2 alcohol

De meeste clubbezoekers (87%) dronken alcohol tijdens het uitgaan, gemiddeld 5.7 glazen. Een kleine meerderheid (54%) dronk (ook) vóór het uitgaan alcohol, gemiddeld 3.7 glazen ('indrinken'). Tellen we vóór en tijdens het uitgaan bij elkaar op, dan dronk 91% van de clubbezoekers gemiddeld 7.6 glazen alcohol.

Er is geen verschil in alcoholgebruik voor, noch tijdens het uitgaan naar geslacht, leeftijd en woonplaats. Al dronken mannen zowel voor als tijdens het uitgaan wel

meer. Opgeteld dronken vrouwen 6.3 glazen alcohol; mannen 9.8 glazen. Zoals altijd met alcoholgebruik zijn de grootste verschillen te vinden tussen westerse en niet-westerse clubbezoekers. Westerse bezoekers hebben voor en tijdens het uitgaan vaker alcohol gedronken en ze dronken gemiddeld ook meer glazen. Overigens heeft ook bij de niet-westerse clubbezoekers een ruime meerderheid (82%) die avond/nacht alcohol gedronken.

Tijdens het uitgaan wordt meestal bier gedronken (66%), maar de clubbezoekers zijn niet eenkennig. Ook wijn (56%), cocktails (54%) en sterke dranken (51%) worden vaak gedronken. Minder populair zijn champagne (22%), likeuren (11%), kant-en-klare mixdrankjes (9%) en shooters (7%).⁶⁰ Mannen drinken vaker bier en sterke drank; vrouwen drinken relatief vaak wijn, champagne, cocktails en likeurtjes. Kant-en-klare mixjes worden meestal door jongere en niet-westerse clubbezoekers gedronken.

3.2.3 niet-alcoholische dranken

Ruim de helft (56%) van de cafébezoekers dronk gemiddeld 3.3 glazen frisdrank, vruchtensap of water tijdens de uitgaansnacht. Eén op de acht clubbezoekers (12%) dronk uitsluitend fris; 44% dronk zowel alcohol als fris. Eén op de tien clubbezoekers (11%) dronk (ook) energydrinks.

3.2.4 cannabis

Eén op de zes clubbezoekers (17%) heeft tijdens het uitgaan geblowd. Gemiddeld rookten zij 2.0 joints. Mannen (23%) deden dat vaker dan vrouwen (14%) en blowden gemiddeld ook een halve joint meer.

Vóór het uitgaan heeft 3% van de clubbezoekers geblowd. Meestal blowden zij ook tijdens de uitgaansnacht.

3.2.5 ecstasy, cocaïne en amfetamine

Een tiende van de clubbezoekers (9%) gebruikte in de uitgaansnacht ecstasy; gemiddeld anderhalve pil. Dit waren vaker mannen dan vrouwen en vaker bezoekers van buiten de stad dan Amsterdammers. MDMA-poeder (ecstasy in poedervorm) werd tijdens de uitgaansnacht door 3% van de clubbezoekers gebruikt.

Eén op de twintig clubbezoekers (5%) gebruikte cocaïne tijdens het uitgaan. Driekwart daarvan gebruikte niet meer dan een kwart gram. De clubbezoekers die tijdens het uitgaan cocaïne gebruikten waren allemaal 20 jaar of ouder en vrijwel uitsluitend westers.

Amfetamine is door uitsluitend westerse clubbezoekers gebruikt (4%) en was, net als cocaïne, meestal beperkt tot maximaal een kwart gram (70%).

⁶⁰ Kleine flesjes alcohol, bijvoorbeeld *Flügel*, *Feigling*.

Vóór het uitgaan gebruikten 18 clubbezoekers (3%) ecstasy, cocaïne of amfetamine. Vrijwel allemaal hebben zij ook tijdens het uitgaan deze middelen gebruikt.

cocaine en alcohol

Eén van de effecten van cocaïne is het verminderen van het gevoel van dronkenschap, waardoor meer alcohol (kan) word(t)(en) gedronken. De clubbezoekers die tijdens de uitgaansnacht cocaïne gebruikten, dronken gemiddeld ook meer dan clubbezoekers die geen cocaïne hebben gebruikt (8 versus 6 glazen). Dat geldt echter ook voor degenen die wel en niet hebben gerookt (7 versus 5 glazen) en geblowd (7 versus 6 glazen). Ecstasy en amfetamine waren niet van invloed op het alcoholgebruik (maar werden eveneens vaak met alcohol gecombineerd).

3.2.6 overige middelen

De overige middelen die we in de vragenlijst hebben bevestigd, werden tijdens de uitgaansnacht nauwelijks gebruikt: ketamine (< 1%), GHB (2%), poppers (1%) en Viagra (<1%).

3.2.7 gebruikerstypen

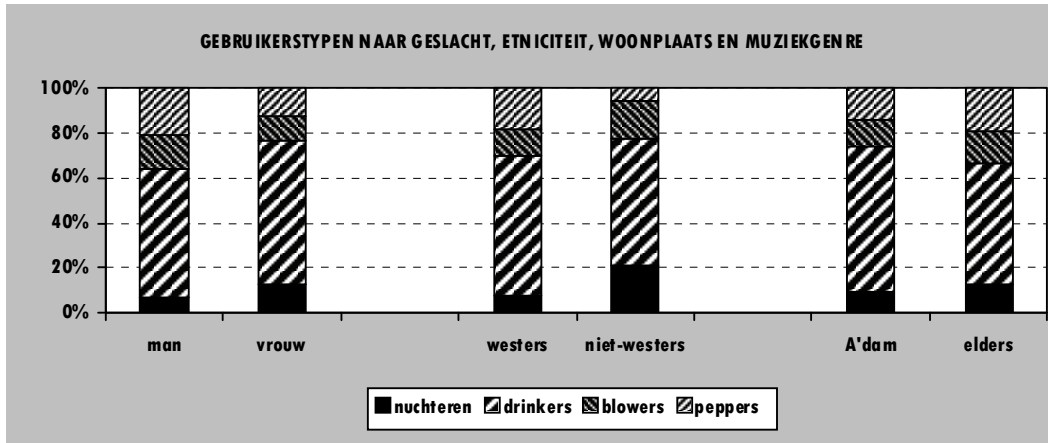
Op basis van hun gebruik tijdens de uitgaansnacht zijn de bezoekers in vier typen in te delen:⁶¹

- **Nuchteren** hebben geen alcohol gedronken, niet geblowd en geen andere drugs gebruikt. In totaal behoort 10% van de clubbezoekers tot de nuchteren.
- **Drinkers** hebben wel alcohol gedronken, maar niet geblowd en geen andere drugs gebruikt. De meeste clubbezoekers (61%) behoren tot de drinkers.
- **Blowers** hebben wel cannabis gebruikt (eventueel ook gedronken), maar geen andere drugs. Tot deze groep behoort 12% van de clubbezoekers.
- **Peppers** hebben ecstasy (of MDMA-poeder), cocaïne en/of amfetamine gebruikt (eventueel ook gedronken en geblowd). Eén op de zes clubbezoekers (16%) rekenen we tot de peppers.

Vrouwen en niet-westerse bezoekers zijn het vaakst nuchter gebleven tijdens het uitgaan. Daarentegen behoren mannen en westerse bezoekers het vaakst tot de peppers. Opvallend is dat bezoekers van buiten Amsterdam iets vaker nuchter bleven dan de hoofdstedelingen, maar tegelijkertijd ook vaker tot de peppers gerekend kunnen worden. Waarschijnlijk omdat ze enerzijds na het stappen vaker met de auto naar huis moeten, maar anderzijds speciaal naar Amsterdam komen

⁶¹ Zes clubbezoekers gebruikten tijdens het uitgaan ketamine, GHB, poppers of Viagra (eventueel gecombineerd met alcohol of cannabis), maar geen ecstasy, cocaïne of amfetamine. Deze respondenten zijn bij deze verdeling buiten beschouwing gelaten.

voor een bijzondere stapavond (inclusief middelengebruik). Er is geen verschil tussen de leeftijdscategorieën.

3.3 drugscontrole en deurbeleid

Het afgelopen half jaar is een kwart van de clubbezoekers (27%) van plan geweest om drugs te gebruiken op een grote party in Nederland. De belangrijkste maatregelen die zij namen om niet gepakt te worden, zijn: de drugs goed verstoppen (56%) en een kleine (gebruikers)hoeveelheid meenemen (23%). Andere trucs (zoals van tevoren gebruiken, ter plekke proberen te scoren en de drugs aan anderen meegeven), werden veel minder vaak genoemd.

Het afgelopen jaar is 13% van de clubbezoekers de toegang geweigerd bij een club in Nederland (waarvan 3% in Amsterdam). We vroegen wat de belangrijkste reden van de weigering was volgens de portier en volgens de respondent zelf. Degenen die geweigerd werden, rapporteren dat de portier zei dat dat vooral was omdat de bezoekers te jong waren (38%), geen lid waren (16%), de locatie te vol was (13%) of wegens dronkenschap (11%). Ongeveer driekwart van deze respondenten zegt dat dat ook de echte reden was. De rest was meestal van mening dat ze in werkelijkheid waren geweigerd omdat ze allochtoon zijn of omdat ze drugs hadden gebruikt.

Tijdens de uitgaansnacht van het onderzoek is iets meer dan één op de vijf clubbezoekers (22%) gefouilleerd bij de ingang. In de meeste gevallen werd niets aangetroffen; er is in elk geval niets in beslag genomen. Twee clubbezoekers moesten hun hasj of wiet inleveren en bij één clubbezoeker is een busje deodorant in beslag genomen.⁶²

⁶² Een vierde clubbezoeker heeft niet gespecificeerd wat in beslag genomen is.

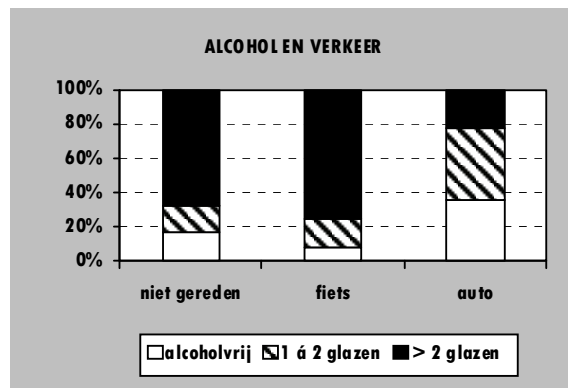
Eén van de achterliggende argumenten bij het deurbeleid is veiligheid en gezondheid van het uitgaanspubliek. Een kwart van de clubbezoekers (25%) is in het afgelopen jaar wel eens ziek of onwel geworden tijdens of vlak na het uitgaan in een club. Dat was, naar eigen zeggen, meestal het gevolg van (overmatig) alcoholgebruik (19%) en veel minder vaak vanwege drugs (2%) of een combinatie van alcohol en drugs (5%).

3.4 na het uitgaan

Na afloop van de uitgaansnacht ging een kleine meerderheid (51%) te voet naar huis of liet zich vervoeren (meerijden, taxi of openbaar vervoer). Van degenen die wél actief aan het verkeer deelnamen, was het grootste deel (44%) op de fiets; dertig clubbezoekers (5%) waren zelf met de auto en drie clubbezoekers reden op de brommer terug.

3.4.1 rijden onder invloed

Clubbezoekers die niet zelf naar huis reden, hadden meestal alcohol gedronken. Degenen die op de fiets waren hadden zo mogelijk nog meer op. Wanneer we er voor het gemak even vanuit gaan dat degenen die meer dan twee glazen alcohol op hadden in de gevaarzone verkeerden⁶³, dan zou ruim driekwart van de fietsers met een te hoog alcoholpromillage aan het verkeer hebben deelgenomen.

De automobilisten en brommerrijders hielden zich over het algemeen beter aan de wet. Ruim een derde (36%) van de clubbezoekers die met de auto of brommer naar huis reden is alcoholvrij gebleven en 42% dronk niet meer dan twee glazen. Twee brommerrijders en vijf automobilisten dronken meer dan twee glazen alcohol. Dat is 1% van alle onderzochte clubbezoekers. Andersom bekeken is slechts 2% van clubbezoekers die meer dan twee glazen alcohol dronken achter het stuur gestapt.

⁶³ De relatie tussen de gedronken hoeveelheid en bloedalcoholpromillage is mede afhankelijk van lichaamsgewicht en vet- en vochtgehalte van het lichaam. Daarnaast spoelt ook mee hoe snel gedronken wordt en hoeveel tijd is verstreken na het laatste drankje. Zeer algemeen wordt echter een maximum van twee glazen alcohol op een avond als 'veilig' ervaren. Wellicht dat sommige clubbezoekers meer dan twee glazen dronken, maar toch een bloedalcoholgehalte van minder 0,5 promille hadden. Anderzijds zouden er ook clubbezoekers kunnen zijn bij wie die limiet al met minder dan twee glazen was overschreden.

Zelf vinden de clubbezoekers gemiddeld dat ze maximaal 1.3 glazen alcohol mogen drinken als ze zelf moeten rijden. Eén op de drie is van mening dat je helemaal niet mag drinken (33%), een kwart vindt één glas alcohol het maximum (25%) en een derde (32%) houdt het bij twee glazen. Eén op de tien clubbezoekers (11%) vindt dat hij of zij meer dan twee glazen alcohol mag drinken.

Er wordt lang niet altijd van tevoren afgesproken wie de BOB is. Het is een kleine meerderheid (55%) die dat wel doet. Ook van degenen die na het uitgaan met de auto naar huis gingen (chauffeurs en meerrijders) zegt ruim een kwart dat ze meestal niet van te voren afspreken wie de BOB is.

Wat betreft cannabisgebruik zien we dat degenen die niet zelf reden wat vaker hebben geblowd (22%) dan de fietsers (12%) of automobilisten (18%). Andersom heeft 64% van blowers niet zelf gereden, ging 31% op de fiets en stapte 5% achter het stuur. In totaal stapte 1% van de clubbezoekers na het uitgaan onder invloed van cannabis achter het stuur.

In het gebruik van peppers (ecstasy, cocaine en/of amfetamine) zien we geen verschil naar verkeersdeelname, maar net als de blowers gingen clubbezoekers die peppers hadden gebruikt meestal niet zelf rijden (53%) of fietsen (41%) en reden ze zelden zelf met de auto (6%). Dit is wederom 1% van de totale groep clubbezoekers.

4 trends

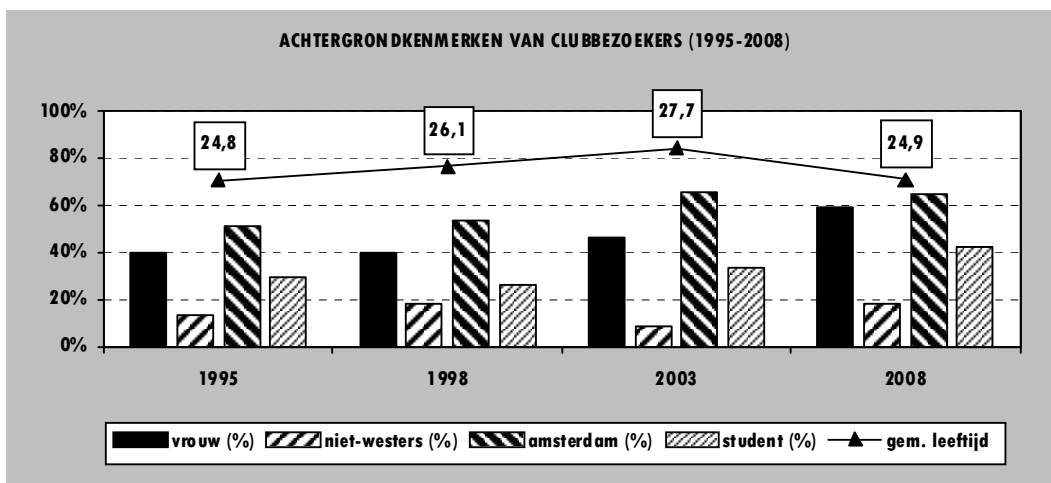
De eerste Antenne survey onder clubbezoekers stamt uit 1995. Ook in de jaargangen 1998 en 2003, en nu dus in 2008, werden clubbezoekers ondervraagd. In deze paragraaf zetten we de vier jaargangen naast elkaar en kijken we naar trends in publiek, uitgaan, middelengebruik en drugsprizen.

4.1 trends in publiek

Op basis van de gegevens uit de vier surveys lijkt het clubpubliek in de afgelopen 13 jaar nogal te zijn veranderd. In die tijd zijn er echter ook nogal wat wijzingen in het uitgaansleven langsgelopen, waar we de steekproef op hebben aangepast. In 1995 en 1998 spraken we nog van 'trendy discotheek- en partybezoekers' en onderzochten we bezoekers van discotheken die tegenwoordig niet meer bestaan, of inmiddels clubs heten en tevens bezoekers van houseparty's. Houseparty's in de oorspronkelijke betekenis worden eigenlijk niet meer georganiseerd in Amsterdam. Ze zijn opgegaan in het clubcircuit (en in grootschalige, landelijke

party's). Het clubcircuit is dusdanig gedivergeerd dat daarbinnen verschillende stromingen te onderscheiden zijn, die we voor 2008 getypeerd hebben als dance, urban en varia. Daarnaast hebben we in de loop der tijd steeds vaker ook op donderdagavond veldwerk verricht. Niet dat voorheen donderdagavond geen stapavond was in Amsterdam, maar de uitgaansagenda laat duidelijk zien dat clubavonden tegenwoordig vaker ook op donderdag worden geprogrammeerd. Deze wijzingen in steekproeftrekking kunnen effect hebben op de uitgaanders die in het onderzoek worden betrokken, maar reflecteren aan de andere kant ook reële veranderingen in het clubbezoek.

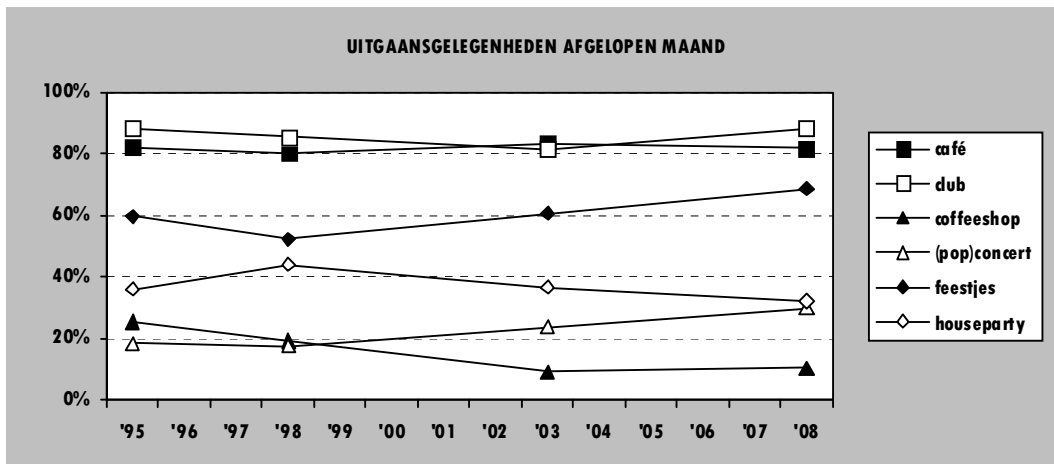
Over het algemeen vonden we in 2008, vergeleken met eerdere jaren, meer vrouwen, meer Amsterdammers en meer studenten (hbo of universiteit). Vergeleken met de laatste survey van 2003 zijn de onderzochte clubbezoekers ook een stuk jonger (maar even oud als in 1995) en vaker van niet-westerse afkomst. Wanneer we verderop in deze paragraaf trends in middelengebruik bestuderen, zullen we rekening houden met deze verschillen.

4.2 trends in uitgaan

De uitgaansfrequentie loopt wat terug bij de clubbezoekers: behoorde in 1995 nog 74% tot de vaste stappers (minimaal 4 keer uitgaan in de laatste maand), in 2008 is dat 58%. In de voorkeur voor het centrum van Amsterdam is geen verandering te zien, maar des te meer in de populariteit van stapgelegenheden. Het café bleef jaar onveranderd populair, maar de clubs kenden een kleine dip rond 2003. Houseparty's bereikten hun piek eind jaren negentig en zijn daarna in populariteit gedaald. Het aandeel clubbezoekers dat uitgaat in de coffeeshop neemt

gestaag af, terwijl ze juist steeds vaker naar (pop)concerten en feestjes bij vrienden thuis gaan.

Tijdens de uitgaansnacht van het onderzoek waren de clubbezoekers in voorgaande jaren vaker (ook) in het gezelschap van hun partner (30% in 1995, 20% in 2008). In 2008 zijn de meeste clubbezoekers met een vriendengroep op stap. Gezien de inflatie (circa 25% sinds 1995) zou je een flinke stijging verwachten in de hoeveelheid geld die de clubbezoekers uitgeven tijdens een clubavond. Dit lijkt echter vrijwel onveranderd en schommelt gemiddeld zo rond de 40 euro. In doorsnee gaven de clubbezoekers van 2008 (30 euro) wel fors meer uit dan die van 1995 (50 gulden, omgerekend 23 euro), maar minder dan die van 1998 (34 euro) en 2003 (35 euro).

Ná het uitgaan gaan steeds minder clubbezoekers met de auto naar huis: van 18% in 1998 naar 5% in 2008. Er wordt meer gefietst (24% respectievelijk 44%).

4.3 trends in middelengebruik

Wanneer we trends in roken, drinken, blowen en druggebruik bestuderen, is het van belang rekening te houden met eventuele verschillen in steekproef. Bepaalde achtergrondkenmerken hangen namelijk samen met middelengebruik. Een (schijnbare) stijging in middelengebruik wordt mogelijk eerder verklaard door bijvoorbeeld toename van het aantal oudere clubbezoekers, dan dat het daadwerkelijk een trend door de tijd is. Om te corrigeren voor dergelijke steekproefverschillen is een regressie analyse uitgevoerd.

We bespreken hier ontwikkelingen in middelengebruik door de tijd. Eventuele opvallende verschillen tussen subgroepen die ook uit de regressieanalyse naar voren komen worden kort aangestipt. Deze verschillen zullen grotendeels dezelf-

de zijn als die bij de analyse van middelengebruik in het algemeen (hoofdstuk 2) en tijdens de uitgaansnacht (paragraaf 3.2) naar voren zijn gekomen.

regressie analyse

Via een stapsgewijze methode wordt in regressie analyses een model berekend op basis waarvan het gebruik kan worden voorspeld. De invloed op gebruik van de variabelen die opgenomen worden in het regressiemodel, wordt uitgedrukt in de zogenoemde regressiecoëfficiënt. Een negatieve coëfficiënt geeft aan dat het gebruik of de gebruikshoeveelheid kleiner is dan in de referentiegroep; bij een positieve coëfficiënt is het gebruik of de gebruikshoeveelheid groter.

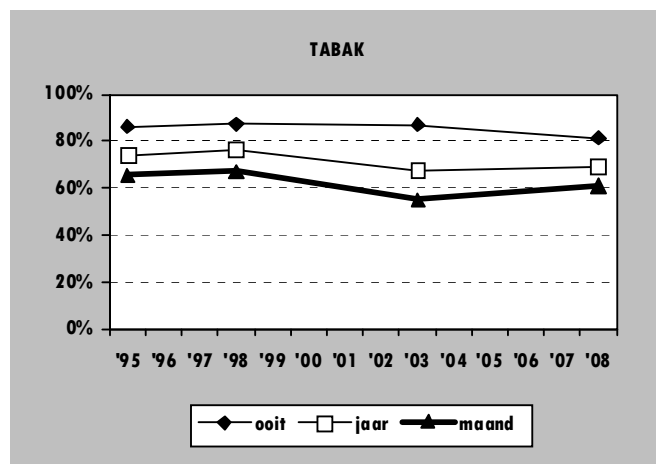
Bij regressie analyses wordt de invloed van de ene variabele gecorrigeerd voor de invloed van de andere variabelen. Wanneer bijvoorbeeld zowel geslacht als leeftijd in het model zijn opgenomen, dan betekent dit dat geslacht van invloed is, ook al zouden alle clubbezoekers even oud zijn. Andersom is dan ook leeftijd van invloed, ook al zouden alle clubbezoekers van hetzelfde geslacht zijn. De variabelen die niet worden opgenomen in het model hebben niet per definitie geen enkele samenhang met gebruik. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat woonplaats samenhangt met gebruik en geslacht samenhangt met gebruik, maar geslacht ook samenhangt met woonplaats. Wanneer dat het geval is, wordt één van de twee in het model opgenomen; degene die het beste voorspelt. De andere variabele hangt dan weliswaar samen met gebruik, maar voegt niets toe aan de voorspelling.

Hoe goed het model overeenkomt met de werkelijkheid wordt uitgedrukt in de verklaarde variantie (R^2). Wij noemen dit de voorspellende waarde van het model. Voor binaire variabelen (wel of geen gebruik) hanteerden we een *logistische* regressie analyse; voor continue variabelen (hoeveelheden) een *lineaire* regressie analyse (GLM).

4.3.1 tabak

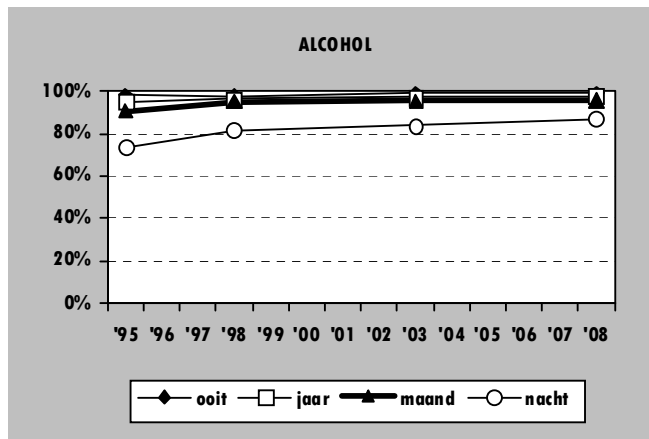
We zien een lichte daling in het tabakgebruik bij de clubbezoekers, hoewel het aandeel huidige rokers wel weer wat steeg sinds 2003. Het aandeel dagelijkse rokers nam echter fors af van 57% in 1995 naar 30% in 2008. Minderen lijkt dus bij clubbezoekers vaker voor te komen dan definitief stoppen.

Westerse clubbezoekers zijn vaker ooit- en huidige rokers. Studenten en clubbezoekers uit Amsterdam roken minder vaak dagelijks. Er is geen verschil naar geslacht en leeftijd.

4.3.2 alcohol

Clubbezoekers drinken vrijwel allemaal alcohol. Dat was ook dertien jaar geleden al het geval, maar toch steeg het aandeel huidige drinkers van nog 90% in 1995 naar 96% in 2008. Het aandeel clubbezoekers dat tijdens de uitgaansnacht van het onderzoek alcohol dronk steeg van 74% naar 87%. Alcoholgebruik is dus nog

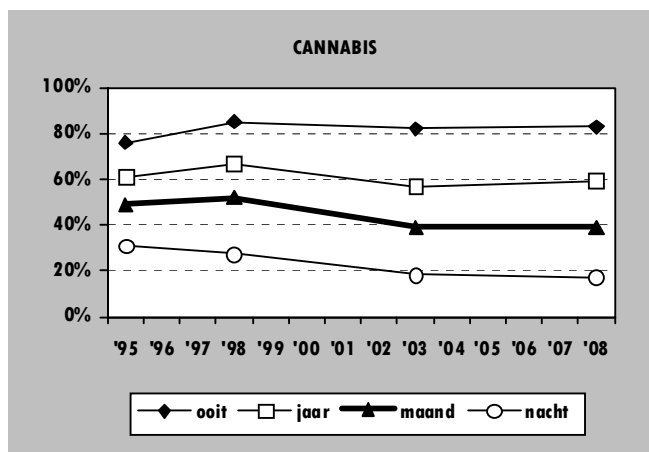

meer usance geworden dan het al was, maar dat betekent niet dat mensen ook meer zijn gaan drinken. Het gemiddeld aantal glazen dat de huidige drinkers op een dag drinken, daalde namelijk van 5.7 naar 4.2 glazen. Riskant drinken nam fors toe tussen 1995 en 1998, maar daalt sindsdien weer.

Mannen en vrouwen zijn even vaak ooit-, recente en huidige drinkers, maar mannen dronken vaker tijdens de uitgaansnacht, drinken gemiddeld meer en zijn ook vaker riskante drinkers. Westerse clubbezoekers scoren op alle fronten hoger dan niet-westerse bezoekers als het gaat om alcoholgebruik: ze zijn vaker drinkers, drinken meer en zijn vaker riskante drinkers. Studenten zijn vaker recente, huidige en riskante drinkers en dronken ook tijdens het uitgaan vaker alcohol. Het gemiddeld aantal glazen op de drinkdag ligt echter iets lager.

4.3.3 cannabis

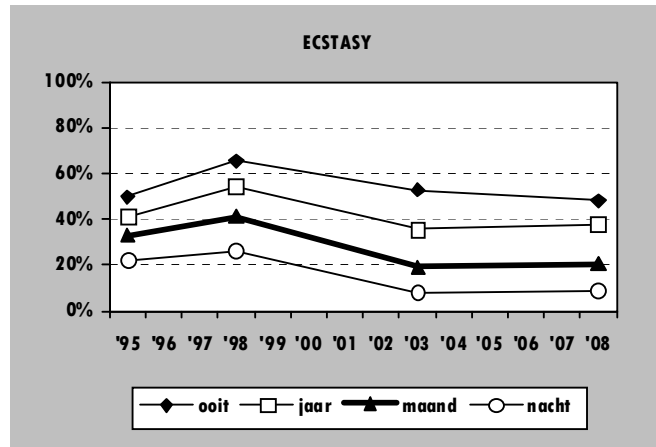
Het ooit-gebruik van cannabis is ten opzichte van 1995 licht gestegen, maar het huidige gebruik en blowen tijdens de uitgaansavond daalde juist. In 1995 blowde ongeveer een derde van de clubbezoekers tijdens het uitgaan (31%); in 2008 was dat ongeveer de helft daarvan (17%). Ook het gemiddelde aantal joints op een blowdag c.q. tijdens het uitgaan daalde. Het aandeel riskante blowers halveerde ruim van 18% in 1995 naar 8% in 2008.

Over het algemeen ligt het cannabisgebruik hoger bij mannelijke, jongere, westerse, Amsterdamse en studerende clubbezoekers.

4.3.4 ecstasy

Het recente en huidige ecstasygebruik laat een dalende trend zien. Ook het gebruik van ecstasy tijdens de uitgaansnacht nam af. Na een aanvankelijke stijging tussen 1995 en 1998 is die daling echter vooral te zien tussen 1998 en 2003. De laatste vijf jaar lijken de gebruikscijfers min of meer stabiel. Het huidige gebruik

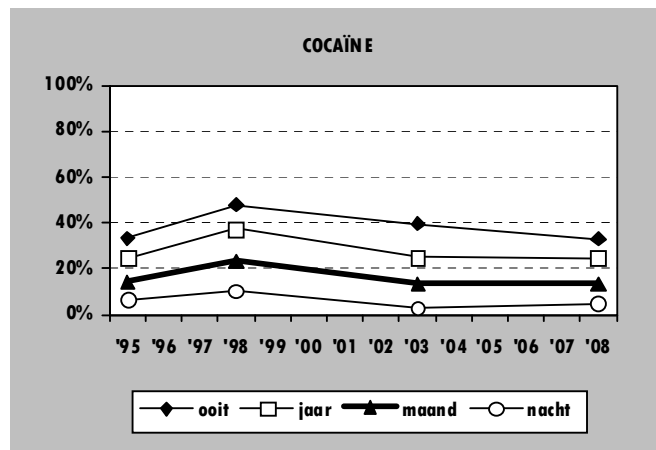

nam uiteindelijk af van 33% in 1995 naar 21% in 2008. Ecstasygebruik tijdens de uitgaansavond daalde van 22% naar 9%. De gebruikshoeveelheid tijdens de uitgaansavond is door de jaren ongeveer gelijk gebleven op gemiddeld anderhalf á twee pillen.

Gebruik van ecstasy hangt samen met geslacht (mannen meer dan vrouwen), leeftijd (oudere clubbezoekers meer dan jongere) en etniciteit (westers meer dan niet-westers). Amsterdammers hebben meer ervaring (ooit-gebruik) met ecstasy dan niet-Amsterdammers, maar in het huidige gebruik is er geen verschil.

4.3.5 cocaïne

Het patroon van cocaïnegebruik door de tijd is vergelijkbaar met dat van ecstasy: een piek in 1998 en stabilisatie in de laatste vijf jaar. Daar waar het niveau van ecstasygebruik in 2008 uitkomt onder dat van 1995, zien we bij cocaïne in beide jaren een vergelijkbaar niveau. Het huidige cocaïnegebruik bedraagt zowel in 1995 als

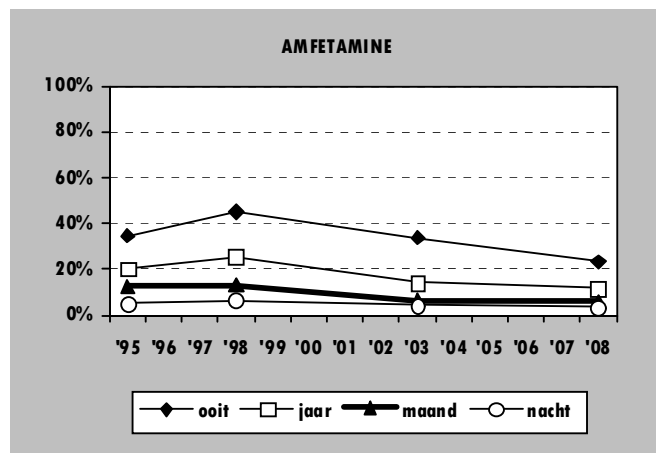

2008 rond de 14%; gebruik van cocaïne tijdens de uitgaansavond is respectievelijk 6% en 5%.

De verschillen tussen subgroepen zijn wel weer vergelijkbaar met ecstasy: mannelijke, oudere, westerse en Amsterdamse clubbezoekers laten over het algemeen hogere gebruikscijfers zien.

4.3.6 amfetamine

Ook het amfetaminegebruik kende een piek in 1998, die werd gevolgd door een daling, waarbij het in 2008 uitkwam onder het niveau van 1995. Het huidige gebruik halveerde van 13% in 1995 naar 6% in 2008. Gebruik van amfetamine tijdens de uitgaansavond bleef in die periode ongeveer gelijk (5% respectievelijk 4%).

Verschillen tussen subgroepen zijn vergelijkbaar met die van ecstasy en cocaïne, maar gelden eigenlijk alleen voor het ooit-gebruik. Opvallend verschil met ecstasy en cocaïne is dat clubbezoekers die een universitaire of hogeschool studie volgen duidelijk lager scoren op amfetaminegebruik.

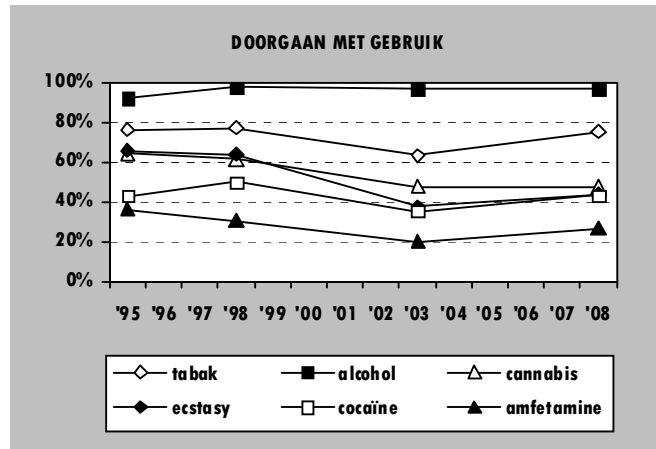
4.3.7 trends in doorgaan met gebruik

Tot nog toe keken we afzonderlijk naar trends in ooit-gebruik en huidig gebruik. Deze twee maten van gebruik kunnen door de tijd een soortgelijk patroon laten zien, maar dat hoeft niet. Bij cannabis zagen we zojuist bijvoorbeeld een lichte stijging in het ooit-gebruik, terwijl het huidige gebruik juist daalde in de afgelopen dertien jaar.

De verhouding tussen ooit-gebruik en huidig gebruik noemen we de *continuation rate*. Deze maat geeft aan in hoeverre mensen, nadat ze voor het eerst met een middel hebben geëxperimenteerd, doorgaan met regelmatig gebruik of het daarentegen beperken tot eenmalig of incidenteel gebruik. Het aantal ooit-gebruikers kan bijvoorbeeld dalen, maar het percentage dat ermee doorgaat (de *continuation rate*) kan gelijk blijven of zelfs omhoog gaan.

Ongeveer driekwart van degenen die in 1995 ooit gerookt hadden, was toen ook huidige roker. In 2003 waren er meer clubbezoekers mee gestopt (toen was 63% doorgaander), maar in 2008 zijn we weer terug op het niveau van 1995.

Er zijn maar weinig clubbezoekers die ooit een keer alcohol gedronken hebben en het daarbij hebben gelaten. In 1995 was 92% van de ooit-drinkers tevens huidige drinker; de jaren daarna was dat zelfs 97%. Bij niet-westerse clubbezoekers is het alcoholgebruik wat vaker experimenteel of incidenteel gebleven, terwijl westerse clubbezoekers juist vrijwel allemaal zijn doorgaan met drinken.

Doorgaan met cannabis kwam dertien jaar geleden vaker voor dan tegenwoordig. Het percentage doorgaanders daalde in die tijd van 64% naar 47%. Iets meer dan de helft van de ooit-blowers van 2008 is dus gestopt met blowen (of blownt incidenteel), waarbij vrouwen vaker stoppen dan mannen. Ook stoppen oudere clubbezoekers vaker dan jongeren. Dit effect van *maturing out* is al eerder aan de orde gekomen (paragraaf 2.3.1). Ook uit deze analyse blijkt dus dat cannabisgebruik vooral beperkt blijft tot de jongvolwassenheid en afneemt bij het ouder worden.

Doorgaan met ecstasygebruik daalde ook fors: van 66% in 1995 naar 44% in 2008. Dertien jaar geleden had de meerderheid van de ooit-gebruikers de laatste maand nog ecstasy gebruikt, maar in 2008 gebruikt de meerderheid van de ooit-gebruikers dus niet meer (of slechts incidenteel). Net als bij cannabis zijn het vaker vrouwen dan mannen die stoppen.

Doorgaan met cocainegebruik is onveranderd gebleven. In 2008 heeft een forse minderheid van de ooit-gebruikers (43%) ook de laatste maand cocaine gebruikt. Wel wijzen de resultaten van de analyse ook hier op een *maturing out* effect: een dalend percentage doorgaanders bij een stijgende leeftijd.

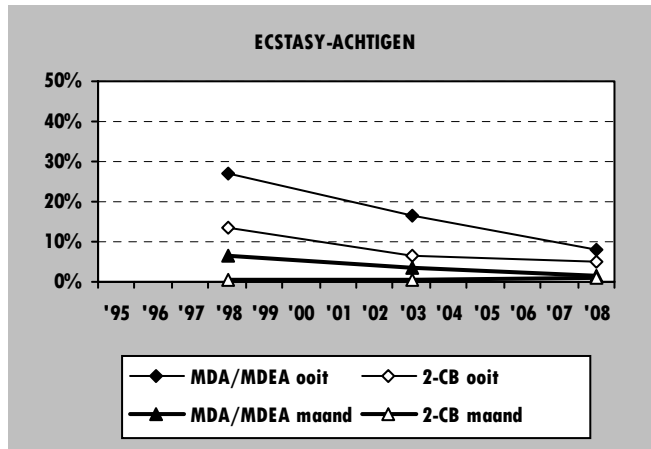
Het percentage doorgaanders van amfetamine daalde van 36% in 1995 naar 27% in 2008. Amsterdammers gaan minder vaak door met amfetamine dan clubbezoekers van buiten de stad.

4.3.8 ecstasy-achtigen

Gegevens over het gebruik van de aan ecstasy verwante middelen MDA/MDEA en 2-CB zijn beschikbaar vanaf 1998. We beperken ons tot het ooit-gebruik en het huidige gebruik van deze middelen.

Het aandeel clubbezoekers dat ooit MDA/MDEA of 2-CB gebruikte is fors afgenomen. Bij MDA/MDEA daalde ook het huidige gebruik ongeveer met een factor drie van 7% naar 2%. Bij 2-CB is het huidige gebruik in tien jaar tijd niet veranderd.

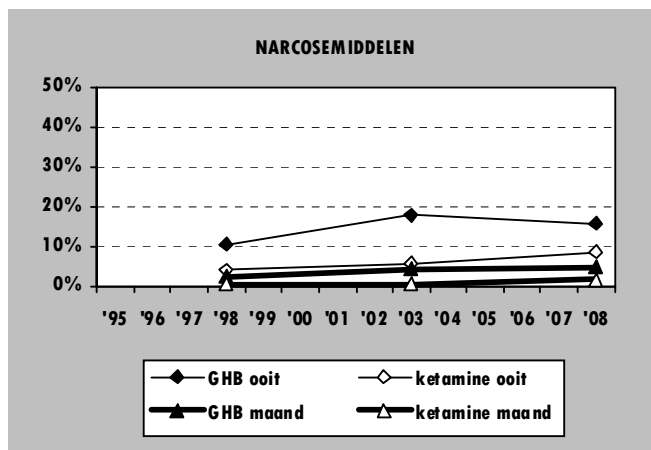
Mannen hebben meer ervaring met ecstasy-achtigen dan vrouwen.

4.3.9 narcosemiddelen

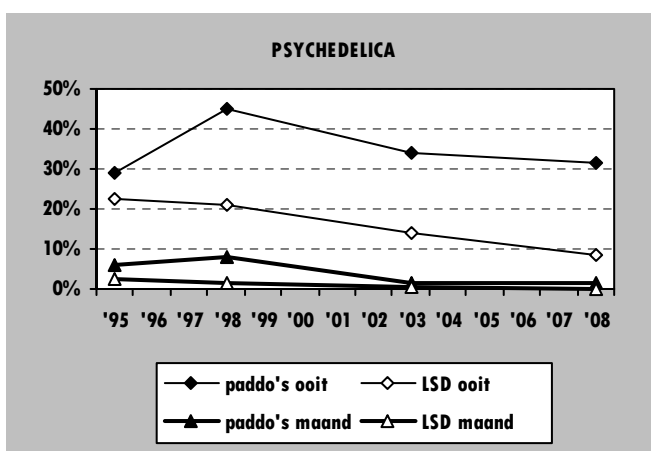
Er is een stijgende trend in het gebruik van narcosemiddelen. Het ooit- en huidige gebruik van GHB nam de laatste tien jaar toe, hoewel de toename vooral tussen 1998 en 2003 plaatsvond. Ook het gebruik van ketamine groeide. Het ooit-gebruik van ketamine nam toe van 4% in 1998 naar 9% in 2008.

Gebruikscijfers van GHB en ketamine liggen voor mannelijke clubbezoekers hoger dan voor vrouwen.

4.3.10 psychedelica

Paddogebruik laat een inmiddels bekende piek zien in 1998, maar het gebruik van LSD daalt gestaag sinds 1995. Dat geldt voor zowel ooit- als huidig gebruik. De eerste daalde in dertien jaar van 23% naar 8%; de laatste ging van 3% naar enkele tienden van een procent. Het ooit-gebruik van pad-

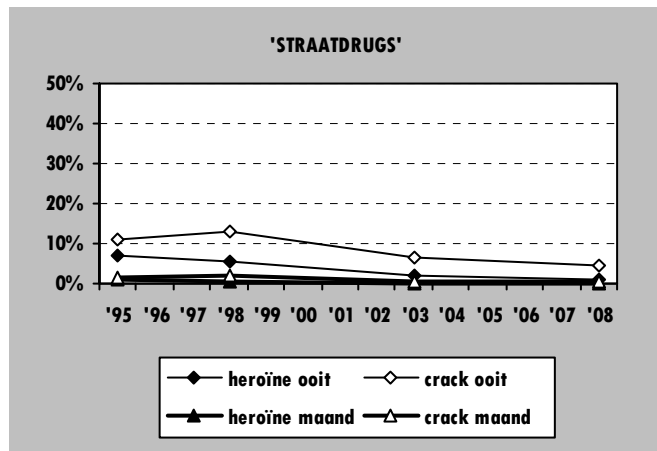

do's is na de piek teruggekomen op het oorspronkelijke niveau van rond de 30%. Het huidige paddogebruik daalde na 1998 echter tot onder het niveau van 1995 (6%) tot 2%.

Algemeen gesproken hebben mannelijke clubbezoekers meer ervaring met psychedelica dan vrouwelijke; oudere clubbezoekers meer dan jongere; westerse clubbezoekers meer dan niet-westerse; en Amsterdammers meer dan clubbezoekers van buiten Amsterdam.

4.3.11 'straatdrugs'

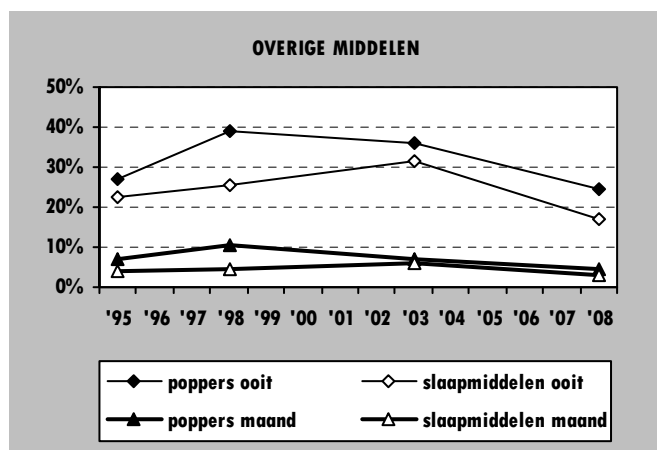
In 2008 is er nauwelijks nog een clubbezoeker die heroïne of crack (heeft) gebruikt. Dertien jaar geleden kwam huidig gebruik van deze middelen ook nauwelijks voor, maar toch had destijds 7% van de clubbezoekers wel eens heroïne en 11% wel eens crack gebruikt. In 2008 is dat 1% respectievelijk 5%. Huidig gebruik van heroïne komt in 2008 helemaal niet meer voor en slechts vier clubbezoekers gebruikten de laatste maand crack.

Er is vrijwel geen verschil tussen subgroepen in het gebruik van deze 'straatdrugs'.

4.3.12 overige middelen

Tot slot bespreken we trends in het gebruik van poppers en slaap- en kalmeringsmiddelen. Het ooit-gebruik van poppers ligt in 2008 op ongeveer hetzelfde niveau als in 1995 (rond de 25%); het ooit-gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen komt daarentegen iets lager uit (23% in 1995, 17% in 2008). Huidig gebruik van beide middelen bleef in dertien jaar vrijwel onveranderd.

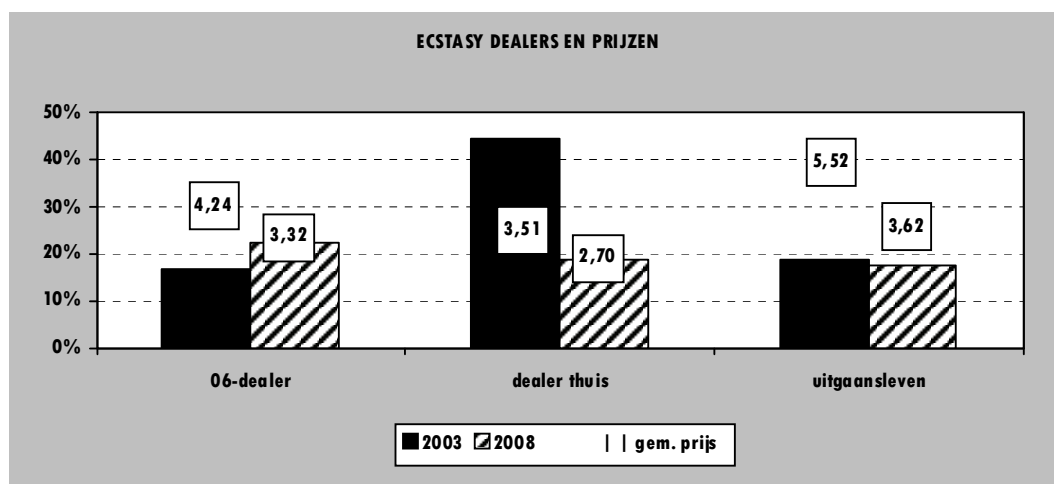

Mannen, oudere en westerse clubbezoekers en Amsterdammers hebben meer ervaring met poppers. Studenten hebben het middel juist minder vaak gebruikt. Het gebruik van slaap- en kalmeringsmiddelen verschilt alleen naar leeftijd: hoe ouder, hoe hoger de gebruikscijfers (ooit en huidig).

4.4 trends in de markt

In 2003 vroegen we de clubbezoekers in de survey voor het eerst naar de prijs van ecstasy en cocaïne. Ook in 2008 vroegen we de clubbezoekers wat zij betaalden voor deze middelen.

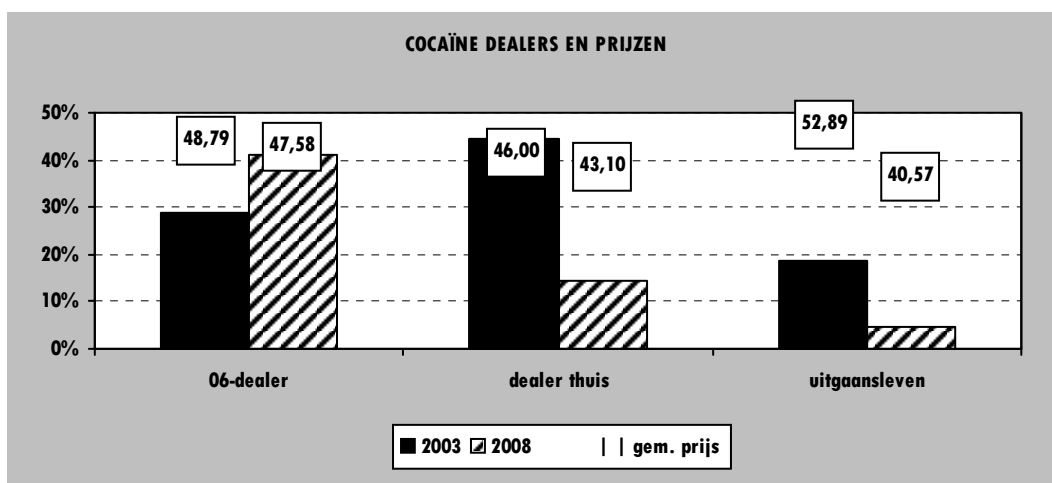
Van de clubbezoekers die het afgelopen jaar ecstasy gebruikt hebben, kocht de helft dat (wel eens) zelf. Er wordt ongeveer even vaak gebruik gemaakt van een 06-dealer (22%), als gekocht wordt bij een dealer thuis (19%) en/of in het uitgaansleven (18%). De prijzen variëren van 30 eurocent tot een tientje per pil; wanneer je meerdere pillen afneemt, gaat de prijs per pil omlaag. De gemiddelde prijs per pil ontloopt elkaar niet veel. Weliswaar is ecstasy in het uitgaansleven (€ 3.62) zo'n 30% duurder dan bij een dealer thuis (€ 2.70) en 10% duurder dan bij een 06-dealer (€ 3.32), afgezet tegen de kosten van een avondje uit is het verschil verwaarloosbaar. Opvallend – maar gezien het algemene prijsniveau in de hoofdstad misschien ook weer niet zo verrassend – is dat Amsterdammers (€ 3.63) bij hun 06-dealer gemiddeld duurder uit zijn dan clubbezoekers van buiten Amsterdam (€ 2.85).⁶⁴ In hoeverre dit prijsverschil verband houdt met kwaliteitsverschil kunnen we op basis van deze survey niet zeggen.

⁶⁴ Significant verschil (ecstasy: $p = .023$ / cocaine $p = .026$). Ook voor ecstasy en cocaïne bij de dealer thuis en in het uitgaansleven betalen de Amsterdammers gemiddeld wat meer, maar die verschillen zijn niet significant.

Vijf jaar geleden kochten meer gebruikers hun ecstasy bij een dealer thuis (44%), waarschijnlijk mede omdat dat veel goedkoper was dan ecstasy in het uitgaansleven. In 2003 kostte een gemiddelde ecstasypil in het uitgaansleven (€ 5.52) twee euro meer dan bij een dealer thuis (€ 3.51). Vergeleken met vijf jaar geleden is de gemiddelde ecstasyprijs over de hele linie dus gedaald, maar het sterkst in het uitgaansleven.

Iets meer dan de helft (55%) van de recente cocaïnegebruikers onder de clubbezoekers van 2008 kocht het laatste jaar (wel eens) zelf cocaïne. Dat was vooral bij een 06-dealer (41%) en minder vaak bij een dealer thuis (14%) en/of in het uitgaansleven (5%). De gemiddelde gramprijs is bij de 06-dealers het hoogst (€ 47.58). De clubbezoekers die cocaïne in het uitgaansleven kochten (dit waren er slechts 7) betaalden gemiddeld het minst (€ 40.57). Ook voor cocaïne geldt in het algemeen: hoe meer je afneemt, hoe lager de prijs per gram (kwantumkorting). Amsterdammers (€ 49.15) betalen ook voor cocaïne bij een 06-dealer gemiddeld meer dan niet-Amsterdammers (€ 41.92).⁶⁴

Vergeleken met de clubbezoekers van 2003 zien we vooral grote verschuivingen in het soort dealers: kopen bij 06-dealers nam toe, terwijl kopen bij een dealer thuis en in het uitgaansleven afnam. De prijzen van 06-dealers en dealers thuis zijn vergelijkbaar met vijf jaar geleden. Cocaïne in het uitgaansleven lijkt daarentegen fors goedkoper geworden.

5 samenvatting en conclusies

De survey is een vast onderdeel van de jaarlijkse monitor Antenne Amsterdam. Dit jaar is de survey voor de vierde maal uitgevoerd onder clubbezoekers in Amsterdam.

5.1 het onderzoek

In het najaar van 2008 zijn 2.867 bezoekers van dance, urban en varia clubavonden geënquêteerd. Ter plekke werden in een korte vragenlijst achtergrondkenmerken en het gebruik van enkele middelen genoteerd. Vervolgens werd een uitgebreide vragenlijst meegegeven, die door **646** clubbezoekers is ingevuld (21%). Er is geen sprake van een sterk vertekende selectieve non-respons.

De respondenten zijn gemiddeld 25 jaar oud. Vrouwen en clubbezoekers van autochtoon Nederlandse of anderszins westerse afkomst zijn in de meerderheid. Ongeveer de helft is scholier of student. Eén op de drie woont niet in Amsterdam; vooral dance avonden trekken bezoekers van buiten. Het urbanpubliek is jonger en meer gekleurd dan bezoekers van het dance- en variagenre.

5.2 middelengebruik

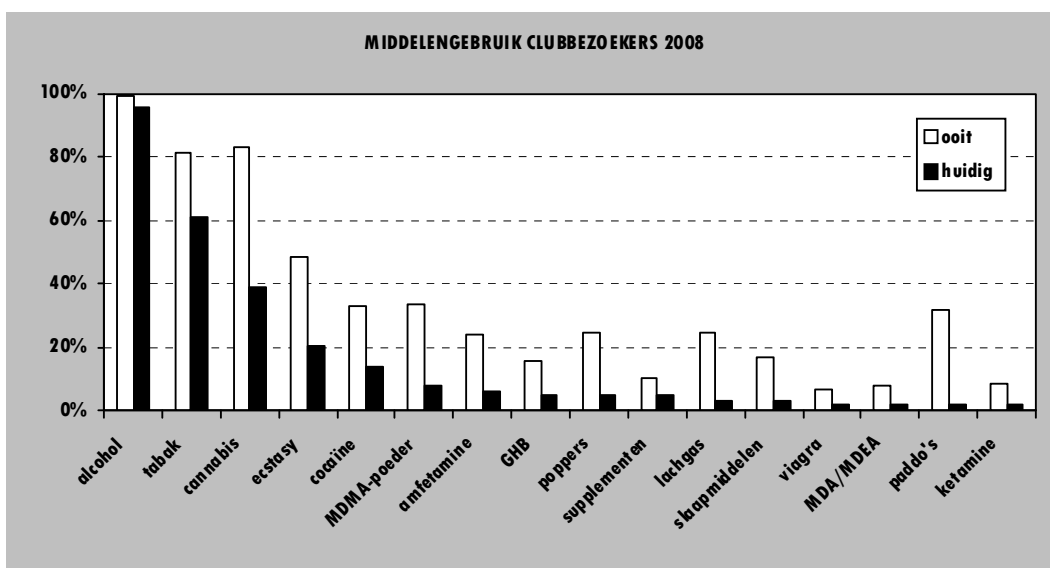
Rokers zijn in de meerderheid bij de clubbezoekers, maar de helft rookt niet dagelijks. Sinds de invoering van het rookverbod zeggen veel rokers te zijn geminderd. De sfeer in de clubs vinden ze sindsdien minder prettig. De niet-rokers hebben het er juist meer naar hun zin.

Er is bijna geen clubbezoeker die géén alcohol drinkt. Westerse clubbezoekers drinken nog iets meer dan niet-westerse bezoekers, maar ook in de laatste groep zijn drinkers ruim in de meerderheid. In hoeverre er sprake is van overmatig alcoholgebruik hangt sterk af van de definitie (hoeveelheid en frequentie) die je gebruikt. Indicatief is wel dat vier van de tien clubbezoekers zelf vinden dat ze wel eens te veel of te vaak drinken.

Ook blowen hebben de meeste clubbezoekers wel eens gedaan, maar vooral de oudere clubbezoekers zijn er inmiddels vaak mee gestopt. Blowers houden het meestal beperkt tot één joint bij speciale gelegenheden, maar er zijn er ook die elke dag blowen. Ruim een kwart van de blowers vindt het cannabisgebruik van zichzelf wel eens te veel of te vaak. Hoewel de coffeeshop zelden ver van huis is, koopt één op de drie blowers zijn hasj of wiet niet zelf. Cannabis wordt vaak gecombineerd met alcohol: ruim driekwart van de blowers dronk het laatste jaar tegelijkertijd of vlak na het blowen alcohol.

De 'partydrugs' ecstasy, cocaïne en amfetamine zijn – in deze volgorde ook – de meest gebruikte illegale drugs. Naast ecstasypillen wordt tegenwoordig ook vrij vaak MDMA-poeder gebruikt. Het gebruik van deze middelen blijft meestal beperkt tot speciale gelegenheden, maar toch denkt een vijfde tot ruim een kwart van de huidige ecstasy- en cocaïnegebruikers zelf wel eens dat zij te veel of te vaak gebruiken. Het ooit-gebruik van cocaïne ligt lager onder de oudere clubbezoekers. Dit wijst op een generatie-effect, waarbij de oudere generatie minder kans had om te experimenteren met cocaïne omdat zij zijn opgegroeid in een periode waarin cocaïne minder populair was dan tegenwoordig het geval is. Dezelfde trend zien we terug bij amfetamine, maar niet bij ecstasy. Ook partydrugs en alcohol lijken twee handen op één buik: ruim driekwart van de huidige gebruikers combineerde ecstasy, cocaïne of amfetamine met alcohol.

Hoewel een deel van de clubbezoekers wel bekend is met ecstasy-achtigen (MDA/MDEA en 2-CB), amfetamine-achtigen (methamfetamine en Ritalin), narcosemiddelen (GHB, ketamine en lachgas), psychedelica (paddo's, LSD en DMT), 'straatdrugs' (heroïne en crack) en overige middelen (poppers, Viagra, anabolen, speciale voedingssupplementen en slaap- en kalmeringsmiddelen), draagt het huidige gebruik van deze middelen hooguit enkele procenten.

In de vergelijking tussen subgroepen ligt het gebruik van vrijwel alle middelen hoger onder mannen dan onder vrouwen en scoren westerse clubbezoekers hoger dan de niet-westerse. Het ooit-gebruik van de meeste middelen stijgt met de leeftijd. Opvallend is de dalende lijn in huidig gebruik met de leeftijd. Dit duidt op

een *maturing out* effect, waarbij het gebruik beperkt is tot een bepaalde levensfase en mensen stoppen wanneer ze ouder worden.

5.3 uitgaan

De meeste clubbezoekers gaan op z'n minst elk weekend stappen; meestal met een vriendengroep. Naast de club, is ook het café daarbij populair.

Ondanks het rookverbod heeft bijna de helft van de clubbezoekers tijdens de uitgaansnacht gerookt. Wat drank betreft hield één op de tien clubbezoekers het bij een frisje. De rest dronk die nacht gemiddeld 6 glazen alcohol. Ruim de helft dronk ook voor het uitgaan ('indrinken'). Bier is favoriet, maar er wordt ook vaak wijn, cocktails of sterke drank gedronken.

De meeste clubbezoekers hebben, afgezien van tabak en alcohol, geen andere middelen gebruikt tijdens het uitgaan. Eén op de zes heeft cannabis gebruikt, één op de tien ecstasy, één op de twintig cocaine en één op de vijfentwintig amfetamine. Ketamine, GHB, poppers en Viagra kwamen nauwelijks voor. Mannen, westerse clubbezoekers en bezoekers van buiten Amsterdam behoren vaker tot de peppers (gebruikten partydrugs tijdens het uitgaan).

Van de drugscontroles en het deurbeleid lijken de clubbezoekers niet veel last te hebben. De meesten zijn niet gefouilleerd bij de ingang, zijn niet geweigerd bij een club en zijn niet van plan geweest om op een grote party drugs te gebruiken. Dat wil niet zeggen dat ze allemaal even braaf zijn. Een kwart van de clubbezoekers heeft wel drugs 'gesmokkeld' naar een grote party – goed verstoppt of in kleine hoeveelheden. Een zelfde deel is ziek of onwel geworden tijdens of vlak na het clubbezoek, meestal als gevolg van overmatig alcoholgebruik.

De helft van de clubbezoekers ging na het uitgaan te voet naar huis of liet zich vervoeren. De rest ging meestal op de fiets. Slechts 5% kroop achter het stuur van een auto. Deze laatste groep bleef meestal alcoholvrij of dronk maximaal twee glazen. Dat is ook de algemeen geldende norm bij de clubbezoekers: als je rijdt drink je niet, of één of twee glazen. De fietsers houden zich daar zeker niet aan.

5.4 trends in gebruik en markt

In de dertien jaar sinds we in Antenne voor het eerst 'trendy discotheek- en partygangers' onderzochten is er veel veranderd in het uitgaansleven. Dat zien we ook terug in de steekproef. Anno 2008 zijn er onder de clubbezoekers meer vrouwen, meer Amsterdammers en meer studenten dan voorheen. Ook in het uitgaan zelf vinden we veranderingen. De populariteit van (pop)concerten en

feestjes bij vrienden thuis neemt toe, terwijl die van houseparty's en coffeeshops afneemt. En na het stappen gaan steeds minder clubbezoekers met de auto naar huis.

Wanneer we de gebruikscijfers van de survey onder clubbezoekers uit 1995, 1998, 2003 en 2008 vergelijken, valt als eerste een forse daling in het aandeel dagelijkse rokers op. Het aantal rokers op zich is niet zozeer gedaald, maar blijktbaar wordt er wel vaak geminderd en zijn er meer gelegenhedsrokers.

Alcoholgebruik lag in 1995 al zeer hoog, maar is in 2008 zo mogelijk nog verder gestegen. Dat geldt voor de gebruikspercentages, maar niet voor de hoeveelheden. Het gemiddeld aantal glazen per dag daalde juist.

Hoewel het ooit-gebruik vrijwel onveranderd is gebleven, daalt het huidige cannabisgebruik. Blowen tijdens het uitgaan en riskant blowen is ongeveer gehalveerd. Ook de *continuation rate* (het percentage ooit-gebruikers dat doorgaat met gebruik) daalt met de jaren. Hoewel er dus niet minder geëxperimenteerd wordt met cannabis, blijft het in vergelijking met voorgaande jaren vaker bij eenmalig of incidenteel gebruik en wordt er vaker gestopt met blowen.

Gebruikscijfers van ecstasy, cocaïne en amfetamine laten een piek zien in 1998. Het gebruik van ecstasy en amfetamine is vervolgens gedaald naar een niveau onder dat van 1995. Cocaïne daalde ook, maar komt in 2008 uit op een vergelijkbaar niveau met dat van 1995. Het percentage doorgaanders nam voor cocaïne ook niet af; dat voor ecstasy en amfetamine wel.

Net als ecstasy zelf, kennen ook ecstasy-achtigen een dalend gebruik. Over het algemeen geldt dat ook voor psychedelica (paddo's en LSD) en 'straatdrugs' (heroïne en crack). Narcosemiddelen (GHB en ketamine) worden sinds 1998 daarentegen iets meer gebruikt.

De ecstasymarkt reflecteert de dalende gebruikscijfers. Bij 06-dealers, bij dealers thuis en vooral in het uitgaansleven is een gemiddelde ecstasypil ten opzichte van 2003 een stuk goedkoper geworden. In het uitgaansleven kost een pil iets meer dan drieënhalve euro; bij een dealer thuis betaal je een euro minder. De gemiddelde prijs voor een gram cocaïne is over het algemeen gelijk gebleven. Alleen het uitgaansleven lijkt goedkoper geworden, maar daar wordt door de clubbezoekers weinig cocaïne gekocht. De meesten kopen hun cocaïne bij een 06-dealer en betalen daar iets minder dan 50 euro per gram. Opvallend is dat clubbezoekers van buiten Amsterdam lagere prijzen betalen voor hun ecstasy en cocaïne.

5.5 conclusie

Er wordt wat afgezopen in de clubs. De één wat meer dan de ander, maar op een klein groepje na drinkt iedereen. Gelukkig hoeven de meesten niet met de auto naar huis te rijden. Ondanks het rookverbod wordt er ook nogal gerookt, maar de tijd dat iedereen een pakje per dag rookte is voorbij. Blowen raakt ook steeds meer uit de mode. Partydrugs horen er nog wel bij, maar ook de populariteit van ecstasy en amfetamine zijn tanende. Ecstasy mag dan op zijn retour zijn, binnen deze groep clubbezoekers is het cocaïne nog steeds de baas.

IV

PREVENTIE INDICATOREN

1	telefonische vragen	141
1.1	vragenstellers.....	142
1.2	middelen	142
1.3	trends	143
2	vragen via internet.....	144
2.1	vragenstellers.....	145
2.2	middelen	146
2.3	vragenstellers per middel.....	147
2.4	vragethema's.....	148
3	unity	148
3.1	bezoekers en middelengebruik.....	148
3.2	vragenstellers, middelen en thema's	152
4	testservice	153
4.1	geanalyseerde ecstasymonsters.....	154
4.2	overige monsters	156
5	samenvatting en conclusies	158

Preventie indicatoren zijn cijfers over selecte groepen gebruikers of gegevens afkomstig van secundaire bronnen (niet van gebruikers zelf, maar bijvoorbeeld uit de omgeving van gebruikers). Deze informatie geeft geen precies beeld van een totale Amsterdamse gebruikerspopulatie of dé Amsterdamse markt, maar kan wel degelijk aanwijzingen verschaffen over veranderingen in gebruik en verschuivingen in de markt van genotmiddelen – zeker wanneer een reeks van meerdere jaren kan worden gemaakt. Vier preventie indicatoren, afkomstig van Jellinek Preventie, komen in dit deel aan bod. Sinds 1992 verzamelen we registratiecijfers van de **telefonische informatie- en advieslijn**, waar mensen anoniem met hun vragen terecht kunnen – of ze nu zelf gebruiken, iemand kennen die gebruikt, of gewoon nieuwsgierig zijn. Sinds 2000 kunnen mensen daarnaast op de **website** terecht met vragen. Ook deze gegevens worden verzameld. Sinds 2002 zijn ook contactgegevens van de **Unity** peereducatie interventie op party's onderdeel van Antenne. Partygangers kunnen bij de Unity stand terecht met vragen en vullen er vaak een vragenlijst in over hun eigen middelengebruik. Tot slot worden sinds 1993 testuitslagen verzameld van drugs die bij de **testservice** worden aangeboden.

In de tekst worden de belangrijkste resultaten in afgeronde cijfers en percentages weergegeven. Meer gedetailleerde gegevens zijn te vinden in bijlage C.

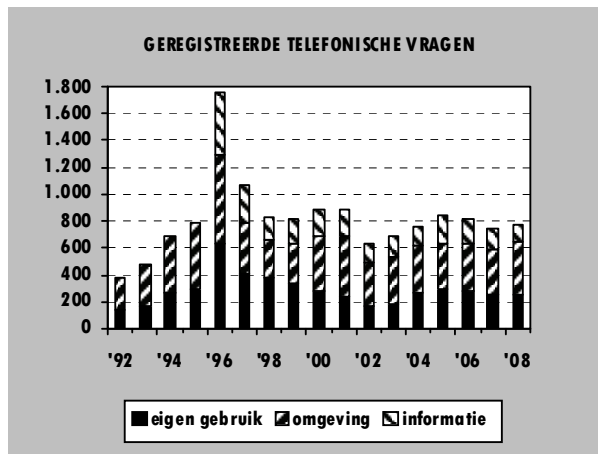
1 telefonische vragen

Naast het algemene telefoonnummer, kunnen mensen met (anonieme) vragen over alcohol, drugs of gokken terecht bij een speciale telefonische informatie- en advieslijn van Jellinek Preventie. Bellers en hun vragen lopen uiteen: scholieren bellen met vragen voor hun werkstuk, bezorgde ouders bellen over hun blowende kinderen en gebruikers zelf bellen met specifieke vragen over bijwerkingen of dosering. In 2008 werden bij de informatie- en advieslijn in totaal **817** telefooncontacten geregistreerd. Wijzigingen in de bereikbaarheid gaven aanleiding tot plotselinge dalingen in het aantal telefooncontacten in 1997 en 2002.⁶⁵ De mogelijkheid om ook via internet vragen te stellen (vanaf 2000) lijkt geen invloed te hebben gehad op de informatielijn. De laatste jaren is het aantal geregistreerde telefooncontacten min of meer stabiel.

⁶⁵ In 1997 werd de bereikbaarheid teruggebracht van 20 uur per week naar 12 uur per week. Aanleiding hiervoor was onder andere de introductie van twee landelijke telefoonlijnen (Drugs Informatielijn en Alcohollijn). In 2002 werd het aantal uren verder teruggebracht naar 8 uur per week. Echter wel verspreid over meer dagen: 4 dagdelen van 2 uur i.p.v. van 3 middagen van 4 uur.

1.1 vragenstellers

De informatie- en advieslijn is een 020-nummer dat natuurlijk landelijk bereikbaar is, maar toch vooral Amsterdamse bellers bedient (67%). De vragen zijn afkomstig van gebruikers zelf over hun **eigen gebruik**, vragen van familie, vrienden en bekenden uit de **omgeving** van gebruikers, en meer algemene verzoeken om **informatie**.⁶⁶ Sinds vanaf 2000

ook de mogelijkheid wordt geboden om via internet vragen te stellen, komen via de telefonische informatie- en advieslijn meer vragen binnen uit de omgeving van gebruikers dan van gebruikers zelf. In 2008 is ongeveer een derde van de telefonische vragen afkomstig van gebruikers zelf (n = 251) en bijna de helft van partners, ouders, vrienden, familieleden en andere mensen uit de omgeving (n = 399).

Vragen uit de omgeving van gebruikers zijn vaker afkomstig van meisjes/vrouwen dan van jongens/mannen. De gebruikers die zelf bellen zijn daarentegen vaker man. Dit is van het begin af aan al het geval geweest. In 2008 is het aandeel jongens/mannen uit de omgeving van gebruikers echter relatief hoog ten opzichte van voorgaande jaren. Voorheen ging het om ongeveer 30% mannelijke bellers uit de omgeving van gebruikers; nu is dat 40%.

1.2 middelen

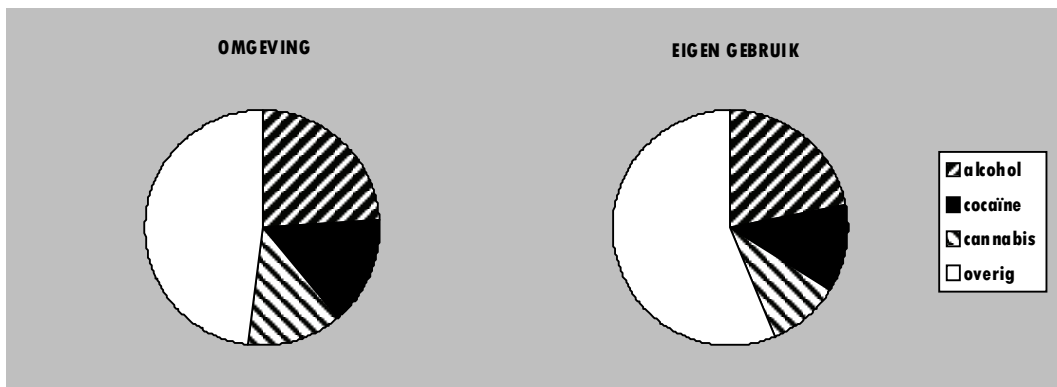
De middelen die het onderwerp zijn van de telefonische vragen laten geen spectaculaire wijzigingen zien. Toch zijn in de top 3 twee middelen van plaats gewisseld ten opzichte van vorig jaar.

1. Net als in voorgaande jaren gaat ongeveer een kwart van de vragen van zowel gebruikers zelf als de omgeving van gebruikers over **alcohol**. Daarmee blijft alcohol stevig op de eerste plaats in deze top 3.
2. Rond de eeuwwisseling werden vooral door de omgeving van gebruikers relatief veel vragen gesteld over **cocaine**. De laatste jaren werden meer vragen gesteld over cannabis, maar in 2008 staat cocaine weer op de tweede plaats bij gebruikers zelf en hun omgeving. Vooral het aantal vra-

⁶⁶ De laatste categorie wordt sinds 1996 geregistreerd.

gen van gebruikers over cocaine is sterk gestegen van 5% in 2007 naar 12% in 2008.

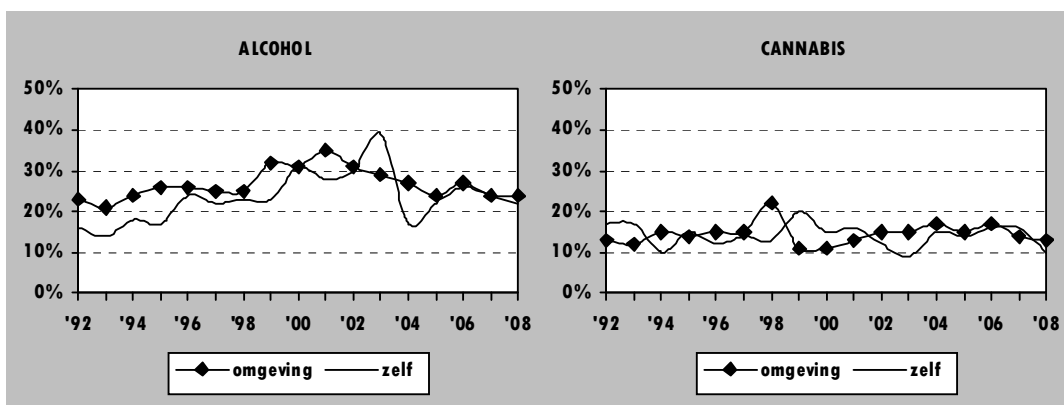
3. Afwisselend op de tweede en derde plaats – en dit jaar op de derde – staat **cannabis**. In het begin had het middel concurrentie van ecstasy, nu moet het cocaine voor laten gaan.

1.3 trends

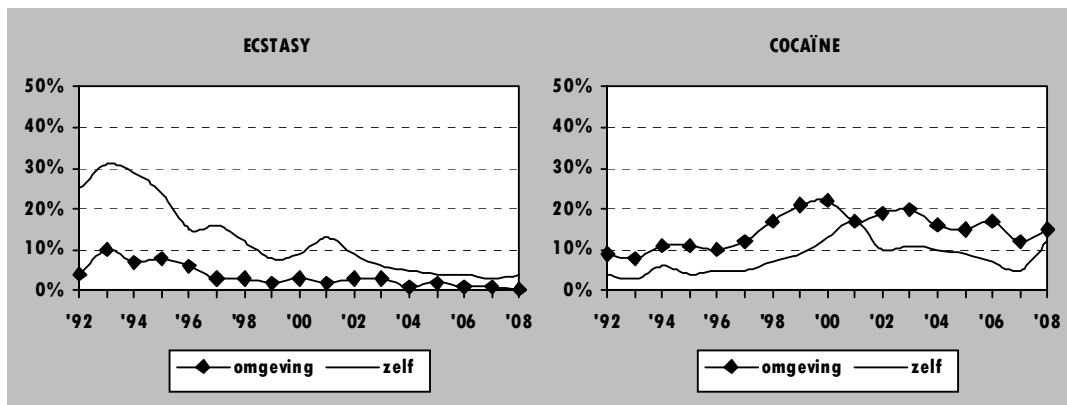
De geregistreerde vragen over **alcohol** uit de omgeving van gebruikers laten de eerste tien jaar een stijgende lijn zien, gevolgd door een lichte daling. De grafiek van alcoholvragen van gebruikers zelf is iets grilliger, maar volgt grotendeels hetzelfde patroon.

Zowel bij gebruikers zelf als hun omgeving schommelt het aandeel vragen over **cannabis** vanaf het begin tussen de 10% en de 20%.

In de jaren negentig stonden telefonische vragen van gebruikers en hun omgeving over **ecstasy** nog in de top 3, maar anno 2008 komen er nog nauwelijks vragen binnen over dit middel.

Het aandeel vragen van gebruikers en uit hun omgeving over **cocaïne** verdubbelde in de jaren negentig en lijkt daarna licht te dalen. Ten opzichte van vorig jaar zijn er echter weer meer vragen over cocaïne gesteld. Cocaïne is het enige middel waarover door de jaren heen duidelijk meer vragen uit de omgeving afkomstig zijn dan van gebruikers zelf.

Vragen over **gokken** van gokkers zelf en hun omgeving schommelen al zo'n tien jaar rond de 5%. Vragen over **medicijnen** (pijnstillers, slaap- en kalmeringsmiddelen) komen vooral van gebruikers zelf (4%) en minder uit de omgeving (1%). Begin jaren negentig kwamen er uit de omgeving van gebruikers nog wel vragen over **opiaten** (heroïne, methadon, opium) en werden er door gebruikers zelf nog wel vragen gesteld over **tripmiddelen** (LSD, paddo's), maar beide categorieën leveren in 2008 weinig vragen meer op. **Amfetamine** heeft nooit echt hoog gescoord bij de telefonische vragen.

Naast de afzonderlijke middelen worden ook steeds relatief veel vragen gesteld over **combinaties** van verschillende middelen (rond de 10%). Veel van deze vragen gaan over combinaties met alcohol en/of cocaïne.

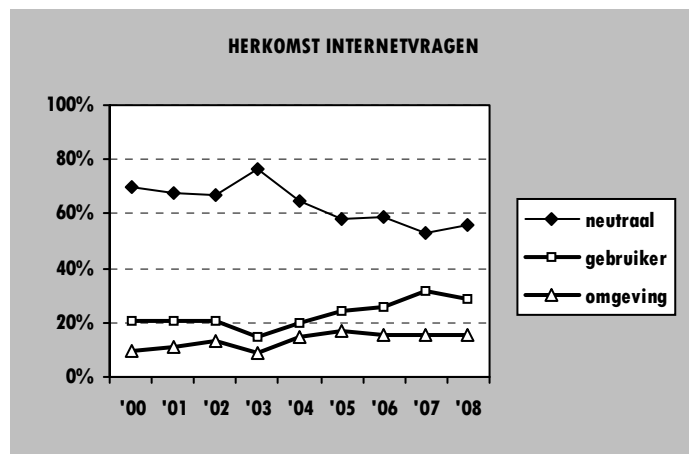
2 vragen via internet

De mogelijkheid om vragen te stellen via de website van Jellinek Preventie heeft voor gebruikers aperte voordelen boven de telefonische advies- en informatielijn. De website is 24 uur per dag toegankelijk, waar de telefoonlijn 8 uur per week bereikbaar is. En, hoewel je een e-mail adres moet opgeven om een antwoord te kunnen ontvangen, is de website vrijwel anoniem. Prangende vragen kunnen echter beter niet via de website worden gesteld, aangezien een antwoord soms enkele werkdagen op zich laat wachten. Op de website is veel informatie in the-

matisch gerangschikte rubrieken ondergebracht. De website wordt voortdurend aangevuld en geactualiseerd. Jellinek Preventie is daarmee veel vragen voor. Zodra er belangstelling blijkt voor nieuwe middelen, combinaties van middelen of gebruikswijzen, wordt de website bovendien bijgewerkt en extra informatie toegevoegd. Dat maakt het wel moeilijker om trends te kunnen volgen. Een groeiende belangstelling voor een bepaald nieuw middel levert in eerste instantie meer internetvragen op, maar zodra extra informatie aan de site wordt toegevoegd maakt dat veel vragen overbodig en daalt het aantal internetvragen weer. Jellinek Preventie is bovendien zeker niet de enige met een internetpagina gericht op middelengebruik. Er zijn honderden Nederlandse websites, 'blogs' en internetfora, waar gebruikers informatie en ervaringen uitwisselen. Het aantal vragen dat via internet aan Jellinek Preventie wordt gesteld daalt dan ook gestaag. In 2008 zijn **350** internetvragen geregistreerd.⁶⁷

2.1 vragenstellers

Daar waar de medewerkers van de telefonische informatie- en advieslijn het geslacht van de beller kunnen noteren, is dat bij de vragenstellers op internet meestal onbekend. Ook is lang niet altijd bekend of een internetvraag afkomstig is van een gebruiker zelf of uit de omgeving van een gebruiker. Ten minste de helft van de

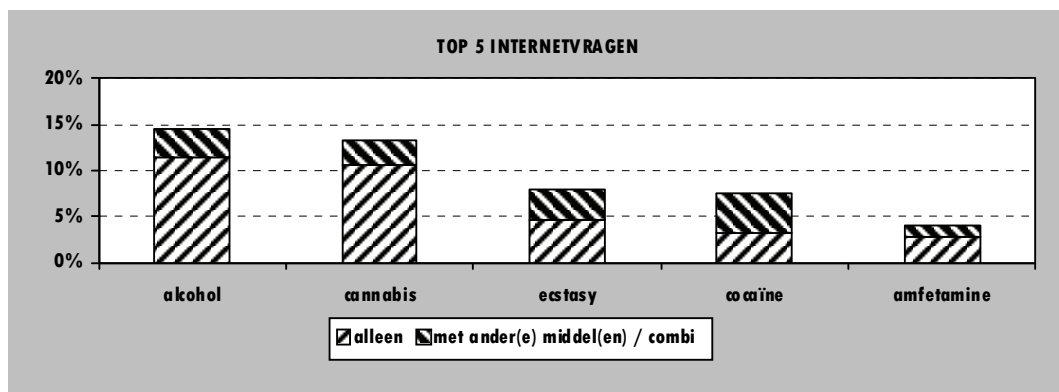
vragen is **neutraal** gesteld. Het zijn vragen in algemene bewoordingen ("Wat gebeurt er als je ...?") waarbij niet te achterhalen is of de vragensteller zelf of iemand in zijn/haar omgeving de gebruiker is, of dat de vraag voortkomt uit algemene nieuwsgierigheid of informatiebehoefte. Ook informatieverzoeken ten behoeve van werkstukken of scripties zijn neutrale vragen. Het aandeel neutrale vragen via internet lijkt te dalen. De toenemende hoeveelheid beschikbare informatie op de website zal veel neutrale, algemene verzoeken om informatie overbodig maken.

⁶⁷ Hierbij zijn aperte dubbels van ongeduldige vragenstellers en berichten die geen vragen om informatie of advies inhouden (bijvoorbeeld technische vragen of opmerkingen over de site) als altijd buiten beschouwing gelaten.

Met het dalende aantal neutrale vragen lijken de internetvragen steeds minder anoniem te worden. Het aandeel vragen waarbij duidelijk is dat het handelt om **eigen gebruik** is gestegen tot bijna één op de drie. Ongeveer één op de zes vragen is voor zover bekend afkomstig uit de **omgeving** van een gebruiker. Gebruikers zelf maken verhoudingsgewijs vaak gebruik van de internet-service. De omgeving van gebruikers lijkt daarentegen de voorkeur te geven aan de telefonische advieslijn.

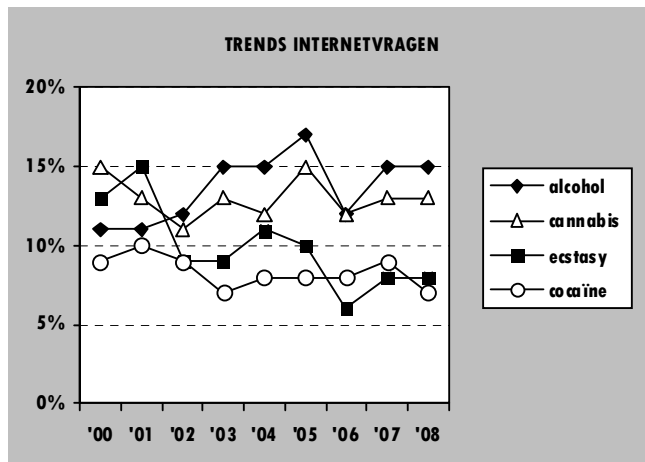
2.2 middelen

Een deel van de internetvragen gaat over algemene onderwerpen als 'drugs' of 'verslaving' of over niet-middelengebonden problemen (bijvoorbeeld gokken of internet). De meeste vragen handelen echter wel degelijk over een specifiek middel of een combinatie van middelen. In de top 5 van 2008 zijn ecstasy en cocaïne van plaats verwisseld ten opzichte van vorig jaar.

1. **Alcohol** staat al zes jaar op de eerste plaats. Het aandeel alcoholvragen via internet bedraagt net als vorig jaar 15%.
2. **Cannabis** bezet sinds 2001 de tweede plaats. Ook het aandeel cannabisvragen via internet bleef gelijk: 13%.
3. **Ecstasy** bezet verrassend genoeg weer de derde plek in 2008. De laatste drie jaar moest het middel cocaïne voor zich dulden. Overigens is het percentage ecstasyvragen niet gestegen. Net als vorig jaar ging 8% van de internetvragen over ecstasy.
4. **Cocaine** is een plaatsje gezakt. Het aandeel cocaïne vragen via internet liep iets terug van 9% naar 7%.
5. **Amfetamine** blijft op de vijfde plaats met 4% van de internetvragen.

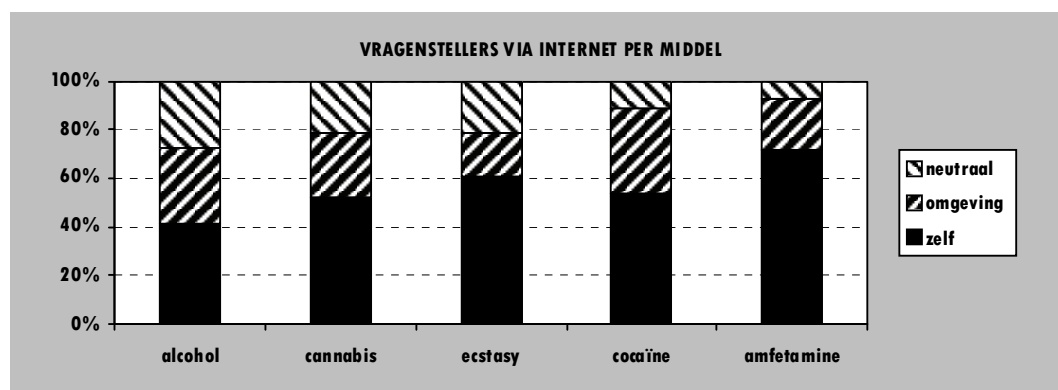
Medicijnen (meestal slaap- en kalmeringsmiddelen) en wisselwerking tussen medicatie en drugs of alcohol leveren ook aardig wat vragen op (16x, 5%). Vragen over GHB stonden in 2000 en 2001 nog in de top 5, maar namen sindsdien af. In 2008 werden, net als vorig jaar, slechts 5 vragen over dit middel gesteld (1%). Ook over tabak en nicotine werden 5 vragen

gesteld. De overige middelen leverden 1 of 2 vragen op: 2-CB, aanstekergas, doping, Drontal (ontwormingsmiddel), energydrinks, ether, ketamine, LSD, methadon, methylone (ecstasyachtige), oxycontin (pijnstiller), poppers, 'strawberry meth' en subatex (opiaat substituu).

2.3 vragenstellers per middel

Bij de telefoonservice komen procentueel en absoluut meer cocainevragen binnen uit de omgeving van gebruikers dan van gebruikers zelf. Bij de andere middelen zijn de percentages voor gebruikers en omgeving ongeveer gelijk. Bij de internetvragen geldt daarentegen voor alle middelen dat gebruikers vaker vragen stellen dan de omgeving. Dat geldt zeker voor ecstasy en amfetamine. Ook bij cocaine komen de meeste vragen van gebruikers zelf, maar in vergelijking met de andere twee stimulantia stelt ook de omgeving veel vragen.

2.4 vragenthema's

Bijna de helft (49%) van de vragen die via internet gesteld worden is **informatief** van aard. Dit zijn algemene vragen over een bepaald middel ("Wat is ..." of "Hoe werkt ...") en vragen over definities, beleid, drugsbeleid, gebruikscijfers of voorlichtingsmateriaal. Eén op de drie (31%) zijn **medische** vragen over bijvoorbeeld ongewenste bijwerkingen en ontwenningverschijnselen of de aantoonbaarheid van drugs in het bloed. Veel medische vragen gaan ook over de effecten van middelengebruik op vruchtbaarheid en zwangerschap. De meeste vragen die medisch van aard zijn, komen van gebruikers zelf. Vanuit zowel de omgeving van gebruikers als gebruikers zelf komen vragen over **hulp** of behandeling (16%). Het aandeel vragen via internet over hulp is iets gestegen ten opzichte van vorig jaar. Internetvragen over de dosering of wijze van **gebruik** (meestal afkomstig van gebruikers zelf) komen in vergelijking met de start van de website in 2000 amper meer voor. Vragen die betrekking hebben op de drugs**markt** (beschikbaarheid, prijs en kwaliteit van middelen) kwamen nooit veel voor.

3 unity

Unity is een vrijwilligersgroep van Jellinek Preventie die bestaat uit jongeren (peers) die bezoekers op party's voorlichting geven over meer verantwoord alcohol- en druggebruik. De Unity methodiek is ook geïmplementeerd door andere hulpverleningsinstanties elders in het land. In een stand in een rustiger deel van de party liggen folders over alcohol en drugs, flyers over testen, quizjes en vragenlijsten over gebruik, condooms, snoep en fruit. In gesprekken worden specifieke vragen van bezoekers beantwoord en worden tips en adviezen gegeven.

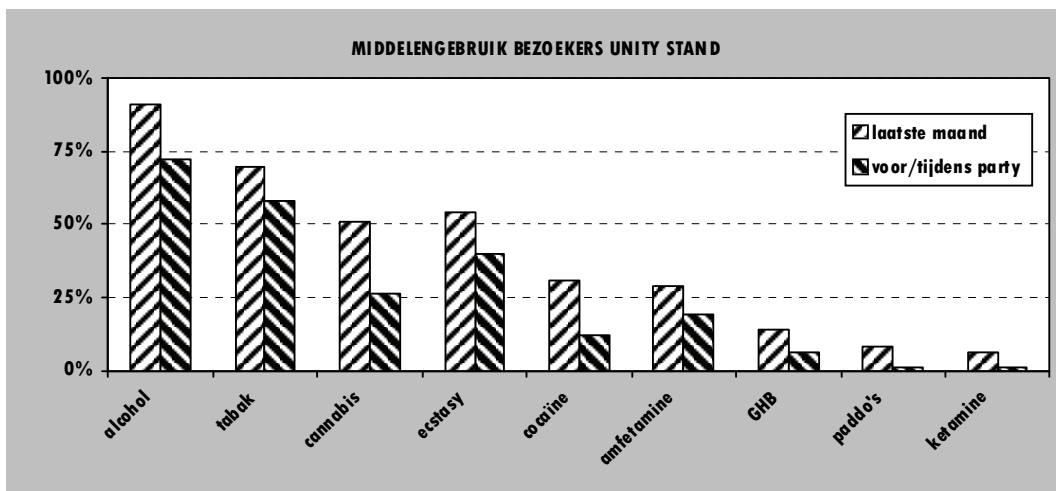
Het aantal door Unity bezochte party's groeide van 19 in 2002 naar 91 in 2008. Naast de meer 'klassieke' houseparty's is Unity tegenwoordig ook te vinden op (gratis) openluchtfestivals en bij popconcerten. Van de in totaal 91 party's vonden er 30 plaats in Amsterdam zelf en 8 in de directe omgeving van de hoofdstad. De overige 53 party's waren in andere grote steden in de Randstad, maar ook verspreid over het hele land. In totaal vulden **8.968** bezoekers bij de Unity stand een vragenlijst over middelengebruik in en reageerden Unity vrijwilligers op specifieke vragen van **740** bezoekers.

3.1 bezoekers en middelengebruik

Van de bezoekers die de vragenlijst invulden is 64% man. De gemiddelde leeftijd bedraagt 24 jaar. Ruim een derde (35%) heeft HBO of universiteit genoten. Af-

gaande op de cijfers van hun postcode, komen de bezoekers uit alle hoeken van het land: van Den Helder tot Maastricht en van Terneuzen tot Appingedam. De etniciteit van de bezoekers is niet bekend.

Negen op de tien bezoekers van de Unity stand zijn huidige drinkers (laatste maand alcohol gedronken, 91%), zeven op de tien zijn huidige rokers (70%) en vijf op de tien zijn huidige blowers (51%). Op het moment dat ze de op de party de vragenlijst invulden had bijna driekwart van de bezoekers alcohol gedronken (72%), ruim de helft gerookt (58%) en een kwart geblowd (26%).⁶⁸ Ander midde-
 lengebruik behelst voornamelijk partydrugs, waarbij ecstasy duidelijk hoger scoort dan cocaïne en amfetamine. Ruim de helft van de bezoekers aan de stand heeft de laatste maand ecstasy gebruikt (54%) en die avond gebruikte 40% ecstasy. Het amfetaminegebruik die avond bedraagt de helft ervan (19%). Het cocaïnegebruik tijdens de avond ligt wat lager op 12%. In de afgelopen maand ligt het gebruik van cocaïne (31%) en amfetamine (29%) echter ongeveer gelijk. Exact hetzelfde fenomeen zagen we ook bij de Unity cijfers in voorgaande Antennes: op elke tien huidige ecstasy- of amfetaminegebruikers hebben er zeven het middel die avond gebruikt; voor cocaïne zijn dat er vier. Bij de Unity stand winnen ecstasy en amfetamine het dus van de cocaïne.

⁶⁸ Dat hoeft niet noodzakelijkerwijs op de party te zijn geweest. In de vragenlijst wordt gevraagd welke middelen de respondenten die avond hebben gebruikt. Eventueel midde-
 lengebruik kan dus zowel vóór de party als tijdens de party hebben plaatsgevonden. Overigens werd in vorige versies van de vragenlijst gevraagd naar gebruik in de afgelopen 24 uur. Hoewel feitelijk een andere tijdsperiode (namelijk inclusief een deel van de vorige avond), verwachten we weinig problemen met de vergelijkbaarheid.

Eén op de zeven bezoekers van de Unity stand heeft de laatste maand GHB gebruikt, waarvan ongeveer de helft ook die avond. Paddo's (8%) en ketamine (6%) zijn afgelopen maand door een deel van de bezoekers wel gebruikt, maar die avond bedraagt het gebruik van deze middelen 1%. Efedra en herbals scoren nauwelijks.

Eén op de twaalf bezoekers (8%) had op het moment dat de vragenlijst werd ingevuld op de partyavond (nog) geen enkel middel gebruikt, zelfs niet gerookt of gedronken. Laten we alcohol en tabak buiten beschouwing, dan heeft bijna de helft (45%) geen drugs gebruikt die avond. Het middelengebruik verschilt sterk per party. Op sommige festivals wordt naast tabak en alcohol nauwelijks iets gebruikt; bij andere party's heeft bijna driekwart van de bezoekers van de Unity stand drugs gebruikt. Opvallend is overigens dat er in het roken van tabak nauwelijks verschil is te zien tussen outdoor en indoor party's.

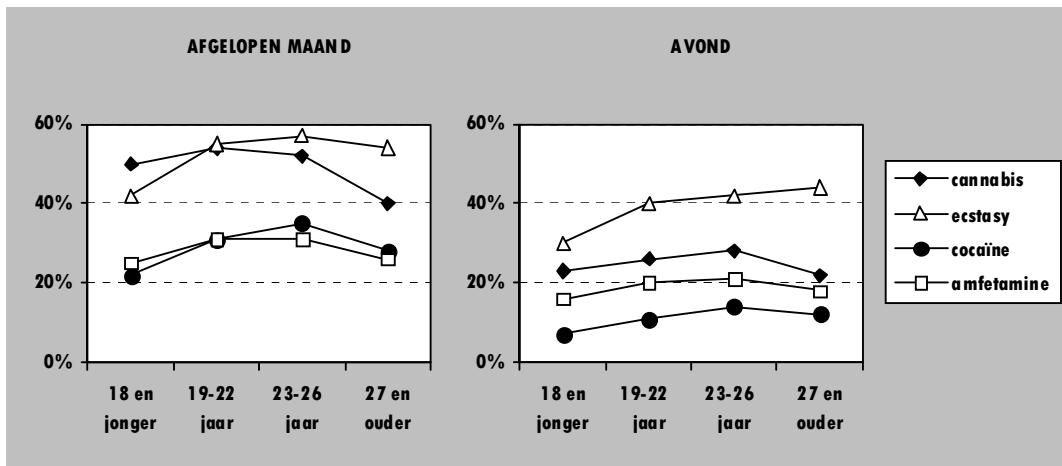
representativiteit

Het is belangrijk te beseffen dat de bezoekers van de Unity stand en cijfers over hun middelengebruik niet noodzakelijkerwijs representatief zijn voor het gehele bezoekerspubliek. Unity richt zich op alcohol- en druggebruik en de stand zal daarom toch vooral actuele gebruikers trekken.⁶⁹ Van huis uit wordt Unity bovendien vooral geassocieerd met pillentesen. Gebruikers van en vragen over ecstasy zullen daarom naar verwachting relatief vaak voorkomen. Beslist niet alle bezoekers van de stand hebben drugs gebruikt (bijna de helft gebruikte de laatste maand bijvoorbeeld geen ecstasy), maar deze niet-gebruikers zijn vrijwel zeker ondervertegenwoordigd. Campagnes gericht op een specifiek middel lokken meestal ook vragen over dat middel uit. Grote waarschuwingsposters over bijvoorbeeld de gevaren van GHB zullen juist de gebruikers van dit middel naar de stand lokken. Ten slotte zijn de resultaten sterk afhankelijk van het soort party's dat Unity bezoekt. De cijfers kunnen echter wel indicatief zijn voor (veranderingen in) populariteit van partydrugs.

3.1.1 gebruik naar subgroep

De vrouwelijke bezoekers scoren op alle onderzochte middelen lager dan de mannen. Tijdens de partyavond heeft 13% van de vrouwen helemaal niets gebruikt en hield 57% het hooguit bij roken en/of drinken. Bij de mannen is dat 5% respectievelijk 39%. Net als vorig jaar geldt voor alle middelen behalve ecstasy dat het gebruik hoger ligt bij de middelste leeftijdsgroepen dan bij de jongste en oudste groepen.

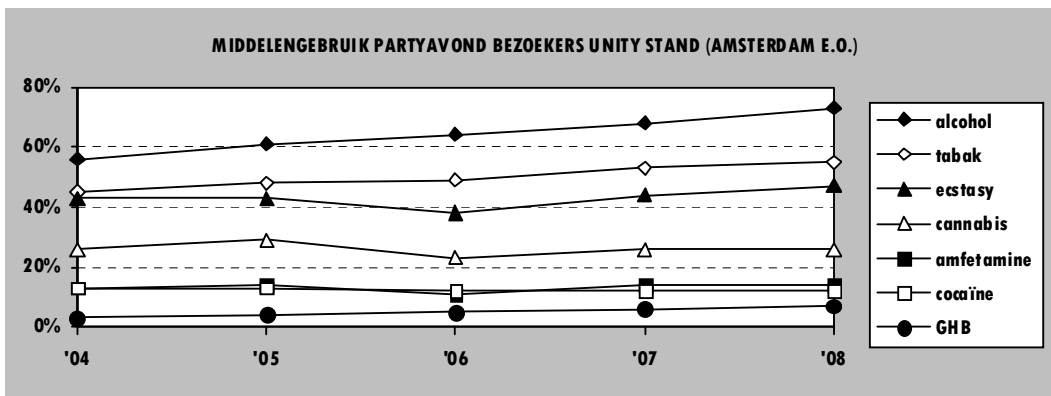
⁶⁹ In een intern onderzoek op drie party's bleek het druggebruik bij bezoekers van de Unity-stand inderdaad hoger dan bij overige partybezoekers in de zaal (Van Kemenade, 2006).

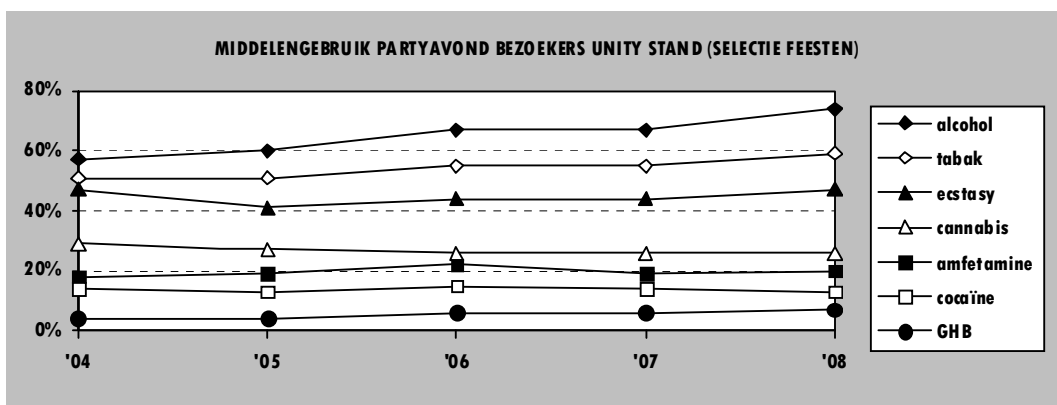
3.1.2 trends

Het gebruik van alcohol en tabak lijkt licht toegenomen bij de bezoekers van de Unity stand. Cannabis, ecstasy en cocaïne lijken licht gedaald. We kunnen de cijfers echter niet zomaar vergelijken met voorgaande jaren. In de loop der tijd is het Unity project gegroeid van een beperkt aantal vrijwel uitsluitend Amsterdamse 'klassieke' houseparty's naar tientallen verschillende party's en festivals in het hele land.

Wanneer we alleen de gegevens van de party's in Amsterdam en directe omgeving (Haarlemmermeer en Zaanstreek) vergelijken, dan zien we een stijgende trend bij alcohol en tabak, maar ook bij ecstasy. Het gebruik van cannabis, amfetamine en cocaïne is vrijwel onveranderd. GHB-gebruik bij de Unity bezoekers van Amsterdamse party's nam toe van 3% in 2004 naar 7% in 2008.

Ook de beperking tot alleen hoofdstedelijke party's is echter niet helemaal eerlijk, omdat ook in Amsterdam het soort party's dat Unity bezoekt de laatste jaren veranderd is. Zo zijn er bijvoorbeeld popconcerten bij gekomen. Daarom vergelijken we ook de bezoekersgegevens van elf verschillende party's (in het hele land) die Unity in de periode 2004-2008 elk jaar opnieuw bezocht. Bij deze selectie is er ook een stijgende trend in het aandeel rokers en drinkers dat de Unity stand bezoekt. Ook GHB-gebruik tijdens de partyavond neemt, althans bij de bezoekers van de stand, toe van 4% naar 7%. Cannabisgebruik is heel licht gedaald. Alle partydrugs laten een stabiel beeld zien.

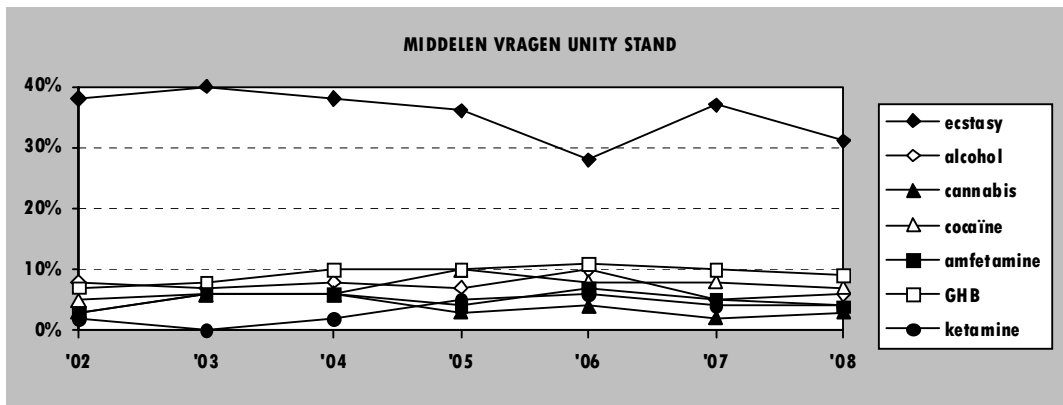
3.2 vragenstellers, middelen en thema's

Van de 740 bezoekers die met een specifieke vraag bij de Unity stand kwamen, is driekwart man (74%). In voorgaande jaren ging het merendeel van de vragen (ten minste 70%) over eigen gebruik, maar in 2008 is dat slechts 44%. De helft van de vragen (51%) was informatief van aard en de overige 5% handelde over gebruik in de omgeving.

Eén op de drie vragen gaat over ecstasy (31%). Daarmee scoort het middel veruit het hoogst. Vragen over GHB (7%), cocaïne (7%), alcohol (6%), amfetamine (4%), ketamine (4%), paddo's (4%) en cannabis (3%) volgen op afstand. Hiernaast zijn vragen gesteld over verscheidene andere middelen⁷⁰ of over drugs in het algemeen. Twee jaar geleden lag het aandeel ecstasyvragen wat lager en werden er wat meer vragen gesteld over alcohol, GHB en amfetamine. Over de gehele periode is echter geen duidelijke trend te ontwaren. Paddo's leverden ten opzichte van voorgaande jaren (rond de 2%) in 2008 wat meer vragen op (4%).

⁷⁰ 2-CB, ayahuasca, anabolen, cafeïne, DMT, efedra, heroïne, lachgas, levamisol, L-tryptofaan, LSA, LSD, MAO-remmers, mcpp, MDA, MDEA, mescaline, methamfetamine, nicotine, Ritalin, salvia, thee en Viagra.

Het paddoverbod van 1 december 2008 en de media-aandacht die daaraan vooraf ging, zal daar een rol bij hebben gespeeld.

In 2008 werd in vergelijking met voorgaande jaren wat vaker om basisinformatie gevraagd (20%) en minder vaak om informatie over de werking en effecten van een middel (9%). Het aandeel vragen over lange termijn effecten van gebruik (12%) bleef ongeveer gelijk. Dat geldt ook voor vragen over testen van drugs (7%), combigebruik (7%) en medische vragen (5%). Wel zijn er iets meer vragen rond het thema 'prepair & repair' gesteld (7% t.o.v. 3%).

4 testservice

Gebruikers kunnen elke donderdagavond tegen een kleine vergoeding (€ 2,50) de kwaliteit van hun ecstasypillen en andere drugs laten testen. Alleen gebruikers zelf kunnen dit doen. Familie, vrienden, hulpverleners, en zeker dealers en producenten kunnen hier geen gebruik van maken. Bij de testservice wordt een klein beetje van de aangeboden pil of poeder eerst aan een 'kantoortest' onderworpen. Geeft deze niet direct uitslag, dan wordt de mogelijkheid geboden het monster naar het laboratorium door te sturen. Een week later is de uitslag dan bekend. De testservice van Jellinek Preventie is een van de twee testlocaties in Amsterdam (de andere is in het kantoor van Adviesburo Drugs) en sinds 1993 onderdeel van het landelijke Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS).⁷¹

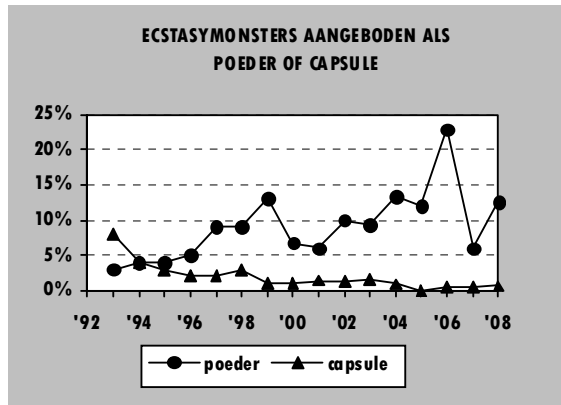
Omdat het hier gaat om monsters waarvan de gebruikers zelf de moeite namen ze te laten testen, zijn de bij de testservice verzamelde gegevens niet noodzakelijkerwijs representatief voor de totale Amsterdamse ecstasymarkt. Landelijk ko-

⁷¹ Korf, Benschop & Brunt (2003); Mensink & van Kampen (1997); Spruit (1999).

men de testresultaten van vrijwillig aangeleverde pillen en pillen uit de zogenaamde 'discokluisjes' (waar portiers in beslag genomen drugs in doen) echter goed overeen.⁷² De tijdreeks van vijftien jaar testresultaten levert hoe dan ook mooi materiaal voor een trendmonitor.

4.1 geanalyseerde ecstasymonsters

Bij de testservice van Jellinek Preventie zijn in 2008 in totaal **309** monsters aangeboden die zijn gekocht als ecstasy (of MDMA). Voor de eeuwwisseling werden soms meer dan 1.000 ecstasymonsters per jaar aangeleverd, maar sinds die tijd schommelt het aantal tussen de 200 en de 400. Meestal wordt ecstasy aangeboden als tablet (87%), maar ook wel in de vorm van poeder of

kristallen (13%) en een enkele keer als capsule (1%). Na een gestage toename in het aandeel ecstasypoeders, waren deze bij de testservice vorig jaar ineens schaars. In 2008 werd weer meer poeder aangeboden.

4.1.1 belangrijkste werkzame stof

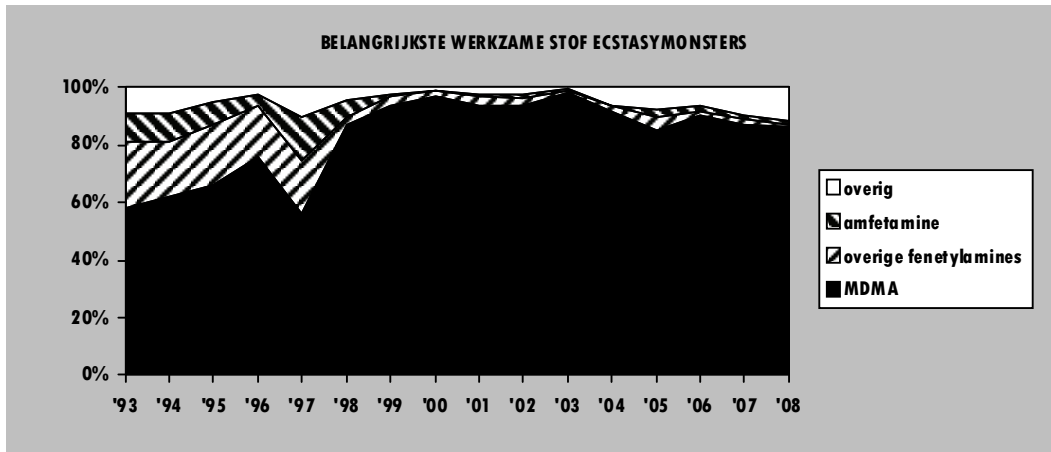
Zoals altijd bevat ook in 2008 het grootste deel (**86%**) van de aangeboden ecstasymonsters 'echte' ecstasy (**MDMA**): 79% bevat uitsluitend MDMA en 8% bevat hoofdzakelijk MDMA aangevuld met een andere stof. Deze andere stoffen zijn vooral cafeïne (15x) en soms ketamine (5x), amfetamine (1x) of mCPP (1x).

De aan MDMA verwante stoffen **MDA** en **MDEA** zijn sinds 1998 vrijwel verdwenen uit de ecstasymonsters. Datzelfde geldt voor amfetamine. In 2008 is MDA en MDEA helemaal niet aangetroffen (wel bevatten 2 monsters 2-CB, een meer hallucinogeen ecstasychtige) en waren er slechts 4 monsters die amfetamine bevatten. Het aantal ecstasymonsters dat mCPP bevat blijft daarentegen toenemen van 3 monsters in 2005 (1%) naar 20 monsters in 2008 (6%).⁷³ Ecstasymonsters met overige inhoud zijn verder: 6 die niet werden herkend in de kantoortest en niet zijn doorgestuurd naar het laboratorium, 1 met uitsluitend cafeïne, 1 met pi-

⁷² Van Laar et al. (2008).

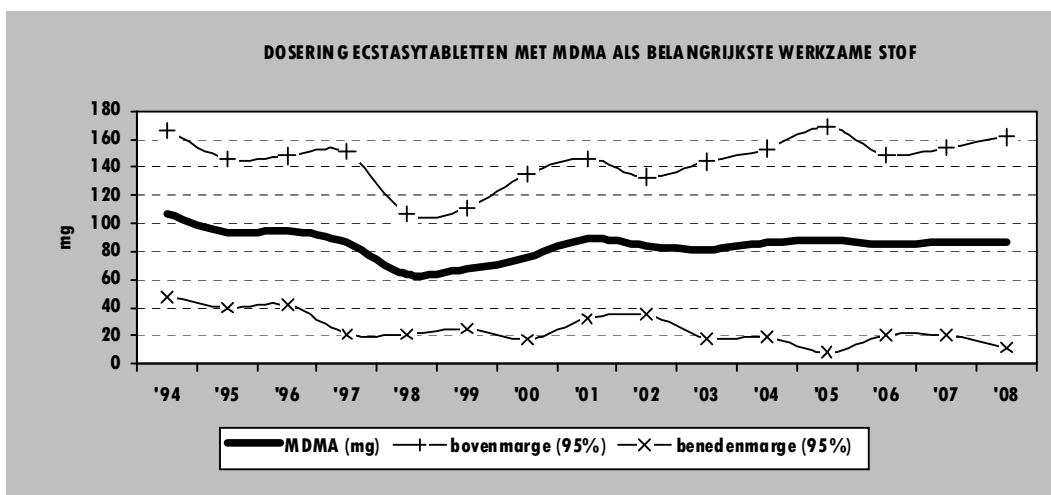
⁷³ Onlangs (april 2009) waarschuwde het DIMS voor een sterke toename van mCPP-verontreiniging. In welke mate dat ook voor de Amsterdamse ecstasymarkt geldt en in hoeverre het een tijdelijk of langdurig fenomeen betreft, zal in Antenne 2009 naar voren moeten komen. In 2008 werd ongeveer de helft van de mCPP-monsters aangetroffen in de laatste twee maanden van het jaar.

peronal (precursor voor PMK, grondstof voor ecstasy), 1 met lidocaïne (lokaal verdovingsmiddel) en 7 die helemaal geen psychoactieve stof bevatten.

4.1.2 hoeveelheid MDMA in tabletten⁷⁴

Ecstasypillen die worden aangeboden bij de testservice blijven van wisselende sterkte. De dosis varieert in 2008 van 1 mg tot en met 182 mg MDMA per pil. De gemiddelde dosering bedraagt net als vorig jaar **87 mg**. De spreiding is iets groter dan vorig jaar: 95% van de pillen bevat tussen de 12 en 162 mg MDMA.⁷⁵ Het aandeel hooggedoseerde pillen (DIMS definieert dit als meer dan 140 mg MDMA) ligt met 7% iets hoger dan vorig jaar, maar ook het aandeel laaggedoseerde pillen (1-35 mg MDMA) steeg van 6% naar 9%.

⁷⁴ Tabletten (geen poeders) met MDMA als belangrijkste werkzame stof (n = 225).

⁷⁵ Deze range wordt geschat op het gemiddelde plus of min 1,96 maal de standaarddeviatie.

prijs van tabletten

Voor zover de prijs waarvoor de ecstasypillen gekocht zijn bekend is (81%), varieert deze tussen de 20 eurocent en 10 euro per tablet. De gemiddelde prijs per pil bedraagt € 2,84. Naast het aantal pillen dat iemand per transactie aanschaf, hangt de prijs samen met de kwaliteit: hoe hoger de MDMA dosering, hoe duurder.⁷⁶

4.1.3 zuiverheid van poeders en kristallen

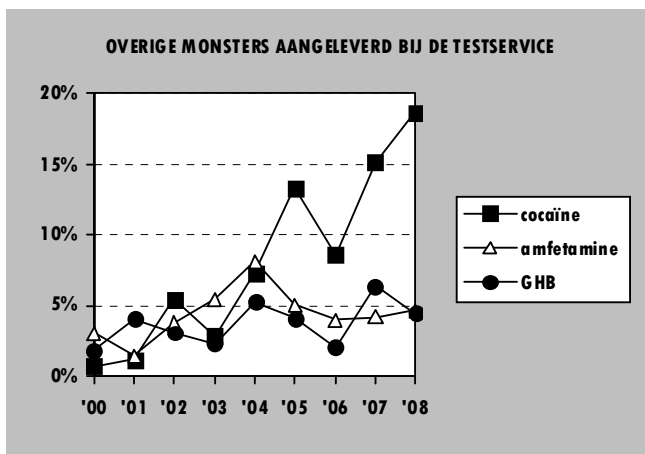
In 2008 werden 34 ecstasymonsters in poeder- en kristalvorm aangeleverd bij de testservice. Deze bevatten allemaal uitsluitend MDMA. De gemiddelde zuiverheid ligt iets lager dan vorig jaar (73% ten opzichte van 76%).

sterkte van poeders, kristallen en tabletten

De sterkte van poeders, kristallen en tabletten is moeilijk te vergelijken. Testuitslagen van tabletten worden in milligrammen weergegeven; testuitslagen van poeders en kristallen in percentages. Daarbij komt dat vanwege de chemische samenstelling de maximaal haalbare zuiverheid van poeders en kristallen 84% bedraagt (de overige 16% bestaat uit zouten). Een gram 'pure' MDMA poeder bevat dus 840 mg MDMA; het equivalent van ongeveer 10 ecstasypillen. Waar het vooral vanuit preventieoogpunt om draait, is de hoeveelheid MDMA die gebruikers per dosis binnenkrijgen. En die dosis is bij poeders en kristallen onbekend. Overigens is een gemiddelde zuiverheid van 73% – gezien de maximaal haalbare 84% – zeer hoog te noemen.

4.2 overige monsters

Naast ecstasy kunnen bij de testservice ook andere monsters worden getest. Er wordt sinds de eeuwwisseling vooral ook veel **cocaïne** aangeleverd. In 2008 zijn **92** cocaïnemonsters aangeleverd, meer dan ooit tevoren. Eén van deze monsters

bleek te bestaan uit cafeïne en paracetamol, twee bevatten uitsluitend lidocaïne. De overige 89 monsters bevatten tussen de 25% en 89% cocaïne; met een gemiddelde zuiverheid van 68%.⁷⁷ Dat is vergelijkbaar met vorig jaar, toen de gemiddelde zuiverheid 65% bedroeg. De cocaïnemonsters bestaan zelden uit alléén cocaïne. Vaak

⁷⁶ Pearson correlatiecoëfficiënt .218, $p = .003$

⁷⁷ De maximaal haalbare zuiverheid van cocaïne is 89%.

worden ook cocaïnebijproducten aangetroffen (68x), maar ook levamisol (immunostimulerend geneesmiddel, 17x) fenacetine (pijnstillend, 16x), cafeïne (7x) en/of procaïne/lidocaïne (op cocaïne gelijkende lokale verdovingsmiddelen, 2x). Vorig jaar werden nog 9 monsters met diltiazem (bloeddrukverlager) gevonden; in 2008 zijn dat er 2. Eén cocaïnemonster was verontreinigd met cafeïne, fenacetine, levamisol, paracetamol, codeïne en een antibioticum.

Ten opzichte van vorig jaar – toen opvallend veel **GHB** monsters werden aangeleverd (32) – ligt het aantal aangeleverde monsters wat lager, maar het zijn er toch nog twee keer zoveel als in 2006. In 2008 gaat het om **22** GHB monsters. Eén van deze monsters bleek geen enkele psychoactieve stof te bevatten. De overige monsters waren GHB (één daarnaast ook GBL) met een zuiverheid tussen de 13% en 54%. De gemiddelde zuiverheid bedraagt 43%.⁷⁸

Ook **amfetamine** wordt aangeboden bij de testservice. Het gaat in 2008 om **23** monsters die gekocht zijn als speed. De belangrijkste werkzame stof in al deze monsters is weliswaar amfetamine, maar in zeker de helft zit bijna net zoveel of zelfs meer cafeïne. Zes monsters bevatten ook methamfetamine of bijproducten daarvan. De hoeveelheid amfetamine in de monsters ligt tussen 'een spoortje' en 72%, het gemiddelde bedraagt 30%.

Testresultaten van de resterende monsters

aangeleverd als:	testresultaten
2-CB (8x)	2-CB (7x), amfetamine (1x)
cannabis (1x)	wordt niet getest
doi of 3-meo-dmt (2x)	DOB (1x), dimethoxyamfetamine (1x)
explosion (1x)	niet analyseerbaar
heroïne (2x)	heroïne (2x, zeer verontreinigd)
ice (2x)	methamfetamine (2x)
ketamine (10x)	ketamine (7x), lidocaïne (3x)
LSD (9x)	LSD (9x)
LSD+mdma (1x)	2-CB (1x)
mandrax (1x)	methaqualon (1x)
mda+speed (1x)	MDMA + amfetamine (1x)
methadon (1x)	methadon (1x)
MTA (1x)	methamfetamine + cafeïne (1x)
yoba (1x)	methamfetamine + cafeïne + ethylamfetamine (1x)
onbekend (5x)	2-CB (1x), dextrometofan (1x), MDMA (3x)

⁷⁸ De maximaal haalbare zuiverheid van GHB in poedervorm is 82%; in vloeibare vorm 55%.

5 samenvatting en conclusies

Preventie indicatoren zijn niet representatief voor de gehele Amsterdamse gebruikerspopulatie of drugsmarkt. Desondanks kunnen aan de hand van deze gegevens globale trends worden onderscheiden.

Sinds eind jaren negentig – toen veel vragen nog over ecstasy gingen en vóór de lancering van de website – komen bij de telefonische informatie- en advieslijn van Jellinek Preventie vooral vragen binnen over alcohol, cocaïne en cannabis van mensen uit de omgeving van gebruikers. Via internet komen vaker vragen van gebruikers zelf binnen. Naast de drie genoemde middelen gingen internetvragen dit jaar ook relatief vaak over ecstasy.

De bezoekers die tijdens een party bij de stand van Unity een vragenlijst invullen zijn natuurlijk niet representatief voor het gehele partypubliek, maar indicatief is wel dat alcohol- en tabakgebruik binnen deze groep lijkt toe te nemen. In hoeverre het gebruik van ecstasy of andere partydrugs veranderd is lastig te zeggen omdat dit sterk afhangt van het soort party. Wanneer we alleen die party's selecteren waar Unity de laatste vijf jaar elk jaar is geweest, dan zien we een stabiel partydruggebruik.

De hoeveelheid en kwaliteit van de ecstasymonsters die bij de testservice worden aangeboden is sinds de eeuwwisseling stabiel. In 2008 bevat een gemiddelde ecstasypil 87mg MDMA, meestal zonder andere toevoegingen. De ecstasymonsters in poedervorm bevatten allemaal uitsluitend MDMA met een gemiddelde zuiverheid van 73%. De aangeleverde cocainemonsters (nog steeds toenemend in aantal) hebben een gemiddelde zuiverheid van 69%. Hierin worden relatief vaak andere psychoactieve stoffen aangetroffen.

Cocaïne roept bij gebruikers en hun omgeving langzaamaan steeds meer vragen op en sinds de eeuwwisseling komt er ook steeds meer cocaïne bij de testservice terecht. Een duidelijk stijgende trend dus, die we toch bij de bezoekers van de Unity stand op party's niet terug zien. Ecstasy blijft daar de belangrijkste partydrug. Geen enkel middel wint het echter van alcohol.

V

SAMENVATTING

Anno 2008 staat het Amsterdamse uitgaanscircuit mede in het teken van het 20-jarig jubileum van house (de voorloper van dance). Urban dj's zijn ook house gaan draaien waardoor er een cross-over is ontstaan in de vorm van urban house. Hierdoor zit het traditionele housegenre weer in de lift en zijn er volgens kenners weer meer vocalen, warmte en melodieën te horen op de dansvloer. De in 2007 binnen het alternatieve circuit zo populaire minimal techno is mainstream geworden, waardoor techno pioniers zijn uitgeweken naar andere feesten en nieuwe muziekstijlen als dubstep. Voorts blijft er sprake van een grote variatie aan verschillende muziekstijlen en een zeer gedifferentieerd aanbod van locaties in zowel het reguliere clubcircuit als in het meer alternatieve circuit, dat bestaat uit 'broedplaatsen' in voormalige kantoorgebouwen en ruimtes die niet worden vermeld op de AUB uitlijst. Aan de talrijke kleine feesten te zien geeft een substantieel deel van de stappers in het dance segment er de voorkeur aan om telkens op andere locaties te feesten. Vergeleken met de reguliere feesten in clubs is de drempel lager, is de entree goedkoper, zijn de sluitingstijden ruimer en is er sprake van minder controle aan de voordeur en op het feest.

de Antenne monitor

Al sinds 1993 beschrijft en analyseert Antenne op basis van zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens trends en middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen in Amsterdam. In de **panelstudie** worden de laatste ontwikkelingen gevolgd aan de hand van halfjaarlijkse individuele interviews met een panel van fanatieke stappers en professionals uit het uitgaansleven. De focus ligt bij de trendsetters die snuffelen aan nieuwe muziekstijlen, feesten, uitgaanslocaties en genotmiddelen, of oude varianten in een nieuw jasje steken. Ook wanneer iets uit de mode raakt, lopen zij voorop. De panelstudie richt zich daarnaast op buurt- en probleemjongeren. De panelstudie rapporteert over trends, signalen en geruchten, maar biedt geen precieze cijfers.

De **survey** levert daarentegen juist wel kwantitatieve gegevens over middelengebruik binnen specifieke groepen (scholieren, jongeren in de jeugdzorg, coffeeshopbezoekers, cafébezoekers en clubbezoekers). In 2008 richtte de survey zich op het Amsterdamse nachtleven. Net als in 1995, 1998 en 2003 zijn bezoekers van

Amsterdamse clubavonden geënquêteerd. Hiertussen bevinden zich ook trendsetters, maar het publiek is toch grotendeels trendvolgend en mainstream. In totaal hebben 646 clubbezoekers een vragenlijst ingevuld. Zij zijn gemiddeld 25 jaar oud. Vrouwen en clubbezoekers van autochtoon Nederlandse of anderszins westerse afkomst zijn in de meerderheid. Ongeveer de helft is scholier of student en één op de drie komt van buiten Amsterdam.

Cijfers zijn tevens afkomstig uit de **preventie indicatoren**. Het gaat hierbij om informatie over de alcohol- en drugsmarkt in de vorm van kwantitatieve gegevens over informatie- en adviesvragen bij een telefonische servicelijn en via internet, over voorlichtingscontacten op party's en over testuitslagen van vrijwillig aangeleverde drugs. De gegevens uit de verschillende onderdelen van Antenne schetsen samen een gedifferentieerd beeld van ontwikkelingen in de hoofdstedelijke wereld van genotmiddelen.

alcohol

Het alcoholaanbod in het uitgaansleven blijft schier onuitputtelijk en draait allang niet meer om wijn en bier alleen. Sjekere en duurdere alcoholsoorten vinden soms gretig aftrek. Er worden voortdurend nieuwe drankjes gelanceerd of oude drankjes opnieuw gepromoot. Prosecco is de nieuwe rosé. Onder de clubbezoekers uit de survey is er nauwelijks iemand die géén alcohol drinkt. Ook onder de niet-westerse allochtonen, die traditioneel minder alcohol drinken, zijn drinkers in de meerderheid. Het alcoholgebruik onder clubbezoekers lag ook in 1995 al zeer hoog, maar is in 2008 zo mogelijk nog verder gestegen. Dat geldt voor de gebruikpercentages, maar niet voor de hoeveelheden. Het gemiddeld aantal glazen per drinkdag daalde juist. Tijdens de uitgaansavond houdt één op de tien clubbezoekers het bij een frisje. De rest drinkt gemiddeld 6 glazen alcohol. Ruim de helft drinkt ook voor het uitgaan ('indrinken'). De weinigen die aan het eind van de clubavond met de auto naar huis gaan, doen het over het algemeen rustig aan met de alcohol.

Bij de buurt- en probleemjongeren is alcohol ook het meest gebruikte genotmiddel. Vooral de Marokkaanse buurtjeugd heeft in de afgelopen jaren meer ervaring opgedaan met alcohol. Autochtone en Surinaamse jongeren drinken wel meer, maar alcohol is minder een taboe geworden bij de Marokkaanse buurtjeugd. Een fors deel van de probleemjongeren drinkt dagelijks.

In hoeverre er sprake is van problematisch of overmatig alcoholgebruik hangt sterk af van de gehanteerde definitie. Indicatief is wel dat vier van de tien clubbezoekers uit de survey zelf vinden dat ze wel eens te veel of te vaak drinken. En bij de informatie- en advieslijn van Jellinek Preventie komen al jaren meer vragen over alcohol binnen dan over welk ander middel dan ook.

tabak

Het invoeren van het rookverbod in het uitgaansleven heeft tot een hoop commotie geleid, maar weinig echte problemen veroorzaakt. Veel uitgaanders die roken zeggen na het werk of voor het stappen minder vaak naar cafés te gaan en de sfeer in de clubs vinden ze minder prettig. Niet-rokers hebben het er juist meer naar hun zin. De kwaliteit van de rookruimtes laat soms te wensen over: in sommige rookruimtes – die met behulp van sponsorgeld zijn verbouwd – is de roker koning, terwijl andere ruimtes als vies en smerig worden getypeerd. Punt van discussie blijft of er nu wel of geen pure wiet mag worden gerookt. Buren van cafés en coffeeshops klagen vaker over lawaai- en stankoverlast voor de deur.

Ondanks het rookverbod wordt er ook in clubs nogal gerookt, maar de tijd dat iedereen een pakje per dag rookte is voorbij. Rokers zijn in de meerderheid bij de clubbezoekers, maar de helft rookt niet dagelijks. Het aandeel dagelijkse rokers is sinds de eerste survey onder clubbezoekers uit 1995 vrijwel gehalveerd. Het aantal rokers is op zich weinig gedaald, maar blijkbaar wordt er wel vaak geminderd en zijn er meer gelegenhedrokers.

cannabis

Er wordt in alle panelnetwerken cannabis gerookt en ook de meeste clubbezoekers uit de survey hebben wel eens geblowd. In de loop der jaren is het huidige cannabisgebruik (laatste maand) echter gedaald. Cannabis is steeds meer een middel waarmee weliswaar geëxperimenteerd wordt, maar waar ook steeds vaker mee gestopt wordt, vooral wanneer men wat ouder wordt. Veel buurtjongeren blowen uit gezelligheid en ter ontspanning, maar soms ook uit verveling. Voor dak- en thuisloze jongeren is stoned zijn een manier om de dag door te komen.

cocaïne en ecstasy

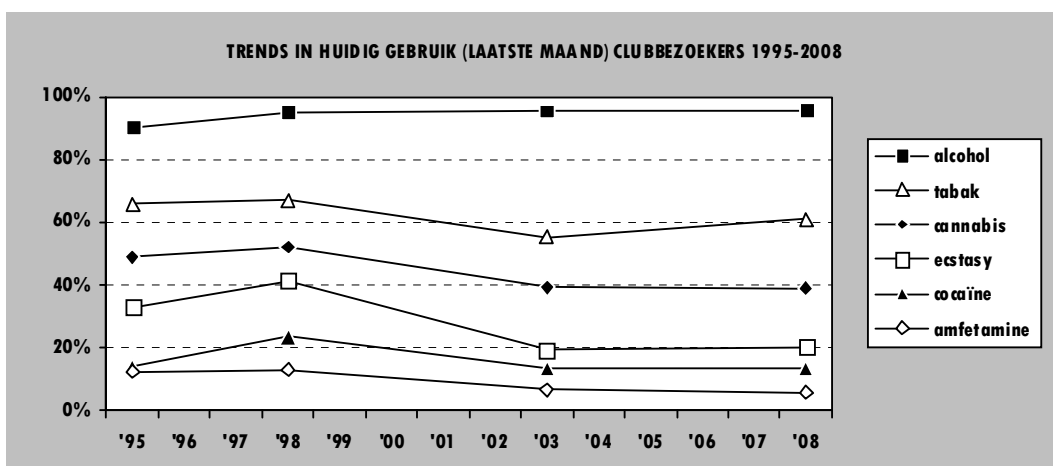
Vergeleken met ecstasy is cocaïne veel minder gebonden aan tijdstip en setting. Consumptie van cocaïne vindt vaak in de privésetting plaats, gevolgd door clubs, party's en cafés. Doorgaans wordt het middel via 'lijnkoeriers' en 'pakjesbezorgers' geregeld; de bezorgtijd loopt meestal van een kwartier tot een half uur. Een gram kost rond de 50 euro. Ondanks de populariteit van cocaïne heerst er een ambivalente houding tegenover het middel. Onder de clubbezoekers uit de survey denkt ruim een kwart van de cocaïnegebruikers zelf wel eens dat zij te veel of te vaak gebruiken. Bij Jellinek Preventie komen ook relatief veel vragen binnen over het cocaïnegebruik van familie, vrienden en bekenden. En hoewel veel stappers er moeite mee zeggen te hebben wanneer snuivers op doorde-weekse dagen of in hun eentje snuiven, blijft dit toch geregeld voorkomen in pa-

nelnetwerken. De relatie met 'verslaving' wordt al snel gelegd bij cocaïne, wat overigens ook kan betekenen dat er, eerder dan bij ecstasy, sprake is van een veel hoger probleembewustzijn. Want ondanks het jarenlange cocaïnegebruik in het panel lijkt dit slechts bij hoge uitzondering ook daadwerkelijk tot een verslavingsproblematiek te leiden.

Bij de trendsetters in de panelstudie is ecstasy door een jarenlange daling even populair geworden als cocaïne dat stabiel is gebleven. Gebruikscijfers uit de survey laten voor beide middelen een piek zien in 1998, gevolgd door een daling. Deze daling was voor ecstasy veel sterker dan voor cocaïne. Naast ecstasypillen wordt tegenwoordig ook vrij vaak MDMA poeder gebruikt. Ecstasyachtigen als MDA, MDEA en 2-CB komen zelden meer voor. De prijzen op de ecstasymarkt reflecteerden de laatste jaren de afnemende populariteit van ecstasy. De gemiddelde prijs zakte onder de 4 euro per pil. Als de signalen ons niet bedriegen, neemt de belangstelling voor ecstasy weer enigszins toe bij een nieuwe jonge uitgaansgarde. Op de valreep van 2008 blijkt dat de ecstasymarkt echter sterk is vervuld met het middel mCPP. Dit zou onder andere te wijten zijn aan het gebrek aan de grondstof PMK, waardoor ecstasy in minder hoge doseringen op de markt komt.

Ondanks de populariteit van ecstasy en cocaïne wordt er op Amsterdamse clubavonden zeker niet door iedereen geslikt en gesnoven. Ruim acht op de tien clubbezoekers blijven volledig nuchter, houden het bij alcohol, of roken hooguit een jointje. Ook op party's trekt de Unity stand (nota bene een drugs- en alcoholvoorlichtingsproject) veel bezoekers die geen drugs hebben gebruikt.

De buurtjongeren lopen bepaald niet warm voor cocaïne of ecstasy. Bij de probleemjongeren heeft vooral cocaïne een slecht imago.

overige middelen

Het gebruik van andere illegale middelen komt bij de clubbezoekers in de survey niet veel voor; het gaat hooguit om enkele procenten. Ook binnen het panel worden bepaalde middelen soms alleen in zeer beperkte kring gebruikt.

Amfetamine blijft vergeleken met ecstasy en cocaïne een marginale rol spelen. De Amsterdamse speedmarkt is minder toegankelijk dan de ecstasy- en cocaï-nemarkt. Het gebruik is sterk gerelateerd aan alternatieve subscenes binnen het uitgaansleven. **Methamfetamine** is voornamelijk in omloop in kleine niches van het homocircuit. Het middel is nog steeds moeilijk verkrijgbaar.

Het gebruik van **GHB** blijft stabiel tot licht stijgend. Ook bij de clubbezoekers in de survey liggen de gebruikscijfers in 2008 iets hoger dan tien jaar geleden. GHB gebruik komt het meest voor in privésettings (op een afterfeest) en in clubs. Fanatieke aanhangers nemen GHB ook doordeweeks. De aanschaf en de productie van GHB gaat meestal via vrienden. GHB leidt nog steeds tot de nodige controverse tussen gebruikers. Sommigen zweren erbij, terwijl anderen wijzen op de hoge ongeluksfactor. Ze hebben zeker een punt, gezien de GHB-gerelateerde ambulanceritten in Amsterdam.

Het psychedelische narcosemiddel **ketamine** heeft zich een vaste plek verworven op de drugsmarkt, maar het gebruik ervan is minder verspreid dan GHB. Ketamine is in kleine kring salonfähig geworden. Ondanks de toename van het aantal ketamineverkopers, is de verkrijgbaarheid wat moeilijker dan voorgaande jaren. Het middel is vooral populair in het alternatieve dance- en uitgaanssegment. Bij hogere doseringen wordt de privésetting geprefereerd. Terwijl sommige gebruikers de tripfase willen vermijden, zoeken anderen deze juist op. **Lachgas** wordt vaker gebruikt in kringen van thuisgebruikers die na afloop van een feest aan de ballon willen.

Psychedelica als LSD, paddo's, DMT en ayahuasca zijn voornamelijk voorbehouden aan de psychonauten en (ervaren) trippers die deel uitmaken van kleine scenes. Psychedelica spelen slechts een marginale rol in het uitgaansleven omdat de meeste stappers tripmiddelen niet associëren met uitgaan. Ook bij de geënuquëeerde clubbezoekers komen deze middelen nauwelijks meer voor.

Viagra wordt over het algemeen slechts in kleine groepjes binnen netwerken gebruikt. Het erectogeen komt het meest voor in homo- en fetisjnetwerken. Viagra wordt onder andere aangewend om tijdelijke impotentie na het gebruik van stimulantia op te heffen of ter verhoging van de seksvreugde. Dat geldt ook voor **poppers** die behalve voor de roes ook geïnhaleerd worden voor een korte seksuele euforie. Poppers komen traditioneel gezien het meest voor in de homoscene.

middelengebruik clubbezoekers 2008

	ooit	laatste maand	clubavond
alcohol	99%	96%	87%
tabak	81%	61%	49%
cannabis	83%	39%	17%
ecstasy	48%	21%	9%
cocaïne	33%	14%	5%
MDMA poeder	34%	8%	3%
amfetamine	24%	6%	4%
methamfetamine	3%	1%	.
ghb	16%	5%	2%
ketamine	9%	2%	<0.5%
lachgas	24%	3%	.
paddo's	32%	2%	.
lsd	8%	<0.5%	.
poppers	25%	5%	1%
viagra	6%	2%	<0.5%
crack	5%	1%	.
heroïne	1%	0%	.

. = niet gevraagd

conclusie

Vijf jaar geleden bespeurden we een 'nieuwe nuchterheid' in het uitgaansleven. Dit gold toen en geldt zeker ook nu niet voor alcohol. Afgezien daarvan blijft 'nuchterheid' anno 2008 het middelengebruik in het uitgaansleven grotendeels treffend typeren. Er worden wel degelijk illegale middelen gebruikt, maar op veel minder grote schaal dan eind jaren negentig. De laatste paar jaar liggen de gebruikscijfers van de meeste middelen op een stabiel, maar lager niveau en is druggebruik op een doorsnee clubavond in Amsterdam eerder uitzondering dan regel.

VI

ENGLISH SUMMARY

In 2008, many in Amsterdam nightlife were harking back to the advent of house music (the precursor of dance) some 20 years ago. Even urban DJs began playing house, creating a crossover genre called urban house. Traditional house came back into the ascendant, and connoisseurs reported more vocals, more warmth and melody on the dance floor. Minimal techno, so popular in alternative scenes in 2007, grew more mainstream, prompting techno pioneers to seek other types of events as well as new music styles such as dubstep. The wide diversity in music styles remained, as did the highly varied array of venues both in the mainstream club scene and in more alternative milieus – which included creative workspaces in vacant office buildings plus other places and activities not listed in the weekly event guides. Judging from the ubiquitous small-scale events, a substantial segment of Amsterdam nightlifers seem to prefer alternating between a range of locations for revelling. They experience fewer barriers there than in the more mainstream clubs, plus lower door charges, later closing times, and fewer drug checks on the door and inside.

the Antenna monitoring scheme

Since 1993, Amsterdam Antenna has collected qualitative and quantitative data in order to document and analyse trends in substance use among adolescents and young adults in the city. Our **panel study** traces the latest developments by conducting individual, semi-annual interviews with a panel of avid nightlifers and professionals from various nightlife scenes. The focus is on trendsetters who try out new types of music, events, nightspots and drugs, or create new variations on older themes. They also lead the way as drugs or styles go out of vogue. The panel study also focuses on neighbourhood and problem youth. It reports trends, signs and rumours from all these groups, but provides no exact figures.

Our annual **survey**, in comparison, delivers quantitative data about substance use in specific groups: school-going adolescents, young clients of youth services, cannabis coffeeshop customers, pubgoers and clubbers. The 2008 survey focused on club life. As previously in 1995, 1998 and 2003, we polled patrons of Amsterdam dance clubs. Although there were trendsetters among them, most respondents could be labelled as conventional or mainstream, as trend-followers.

A total of 646 nightclub patrons completed our questionnaire. Their average age was 25. The majority were female and had ethnic Dutch or other Western backgrounds. About half were enrolled in school, college or university; one out of three lived outside Amsterdam.

Other statistics we report here derive from sources we call **substance use prevention indicators**. These provide quantitative data on the alcohol and drugs market from several sources: requests for information or advice received via a telephone help line and a website; substance use education contacts at dance events; and results from the testing of voluntarily submitted drugs. Altogether, the information reported in the various components of Antenna yields a diversified picture of developments and trends in Amsterdam's world of recreational substances.

alcohol

The supply of alcohol in Amsterdam nightlife remains utterly inexhaustible. This by no means confines itself to beer and wine. Chic, pricey drinks are in high demand in some places. New concoctions are regularly launched, or old ones promoted anew. Prosecco has become the new rosé. There were virtually no clubgoers in our survey who abstained from alcohol. Drinkers were even in the majority among non-Western ethnic minority clubbers, who are traditionally less likely to drink. If alcohol use was widespread in 1995, it was even more so in 2008 – at least in terms of percentages of drinkers, though not in the quantities consumed. The average number of units reportedly consumed per drinking day actually declined in 2008. One out of 10 clubbers were sticking to soft drinks on the night they were polled. The remainder drank an average of six units of ethanol that night. More than half reported pre-club drinking. Most of those few clubbers who drove a car after their night out did take it easy with alcohol.

Alcohol is also the recreational substance used most by neighbourhood and problem youth. Moroccan neighbourhood youth, in particular, have acquired more experience with alcohol in recent years. Although ethnic Dutch and Surinamese young people drink more, alcohol is now less taboo for the Moroccan youth. Among the problem youth, a high proportion drink alcohol every day.

The extent to which excessive or problematic alcohol use occurs depends largely on which definition one chooses. One indicator is that four out of ten surveyed clubgoers rated their own alcohol use as sometimes excessive or too frequent. The Jellinek Prevention information and advice services have for years been receiving more questions about alcohol than about any other substance.

tobacco

Although smoking restrictions introduced in Dutch bars and clubs in July 2008 did trigger some commotion, there were ultimately few real problems. Many nightlifers who were smokers reported visiting pubs less frequently after work or before clubbing, and that they now felt the club atmosphere was less enjoyable than before. Non-smokers, for their part, were happier with the new situation. The quality of some of the smoking rooms still permitted in large clubs was below par; they were described as dingy or filthy – except for the corporately sponsored ones, where smokers were treated like kings and queens. It remains a moot point whether or not smoking pure cannabis is allowed in the smoking rooms. Neighbours of pubs and cannabis coffeeshops regularly complain of noise and stench from smokers outside such establishments.

Despite the smoking ban, considerable smoking still occurs in clubs, but the time when everyone smoked a pack a day is long gone. The majority of the clubbers we polled did report they smoked tobacco, but half of these did not smoke every day. Since our first survey of clubgoers in 1995, the number of daily smokers has fallen by almost half. The total number of smokers has not declined much, but many of them are apparently cutting back, and there are more ‘occasional smokers’.

cannabis

Cannabis is smoked in all networks represented in our panel, and most of the clubbers we polled reported having smoked cannabis at some point in their lives. Yet current (last-month) cannabis use has declined over the years. Increasingly, cannabis is a drug people still experiment with but are more likely to give up, especially as they reach older ages. Many neighbourhood youth smoke cannabis to be sociable and to relax, but also out of sheer boredom. For many homeless youth, being stoned is one way to get through the day.

cocaine and ecstasy

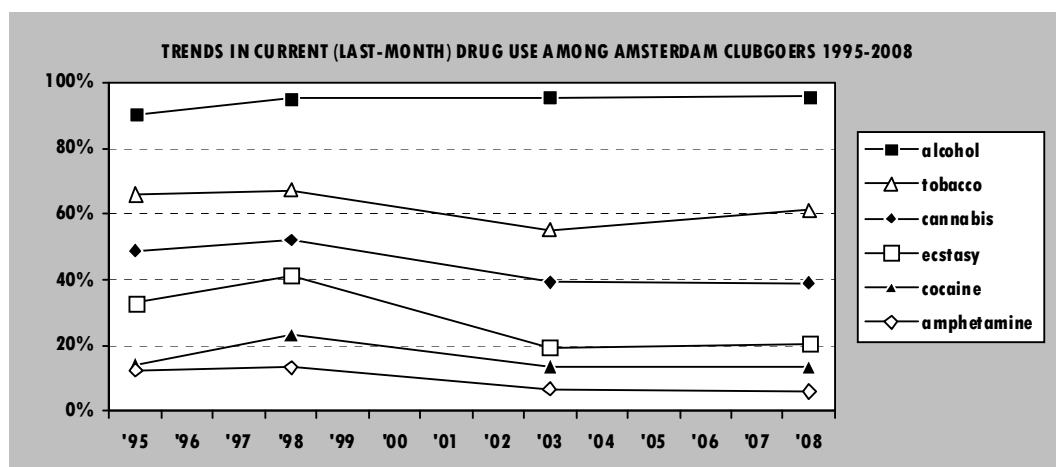
In comparison to ecstasy, cocaine use is much less connected to particular times and settings. Cocaine is taken most frequently in private settings, followed by clubs, dance events and pubs. It is usually ordered from what are called ‘line couriers’ and ‘wrap services’, whose delivery times range from 15 to 30 minutes. A gram of cocaine now costs about €50. Despite the drug’s popularity, users express ambivalent attitudes towards it. More than a quarter of our surveyed clubgoers sometimes felt they were sniffing too much cocaine or were doing it too frequently. Regarding cocaine, Jellinek Prevention receives relatively high numbers of enquiries from friends and relatives of users, in addition to those from users

themselves. And even though many clubbers say they have misgivings about coke sniffers who take the drug on weekdays or alone at home, such behaviours are still regularly reported in our panel networks. People are quick to associate cocaine with 'addiction'. This may also reflect a much higher degree of problem awareness than is evident among ecstasy users. For despite the long-term cocaine use of some panel members, this has only rarely resulted in any real addiction problems.

After a sustained decline in ecstasy use by trendsetters in the panel study, ecstasy now equals cocaine in popularity. The level of cocaine use has remained stable. Figures from our surveys show a peak for both drugs in 1998, followed by a decline that was steeper for ecstasy. Besides ecstasy tablets, MDMA powder is now also rather common. Ecstasy-like substances such as MDA, MDEA and 2-CB are seldom seen any more. Prices on the ecstasy market mirror the declining popularity of the drug in recent years. The average price per pill has sunk to below 4 euros. Yet if signs do not deceive, the interest in ecstasy is now reviving slightly in a new, younger nightlife generation. Late in 2008, nonetheless, it emerged that the ecstasy market was seriously adulterated with the drug mCPP – allegedly attributable in part to a shortage of the precursor PMK. This has resulted in ecstasy with lower dosages on the market.

Despite the popularity of ecstasy and cocaine, most people apparently do not take them when they go out to clubs. More than eight in ten of our respondents were either completely sober, had limited themselves to alcohol, or had smoked a bit of cannabis at the most on the night of the survey. At large dance events, the stands operated by Unity (a project for drug and alcohol education) attracted surprising numbers of partygoers who had not consumed any drugs.

Neighbourhood youth still show little enthusiasm for cocaine or ecstasy. Cocaine in particular has a negative image among the problem youth.

other drugs

The use of other illicit drugs was low among the surveyed clubgoers; only a small percentage at most reported taking them. Our panel indicates that the use of certain drugs is confined to tiny circles.

Amphetamine continues to play a marginal role in comparison to ecstasy and cocaine. The Amsterdam speed market is less accessible than the ecstasy or cocaine markets, and amphetamine use is closely tied to certain alternative nightlife subscenes. **Methamphetamine** circulates mainly in small niches of the gay scene and remains difficult to come by.

The use of **GHB** is stable to slightly rising, according to the panel; the figures for the surveyed clubgoers were slightly higher in 2008 than ten years previously. GHB is taken mainly in private settings (such as afterparties) or in clubs. Real devotees also take GHB on weekdays. Users often know the people who make and sell GHB. The drug still sparks controversy among its users. Some swear by it, while others point to the high accident factor. They certainly have a point, given the number of GHB-related ambulance callouts in Amsterdam.

The psychedelic anaesthetic **ketamine** has secured a firm foothold on the Amsterdam drugs market, though it is less common than GHB. Despite an increase in the number of ketamine dealers, the drug is now more difficult to obtain than in previous years. Ketamine use is now accepted in some limited circles. It is especially popular in the alternative dance and nightlife segments. Higher doses are taken preferably in private settings. Some users try to avoid the tripping stage, while others seek it out. **Laughing gas (nitrous oxide)** is most often taken in circles of home users who like to 'have a balloon' after a night out.

The use of **psychedelics** such as LSD, magic mushrooms, DMT and ayahuasca is mainly confined to psychonauts and (mostly experienced) trippers who are part of small scenes. Psychedelics play but a marginal role in nightlife, because most nightlifers do not associate tripping drugs with going out. The clubgoers we surveyed also no longer reported any appreciable use of these drugs.

Viagra is generally used only by small groups of people within certain networks. The erectogenic is most common in gay and fetish networks. It may be used to overcome temporary impotence after taking stimulants or to enhance sexual enjoyment. The same applies to **poppers**, which, in addition to the head rush it gives, may also be sniffed to achieve brief sexual euphoria. Poppers are traditionally used mostly in the gay scene.

substance use by Amsterdam clubgoers, 2008

	lifetime	last month	night out
alcohol	99%	96%	87%
tobacco	81%	61%	49%
cannabis	83%	39%	17%
ecstasy	48%	21%	9%
cocaine	33%	14%	5%
MDMA powder	34%	8%	3%
amphetamine	24%	6%	4%
methamphetamine	3%	1%	.
GHB	16%	5%	2%
ketamine	9%	2%	<0.5%
laughing gas	24%	3%	.
magic mushrooms	32%	2%	.
LSD	8%	<0.5%	.
poppers	25%	5%	1%
Viagra	6%	2%	<0.5%
crack	5%	1%	.
heroin	1%	0%	.

. = not recorded

conclusion

Five years ago we detected a 'new sobriety' in Amsterdam nightlife. Then, as now, this did not apply to alcohol. Yet apart from alcohol, 'sobriety' still aptly characterises the use of recreational substances in Amsterdam nightlife in 2008. Illicit drugs are still widely used, but on a far smaller scale than in the late 1990s. In recent years, the use of most such substances has remained at stable but lower levels. On an average night out in the Amsterdam club scene, drug use is now more the exception than the rule.

BIJLAGE A

PANEL

de panelmethode.....	172
geruchten, signalen en trends.....	174
panelnetwerken en panelmutaties	175
tabellen	177
Tabel 1 panelnetwerken: club- en partycircuit	177
Tabel 1 panelnetwerken: club- en partycircuit (vervolg).....	178
Tabel 2 top drie drugs: club en partycircuit	179
Tabel 3 druggebruik: club- en partycircuit.....	180
Tabel 3 druggebruik: club- en partycircuit (vervolg).....	181
Tabel 3 druggebruik: club- en partycircuit (vervolg).....	182
Tabel 4 panelnetwerken: buurtjongeren en probleemjongeren	183
Tabel 5 top drie drugs: buurtjongeren en probleemjongeren.....	183
Tabel 6 druggebruik: buurtjongeren en probleemjongeren	184

de panelmethode

De panelstudie verzamelt doorlopend informatie over de Amsterdamse drugsmarkt. Dit gebeurt op basis van interviews met insiders in verschillende netwerken en scènes van gebruikers. In tegenstelling tot andere onderdelen van Antenne gaat het in de panelstudie nauwelijks om cijfers, maar om dynamische processen als uitgaanstrends en druggebruik onder jongeren en jongvolwassenen. Hoewel we de bevindingen van de panelstudie niet in cijfers uitdrukken, kunnen we er wel algemene ontwikkelingen mee schetsen.

Die ontwikkelingen behelzen enerzijds de trendsetters en de vroege trendvolgers die meer dan gemiddeld met drugs experimenteren en vaak voortrekkers zijn van nieuwe ontwikkelingen in het uitgaansleven. We onderscheiden drie typen trendsetters: de *maven* (bollebozen), *connectors* en de *salesmen*.⁷⁹ De *maven* hebben veel kennis van het uitgaanscircuit en/of de drugsmarkt en kunnen ons hierover alles vertellen. Ze opereren deels achter de schermen, maar wisselen ook onderling specifieke informatie uit over drugs. Ze weten ons haarfijn te vertellen hoe de vork precies in de steel steekt als het gaat over farmacologische eigenschappen van verschillende typen drugs. Soms zijn ze betrokken als innovators die uit hobbyïsme veel chemische kennis hebben en een buitengewone interesse vertonen voor (nieuwe) drugs. Zij hebben geen behoefte om nieuwe chemische innovaties bij een groot publiek onder de aandacht te brengen. De *connectors* opereren dynamischer en zijn goed op de hoogte van de uitgaans- en drugsmarkt. Soms slijpelt er kennis door van de *maven* waar ze soms contact mee hebben. De *connectors* weten precies waar de belangrijke of invloedrijke spelers op de markt zich bevinden en welke posities ze innemen binnen het hectische uitgaansleven. *Connectors* investeren veel tijd in sociale contacten om op de hoogte te blijven van nieuwe ontwikkelingen. De kracht van *salesmen* of *proseliteerders*⁸⁰ (evangelisten) is dat ze veel overtuigingskracht hebben en in staat zijn om een grotere groep, tot zelfs de grootste sceptici, te enthousiasmeren voor een 'nieuwe' drug, een nieuwe clubavond, of een nieuwe mode. Daar waar anderen voorzichtig zijn, wil de evangelist het van de daken schreeuwen. Het is goed mogelijk dat trendsetters meerdere posities en rollen hebben. Aangezien de innoverende, producerende en consumerende segmenten binnen het uitgaansleven vaak in elkaar grijpen, kan iemand zowel de rol van de *connector* als van de *salesmen* spelen.

⁷⁹ Gladwell (2000).

⁸⁰ Cohen (1975).

Naast trendsettende uitgaansnetwerken wordt het panel ook vertegenwoordigd door veldwerkers die contact hebben met de buurt- en probleemjongeren. De ontwikkelingen hier gaan eerder over jongeren die vanwege hun riskante en problematische leefstijl sneller in de problemen komen. De laagopgeleide en deels verpauperde zwerfjeugd, buurtjongeren met een strafblad of Oost-Europese hoerenjongens zijn de tegenpool van de doorgaans hoogopgeleide trendsetters. Het leven van alledag speelt zich bij de buurt- en probleemjongeren eerder af in de marge.

We moeten oppassen om de bevindingen niet te generaliseren naar jongeren in het algemeen. De panelstudie gaat niet over de 'doorsneejongeren' in het mainstream uitgaansleven, alhoewel zij dit segment wel beschrijft als nieuwe ontwikkelingen in het uitgaanscircuit een algemeen karakter krijgen en zich via trendsetters en vroege trendvolgers verder verspreiden onder een breder publiek.

De leden van het panel worden sinds 1994 doorlopend twee keer per jaar onafhankelijk van elkaar face-to-face geïnterviewd. Hiermee voorkomen we dat leden elkaar beïnvloeden of napraten. Iedereen die deel uitmaakt van het panel heeft zicht op een bepaald netwerk, een specifieke scene of locatie waar alcohol en drugs worden geconsumeerd. Het is overigens niet uitgesloten dat netwerken elkaar deels overlappen. Zowel op megafeesten als in favoriete clubs of cafés kunnen panelleden tegelijkertijd aanwezig zijn en vanuit hun eigen beleving verslag doen van het feest, de locatie en de sfeer. Het gaat daarbij niet om het eigen druggebruik, maar over wat zij waarnemen in hun netwerk en directe omgeving. De verhalen van clubmedewerkers en stappers kunnen zeer uiteenlopend zijn omdat er vanuit een verschillend perspectief wordt gekeken. Dit maakt de panelmethode juist zo boeiend, omdat we in onze analyse en vertaling van de verhalen over het hedonistische uitgaansleven en het problematische buurt- en straatleven en (nieuwe) patronen, signalen en trends in verschillende dimensies op de voet kunnen blijven volgen.

Om de anonimiteit van zowel panelleden als clubs, cafés, coffeeshops, etcetera te waarborgen noemen we geen namen van horecagelegenheden als deze door panelleden direct in verband worden gebracht met handel- en of druggebruik. We kiezen bewust voor deze voorzichtige benadering om de anonimiteit van panelleden en locaties te waarborgen en ze niet in diskrediet te brengen. Als er een impressie wordt gegeven van een populaire clubavond of party, dan wordt de locatie gewoon vermeld aangezien we dan niet ingaan op het midde-engebruik. Aangezien sommige panelleden twee diverse netwerken beschrijven wordt elk panellid met een nummer én de letter 'a' of 'b' gecodeerd om de verschillende netwerken te typeren.

geruchten, signalen en trends

In de gehanteerde panelmethodiek is een beveiliging ingebouwd om vage en moeilijk traceerbare geruchten te onderscheiden van duidelijk waarneembare verschijnselen die zowel door panelleden als onderzoekers geverifieerd kunnen worden. Deze waarneembare verschijnselen noemen wij signalen omdat ze werkelijk in het oog springen en zodoende ook kunnen worden gevolgd en zo mogelijk zelfs verklaard. Maar signalen zijn nog geen trend. Waar precies een signaal ophoudt en een trend begint, is niet altijd duidelijk aan te wijzen omdat het over illegale middelen gaat waarover geen productiecijfers van fabrikanten bestaan. Dit maakt het des te complexer om *hypes* te onderscheiden van werkelijke trends. We spreken pas van een trend als meerdere panelleden in verschillende netwerken tegelijkertijd en onafhankelijk van elkaar een vergelijkbare en nieuwe ontwikkeling waarnemen in de uitgaans- of drugsmarkt. Bij voorkeur worden deze waarnemingen ook bevestigd door andere, kwantitatieve onderdelen van Antenne.

De panelstudie bevat actuele informatie over spraakmakende *hypes*, nieuwe scenes, muziekgenres en uitgaanslocaties. Maar de betekenis en het belang van het Amsterdamse uitgaansleven wordt ook in een sociaal-culturele en historische context geplaatst die veel verder reikt dan de vluchtigheid van hip en hype, die vaak vergankelijk en tijdsgebonden blijken te zijn.⁸¹ Wat bij wijze van spreken vandaag in de mode is, kan morgen alweer passé zijn. Onze focus is daarom niet alleen gericht op nieuwe fenomenen binnen een uitgaanssetting. Ook de dynamiek van de verschillende drugsmarkten en prijsontwikkelingen, de verandering van toedieningswijze, riskante en/of favoriete combinaties en de opkomst van nieuwe synthetische of natuurlijke middelen worden gevolgd en beschreven. Het blijft daarom van evident belang om ontwikkelingen in de drugsmarkt, veranderende leefstijlen en gebruik van genotmiddelen onder jonge mensen op empirisch controleerbare wijze te blijven volgen. Deze kennis blijft een belangrijke bron voor beleid, preventie en hulpverlening en leidt tevens tot een beter begrip en duiding van hedendaagse jeugdstijlen.

De panelstudie geeft op de langere termijn meer inzicht in gebruikspatronen, reguleringsmechanismen, de mate van interesse in 'nieuwe' drugs en het verschijnen en verdwijnen van middelen op de gebruikersmarkt. Elke nieuwe generatie ontdekt en gebruikt op haar eigen wijze en onder een ander gesternte de genotmiddelen die in omloop zijn. Dit verklaart waarom het middelengebruik een

⁸¹ Leland (2004).

golvend karakter vertoont met pieken en dalen. De nieuwkomers vormen zichzelf een beeld op grond van hun eigen ervaring, ervaringen van vrienden en de bestaande informatie die op dat moment voorhanden is. Internet is voor jongeren een veilig en rijk medium om specifieke informatie over drugs te zoeken op speciale voorlichtingssites of vragen te stellen aan de eigen feestcommunity. Nieuwe hypes, rages en kicks worden – mede door nieuwe communicatievormen als *MySpace*, *Hyves* en *YouTube* – snel bekend in de scene. We kunnen slechts gissen naar de consequenties hiervan.

panelnetwerken en panelmutaties

Wie hypes en trends van druggebruik binnen jongerenculturen wil duiden, heeft een daarop afgestemde methode nodig die flexibel én voor langere tijd geldend en toepasbaar is. Continuïteit is daarbij van essentieel belang om de golfbewegingen van trends in druggebruik door de tijd te volgen.

Het streven is om alle deelnemende panelleden twee maal per jaar te interviewen. We slagen hier grotendeels in, maar kunnen niet voorkomen dat panelleden om wat voor reden dan ook afhaken. Om nieuwe ontwikkelingen op de voet te blijven volgen, blijft het noodzaak om het panel aan te blijven vullen met leden die een goed begrip hebben van nieuwe fenomenen in het uitgaansleven. Verderop in deze bijlage staat bij elk panellid vermeld aan welke meting hij of zij heeft meegedaan en welke specifieke netwerken worden vertegenwoordigd. Ook wordt een overzicht gegeven van panelmutaties met nieuwe, vervangen en uitgetreden panelleden.

De panelmutaties zijn onderverdeeld in drie categorieën: *nieuwe panelleden*, die een nieuwe locatie of netwerk vertegenwoordigen; *vervangen panelleden* die worden vervangen door anderen afkomstig uit hetzelfde of gelijksoortig netwerk; en *uittrekkende panelleden* die niet worden vervangen omdat er geen geschikte opvolger is.

nieuwe panelleden

Er zijn vijf nieuwe personen in het panel vertegenwoordigd. Zij zijn geworven na tips van panelleden of op basis van eigen veldwerk benaderd.

- Gregory (112a): clubganger urban- en housefeesten
- Leonie (109a/b): stapper en werkzaam op bookingskantoor (urban & house)
- Lulu (110a): stapper en organisator alternatieve feesten
- Resi (108a): clubganger urban- en housefeesten
- Zef (107a): dj, organisator en stapper

uittredende panelleden

In totaal zijn er zeven personen uit het panel getreden die niet zijn vervangen.

- Rafi (96a): contact kwijtgeraakt
- Buda (91a): zit niet meer in de feestscene en is thans yogadocent
- Figo (88a): gaat zelden nog naar feesten
- Jesse (48a/b): gestopt als barman en start van dj carrière
- Pieterbas (89a): verhuisd naar Afrika en doet daar vrijwilligerswerk
- Sandy (92a): contact kwijtgeraakt en terug naar Dominicaanse Republiek
- Zina (100a): wegens zwangerschap acuut met uitgaan gestopt

vervangen panelleden

Twee panelleden zijn door een ander vervangen die deel uit maakt van het zelfde netwerk

- Rogier (41a) (psychedelische trancescene) vervangt Sander
- Saskia (95a) (minimal techno) vervangt Anne

toelichting bij tabellen panelnetwerken

- Een panellid dat wordt vervangen door een vergelijkbaar panellid dat zicht heeft op dezelfde scene en/of locatie behoudt hetzelfde panelnummer en wordt aangeduid met een **V** (als een panellid voor de laatste keer deelneemt en zeer waarschijnlijk wordt vervangen dan wordt dit aangeduid met **UV**).
- Een geheel nieuw panellid dat zicht heeft op een nieuw netwerk of locatie en geen ander panellid vervangt, wordt aangeduid met een **N**.
- De kolom T geeft het nummer van de meting aan (29 en/of 30).
- De kolom andere etniciteit: adoptie (ado), allochtoon (all), Antilliaans (ant), Australisch (aus), Aziatisch (azi), diversen (div), Dominicaans (dom), Europees (eur), halfbloed (half), Hongaars (hon), Latino (lat), Marokkaans (mar), Moluks (mol), Pools (pol), Roemeens (roe), Surinaams (sur), toeristen (toe), Turks (tur), Verenigde Staten (vs), Zuid-Amerikaans (zam).

tabellen

Tabel 1 panelnetwerken: club- en partycircuit

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL	andere etniciteit
Angel	clubganger afterfeesten	65a	29 30	club hardtrance	25-35 (30)	40-45	50%	60%	40% div
Bibibass	clubganger	79b	29 30	club dance	25-30 (27.5)	22	40%	T29: 50% T30: 70%	T29: 20% sur 20% eur T30: 30% sur
Bram	clubganger	94a	29 30	hip/vip feesten	25-40 (30)	200	75%	70%	30% div
	vriendengroep	94b	29 30	club/café	20-30 (25)	25	70%	80%	5% sur 5% div
Calvin	publicity	101a	29	hiphop urban	18-35 (25)	100	40%	30%	70% all
Clara	dj	99a	29 30	homo lesbo	20-40 (25)	30-40	30% 100%	80%	10% sur,ant 10% mar
	clubganger	99b	29 30	techno	25-40 (27)	100	30%	80%	5% zam 15% eur
Debby	barmedewerker	56a	29	mix pop student (2 clubs: A/B)	A:	A:	A:	A:	A:
			30		16-30 (26)	1000	50%	50%	35% all 15% div
					B:	B:	B:	B:	B:
					20-40 (30)	350-700	40%	70%	20% toe 10% div
		56b	29 30	urban	16-30 (21)	1100	40%	50%	10% toe 20% sur 15% mar 5% rest
Dennis	uitgaander	57b UV	29 30	gayclub	20-50 (35)	400-500	0%	70%	10% sur,ant 15% tur,mar 10% eur
Gregory	clubganger	112a N	30	urban techno	19-28 (22)	10+	90%	5%	75% sur 10% mar,tur 5% ant
Has	partyganger	75a	29 30	underground tekno	25-35 (30)	125	50%	90%	10% eur
Jan	clubganger	102a	29 30	jonge homo's	18-28 (21)	50	60%	90%	10% sur,ant
		102b	29 30	studenten techno	18-28 (21)	25	60%	90%	10% sur,ant
Jorg	clubganger	58a	29 30	hippe feesten	25-40 (33)	15	27.5%	90%	10% tur,eur
		58b	29 30	hippe homofeesten		15	20%	90%	10% tur,eur

Tabel 1 panelnetwerken: club- en partycircuit
(vervolg)

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL.	andere etniciteit
Leonie	booker	109a	29	urban house	18-24	-	45%	60%	40% all
	stapper trendwatcher uitgaanders	N 109b N	30 29 30	feesten dance	(22) 18-24 (22)	20	50%	90%	10% all
Lulu	bardame feestorganisator stapper	110a N	29	varia electro pop techno	19-24 (21)	150	30%	75%	25% sur
Nikki	uitgaander	93a	29	café huisfeestjes	22-35 (27)	28	40%	80%	10% tur 10% eur
Pepe	feestorganisator dj bookingskantoor stapper pr	85a	29 30	feestgangers	20-30 (24)	125-150	-	75%	20% eur 5% sur,ant
Resi	stapper	108a N	30	urban techno	20-35 (26)	30	40%	60%	25% sur 15% mar,tur
Ria	portier	81a	29	club	18-40	750-1500	45%	70%	30% eur
		81b	29 30	club mix	20-25 (23)	1000	45%	70%	30% eur
Rogier	partyganger	41a V	30	psytrance	20-30 (24)	50	60%	90%	10% eur
Saskia	clubganger	95a V	29 30	minimal techo house	20-30 (25)	10-20	50%	100%	
Spike	dj stapper promotor organisator	77a	29 30	club/party urban eclectisch	20-30 (25)	-	50%	60%	40% all
Tizi	clubganger	50a	29	club afterparty's	22-35 (27)	40	30%	20%	25% sur 50% mar 5% tur
Toby	bookingsagent	105a	29 30	techno party's	18-27 (23)	250	40%	100%	
Travis	organiser MC	106a	29 30	urban	17-25 (22)	300 + Hyves	40%	25%	55% sur,ant 10% tur,mar 10% div
Vince	dj stapper	76a	29 30	club feesten	20-40 (28)	150	40%	85%	15% all
Zef	organisator dj stapper	107a N	30	feesten	19-40 (27)	250	50%	85%	15% all
Zoë	smartmanager stapper	67b	30	stappers	20-30 (22)	20	50%	90%	10% eur

Tabel 2 top drie drugs: club en partycircuit

		Drug 1		Drug 2		Drug 3	
		T 29	T 30	T 29	T 30	T 29	T 30
Angel	65a	xtc	xtc	ghb	ghb	ketamine	ketamine
Bibibass	79b	coke	coke	xtc	xtc	ghb	ghb
Bram	94a	coke	coke	xtc	xtc	cannabis	cannabis
Calvin	101a	-	-	-	-	-	-
Clara	99a	coke	coke	xtc	xtc	-	-
Clara	99b	coke	coke	xtc	xtc	-	-
Debby	56a	alcohol	alcohol	cannabis	cannabis	xtc	xtc
Debby	56b	alcohol	alcohol	cannabis	cannabis	xtc	xtc
Dennis	57b	alcohol	alcohol	ghb	ghb	cannabis	cannabis
Gregory	112a	-	xtc	-	paddo's	-	hasj
Has	75a	xtc	xtc	coke	coke	paddo's	paddo's
Jan	102a	xtc	xtc	coke	coke	ghb	ghb
Jan	102b	xtc	xtc	coke	coke	speed	speed
Jorg	58a	coke	coke	xtc	xtc	ghb	ghb
Jorg	58b	coke	coke	xtc	xtc	ghb	ghb
Leonie	109a	alcohol	-	alcohol	-	-	-
Leonie	109b	xtc	-	ketamine	-	speed	-
Lulu	110	xtc	xtc	coke	coke	ghb	ghb
Nikki	93a	coke	-	xtc	-	speed	-
Pepe	85a	coke	coke	ghb	ghb	ketamine	ketamine
Resi	108a	-	xtc	-	coke	-	-
Ria	81a	alcohol	alcohol	coke	coke	xtc	xtc
Ria	81b	alcohol	alcohol	coke	coke	xtc	xtc
Rogier	41a	-	lsd	-	xtc	-	ketamine
Saskia	95a	coke	coke	xtc	xtc	ghb	ghb
Spike	77a	xtc	xtc	coke	coke	ghb	ghb
Tizi	50a	coke	-	xtc	-	viagra	-
Toby	105a	xtc	xtc	coke	ghb	ghb	coke
Travis	106a	cannabis	alcohol	cannabis	alcohol	-	-
Vince	76a	coke	coke	xtc	xtc	ketamine	ketamine
Zef	107a	-	coke	-	xtc	-	ghb
Zoë	67b	-	-	-	-	-	-

Tabel 3 druggebruik: club- en partycircuit

	T	Angel 65a	Bibbass 79b	Bram 94a	Bram 94b	Calvin 101a	Clara 99a	Clara 99b	Debby 56a	Debby 56b	Dennis 57b	Gregory 112a
alcohol	29	*	****	*****	*****	***	*****	*****	*****	*****	*****	
	30	*	****	*****	*****	***	*****	*****	*****	*****	*****	*****
amfetamine	29	****	*	*	**	-	**	***	*	*	**	
	30	****	*	*	**	-	**	***	-	-	*	-
cannabis	29	***	***	*	***	***	***	****	*	*	**	
	30	****	**	*	***	**	***	****	-	-	**	*****
cocaine (poeder)	29	*	***	**	***	*	***	****	*	*	***	
	30	**	***	**	***	*	***	****	**	**	***	-
crack basecoke	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-
ecotrip ⁸²	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**	
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**	-
ecstasy	29	*****	**	*	***	*	***	****	*	*	****	
	30	*****	**	*	***	*	***	****	**	**	***	****
ecstasy-achtigen	29		-	-	-	-	-	-	-	-	**	
	30		-	-	-	-	-	-	-	-	*	*
energydrinks	29	***	***	**	**	-	***	**	***	***	****	
	30	***	***	**	**	-	***	***	***	***	****	**
erectogenen ⁸³	29	**	-	*	-	-	*	*	-	-	***	
	30	**	-	*	-	-	*	*	-	-	*****	-
ghb	29	*****	*	*	*	-	**	**	-	**	****	
	30	*****	*	*	*	-	**	**	*	**	***	-
heroïne methadon	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-
ketamine	29	****	-	-	*	-	**	****	-	-	**	
	30	*	-	-	*	-	**	****	*	*	**	-
lachgas	29	****	-	-	-	-	*	***	-	-	*	
	30	****	-	-	-	-	*	***	-	-	-	-
lsd trips	29	-	-	-	-	-	*	*	-	-	*	
	30	-	-	-	-	-	*	*	-	-	-	-
methamfetamine	29	-	-	-	-	-	-	*	-	-	*	
	30	-	-	-	-	-	-	*	-	-	*	-
paddo's	29	**	-	-	*	-	*	*	-	-	*	
	30	-	-	-	*	-	*	*	-	-	-	*
poppers	29	***	*	*	*	-	***	*	-	-	****	
	30	***	*	*	*	-	***	*	-	-	****	-
slaapmiddelen	29		-	-	*	-	-	*	-	-	***	
	30		-	-	*	-	-	*	-	-	***	-
overig ⁸⁴	29	69	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	30	69			-	-	-	-	-	-	-	

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

⁸² cactus, salvia, dmt, yage, e.d.

⁸³ Viagra, Kamagra, gel sachets.

⁸⁴ 69 = blue 69; ri = Ritalin.

Tabel 3 druggebruik: club- en partycircuit
(vervolg)

	T	Has 75a	Jan 102a	Jan 102b	Jörg 58a	Jörg 58b	Leonie 109a	Leonie 109b	Lulu 110	Nikki 93a	Pepe 85a	Resi 108a
alcohol	29	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****
	30	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****	*****
amfetamine	29	*	*	*	-	-	-	***	*	**	***	-
	30	**	**	**	-	-	-	*	-	-	***	-
cannabis	29	***	***	****	*	*	**	***	**	*****	****	-
	30	***	***	****	*	*	**	***	-	-	****	*
cocaine (poeder)	29	***	****	****	***	***	-	**	*****	****	****	-
	30	***	****	****	***	***	-	**	-	-	****	****
crack	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
basecoke	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip ⁸²	29	*	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-
	30	*	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-
ecstasy	29	**	*****	****	**	**	*	***	*****	****	***	-
	30	**	*****	****	**	**	*	***	*****	****	***	****
ecstasy-achtigen	29	*	-	-	*	*	-	-	**	*	*	-
	30	*	-	-	*	*	-	-	-	-	*	-
energydrinks	29	****	*****	*****	***	***	-	-	*****	*	-	-
	30	****	*****	*****	***	***	-	-	-	-	-	****
erectogenen ⁸³	29	-	-	-	*	*	-	-	*	-	-	-
	30	-	-	-	*	*	-	-	-	-	-	-
ghb	29	*	**	*	**	**	-	*	****	*	***	-
	30	*	**	*	**	**	-	*	-	-	***	-
heroïne	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
methadon	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	29	**	-	*	-	-	-	****	*	**	***	-
	30	**	-	*	*	*	-	***	-	-	***	-
lachgas	29	*	*	**	-	-	-	-	-	-	-	-
	30	*	*	**	-	-	-	*	-	-	-	-
lsd	29	*	-	-	-	-	-	-	-	*	*	-
	30	**	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-
trips	30	**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
methamfetamine	29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
paddo's	29	-	-	*	-	-	-	*	-	*	*	-
	30	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	*
poppers	29	-	****	*	*	*	*	-	****	-	-	-
	30	-	****	*	*	*	*	-	-	-	-	-
slaapmiddelen	29	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-
	30	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-
overig ⁸⁴	29	2cb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	30	2cb	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

Tabel 3 druggebruik: club- en partycircuit
(vervolg)

	T	Ria 81a	Ria 81b	Rogier 41a	Saskia 95a	Spike 77a	Tizi 50a	Toby 105a	Travis 106a	Vince 76a	Zef 107a	Zoé 67b
alcohol	29	***	**		*****	*****	*****	*****	***	*****	*****	*****
	30	*****	*****	*****	*****	*****		*****	***	*****	*****	*****
amfetamine	29	*	*		*	*	**	**	-	**		-
	30	*	*	***	*	*		**	-		**	-
cannabis	29	**	**		**	**	*****	***	**	**		****
	30	*	*	****	**	**		****	**	**	****	****
cocaine (poeder)	29	**	**		*****	**	*****	***	*	*****	*****	****
	30	*	**	**	*****	**	*****	***	*	*****	*****	****
crack basecoke	29	-	-		-	-	-	-	-	-		-
	30	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ecotrip ⁸²	29	-	-		-		-	-	-	*		*
	30	-	-	**	-		-	-	-	*	*	*
ecstasy	29	*	**		*****	*****	*****	*****	*	*****	*****	****
	30	*	**	****	*****	*****		*****	*	*****	*****	****
ecstasy-achtigen	29	-	-		-		-	-	-	*		-
	30	-	-	***	-		-	-	-	*	-	-
energydrinks	29	**	**		*****		*****		-	*****		*****
	30	***	***	-			*****		-	*****		*****
erectogenen ⁸³	29	*	*		-		**	*	*	*		*
	30	-	-	-	-		*	*	*	*	-	*
ghb	29	*	**		*****	**	**		-	***		***
	30	*	**	-	*****	**	**	***	-	***	**	**
heroïne methadon	29	-	-		-	-	-	-	-	-		-
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ketamine	29	-	*		***	*	-	-	-	*		**
	30	*	*	***	***	*	**	**	-	**	*	**
lachgas	29	-	-		***	-	-	-	-	*		*****
	30	-	-	**	***	-	*	-	*	*	*	*****
lsd trips	29	*	*		***	-	-	-	-	***		*
	30	-	-	***	-	-	*	-	*	*	*	*
methamfetamine	29	-	-		-	-	-	-	-	-		-
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-
paddo's	29	*	*		*	-	-	-	-	*		**
	30	-	-	***	*	-	*	-	*	*	**	**
poppers	29	-	-		*	-	*	-	-	-		-
	30	-	-	-	*	-	*	-	-	-	*	-
slaapmiddelen	29	-	-		**		**		-	*		
	30	-	-	*	**		*		-	*	**	
overig ⁸⁴	29					ri			-			
	30					ri			-			

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

Tabel 4 panelnetwerken: buurtjongeren en probleemjongeren

naam	functie	code	T	setting scene	leeftijd (gem.)	aantal	♀	NL	andere etniciteit
Cartier	straathoekwerker	103a	29 30	buurtjeugd noord	16-23 (19)	100	40%	100%	
Erik	ambulant jongerenwerker	20a	30	buurtjeugd oost	14-22 (18)	150	20%	10%	30% sur 40% mar 10% tur 10% div
Fared	jongerenwerk	83a	29 30	buurtjeugd oost	(14-30 (18)	75	0%	0%	45% mar 40% sur 5% ant 5% div
Lefty	straathoekwerker	104a	29 30	dak- en thuislozen centrum	19-22 (21)	50	70%	30%	30% sur 30% mar 10% ado
Yah	straathoekwerker	82a	29	buurtjeugd zuid	15-23 (19)	?	30%	0%	80% mar 5% sur 10% tur 5% div
Yah	casemanager dak- en thuisloze jongeren	82b	30	thuislozen oost	18-23 (21)	100-150	50%	0%	55% sur 40% mar 5% div

Tabel 5 top drie drugs: buurtjongeren en probleemjongeren

		Drug 1		Drug 2		Drug 3	
		T 29	T 30	T 29	T 30	T 29	T 30
Cartier	103a	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	xtc	xtc
Erik	20a		cannabis		alcohol		coke
Fared	83a	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	coke	coke
Lefty	104a	cannabis	cannabis	alcohol	alcohol	coke	coke
Yah	82a/b	cannabis		alcohol		xtc	

Tabel 6 druggebruik: buurtjongeren en probleemjongeren

	T	Cartier 130a	Lefty 104a	Erik 20a	Fared 83a	Yah 82a	Yah 82b
alcohol	29	****	****		**	*	
	30	****	****	****	**		****
amfetamine	29	*	-		-	-	
	30	*	-	-	-	-	*
cannabis	29	****	****		***	****	
	30	****	****	****	***		****
cocaine (poeder)	29	*	*		*	-	
	30	*	*	*	*		***
crack basecoke	29	-	*		-	-	
	30	-	*	-	-	-	-
ecotrip ⁸²	29	-	-		-	-	
	30	-	-	-	-	-	-
ecstasy	29	*	*		*	-	
	30	*	*	*	*		**
ecstasy-achtigen	29	*	*		-	-	
	30	*	*	-	-	-	-
energydrinks	29	****	**		*	****	
	30	****	**		**		*
erectogenen ⁸³	29	-	-		-	-	
	30	-	-	****	*		-
ghb	29	-	-		-	-	
	30	-	-	-	-	-	-
heroïne methadon	29	-	-		-	-	
	30	-	-	-	-	-	-
ketamine	29	-	-		-	-	
	30	-	-	-	-	-	-
lachgas	29	-	-		-	-	
	30	-	-	-	-	-	-
lsd trips	29	-	-		-	-	
	30	-	-	-	-	-	*
paddo's	29	-	-		-	-	
	30	-	-	-	-	-	-
poppers	29	-	-		-	-	
	30	-	-		-	-	-
slaapmiddelen	29					-	
	30						-
overig ⁸⁴	29					-	
	30						

- = 0%; * = 1 - 10%; ** = 11 - 25%; *** = 26 - 50%; **** = 51 - 75%; ***** = 76 - 100%

BIJLAGE B

CLUBBEZOEKERS

1	het onderzoek	188
	Tabel 1.1 representativiteit algemene kenmerken (korte vragenlijst)	188
	Tabel 1.2 representativiteit middelengebruik (korte vragenlijst).....	188
	Tabel 1.3 geslacht, leeftijd en etniciteit	189
	Tabel 1.4 geslacht, leeftijd en etniciteit – naar muziekgenre.....	190
	Tabel 1.5 woonsituatie en woonplaats	190
	Tabel 1.6 woonsituatie en woonplaats – naar muziekgenre.....	190
	Tabel 1.7 opleiding, werk, studie en inkomen	191
	Tabel 1.8 opleiding, werk, studie en inkomen – naar muziekgenre	191
2	middelengebruik	192
	Tabel 2.1 tabak	192
	Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid (huidige rokers)	192
	Tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep.....	193
	Tabel 2.4 rookverbod.....	193
	Tabel 2.5 alcohol	194
	Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid (huidige drinkers)	194
	Tabel 2.7 met wie (huidige drinkers)	194
	Tabel 2.8 alcoholgebruik per subgroep	195
	Tabel 2.9 riskant drinken en binge drinken	195
	Tabel 2.10 cannabis	196
	Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid (huidige blowers).....	196
	Tabel 2.12 met wie (huidige blowers).....	196
	Tabel 2.13 cannabisgebruik per subgroep.....	197
	Tabel 2.14 coffeeshop	197
	Tabel 2.15 ecstasy	198
	Tabel 2.16 frequentie ecstasygebruik (huidige gebruikers).....	198
	Tabel 2.17 ecstasygebruik per subgroep	198
	Tabel 2.18 cocaine	199
	Tabel 2.19 frequentie cocainegebruik (huidige gebruikers)	199
	Tabel 2.20 cocainegebruik per subgroep	199
	Tabel 2.21 amfetamine	200
	Tabel 2.22 frequentie amfetaminegebruik (huidige gebruikers).....	200
	Tabel 2.23 amfetaminegebruik per subgroep	200
	Tabel 2.24 combi met alcohol (tegelijktijd of kort achter elkaar)	201
	Tabel 2.25 ecstasy-achtigen	201

	Tabel 2.26	ecstasy-achtigen per subgroep	201
	Tabel 2.27	amfetamine-achtigen	202
	Tabel 2.28	amfetamine-achtigen per subgroep	202
	Tabel 2.29	narcosemiddelen	202
	Tabel 2.30	narcosemiddelen per subgroep	202
	Tabel 2.31	psychedelica	203
	Tabel 2.32	psychedelica per subgroep	203
	Tabel 2.33	'straatdrugs'	203
	Tabel 2.34	'straatdrugs' per subgroep	203
	Tabel 2.35	overige middelen	204
	Tabel 2.36	overige middelen per subgroep	204
3	uitgaan		205
	Tabel 3.1	uitgaan in de afgelopen maand	205
	Tabel 3.2	uitgaan in de afgelopen maand – naar muziekgenre	205
	Tabel 3.3	uitgaansnacht	206
	Tabel 3.4	uitgaansnacht – naar muziekgenre	206
	Tabel 3.5	alcohol voor en tijdens het uitgaan	207
	Tabel 3.6	alcohol voor en tijdens het uitgaan – per subgroep	207
	Tabel 3.7	soorten alcohol tijdens het uitgaan	207
	Tabel 3.8	niet-alcoholische dranken tijdens het uitgaan	208
	Tabel 3.9	tabak en cannabis tijdens het uitgaan	208
	Tabel 3.10	tabak en cannabis tijdens het uitgaan – per subgroep	208
	Tabel 3.11	andere middelen voor en tijdens het uitgaan	209
	Tabel 3.12	ecstasy, cocaine, amfetamine tijdens het uitgaan – per subgroep	209
	Tabel 3.13	gebruikerstype	210
	Tabel 3.12	gebruikerstype – per subgroep	210
	Tabel 3.14	gebruikerstype – naar geslacht en leeftijd	210
	Tabel 3.15	gebruikerstype – naar etniciteit en woonplaats	210
	Tabel 3.16	drugscontrole en deurbeleid	211
	Tabel 3.17	naar huis na het uitgaan	212
	Tabel 3.18	verkeersdeelname en middelengebruik	212
	Tabel 3.19	rijden onder invloed	212
4	trends		213
	Tabel 4.1	vergelijking steekproeven clubbezoekers	213
	Tabel 4.2	trends in uitgaan	214
	Tabel 4.3	trends tabak	215
	Tabel 4.4	trends alcohol	216
	Tabel 4.5	trends cannabis	216
	Tabel 4.6	trends ecstasy	217
	Tabel 4.7	trends cocaine	217
	Tabel 4.8	trends amfetamine	218
	Tabel 4.9	trends doorgaan met gebruik (huidig gebruik / ooit-gebruik)	218
	Tabel 4.10	trends ecstasy-achtigen	219

Tabel 4.11	trends narcosemiddelen	219
Tabel 4.12	trends psychedelica	220
Tabel 4.13	trends 'straatdrugs'	220
Tabel 4.14	trends overige middelen	221
Tabel 4.15	trends in prijzen van ecstasy en cocaïne (recente gebruikers)	221

Verschillen (p-waarden)

*	< .05
**	< .01
***	< .005
****	< .001
<i>n.s.</i>	geen significant verschil

1 het onderzoek

Tabel 1.1 representativiteit algemene kenmerken (korte vragenlijst)

	TOTAAL	non-respons	respons	<i>p</i>
geslacht				
jongen	48.7%	51.2%	41.2%	****
meisje	51.3%	48.8%	58.8%	
leeftijd				
15-19 jaar	17.3%	17.5%	16.4%	
20-24 jaar	43.3%	44.0%	40.9%	
25-29 jaar	23.8%	23.7%	23.8%	
30 jaar en ouder	15.6%	14.9%	18.9%	
gemiddeld (s.d.)	24.4 (5.4)	24.2 (5.3)	24.9 (6.1)	*
mediaan	23	23	23	
etniciteit				
Nederlands	65.5%	64.5%	68.7%	*
Surinaams / Antilliaans	10.4%	10.5%	11.7%	
Turks / Marokkaans	2.7%	3.0%	1.7%	
overig westers	13.0%	13.6%	13.4%	
overig niet-westers	8.4%	8.4%	4.5%	
genre				
dance	50.1%	49.5%	52.2%	<i>n.s.</i>
urban	27.6%	28.4%	24.8%	
varia	22.3%	22.1%	23.1%	

Tabel 1.2 representativiteit middelengebruik (korte vragenlijst)

	TOTAAL	non-respons	respons	<i>p</i>
cannabis				
ooit	82.8%	82.5%	83.9%	<i>n.s.</i>
jaar	75.5%	75.1%	76.8%	<i>n.s.</i>
maand	17.3%	17.4%	17.1%	<i>n.s.</i>
ecstasy				
ooit	46.9%	46.4%	49.0%	<i>n.s.</i>
jaar	39.9%	39.0%	43.0%	<i>n.s.</i>
maand	13.6%	12.9%	16.4%	*
cocaïne				
ooit	32.4%	32.2%	33.2%	<i>n.s.</i>
jaar	25.4%	24.9%	27.0%	<i>n.s.</i>
maand	6.9%	6.7%	7.7%	<i>n.s.</i>
amfetamine				
ooit	21.4%	20.6%	24.1%	<i>n.s.</i>
jaar	18.2%	17.6%	20.6%	<i>n.s.</i>
maand	4.4%	4.2%	5.1%	<i>n.s.</i>

Tabel 1.3 geslacht, leeftijd en etniciteit

	TOTAAL (n = 646)		
geslacht			
man	41.2%		
vrouw	58.8%		
leeftijd			
jonger dan 20 jaar	16.4%		
20-24 jaar	40.9%		
25-29 jaar	23.8%		
30 jaar en ouder	18.9%		
gemiddeld (s.d.)	24.9 (6.1)		
mediaan	23		
geboorteland			
	vader	moeder	respondent
Nederland	72.1%	77.6%	87.2%
Suriname	9.0%	7.4%	2.2%
Antillen	2.0%	1.7%	1.5%
Turkije	0.5%	0.5%	0.2%
Marokko	1.4%	1.1%	0.6%
overig westers	9.8%	8.4%	5.3%
overig niet-westers	4.0%	2.8%	2.9%
onbekend	1.2%	0.6%	0.2%
etniciteit			
Nederlands	68.3%		
Surinaams	9.3%		
Antilliaans	2.3%		
Turks	0.5%		
Marokkaans	1.2%		
overig westers	13.3%		
overig niet-westers	4.5%		
onbekend	0.6%		
westers	82.1%		
niet-westers	17.9%		
tot welke groep behoor je, volgens jou?⁸⁵			
Nederlands	82.2%		
Surinaams	6.7%		
Antilliaans	1.2%		
Turks	0.5%		
Marokkaans	0.9%		
overig westers	3.1%		
overig niet-westers	2.3%		
onbekend	1.9%		
gemengd (Nederlands + anders)	1.2%		
westers	88.0%		
niet-westers	12.0%		

⁸⁵ De gemengde groep is bij de dichotomie buiten beschouwing gelaten.

Tabel 1.4 geslacht, leeftijd en etniciteit - naar muziekgenre

	dance (n = 337)	urban (n = 160)	varia (n = 149)	<i>p</i>
geslacht				
man	48.8%	33.8%	32.2%	****
vrouw	51.2%	66.3%	67.8%	
leeftijd				
jonger dan 20 jaar	14.2%	16.9%	20.8%	*
20 tot 25 jaar	42.1%	45.0%	33.6%	
25 tot 30 jaar	24.0%	26.3%	20.8%	
30 jaar en ouder	19.9%	11.9%	24.8%	
gemiddeld (s.d.)	25.3 (6.2)	23.9 (5.1)	25.3 (6.6)	*
mediaan	24	23	23	
objectieve etniciteit				
westers	91.4%	59.5%	85.1%	****
niet-westers	8.6%	40.5%	14.9%	
subjectieve etniciteit				
westers	96.1%	67.3%	90.9%	****
niet-westers	3.9%	32.7%	9.1%	

Tabel 1.5 woonsituatie en woonplaats

	TOTAAL (n = 646)
woonsituatie	
alleen	51.1%
partner en/of kinderen	18.2%
ouders of verzorgers	24.4%
anders ⁸⁶	6.4%
woonplaats	
Amsterdam	64.5%
elders	35.5%

Tabel 1.6 woonsituatie en woonplaats - naar muziekgenre

	dance (n = 337)	urban (n = 160)	varia (n = 149)	<i>p</i>
woonsituatie				
alleen	53.6%	40.9%	56.4%	*
partner en/of kinderen	19.6%	16.4%	16.8%	
ouders of verzorgers	21.7%	34.6%	19.5%	
anders ⁸⁶	5.1%	8.2%	7.4%	
woonplaats				
Amsterdam	59.9%	67.3%	71.8%	*
elders	40.1%	32.7%	28.3%	

⁸⁶ Vrijwel alle een vorm van studentenhuysvesting of woongroep: studentenhuys, op kamers, bij hospita, met andere huysgenoten, e.d.

Tabel 1.7 opleiding, werk, studie en inkomen

	TOTAAL (n = 646)
opleidingsniveau	
lo of vmbo ⁸⁷	14.2%
havo ⁸⁸	14.0%
mbo	17.1%
vwo ⁸⁹	19.8%
hbo/universiteit	34.8%
werkend	
nee	16.4%
< 20 uur p.w.	36.6%
≥ 20 uur p.w.	47.0%
studerend	
nee	46.1%
ja	53.9%
bezigheid	
werkend ⁹⁰	42.3%
studerend ⁹¹	53.9%
geen van beide	3.8%
inkomen p.m.	
gemiddeld (s.d.)	€ 1180 (993)
mediaan	€ 1066

Tabel 1.8 opleiding, werk, studie en inkomen – naar muziekgenre

	dance (n = 337)	urban (n = 160)	varia (n = 149)	<i>p</i>
opleidingsniveau				
lo of vmbo ⁸⁷	12.6%	20.1%	11.4%	****
havo ⁸⁸	15.9%	15.0%	8.7%	
mbo	15.3%	25.6%	12.1%	
vwo ⁸⁹	18.0%	14.4%	29.5%	
hbo/universiteit	38.0%	25.0%	38.3%	
werkend				
nee	18.5%	15.0%	13.4%	<i>n.s.</i>
< 20 uur p.w.	32.4%	38.1%	44.3%	
≥ 20 uur p.w.	49.1%	46.9%	42.3%	
studerend				
nee	46.8%	45.3%	45.3%	<i>n.s.</i>
ja	53.2%	54.7%	54.7%	
bezigheid				
werkend ⁹⁰	42.3%	40.9%	43.9%	<i>n.s.</i>
studerend ⁹¹	53.2%	54.7%	54.7%	
geen van beide	4.5%	4.4%	1.4%	
inkomen				
gemiddeld (s.d.)	€ 1207 (858)	€ 1184 (1394)	€ 1116 (745)	<i>n.s.</i>
mediaan	€ 1100	€ 1040	€ 1000	

⁸⁷ basisonderwijs, vmbo (beroepsgericht, theoretisch of gemengd), lbo, vbo, i-vbo, lts, mavo of mulo.

⁸⁸ havo of mms.

⁸⁹ vwo of hbs.

⁹⁰ Fulltime of parttime baan, zonder opleiding.

⁹¹ Student of scholier, eventueel in combinatie met (bij)baan.

2 middelengebruik

Tabel 2.1 tabak

	TOTAAL (n = 646)
ooit-gebruik	81.3%
recent gebruik	69.4%
huidig gebruik	61.1%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	15.0 (2.9)
mediaan	15.0

Tabel 2.2 frequentie en hoeveelheid (huidige rokers)

	huidige rokers (n = 391)
frequentie	
dagelijks	49.1%
bijna dagelijks	10.1%
een paar dagen per week	9.0%
alleen in het weekend	5.7%
af en toe / bij gelegenheden	16.5%
zelden / bijna nooit	5.9%
gestopt	3.6%
hoeveelheid per dag	
minder dan 1 sigaret	1.9%
1-5 sigaretten	44.4%
6-10 sigaretten	21.1%
11-20 sigaretten	30.1%
meer dan 20 sigaretten	2.4%
gemiddeld (s.d.) ⁹²	8.7 (6.7)
mediaan	6.0
denk je zelf wel eens dat je te veel of te vaak rookt?	
ja	69.9%
nee	30.1%

⁹² Een trekje = 0.1 sigaret.

Tabel 2.3 tabakgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal sigaretten (huidige rokers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	**
man	82.3%	69.4%	61.9%	9.8 (6.9)
vrouw	80.5%	69.3%	60.4%	7.9 (6.4)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	80.2%	69.9%	58.3%	7.2 (5.6)
20-24 jaar	80.7%	70.6%	60.7%	8.5 (6.6)
25-29 jaar	79.9%	66.2%	57.8%	9.1 (7.3)
30 jaar en ouder	85.2%	70.2%	68.6%	9.5 (6.6)
ethniciteit	*	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
westers	82.7%	71.1%	63.4%	8.6 (6.5)
niet-westers	74.8%	62.3%	50.9%	9.0 (7.6)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	80.8%	69.0%	61.7%	8.9 (6.8)
Elders	82.5%	70.4%	60.2%	8.4 (6.4)

Tabel 2.4 rookverbod

	nooit rokers (n = 121)	huidige rokers (n = 391)	<i>p</i>
ga je sinds het rookverbod meer of minder uit in clubs?			
minder	0%	16.7%	****
hetzelfde	86.0%	81.5%	
meer	14.0%	1.8%	
drink je sinds het rookverbod meer of minder alcohol in clubs?			
minder	3.0%	9.4%	****
hetzelfde	80.0%	79.6%	
meer	1.0%	9.9%	
ik drink niet	16.0%	1.0%	
vind je het sinds het rookverbod meer of minder prettig in clubs?			
minder	10.2%	51.8%	****
hetzelfde	23.5%	30.1%	
meer	66.3%	18.1%	
rook je sinds het rookverbod meer of minder in het algemeen?			
minder		46.9%	
hetzelfde		45.6%	
meer		3.4%	
ik rook niet / ik ben gestopt		4.2%	

Tabel 2.5 alcohol

	TOTAAL (n = 646)
ooit-gebruik	99.1%
recent gebruik	97.5%
huidig gebruik	95.7%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	13.9 (2.3)
mediaan	14.0

Tabel 2.6 frequentie en hoeveelheid (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n = 616)
frequentie	
dagelijks	1.3%
bijna dagelijks	5.5%
een paar dagen per week	65.0%
alleen in het weekend	28.2%
af en toe / bij gelegenheden	0%
zelden / bijna nooit	0%
gestopt	0%
aantal glazen per dag	
minder dan 1 glas	1.3%
1 of 2 glazen	28.4%
3 of 4 glazen	34.6%
5 of 6 glazen	21.9%
7 of 8 glazen	6.3%
9 of 10 glazen	5.3%
meer dan 10 glazen	2.2%
gemiddeld (s.d.) ⁹³	4.2 (2.9)
mediaan	4.0

Tabel 2.7 met wie (huidige drinkers)

	huidige drinkers (n = 616)
met wie drink je meestal alcohol?	
alleen	1.3%
met partner	5.5%
met vrienden/kennissen	65.0%
met partner en vrienden/kennissen	28.2%

⁹³ Een slokje = 0.1 glas.

Tabel 2.8 alcoholgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal glazen (huidige drinkers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****
man	98.9%	97.4%	95.5%	5.1 (3.3)
vrouw	99.2%	97.6%	95.8%	3.6 (2.3)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	100.0%	99.0%	97.1%	4.6 (3.6)
20-24 jaar	98.9%	98.1%	97.0%	4.1 (2.7)
25-29 jaar	100.0%	97.4%	95.5%	4.3 (2.8)
30 jaar en ouder	97.5%	95.0%	91.7%	3.9 (2.5)
etniciteit	<i>n.s.</i>	***	****	***
westers	99.4%	98.7%	97.2%	4.4 (2.9)
niet-westers	97.4%	92.9%	89.4%	3.3 (2.7)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	*
Amsterdam	99.5%	97.8%	95.7%	4.0 (2.7)
Elders	98.3%	96.9%	95.6%	4.5 (3.1)

Tabel 2.9 riskant drinken en binge drinken

	huidige drinkers (n = 616)	TOTAAL (n = 646)
riskant drinken⁹⁴		
ja	30.6%	29.3%
nee	69.4%	70.7%
frequentie 5 of meer glazen per gelegenheid afgelopen maand		
nooit	14.1%	18.1%
1 keer	13.3%	12.6%
2 keer	16.9%	16.1%
3 of 4 keer	21.9%	20.9%
5 of 6 keer	13.3%	12.6%
7 of 8 keer	7.4%	7.0%
9 keer of vaker	13.3%	12.6%
frequentie 7 of meer glazen binnen 2 uur afgelopen maand		
nooit	65.0%	62.2%
1 keer	11.8%	11.2%
2 keer	10.6%	10.1%
3 of 4 keer	7.2%	6.9%
5 of 6 keer	2.6%	2.5%
7 of 8 keer	1.5%	1.4%
9 keer of vaker	1.3%	1.2%
denk je zelf wel eens dat je te veel of te vaak drinkt?		
ja	39.6%	37.8%
nee	60.4%	62.2%
bij hoeveel glazen alcohol heeft iemand van jouw leeftijd te veel gedronken volgens jou?		
gemiddeld (s.d.)		10.7 (6.7)
mediaan		10.0

⁹⁴ Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

Tabel 2.10 cannabis

	TOTAAL (n = 646)
ooit-gebruik	83.1%
recent gebruik	59.4%
huidig gebruik	39.1%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	16.1 (2.8)
mediaan	16.0

Tabel 2.11 frequentie en hoeveelheid (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 245)
frequentie	
dagelijks	11.9%
bijna dagelijks	9.4%
een paar dagen per week	12.7%
alleen in het weekend	10.7%
af en toe / bij gelegenheden	35.7%
zelden / bijna nooit	18.9%
gestopt	0.8%
aantal joints per dag	
minder dan 1 joint	21.1%
1 joint	47.7%
2 joints	18.6%
3 joints	8.0%
4 joints	3.0%
5 joints	0.8%
> 5 joints	0.8%
gemiddeld (s.d.) ⁹⁵	1.4 (1.1)
mediaan	1.0
riskant blowen⁹⁶	
ja	21.8
nee	78.2
denk je zelf wel eens dat je te veel of te vaak blowt?	
ja	27.1
nee	72.9

Tabel 2.12 met wie (huidige blowers)

	huidige blowers (n = 245)
met wie blow je meestal?	
alleen	13.7%
met partner	8.3%
met vrienden/kennissen	58.5%
met partner en vrienden/kennissen	19.5%

⁹⁵ Een trekje = 0.1 joint.

⁹⁶ Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

Tabel 2.13 cannabisgebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig	aantal joints (huidige blowers)
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	****	****
man	85.3%	63.6%	46.9%	1.4 (1.0)
vrouw	81.5%	56.2%	33.3%	1.0 (1.0)
leeftijd	<i>n.s.</i>	****	****	*
jonger dan 20 jaar	81.1%	65.4%	51.0%	1.5 (1.5)
20-24 jaar	82.9%	66.0%	43.3%	1.1 (0.8)
25-29 jaar	85.1%	54.7%	32.4%	1.0 (0.8)
30 jaar en ouder	82.8%	45.9%	28.1%	1.2 (1.0)
etniciteit	****	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	85.6%	62.1%	40.9%	1.1 (1.0)
niet-westers	72.2%	47.4%	32.1%	1.3 (1.1)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	84.9%	60.9%	37.7%	1.1 (1.0)
Elders	80.3%	56.9%	41.7%	1.3 (0.9)

Tabel 2.14 coffeeshop

	huidige blowers (n = 245)	TOTAAL (n = 646)
hoe ver is jouw huis van de dichtstbijzijnde coffeeshop?		
minder dan 5 km	82.3%	74.8%
minder dan 10 km	11.1%	9.3%
minder dan 25 km	2.9%	3.0%
minder dan 50 km	0.4%	0.3%
minder dan 100 km	0%	0.2%
verder weg	0.4%	0.3%
weet ik niet	2.9%	12.1%
koopt zelf cannabis		
ja	69.3%	
nee	30.7%	
van de laatste 10 keer dat je cannabis kocht, hoe vaak was dat in een coffeeshop?⁹⁷		
1 keer	5.4%	
2 keer	3.0%	
3 keer	4.2%	
4 keer	1.2%	
5 keer	4.8%	
6 keer	0%	
7 keer	1.2%	
8 keer	4.2%	
9 keer	4.8%	
10 keer	71.1%	
gemiddeld (s.d.)	8.5 (2.9)	
mediaan	10	

⁹⁷ Alleen van toepassing op huidige blowers die zelf cannabis kopen (n = 167).

Tabel 2.15 ecstasy

	TOTAAL (n = 646)
ooit-gebruik	48.4%
recent gebruik	37.7%
huidig gebruik	20.5%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	19.8 (4.3)
mediaan	19.0

Tabel 2.16 frequentie ecstasygebruik (huidige gebruikers)

	huidige gebruikers (n = 128)
frequentie	
dagelijks	0%
bijna dagelijks	0%
een paar dagen per week	0%
alleen in het weekend	9.4%
af en toe / bij gelegenheden	71.1%
zelden / bijna nooit	18.8%
gestopt	0.8%
denk je zelf wel eens dat je te veel of te vaak ecstasy gebruikt?	
ja	27.1
nee	72.9

Tabel 2.17 ecstasygebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	****	****	****
man	55.8%	45.4%	26.9%
vrouw	43.1%	32.1%	15.9%
leeftijd	****	*	n.s.
jonger dan 20 jaar	28.3%	25.5%	17.0%
20-24 jaar	48.7%	41.2%	23.6%
25-29 jaar	55.8%	40.3%	15.6%
30 jaar en ouder	56.2%	37.5%	23.1%
etniciteit	****	****	***
westers	53.2%	42.3%	22.9%
niet-westers	26.3%	15.9%	10.6%
woonplaats	n.s.	n.s.	n.s.
Amsterdam	50.0%	37.5%	19.4%
Elders	45.4%	37.7%	22.5%

Tabel 2.18 cocaïne

	TOTAAL (n = 646)
ooit-gebruik	32.9%
recent gebruik	24.6%
huidig gebruik	13.6%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	20.9 (4.3)
mediaan	20.0

Tabel 2.19 frequentie cocaïnegebruik (huidige gebruikers)

	huidige gebruikers (n = 85)
frequentie	
dagelijks	0%
bijna dagelijks	0%
een paar dagen per week	0%
alleen in het weekend	10.6%
af en toe / bij gelegenheden	61.2%
zelden / bijna nooit	28.2%
gestopt	0%
denk je zelf wel eens dat je te veel of te vaak cocaïne gebruikt?	
ja	28.2%
nee	71.8%

Tabel 2.20 cocaïnegebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	****	****	****
man	42.4%	33.1%	19.0%
vrouw	26.4%	18.8%	10.0%
leeftijd	****	****	*
jonger dan 20 jaar	10.4%	10.4%	4.7%
20-24 jaar	31.7%	25.5%	14.2%
25-29 jaar	46.1%	35.1%	18.2%
30 jaar en ouder	39.0%	22.0%	14.4%
etniciteit	****	****	**
westers	36.3%	27.9%	15.4%
niet-westers	18.4%	10.5%	6.1%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	33.6%	25.2%	13.4%
Elders	31.9%	23.6%	14.1%

Tabel 2.21 amfetamine

	TOTAAL (n = 646)
ooit-gebruik	23.7%
recent gebruik	11.7%
huidig gebruik	6.0%
startleeftijd	
gemiddeld (s.d.)	20.3 (4.3)
mediaan	19.5

Tabel 2.22 frequentie amfetaminegebruik (huidige gebruikers)

	huidige gebruikers (n = 38)
frequentie	
dagelijks	0%
bijna dagelijks	0%
een paar dagen per week	2.7%
alleen in het weekend	2.7%
af en toe / bij gelegenheden	45.9%
zelden / bijna nooit	45.9%
gestopt	2.7%

Tabel 2.23 amfetaminegebruik per subgroep

	ooit	recent	huidig
geslacht	***	**	*
man	29.7%	15.6%	8.8%
vrouw	19.6%	8.9%	4.0%
leeftijd	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	10.5%	9.5%	3.8%
20-24 jaar	24.3%	12.8%	7.4%
25-29 jaar	31.4%	13.9%	6.0%
30 jaar en ouder	24.0%	8.3%	5.0%
etniciteit	****	****	*
westers	26.9%	13.9%	7.2%
niet-westers	9.6%	1.8%	0.9%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	22.7%	10.6%	5.7%
Elders	25.6%	13.7%	6.7%

Tabel 2.24 combi met alcohol (tegelijktijd of kort achter elkaar)

	recente ⁹⁸ gebruikers	TOTAAL n = 646)
alcohol + cannabis		
ja	78.0%	44.7%
nee	22.0%	55.3%
alcohol + ecstasy		
ja	76.1%	28.0%
nee	23.9%	72.0%
alcohol + cocaïne		
ja	91.9%	21.9%
nee	8.1%	78.1%
alcohol + amfetamine		
ja	77.9%	8.4%
nee	22.1%	91.6%

Tabel 2.25 ecstasy-achtigen

	MDMA poeder	MDA / MDEA	2-CB
ooit-gebruik	33.6%	8.0%	4.9%
recent gebruik	23.5%	3.6%	2.2%
huidig gebruik	7.8%	1.7%	0.9%

Tabel 2.26 ecstasy-achtigen per subgroep

	MDMA poeder ooit	MDA / MDEA ooit	2-CB ooit
geslacht	*	***	*
man	38.8%	11.9%	5.4%
vrouw	29.9%	5.1%	4.3%
leeftijd	***	*	n.s.
jonger dan 20 jaar	17.0%	2.9%	1.9%
20-24 jaar	37.2%	7.3%	5.4%
25-29 jaar	37.0%	8.4%	7.1%
30 jaar en ouder	36.4%	13.4%	3.4%
etniciteit	***	*	n.s.
westers	37.0%	9.2%	5.4%
niet-westers	18.4%	2.6%	2.6%
woonplaats	n.s.	n.s.	n.s.
Amsterdam	35.3%	6.8%	4.1%
elders	30.8%	10.1%	6.2%

⁹⁸ Percentage gelden voor recente blowers (n = 377) en recente gebruikers van ecstasy (n = 238), cocaïne (n = 156) en amfetamine (n = 74).

Tabel 2.27 amfetamine-achtigen

	methamfetamine	Ritalin
ooit-gebruik	2.8%	7.7%
recent gebruik	1.3%	2.8%
huidig gebruik	0.5%	1.1%

Tabel 2.28 amfetamine-achtigen per subgroep

	methamfetamine ooit	Ritalin ooit
geslacht	<i>n.s.</i>	**
man	2.3%	11.1%
vrouw	3.2%	5.4%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	1.0%	5.7%
20-24 jaar	3.4%	6.9%
25-29 jaar	3.9%	10.6%
30 jaar en ouder	1.7%	7.6%
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	3.3%	8.5%
niet-westers	0.9%	4.4%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	2.7%	7.8%
elders	3.1%	7.6%

Tabel 2.29 narcosemiddelen

	GHB	ketamine	lachgas
ooit-gebruik	15.7%	8.5%	24.4%
recent gebruik	8.9%	4.1%	10.4%
huidig gebruik	4.7%	1.6%	2.8%

Tabel 2.30 narcosemiddelen per subgroep

	GHB ooit	ketamine ooit	lachgas ooit
geslacht	****	<i>n.s.</i>	****
man	21.8%	9.9%	31.5%
vrouw	11.4%	7.5%	19.5%
leeftijd	***	*	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	3.8%	1.9%	20.2%
20-24 jaar	16.9%	9.7%	22.0%
25-29 jaar	19.5%	7.8%	26.8%
30 jaar en ouder	18.5%	12.6%	30.3%
etniciteit	*	<i>n.s.</i>	***
westers	17.3%	9.5%	26.9%
niet-westers	8.8%	4.4%	13.5%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	15.1%	8.8%	22.5%
elders	16.7%	8.0%	27.9%

Tabel 2.31 psychedelica

	paddo's	LSD	DMT
ooit-gebruik	31.6%	8.3%	1.7%
recent gebruik	10.8%	1.7%	0.2%
huidig gebruik	1.6%	0.2%	0%

Tabel 2.32 psychedelica per subgroep

	paddo's	LSD	DMT
	ooit	ooit	ooit
geslacht	****	**	<i>n.s.</i>
man	39.2%	11.8%	1.5%
vrouw	26.3%	5.9%	1.9%
leeftijd	***	****	*
jonger dan 20 jaar	17.1%	1.0%	0%
20-24 jaar	31.8%	6.9%	1.5%
25-29 jaar	35.9%	7.2%	0.7%
30 jaar en ouder	38.3%	19.2%	5.1%
eticiteit	****	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	34.3%	8.8%	1.9%
niet-westers	18.6%	6.2%	0.9%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	32.1%	9.0%	2.0%
elders	30.8%	7.1%	1.3%

Tabel 2.33 'straatdrugs'

	heroïne	crack
ooit-gebruik	1.1%	4.6%
recent gebruik	0%	1.4%
huidig gebruik	0%	0.6%

Tabel 2.34 'straatdrugs' per subgroep

	heroïne	crack
	ooit	ooit
geslacht	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	1.5%	5.0%
vrouw	0.8%	4.3%
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	0%	0%
20-24 jaar	1.5%	4.2%
25-29 jaar	0%	6.5%
30 jaar en ouder	2.5%	6.8%
eticiteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	1.2%	5.2%
niet-westers	0.9%	1.8%
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	0.7%	3.9%
elders	1.8%	5.8%

Tabel 2.35 overige middelen

	poppers	Viagra	anabolen	speciale voedings supplementen	slaap- en kalmerings middelen
ooit-gebruik	24.5%	6.4%	0.9%	10.3%	16.8%
recent gebruik	11.0%	3.0%	0.5%	7.6%	7.7%
huidig gebruik	4.7%	2.0%	0.2%	4.6%	2.8%

Tabel 2.36 overige middelen per subgroep

	poppers ooit	Viagra ooit	anabolen ooit	speciale voedings supplementen ooit	slaap- en kalmerings middelen ooit
geslacht	<i>n.s.</i>	****	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	27.5%	13.0%	1.9%	11.2%	16.0%
vrouw	22.1%	1.9%	0.3%	9.7%	17.3%
leeftijd	****	****	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	**
jonger dan 20 jaar	8.5%	0%	0%	3.8%	8.6%
20-24 jaar	27.0%	5.4%	0.8%	13.1%	14.6%
25-29 jaar	29.2%	7.2%	1.3%	10.5%	20.3%
30 jaar en ouder	26.9%	13.4%	1.7%	9.4%	24.4%
etniciteit	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	27.1%	6.7%	0.8%	10.7%	17.3%
niet-westers	13.3%	5.3%	1.8%	8.9%	14.2%
woonplaats	<i>n.s.</i>	***	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	25.9%	4.4%	1.2%	9.8%	18.3%
elders	22.0%	10.2%	0.4%	11.2%	14.2%

3 uitgaan

Tabel 3.1 uitgaan in de afgelopen maand

	TOTAAL (n = 646)
uitgaanstype	
thuisblijver (0 keer)	2.9%
gelegenheidsstapper (1-3 keer)	38.8%
vaste stapper (≥ 4 keer)	58.3%
uitgaanslocatie⁹⁹	
Amsterdam centrum	69.4%
Amsterdam buiten centrum	6.8%
buiten Amsterdam	23.9%
uitgaansgelegenheden⁹⁹	
café / lounge	81.8%
club / discotheek	88.3%
coffeeshop	10.4%
(pop)concert	29.7%
feestjes	38.7%
megaparty (> 10.000 bezoekers)	6.2%
kleinere party (< 10.000 bezoekers)	30.0%
afterparty	19.0%

Tabel 3.2 uitgaan in de afgelopen maand - naar muziekgenre

	dance (n = 337)	urban (n = 160)	varia (n = 149)	<i>p</i>
uitgaanstype				
thuisblijver	2.4%	2.5%	4.7%	<i>n.s.</i>
gelegenheidsstapper	36.5%	46.3%	35.8%	
vaste stapper	61.1%	51.3%	59.5%	
uitgaanslocatie				
Amsterdam centrum	67.4%	71.0%	72.1%	<i>n.s.</i>
Amsterdam buiten centrum	7.4%	7.1%	5.0%	
buiten Amsterdam	25.2%	21.9%	22.9%	
uitgaansgelegenheden				
café / lounge	83.0%	74.4%	87.2%	**
club / discotheek	88.1%	89.7%	87.2%	<i>n.s.</i>
coffeeshop	10.3%	14.7%	5.7%	*
(pop)concert	30.4%	26.9%	31.2%	<i>n.s.</i>
feestjes	69.9%	62.2%	73.0%	<i>n.s.</i>
megaparty	9.1%	2.6%	3.5%	**
kleinere party	38.6%	27.6%	12.8%	****
afterparty	24.9%	12.8%	12.1%	****

⁹⁹ Alleen van toepassing op gelegenheidsstappers en vaste stappers.

Tabel 3.3 uitgaansnacht

	TOTAAL (n = 646)
uitgaansgezelschap	
alleen	2.2%
partner en vrienden	15.6%
vrienden	62.5%
partner	3.3%
een vriend(in)	16.5%
uitgaven	
gemiddeld (s.d.)	€38.21 (€35.71)
mediaan	€30.00

Tabel 3.4 uitgaansnacht - naar muziekgenre

	dance (n = 337)	urban (n = 160)	varia (n = 149)	<i>p</i>
uitgaansgezelschap				
alleen	1.8%	2.5%	2.7%	**
partner en vrienden	21.2%	10.0%	8.8%	
vrienden	61.2%	65.0%	62.6%	
partner	2.7%	3.8%	4.1%	
een vriend(in)	13.1%	18.8%	21.8%	
uitgaven				
gemiddeld (s.d.)	€38.81 (€28.04)	€41.48 (€47.71)	€33.42 (€36.15)	<i>n.s.</i>
mediaan	€35.00	€32.50	€30.00	

Tabel 3.5 alcohol voor en tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 646)
alcohol vóór uitgaan	
gebruikt	53.8%
aantal glazen (s.d.)	3.7 (2.4)
alcohol tijdens uitgaan	
gebruikt	86.8%
aantal glazen (s.d.)	5.7 (4.0)
alcohol uitgaansnacht (voor en tijdens)	
gebruikt	90.6%
aantal glazen (s.d.)	7.6 (5.2)

Tabel 3.6 alcohol voor en tijdens het uitgaan – per subgroep

	alcohol voor uitgaan	aantal glazen voor (s.d.)	alcohol tijdens uitgaan	aantal glazen tijdens (s.d.)
geslacht	<i>n.s.</i>	**	<i>n.s.</i>	****
man	52.6%	4.4 (2.7)	89.5%	7.3 (4.5)
vrouw	54.8%	3.2 (1.9)	85.0%	4.7 (3.1)
leeftijd	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	55.7%	3.6 (2.6)	82.1%	5.1 (3.1)
20-24 jaar	55.0%	4.0 (2.8)	88.3%	5.7 (3.6)
25-29 jaar	49.0%	3.7 (1.8)	89.0%	6.5 (5.1)
30 jaar en ouder	55.7%	3.3 (1.8)	85.2%	5.5 (3.6)
etniciteit	****	**	****	***
westers	58.0%	3.9 (2.4)	89.2%	6.0 (4.0)
niet-westers	33.9%	2.8 (1.8)	76.5%	4.7 (3.6)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	54.9%	3.7 (2.4)	88.0%	5.7 (3.9)
elders	52.0%	3.8 (2.4)	84.7%	5.9 (4.1)

Tabel 3.7 soorten alcohol tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 646)
soorten alcohol	
bier	66.3%
wijn	56.0%
champagne	21.8%
kant-en-klare mixjes (bijv. <i>Breezer</i>)	9.4%
cocktails (bijv. 'baco')	53.6%
likeur (bijv. <i>Baileys</i>)	11.0%
sterk drank (bijv. whisky)	51.4%
kleine flesjes alcohol (bijv. <i>Flügel</i>)	7.1%

Tabel 3.8 niet-alcoholische dranken tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 646)
frisdrank	
gebruikt	55.7%
aantal glazen (s.d.)	3.3 (3.9)
energydrinks	
gebruikt	11.3%
aantal glazen (s.d.)	1.8 (1.3)

Tabel 3.9 tabak en cannabis tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 646)
tabak	
gebruikt	49.2%
aantal sigaretten (s.d.)	8.6 (6.2)
cannabis	
gebruikt tijdens	17.2%
aantal joints (s.d.)	2.0 (1.7)

Tabel 3.10 tabak en cannabis tijdens het uitgaan - per subgroep

	gerookt	aantal sigaretten (s.d.)	geblowd	aantal joints (s.d.)
geslacht	<i>n.s.</i>	*	***	*
man	50.0%	9.6 (6.7)	22.6%	2.4 (2.1)
vrouw	48.5%	7.9 (5.4)	13.5%	1.6 (1.1)
leeftijd	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	46.2%	8.5 (6.2)	20.8%	2.6 (1.3)
20-24 jaar	46.2%	9.2 (7.2)	18.2%	2.0 (1.7)
25-29 jaar	51.3%	9.3 (5.8)	16.2%	1.7 (1.4)
30 jaar en ouder	55.7%	6.7 (4.0)	13.1%	2.0 (1.6)
etniciteit	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
westers	50.9%	8.8 (6.4)	17.1%	2.0 (1.8)
niet-westers	41.7%	7.5 (4.2)	18.3%	2.3 (1.2)
woonplaats	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	48.1%	8.3 (5.5)	15.1%	1.9 (1.2)
elders	51.5%	9.1 (7.1)	21.0%	2.2 (2.2)

Tabel 3.11 andere middelen voor en tijdens het uitgaan

	TOTAAL (n = 646)
ecstasy	
gebruikt	9.0%
aantal pillen (s.d.)	1.6 (1.1)
cocaïne	
gebruikt	4.6%
waarvan ten minste ¼ gram	26.7%
amfetamine	
gebruikt	3.6%
waarvan ten minste ¼ gram	30.4%
MDMA poeder	
gebruikt	2.8%
ketamine	
gebruikt	0.3%
GHB	
gebruikt	1.7%
poppers	
gebruikt	0.8%
Viagra	
gebruikt	0.2%
gebruik vóór uitgaan	
cannabis	3.1%
andere middelen ¹⁰⁰	4.0%

Tabel 3.12 ecstasy, cocaïne, amfetamine tijdens het uitgaan - per subgroep

	ecstasy gebruikt	cocaïne gebruikt	amfetamine gebruikt
geslacht	****	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man	13.9%	5.3%	4.1%
vrouw	5.5%	4.2%	3.2%
leeftijd	<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar	6.6%	0%	0.9%
20-24 jaar	11.0%	3.8%	4.2%
25-29 jaar	5.2%	7.8%	5.8%
30 jaar en ouder	11.5%	6.6%	1.6%
etniciteit	<i>n.s.</i>	*	*
westers	9.9%	5.5%	4.4%
niet-westers	5.2%	0.9%	0%
woonplaats	*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam	7.0%	4.6%	3.1%
elders	12.7%	4.8%	4.4%

¹⁰⁰ Cocaine (n = 7), amfetamine (n = 6), ecstasy (n = 5), GHB (n = 3) en anders/onbekend (n = 6).

Tabel 3.13 gebruikerstype

	TOTAAL (n = 646)
gebruikerstype	
nuchteren	10.3%
drinkers	61.3%
blowers	12.3%
peppers	16.1%

Tabel 3.12 gebruikerstype - per subgroep

	nuchteren	ecstasy gebruikt	cocaine gebruikt	amfetamine gebruikt
geslacht		****	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
man		13.9%	5.3%	4.1%
vrouw		5.5%	4.2%	3.2%
leeftijd		<i>n.s.</i>	*	<i>n.s.</i>
jonger dan 20 jaar		6.6%	0%	0.9%
20-24 jaar		11.0%	3.8%	4.2%
25-29 jaar		5.2%	7.8%	5.8%
30 jaar en ouder		11.5%	6.6%	1.6%
etniciteit		<i>n.s.</i>	*	*
westers		9.9%	5.5%	4.4%
niet-westers		5.2%	0.9%	0%
woonplaats		*	<i>n.s.</i>	<i>n.s.</i>
Amsterdam		7.0%	4.6%	3.1%
elders		12.7%	4.8%	4.4%

Tabel 3.14 gebruikerstype - naar geslacht en leeftijd

gebruikerstype	geslacht		<i>p</i>	< 20	20-24	25-29	≥ 30	<i>p</i>
	man	vrouw		jaar	jaar	jaar	jaar	
nuchteren	7.3%	12.5%	***	14.2%	8.4%	8.6%	13.2%	<i>n.s.</i>
drinkers	56.9%	64.2%		59.4%	63.2%	63.2%	56.2%	
blowers	14.9%	10.6%		16.0%	11.1%	12.5%	11.6%	
peppers	21.0%	12.7%		10.4%	17.2%	15.8%	19.0%	

Tabel 3.15 gebruikerstype - naar etniciteit en woonplaats

gebruikerstype	etniciteit		<i>p</i>	woonplaats		<i>p</i>
	westers	niet westers		A'dam	elders	
nuchteren	7.9%	21.1%	****	9.0%	12.8%	*
drinkers	62.3%	56.1%		65.3%	53.7%	
blowers	11.3%	17.5%		11.4%	14.1%	
peppers	18.6%	5.3%		14.3%	19.4%	

Tabel 3.16 drugscontrole en deurbeleid

	TOTAAL (n = 646)
afgelopen 6 maanden van plan op party drugs te gebruiken	
ja	27.3%
nee, niet van plan	22.7%
geen party bezocht	50.0%
belangrijkste maatregel om niet gepakt te worden¹⁰¹	
drugs van tevoren gebruiken	3.5%
geen drugs meenemen (ter plekke proberen te scoren)	5.8%
weinig drugs meenemen (gebruikershoeveelheid)	23.3%
drugs goed verstoppen	55.8%
drugs aan anderen geven	5.2%
wachten tot de politie/bewaking weg is	0%
niets, ik heb het risico genomen	6.4%
afgelopen 12 maanden geweigerd bij een club	
ja, in Amsterdam	3.4%
ja, buiten Amsterdam	9.6%
nee	87.0%
belangrijkste reden volgens portier¹⁰²	
leeftijd	38.1%
geen lidmaatschap	15.5%
allochtoon	1.2%
drugs op zak	3.6%
locatie te vol	13.1%
verkeerde kleding/schoenen	8.3%
(te veel) drank op	10.7%
te veel mannen/vrouwen	9.5%
(te veel) drugs gebruikt	0%
belangrijkste reden volgens respondent¹⁰²	
leeftijd	32.1%
geen lidmaatschap	8.3%
allochtoon	9.5%
drugs op zak	3.6%
locatie te vol	10.7%
verkeerde kleding/schoenen	10.7%
(te veel) drank op	10.7%
te veel mannen/vrouwen	14.3%
(te veel) drugs gebruikt	0%
gefouilleerd bij club tijdens uitgaansnacht	
nee	77.7%
ja, niets in beslag genomen	21.7%
ja, wel iets in beslag genomen	0.6%
afgelopen 12 maanden ziek of onwel geworden in een club	
nee	74.9%
ja, door alcohol	18.5%
ja, door drugs	2.1%
ja, door een combinatie van alcohol en drugs	4.6%

¹⁰¹ Alleen van toepassing op degenen die van plan waren op een grote party in Nederland drugs te gebruiken (n = 175).

¹⁰² Alleen van toepassing op degenen die geweigerd zijn bij een club in Nederland (n = 84).

Tabel 3.17 naar huis na het uitgaan

	TOTAAL (n = 646)
niet zelf rijden	
lopend	19.0%
taxi	15.3%
openbaar vervoer	16.6%
meerijden auto	12.7%
meerijden anders	2.5%
totaal	50.8%
zelf rijden	
fiets	44.3%
bromfiets/scooter	0.5%
auto	4.6%
totaal	49.2%

Tabel 3.18 verkeersdeelname en middelengebruik

	niet zelf gereden (n = 328)	fiets (n = 285)	auto (n = 33)	<i>p</i>
alcohol uitgaansnacht				
niet gedronken	17.3%	7.7%	35.5%	****
1 á 2 glazen	15.0%	16.6%	41.9%	
meer dan 2 glazen	67.8%	75.6%	22.6%	
cannabis uitgaansnacht				
niet gebruikt	78.4%	88.1%	81.8%	**
wel gebruikt	21.6%	11.9%	18.2%	
peppers uitgaansnacht				
niet gebruikt	83.1%	85.1%	81.3%	<i>n.s.</i>
wel gebruikt	16.9%	14.9%	18.8%	

Tabel 3.19 rijden onder invloed

	TOTAAL (n = 646)
als je uit gaat, spreekt je dan van tevoren met je vrienden af wie de BOB is?	
ja	44.7%
nee	55.3%
hoeveel glazen vind je dat je mag drinken als je zelf auto gaat rijden?	
gemiddeld (s.d.)	1.3 (1.2)
mediaan	1.0

4 trends

Tabel 4.1 vergelijking steekproeven clubbezoekers

	1995 (n = 462)	1998 (n = 456)	2003 (n = 404)	2008 (n = 646)	p
geslacht					
man	60.5%	59.9%	53.5%	41.2%	****
vrouw	39.5%	40.1%	46.5%	58.8%	
leeftijd					
jonger dan 20 jaar	14.6%	11.4%	10.9%	16.4%	****
20-24 jaar	42.5%	36.3%	30.2%	40.9%	
25-29 jaar	24.6%	28.4%	27.2%	23.8%	
30 jaar en ouder	18.3%	24.0%	31.7%	18.9%	
gemiddeld (s.d.)	24.8 (5.6)	26.1 (6.4)	27.7 (7.9)	24.9 (6.1)	****
mediaan	23.0	25.0	26.0	23.0	
etniciteit					
westers	86.3%	81.6%	91.3%	82.1%	****
niet-westers	13.7%	18.4%	8.7%	17.9%	
woonplaats					
Amsterdam	51.0%	53.8%	65.7%	64.5%	****
elders	49.0%	46.2%	34.3%	35.5%	
scholier/student					
nee	53.4%	62.2%	57.2%	46.1%	****
scholier ¹⁰³	17.2%	11.4%	9.1%	11.3%	
student ¹⁰⁴	29.4%	26.4%	33.7%	42.6%	

¹⁰³ vmbo, havo, vwo, mbo.

¹⁰⁴ hbo/universiteit.

Tabel 4.2 trends in uitgaan

	1995 (n = 462)	1998 (n = 456)	2003 (n = 404)	2008 (n = 646)	<i>p</i>
uitgaanstype					
afgelopen maand					
thuisblijver	1.1%	1.5%	1.7%	2.9%	****
gelegenheidsstapper	25.0%	24.6%	30.2%	38.8%	
vaste stapper	73.9%	73.8%	68.1%	58.3%	
uitgaanslocatie					
afgelopen maand¹⁰⁵					
A'dam centrum	70.5%	65.5%	71.0%	69.4%	<i>n.s.</i>
A'dam buiten centrum	4.6%	3.9%	5.8%	6.8%	
buiten A'dam	24.9%	30.6%	23.2%	23.9%	
uitgaansgelegenheden					
afgelopen maand¹⁰⁵					
café / lounge	82.2%	80.0%	83.3%	81.8%	<i>n.s.</i>
club / discotheek	88.4%	85.3%	81.5%	88.4%	**
coffeeshop	25.4%	19.2%	9.4%	10.4%	****
(pop)concert	18.5%	17.6%	23.8%	29.8%	****
feestjes	59.7%	52.3%	60.5%	68.6%	****
houseparty ¹⁰⁶	36.0%	43.9%	36.5%	32.1%	****
uitgaansgezelschap					
uitgaansnacht					
alleen	6.8%	8.6%	8.0%	2.2%	****
partner en vrienden	19.8%	29.6%	20.8%	15.6%	
vrienden	39.7%	42.4%	46.6%	62.5%	
partner	9.8%	7.5%	5.8%	3.3%	
een vriend(in)	24.0%	11.9%	18.8%	16.5%	
uitgaven					
uitgaansnacht					
gemiddeld (s.d.)	€40.88 (€113.05)	€39.65 (€35.37)	€42.92 (€33.05)	€38.21 (€35.71)	<i>n.s.</i>
mediaan	€23.00	€34.00	€35.00	€30.00	
vervoer					
uitgaansnacht					
niet zelf gereden	~	58.3%	46.7%	50.8%	****
fiets		23.7%	41.4%	44.1%	
auto ¹⁰⁷		18.0%	11.9%	5.1%	

¹⁰⁵ Alleen van toepassing op gelegenheidsstappers en vaste stappers.

¹⁰⁶ Sinds 2003 onderverdeeld in megaparty (>10.000 bezoekers) en kleinere party's (< 10.000 bezoekers). Voor de vergelijking zijn deze twee categorieën samengevoegd.

¹⁰⁷ Inclusief andere motorvoertuigen (brommer, motor).

In de volgende tabellen zijn alleen regressiecoëfficiënten weergegeven van statistisch significante ($p \leq .05$) variabelen. Negatieve coëfficiënten duiden op minder gebruik ten opzichte van de referentiecategorie; bij positieve coëfficiënten ligt het gebruik hoger dan bij de referentiecategorie.

Wanneer geen regressiemodel kon worden gemaakt (geen enkele variabele heeft een significante invloed op de uitkomstmaat), dan is dat weergegeven door een '-' in de rij R^2 . R^2 geeft de verklaarde variantie weer; de mate waarin het regressiemodel de uitkomstmaat kan voorspellen.

Gemiddelde hoeveelheden per dag hebben betrekking op huidige drinkers (glazen alcohol) en blowers (joints); gemiddelde hoeveelheden tijdens de uitgaansavond hebben betrekking op drinkers en blowers tijdens de uitgaansavond.

Tabel 4.3 trends tabak

		ooit	jaar	gebruik maand	dagelijkse roker
jaar	1995	86.4%	74.0%	65.9%	56.5%
	1998	87.4%	76.6%	67.2%	56.9%
	2003	87.1%	67.9%	55.2%	37.5%
	2008	81.3%	69.4%	61.1%	29.6%
regressie	jaar heden t.o.v. verleden	-.033	-.026	-.020	-.089
	geslacht mannen t.o.v. vrouwen				
	leeftijd ouder t.o.v. jonger				
	ethniciteit westers t.o.v. niet-westers	.578		.294	
	woonplaats Amsterdam t.o.v. elders				
	student (hbo/univ.) student t.o.v. anders				-.384
	R^2	.018	.005	.007	.081

Tabel 4.4 trends alcohol

		gebruik			hoeveelheid		riskante	
		ooit	jaar	maand	avond	per dag	avond	¹⁰⁸ drinker
jaar	1995	98.1%	95.0%	90.3%	73.8%	5.7(4.2)	6.7(5.6)	24.0%
	1998	97.7%	96.4%	95.2%	81.4%	5.4(3.7)	6.8(5.9)	34.0%
	2003	98.8%	97.3%	95.5%	83.7%	5.1(3.0)	6.6(4.7)	32.8%
	2008	99.1%	97.5%	95.7%	86.8%	4.2(2.9)	5.7(4.0)	29.2%
regressie	jaar							
	heden t.o.v. verleden			.051	.054		-.073	
	geslacht							
	mannen t.o.v. vrouwen				.362	1.615	2.581	.971
	leeftijd							
	ouder t.o.v. jonger						-.104	
	eticiteit							
	westers t.o.v. niet-westers	.993	.701	.827	.421	.481	1.197	.696
	woonplaats							
	Amsterdam t.o.v. elders				.591	-.395	.932	.420
student (hbo/univ.)								
student t.o.v. anders		.810	.950	.594	-.481		.236	
R ²	.018	.025	.053	.068	.103	.074	.083	

Tabel 4.5 trends cannabis

		gebruik			hoeveelheid		riskante	
		ooit	jaar	maand	avond	per dag	avond	¹⁰⁸ blower
jaar	1995	76.0%	61.0%	48.9%	31.0%	2.0(1.5)	2.9(2.6)	17.5%
	1998	85.2%	66.7%	52.2%	27.6%	2.1(2.2)	3.5(4.2)	16.9%
	2003	82.2%	56.8%	39.2%	18.6%	1.5(1.2)	2.4(3.2)	10.4%
	2008	83.1%	59.4%	39.1%	17.2%	1.4(1.1)	2.0(1.7)	8.2%
regressie	jaar							
	heden t.o.v. verleden			-.031	-.048	-.047	-.088	-.047
	geslacht							
	mannen t.o.v. vrouwen		.248	.471	.702	.659		.794
	leeftijd							
	ouder t.o.v. jonger		-.032	-.019	-.024	-.036	-.079	-.036
	eticiteit							
	westers t.o.v. niet-westers	.456	.352					
	woonplaats							
	Amsterdam t.o.v. elders	.661	.420	.295	.304			
student (hbo/univ.)								
student t.o.v. anders				-.456	-.519	-1.070	-1.065	
R ²	.030	.028	.033	.065	.094	.060	.089	

¹⁰⁸ Zie voor definities en begrippen hoofdstuk III.

Tabel 4.6 trends ecstasy

		ooit	jaar	maand	gebruik avond	hoeveelheid avond
jaar	1995	50.0%	41.3%	32.9%	22.3%	1.5(0.9)
	1998	65.6%	54.6%	41.3%	26.5%	1.8(1.3)
	2003	52.7%	35.9%	19.4%	8.2%	1.9(1.3)
	2008	48.4%	37.7%	20.5%	9.0%	1.6(1.1)
regressie	jaar					
	heden t.o.v. verleden		-.024	-.058	-.096	
	geslacht					
	mannen t.o.v. vrouwen	.498	.431	.474	.480	.540
	leeftijd					
	ouder t.o.v. jonger	.030	.015	.023	.040	-.021
	ethniciteit					
	westers t.o.v. niet-westers	.725	.727	.510		
	woonplaats					
	Amsterdam t.o.v. elders	.425	.250			
student (hbo/univ.)						
student t.o.v. anders	-.210					
R ²	.071	.047	.061	.086	.051	

Tabel 4.7 trends cocaïne

		ooit	jaar	maand	gebruik avond	hoeveelheid ¹⁰⁹ avond
jaar	1995	33.3%	24.5%	14.3%	6.3%	2.4(1.4)
	1998	47.8%	37.3%	23.5%	10.3%	2.0(1.3)
	2003	39.4%	25.2%	13.7%	3.0%	2.5(1.5)
	2008	32.9%	24.6%	13.6%	4.6%	1.4(0.8)
regressie	jaar					
	heden t.o.v. verleden					
	geslacht					
	mannen t.o.v. vrouwen	.550	.625	.659	.664	1.255
	leeftijd					
	ouder t.o.v. jonger	.049	.019		.035	
	ethniciteit					
	westers t.o.v. niet-westers	.420	.502	.519		
	woonplaats					
	Amsterdam t.o.v. elders	.457	.398	.287		
student (hbo/univ.)						
student t.o.v. anders			-.351			
R ²	.082	.049	.038	.029	.149	

¹⁰⁹ Gemiddelde van ordinale schaal: 1 = minder dan ¼ gram, 2 = ¼ tot ½ gram, 3 = ½ tot ¾ gram, 4 = ¾ tot 1 gram, 5 = meer dan 1 gram.

Tabel 4.8 trends amfetamine

		ooit	jaar	maand	gebruik avond	hoeveelheid ¹⁰⁹ avond
jaar	1995	34.6%	20.3%	12.6%	5.2%	1.5(0.9)
	1998	45.2%	25.6%	13.3%	6.4%	1.7(0.9)
	2003	33.7%	14.4%	6.7%	4.5%	1.8(1.4)
	2008	23.7%	11.7%	6.0%	3.6%	1.5(0.9)
regressie	jaar					
	heden t.o.v. verleden	-.042	-.054	-.065		
	geslacht					
	mannen t.o.v. vrouwen	.436	.321			1.277
	leeftijd					
	ouder t.o.v. jonger	.028				-.149
	etniciteit					
	westers t.o.v. niet-westers	.341				
	woonplaats					
	Amsterdam t.o.v. elders				-.441	-1.269
student (hbo/univ.)						
student t.o.v. anders	-.317	-.285	-.613	-.849		
R ²	.063	.034	.036	.026	.315	

Tabel 4.9 trends doorgaan met gebruik (huidig gebruik / ooit-gebruik)

	tabak	alcohol	cannabis	ecstasy	cocaine	amfetam.	
jaar	1995	76.3	92.1	64.4	65.8	42.9	36.3
	1998	77.1	97.4	61.5	63.7	49.8	30.4
	2003	63.4	96.7	47.7	37.6	35.3	20.1
	2008	75.3	96.6	47.3	43.8	43.1	26.6
regressie	jaar						
	heden t.o.v. verleden		.051	-.047	-.074		-.042
	geslacht						
	mannen t.o.v. vrouwen			.535	.308	.364	
	leeftijd						
	ouder t.o.v. jonger			-.022		-.028	
	etniciteit						
	westers t.o.v. niet-westers		.740				
	woonplaats						
	Amsterdam t.o.v. elders						-.376
student (hbo/univ.)							
student t.o.v. anders		1.242					
R ²	-	.056	.048	.055	.018	.023	

Tabel 4.10 trends ecstasy-achtigen

		ooit	MDA/MDEA maand	ooit	2-CB maand
jaar	1995	~	~	~	~
	1998	27.2%	6.6%	13.4%	0.7%
	2003	16.7%	3.6%	6.5%	0.3%
	2008	8.0%	1.7%	4.9%	0.9%
regressie	jaar				
	heden t.o.v. verleden	-.124	-.129	-.108	
	geslacht				
	mannen t.o.v. vrouwen	.709	.837	.609	
	leeftijd				
	ouder t.o.v. jonger				
	ethniciteit				
	westers t.o.v. niet-westers			.842	
	woonplaats				
	Amsterdam t.o.v. elders				
student (hbo/univ.)					
student t.o.v. anders	-.438				
R ²	.110	.065	.063	-	

Tabel 4.11 trends narcosemiddelen

		ooit	GHB maand	ooit	ketamine maand
jaar	1995	~	~	~	~
	1998	10.4%	2.4%	4.0%	0.4%
	2003	17.8%	4.2%	5.8%	0.5%
	2008	15.7%	4.7%	8.5%	1.6%
regressie	jaar				
	heden t.o.v. verleden	.071	.079	.100	.166
	geslacht				
	mannen t.o.v. vrouwen	.718	.907	.442	
	leeftijd				
	ouder t.o.v. jonger	.043		.053	
	ethniciteit				
	westers t.o.v. niet-westers				
	woonplaats				
	Amsterdam t.o.v. elders				
student (hbo/univ.)					
student t.o.v. anders					
R ²	.062	.033	.053	.034	

Tabel 4.12 trends psychedelica

		paddo's		LSD	
		ooit	maand	ooit	maand
jaar	1995	28.8%	6.1%	22.7%	2.6%
	1998	45.2%	8.2%	21.2%	1.3%
	2003	33.9%	1.3%	14.1%	0.5%
	2008	31.6%	1.6%	8.3%	0.2%
regressie	jaar				
	heden t.o.v. verleden		-.129	-.095	-.178
	geslacht				
	mannen t.o.v. vrouwen	.455	.630	.553	1.683
	leeftijd				
	ouder t.o.v. jonger	.023	-.046	.053	
	ethniciteit				
	westers t.o.v. niet-westers	.433			
	woonplaats				
	Amsterdam t.o.v. elders	.489	.608	.691	
	student (hbo/univ.)				
student t.o.v. anders				-1.878	
R ²	.047	.078	.121	.143	

Tabel 4.13 trends 'straatdrugs'

		heroïne		crack	
		ooit	maand	ooit	maand
jaar	1995	7.1%	1.1%	11.1%	1.5%
	1998	5.5%	0.4%	13.1%	2.0%
	2003	2.2%	0%	6.7%	0.7%
	2008	1.1%	0%	4.6%	0.6%
regressie	jaar				
	heden t.o.v. verleden	-.162	-.348	-.073	
	geslacht				
	mannen t.o.v. vrouwen				
	leeftijd				
	ouder t.o.v. jonger	.088		.030	
	ethniciteit				
	westers t.o.v. niet-westers				
	woonplaats				
	Amsterdam t.o.v. elders				
	student (hbo/univ.)				
student t.o.v. anders			-.440		
R ²	.117	.103	.042	-	

Tabel 4.14 trends overige middelen

jaar	poppers		slaap- en kalmeringsmiddelen	
	ooit	maand	ooit	maand
1995	26.8%	6.9%	22.5%	4.1%
1998	39.0%	10.7%	25.3%	4.7%
2003	36.1%	6.8%	31.3%	6.0%
2008	24.5%	4.7%	16.8%	2.8%
regressie	jaar heden t.o.v. verleden		-.024	
	geslacht mannen t.o.v. vrouwen		.719 1.294	
	leeftijd ouder t.o.v. jonger		.039 .074 .050 .051	
	etniciteit westers t.o.v. niet-westers		.409	
	woonplaats Amsterdam t.o.v. elders		.359	
	student (hbo/univ.) student t.o.v. anders		-.313	
	R ²		.088 .116 .035 .020	

Tabel 4.15 trends in prijzen van ecstasy en cocaïne (recente gebruikers)

	2003 (n = 404)	2008 (n = 646)	p
ecstasy gekocht in het afgelopen jaar			
06-dealer	16.7%	22.2%	n.s.
dealer thuis	44.4%	18.9%	****
uitgaansleven	18.8%	17.6%	n.s.
totaal	55.6%	51.1%	n.s.
gemiddelde prijs per pil			
06-dealer	€ 4.24	€ 3.32	***
dealer thuis	€ 3.51	€ 2.70	*
uitgaansleven	€ 5.52	€ 3.62	**
cocaïne gekocht in het afgelopen jaar			
06-dealer	28.7%	40.9%	*
dealer thuis	44.6%	14.2%	****
uitgaansleven	18.8%	4.8%	****
totaal	60.4%	55.0%	n.s.
gemiddelde prijs per gram			
06-dealer	€ 48.79	€ 47.58	n.s.
dealer thuis	€ 46.00	€ 43.10	n.s.
uitgaansleven	€ 52.89	€ 40.57	*

BIJLAGE C

PREVENTIE INDICATOREN

Tabel 1	vragenstellers telefonische vragen	224
Tabel 2	middelen telefonische vragen omgeving	224
Tabel 3	middelen telefonische vragen eigen problematiek.....	225
Tabel 4	vragenstellers internetvragen	225
Tabel 5	top vijf van middelen bij internetvragen.....	226
Tabel 6	vragenstellers top vijf middelen bij internetvragen	226
Tabel 7	thema's internetvragen.....	226
Tabel 8	bezoekers en vragenstellers Unity stand	227
Tabel 9	middelengebruik bezoekers Unity stand	227
Tabel 10	middelengebruik tijdens party-avond	228
Tabel 11	middelen bij vragen Unity stand.....	228
Tabel 12	ecstasymonsters aangeboden bij Jellinek Preventie.....	229
Tabel 13	belangrijkste werkzame stof ecstasymonsters.....	229
Tabel 14	dosering MDMA tabletten in milligrammen.....	230
Tabel 15	dosering cocaine poeders in volumepercentage	230

Tabel 1 vragenstellers telefonische vragen

	EIGEN PROBLEMATIEK			OMGEVING			INFORMATIE	excl. info	TOTAAL
	man	vrouw	totaal	man	vrouw	totaal	¹⁰⁹ totaal		incl. info
1992	59%	41%	140	27%	73%	241	-	381	-
1993	62%	38%	169	29%	71%	313	-	482	-
1994	62%	38%	259	30%	70%	432	-	691	-
1995	55%	45%	287	26%	74%	498	-	785	-
1996	58%	42%	639	28%	72%	655	465	1294	1759
1997	54%	46%	408	26%	72%	375	286	783	1069
1998	50%	50%	379	32%	68%	279	166	658	824
1999	46%	54%	339	27%	73%	292	180	631	811
2000	55%	45%	286	27%	73%	406	202	692	894
2001	53%	47%	234	33%	67%	456	196	690	886
2002	56%	44%	171	32%	68%	317	143	488	631
2003	63%	37%	179	26%	74%	352	156	531	687
2004	56%	44%	266	25%	75%	348	149	614	763
2005	55%	45%	293	29%	71%	343	208	636	844
2006	58%	42%	278	29%	71%	353	181	631	812
2007	62%	38%	249	28%	72%	339	157	657	814
2008	67%	33%	251	40%	60%	399	117	700	817

Tabel 2 middelen telefonische vragen omgeving

	alcohol	amfetamine	cannabis	cocaine	ecstasy	gokken	medicijnen	opiaten	paddo/LSD	combinaties	tabak ¹¹⁰	anders
1992	23%	2%	13%	11%	4%	15%	1%	9%	2%	21%	~	2%
1993	21%	1%	12%	9%	10%	13%	2%	7%	2%	19%	~	5%
1994	24%	1%	15%	12%	7%	8%	1%	12%	1%	15%	~	5%
1995	26%	3%	14%	14%	8%	7%	1%	12%	1%	12%	~	5%
1996	26%	4%	15%	10%	6%	5%	2%	9%	2%	14%	~	1%
1997	25%	4%	15%	12%	3%	5%	1%	12%	2%	14%	~	7%
1998	25%	1%	22%	17%	3%	5%	< 0.5%	9%	1%	9%	~	8%
1999	32%	1%	11%	21%	2%	5%	< 0.5%	8%	0%	13%	~	8%
2000	31%	< 0.5%	11%	22%	3%	6%	1%	7%	< 0.5%	10%	~	6%
2001	35%	< 0.5%	13%	17%	2%	6%	< 0.5%	6%	< 0.5%	8%	~	11%
2002	31%	1%	15%	19%	3%	3%	1%	7%	0%	10%	1%	9%
2003	29%	1%	15%	20%	3%	4%	1%	6%	< 0.5%	14%	1%	10%
2004	27%	1%	17%	16%	1%	4%	3%	3%	< 0.5%	11%	1%	15%
2005	24%	2%	15%	15%	2%	4%	1%	4%	< 0.5%	11%	< 0.5%	20%
2006	27%	1%	17%	17%	1%	1%	2%	3%	0%	10%	1%	20%
2007	24%	< 0.5%	14%	12%	1%	4%	3%	4%	1%	13%	< 0.5%	24%
2008	24%	1%	13%	15%	< 0.5%	6%	1%	2%	< 0.5%	10%	< 0.5%	¹¹¹ 28%

¹⁰⁹ Inclusief telefoongesprekken met onbekende vragensteller (50 in 2008).

¹¹⁰ Percentages onbekend tot 2002.

¹¹¹ Waaronder 4% andere specifieke middelen (anabolen, GHB, crack, ketamine, poppers, RedBull) en 4% niet middelgerelateerd (games, internet, seks). Overige vragen gaan bijvoorbeeld over drugs i.h.a. of hulpverlening.

Tabel 3 middelen telefonische vragen eigen problematiek

	alcohol	amfetamine	cannabis	cocaine	ecstasy	gokken	medicijnen	opiaten	paddo/LSD	combinaties	tabak ¹¹²	anders
1992	16%	1%	17%	4%	25%	4%	9%	4%	6%	11%	~	1%
1993	14%	6%	17%	3%	31%	5%	5%	4%	5%	12%	~	4%
1994	18%	3%	10%	6%	29%	5%	4%	3%	3%	13%	~	7%
1995	17%	4%	15%	4%	24%	5%	5%	5%	5%	10%	~	7%
1996	24%	3%	12%	5%	15%	6%	2%	4%	5%	8%	~	17%
1997	22%	2%	14%	5%	16%	4%	5%	6%	4%	9%	~	13%
1998	23%	2%	13%	7%	12%	4%	9%	8%	4%	8%	~	11%
1999	23%	3%	20%	9%	8%	4%	6%	2%	4%	6%	~	15%
2000	31%	< 0.5%	15%	13%	9%	5%	4%	6%	1%	6%	~	7%
2001	28%	< 0.5%	16%	17%	13%	1%	3%	3%	< 0.5%	6%	~	12%
2002	30%	1%	12%	10%	9%	5%	6%	5%	1%	10%	3%	9%
2003	39%	-	9%	11%	6%	6%	3%	3%	1%	8%	6%	4%
2004	17%	< 0.5%	15%	10%	5%	2%	6%	3%	6%	6%	15%	14%
2005	22%	1%	14%	9%	4%	1%	6%	3%	1%	9%	3%	27%
2006	26%	2%	16%	7%	4%	4%	3%	2%	1%	9%	1%	25%
2007	24%	1%	16%	5%	3%	4%	3%	4%	< 0.5%	8%	2%	32%
2008	22%	2%	10%	12%	4%	4%	4%	2%	< 0.5%	9%	2%	¹¹³ 29%

Tabel 4 vragenstellers internetvragen

	zelf	omgeving	neutraal	TOTAAL
2000	204	92	690	986
2001	324	178	1061	1563
2002	283	181	935	1397
2003	152	93	801	1046
2004	181	136	590	907
2005	133	93	314	540
2006	164	96	376	636
2007	146	70	245	461
2008	101	53	197	350

¹¹² Percentages onbekend tot 2002.

¹¹³ Waaronder 4% specifieke andere middelen (GHB, crack, kava kava, poppers, stackers, yohimbe) en 1% niet middelgerelateerd (games, internet, seks).

Tabel 5 top vijf van middelen bij internetvragen

	cannabis	ecstasy	alcohol	cocaine	¹¹⁴ amfetamine
2000	15%	13%	11%	9%	4%
2001	13%	15%	11%	10%	-
2002	11%	9%	12%	9%	-
2003	13%	9%	15%	7%	3%
2004	12%	11%	15%	8%	5%
2005	15%	10%	17%	8%	5%
2006	12%	6%	12%	8%	5%
2007	13%	8%	15%	9%	4%
2008	13%	8%	15%	7%	4%

Tabel 6 vragenstellers top vijf middelen bij internetvragen

	N	zelf	omgeving	neutraal
alcohol	51	41%	31%	27%
cannabis	46	52%	26%	22%
ecstasy	28	61%	18%	21%
cocaine	26	54%	35%	12%
amfetamine	14	71%	21%	7%

Tabel 7 thema's internetvragen

	info	gebruik	medisch	hulp	markt
2000	51%	18%	15%	12%	4%
2001	48%	18%	16%	15%	3%
2002	47%	16%	18%	17%	3%
2003	64%	2%	17%	14%	2%
2004	52%	6%	21%	19%	2%
2005	47%	1%	35%	15%	2%
2006	52%	3%	32%	10%	3%
2007	45%	1%	38%	13%	3%
2008	49%	2%	31%	16%	2%

¹¹⁴ In 2001 en 2002 was amfetamine van de 5^e plaats verdrongen door internetvragen over GHB (2%).

Tabel 8 bezoekers en vragenstellers Unity stand

	BEZOEKERS DIE EEN VRAGENLIJST INVULDEN			VRAGENSTELLERS	
	N	gemiddelde leeftijd	percentage vrouw	N	percentage vrouw
2002	~	~	~	789	29%
2003	2857	22.7	28%	839	27%
2004	3446	22.8	27%	535	25%
2005	6358	23.3	29%	902	26%
2006	6227	22.7	32%	749	22%
2007	7469	24.3	35%	788	30%
2008	8968	23.6	36%	740	26%

Tabel 9 middelengebruik bezoekers Unity stand

	alcohol	tabak	cannabis	ecstasy	cocaine	amfetamine	GHB	paddo's	efedra	herbals	ketamine	NIETS
laatste maand												
man	92%	72%	57%	59%	36%	32%	15%	9%	2%	2%	7%	2%
vrouw	87%	64%	38%	43%	19%	24%	12%	5%	2%	1%	4%	4%
t/m 18 jaar	90%	69%	50%	42%	22%	25%	9%	8%	1%	1%	5%	5%
19-22 jaar	93%	74%	54%	55%	31%	31%	13%	9%	2%	2%	6%	1%
23-26 jaar	92%	71%	52%	57%	35%	31%	16%	8%	2%	2%	8%	1%
27 jaar en ouder	86%	61%	40%	54%	28%	26%	17%	4%	3%	3%	6%	3%
TOTAAL	91%	70%	51%	54%	31%	29%	14%	8%	2%	2%	6%	2%
vanavond												
man	77%	62%	31%	45%	14%	21%	6%	1%	1%	0%	1%	5%
vrouw	61%	50%	16%	29%	6%	16%	5%	1%	1%	0%	1%	13%
t/m 18 jaar	69%	58%	23%	30%	7%	16%	3%	1%	0%	0%	1%	12%
19-22 jaar	73%	62%	26%	40%	11%	20%	5%	1%	1%	1%	1%	7%
23-26 jaar	74%	58%	28%	42%	14%	21%	7%	0%	0%	0%	1%	6%
27 jaar en ouder	66%	49%	22%	44%	12%	18%	7%	1%	1%	0%	1%	9%
TOTAAL	72%	58%	26%	40%	12%	19%	6%	1%	1%	1%	1%	8%

Tabel 10 middelengebruik tijdens party-avond¹¹⁵

	alcohol	tabak	cannabis	ecstasy	cocaine	amfetamine	GHB	paddo's	efedra	herbal s	ketamine	NIETS
TOTAAL												
2003	66%	55%	37%	50%	20%	19%	4%	2%	~	~	~	6%
2004	66%	55%	30%	44%	13%	16%	4%	1%	3%	~	~	8%
2005	59%	47%	26%	39%	12%	17%	4%	1%	2%	~	~	5%
2006	65%	52%	24%	34%	11%	17%	5%	1%	1%	1%	~	9%
2007	67%	54%	24%	38%	12%	17%	5%	1%	1%	1%	2%	9%
2008	72%	58%	26%	40%	12%	19%	6%	1%	1%	1%	1%	8%
AMSTERDAM E.O.												
2004	56%	45%	26%	43%	13%	13%	3%	1%	3%	~	~	6%
2005	61%	48%	29%	43%	13%	14%	4%	0%	2%	~	~	5%
2006	64%	49%	23%	38%	12%	11%	5%	1%	1%	1%	~	8%
2007	68%	53%	26%	44%	12%	14%	6%	1%	1%	1%	2%	6%
2008	73%	55%	26%	47%	12%	14%	7%	1%	1%	1%	1%	6%
SELECTIE FEESTEN¹¹⁶												
2004	57%	51%	29%	47%	14%	18%	4%	1%	3%	~	~	6%
2005	60%	51%	27%	41%	13%	19%	4%	1%	1%	~	~	5%
2006	67%	55%	26%	44%	15%	22%	6%	1%	2%	1%	~	6%
2007	67%	55%	26%	44%	14%	19%	6%	1%	1%	1%	3%	7%
2008	74%	59%	26%	47%	13%	20%	7%	1%	1%	0%	2%	5%

Tabel 11 middelen bij vragen Unity stand

	ecstasy	alcohol	cannabis	cocaine	amfetamine	GHB	ketamine
2002	38%	8%	3%	5%	3%	7%	2%
2003	40%	7%	6%	6%	6%	8%	0%
2004	38%	8%	6%	6%	6%	10%	2%
2005	36%	7%	3%	10%	4%	10%	5%
2006	28%	10%	4%	8%	7%	11%	6%
2007	37%	5%	2%	8%	5%	10%	4%
2008	31%	6%	3%	7%	4%	9%	4%

¹¹⁵ In de vragenlijst wordt gevraagd welke middelen de respondenten die avond hebben gebruikt. Eventueel middelengebruik kan dus zowel vóór de party als tijdens de party hebben plaatsgevonden. Overigens werd in vorige versies van de vragenlijst gevraagd naar gebruik in de afgelopen 24 uur. Hoewel feitelijk een andere tijdspanne (namelijk inclusief een deel van de vorige avond), verwachten we weinig problemen met de vergelijkbaarheid.

¹¹⁶ Elf grote party's die Unity van 2004 t/m 2008 elk jaar heeft bezocht.

Tabel 12 ecstasymonsters aangeboden bij Jellinek Preventie

	N	tablet	poeder/kristal	capsule
1993 (2 ^e halfjaar)	184	88%	3%	8%
1994	584	90%	4%	4%
1995	1038	93%	4%	3%
1996	1049	94%	5%	2%
1997	868	92%	9%	2%
1998	703	89%	9%	3%
1999	481	85%	13%	1%
2000	389	92%	5%	3%
2001	367	93%	6%	1%
2002	239	89%	10%	1%
2003	321	88%	9%	2%
2004	343	86%	13%	< 0.5%
2005	211	88%	12%	0%
2006	375	77%	23%	1%
2007	342	94%	6%	< 0.5%
2008	309	87%	13%	1%

Tabel 13 belangrijkste werkzame stof ecstasymonsters

	MDMA	¹¹⁷ overige		
		fenethylamines	amfetamine	overig
1993 (2 ^e halfjaar)	58%	23%	10%	9%
1994	63%	19%	10%	9%
1995	66%	21%	8%	5%
1996	76%	18%	4%	2%
1997	56%	19%	15%	10%
1998	87%	2%	6%	4%
1999	95%	3%	1%	1%
2000	97%	2%	< 0.5%	3%
2001	94%	4%	1%	2%
2002	94%	3%	1%	2%
2003	98%	1%	1%	1%
2004	92%	2%	< 0.5%	6%
2005	85%	5%	2%	7%
2006	90%	2%	2%	6%
2007	87%	2%	1%	5%
2008	86%	1%	1%	12%

¹¹⁷ MDEA, MDA, 2-CB.

Tabel 14 dosering MDMA tabletten in milligrammen

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
1994	328	3	222	107	30
1995	638	6	173	93	27
1996	731	9	199	95	27
1997	439	1	181	86	33
1998	540	3	136	64	22
1999	384	5	195	68	22
2000	346	8	212	76	30
2001	317	8	193	89	29
2002	199	8	209	84	25
2003	275	4	212	81	32
2004	294	27	188	86	34
2005	186	5	180	88	41
2006	252	2	172	85	33
2007	276	3	157	87	34
2008	225	1	182	87	38

Tabel 15 dosering cocaïne poeders in volumepercentage

	N	min	max	gemiddeld	standaard deviatie
2000	3	28	62	43	17
2001	5	38	84	64	19
2002	15	10	89	65	23
2003	10	52	90	73	?
2004	35	18	89	51	22
2005	36	22	88	61	17
2006	35	20	82	57	20
2007	69	12	89	65	18
2008	89	25	89	68	18

MUZIEKLEXICON

Acid house 118-130 bpm	Acid house is ontstaan in de jaren tachtig in Chicago, toen houseproducers de nieuwe <i>Roland TB-303 Bassline</i> gingen gebruiken in hun producties. Dit maakt het mogelijk dance tracks te maken die voornamelijk bestaan uit een telkens herhaalde baslijn en een drumritme. Het metronoomstrakke samenspel tussen de drumcomputer en de bascomputer zorgt voor een hypnotiserend effect.
Dance 118-135 bpm	Dance geldt vaak als verzamelnaam voor alle soorten elektronische dansmuziek, die grotendeels uit elektronische muziekinstrumenten bestaat en dus meestal niet 'live' wordt gespeeld. De meeste dance stijlen kenmerken zich door eenvoudige, vaak repeterende melodieën, gespeeld in een vierkwarts maat en die vaak een bass drum bevatten. Oude nummers worden soms bewerkt of er worden akoestische instrumenten aan toegevoegd.
Dancehall 70-126 bpm	Dancehall varieert van romantische songteksten tot rauwe protestliederen en songs over vrouwelijk schoon, seks en geweld. Kenmerkend voor deze stijl is de prominent stuwende elektronische reggaebeat (' <i>riddim</i> '), waarbij de bas ettelijke keren loos gaat in een hoger octaaf.
Deep house 118-128 bpm	Langzamere variant van house met warme, sensuele, exotische en soms hypnotische melodieën. Ook worden veel gospel invloeden gebruikt, bijvoorbeeld in de vocalen.
Drum 'n bass 165-185 bpm	Drum 'n bass kenmerkt zich door haar ritmisch slagwerk (drum) en het gebruik van lage tonen (bass) als belangrijkste onderdeel van de melodie in de muziekstijl. Typerend voor drum 'n bass is de breakbeat, een gebroken vierkwartsmaat op een hoge snelheid.
Dubstep 70-140 bpm	Kenmerkend voor dubstep (nauw verwant aan grime) zijn de baslijnen (140 bpm) en het lage tempo van de drums (70 bpm), waardoor het heel langzaam klinkt en de sound de overhand krijgt boven het tempo. De baslijnen (<i>wobble bass</i>) zijn vaak geïnspireerd door drum 'n bass.

Electro 120-138 bpm	De prominente aanwezigheid van oude drumcomputers (<i>Roland TR-808</i> en <i>Roland TR-909</i>) typeren electro, waarbij ook vaak een door de <i>vocoder</i> vervormd robotachtig stemgeluid klinkt. Electro clash is een mix van new wave en synthpop. De huidige electro – soms verward met techno of house – is schatplichtig aan de electrostroming uit de jaren tachtig.
Hardcore tot 260 bpm	Hardcore wordt gekenmerkt door snelle bass drums en wordt vergezeld van snerpende bass lines, De rap- en zangsamples zijn veelal afkomstig uit andere muziek of films.
Hardstyle 140-160 bpm	Hardstyle (hard dance of hard bass) vertoont als muziekgenre overeenkomsten met trance, hardcore en hardtrance en klinkt qua melodie en opbouw ongeveer als de moderne hardcore, maar dan veel langzamer. De tracks worden vaak versneld afgespeeld door dj's.
Hardtrance 135-145 bpm	Hardtrance representeert de zwaardere en snellere kant van trance en bevat dikwijls acid geluiden, waarbij de beat zwaar en relatief snel klinkt. Vergeleken met trance ligt er minder nadruk op melodieën dan bij trance.
Hiphop 70-90 bpm	Ontstaan op de <i>block parties</i> (wijkfeesten) in de jaren zeventig, waarbij dj's (o.a. Kool Herc, Grandmaster Flash) van eenzelfde funk of electro plaat de drumsolo's (breaks of breakdowns) kopiëren. Wanneer de breakdown op de eerste plaat eindigt, wordt de tweede kopie erdoorheen gemixt enzovoort, waarbij de dj er soms weer overheen scratcht. De MC (Master of Ceremonies) of rapper is de uitvoerende artiest. De oorsprong van rappen ligt in het <i>toasten</i> , wat zoiets betekent als half zingend praten in rijmachtige vorm over een muzieknummer. De rapper vertelt op een ritmische wijze een (rijm)tekst of improviseert (freestyle), meestal op een beat. Breakdance en graffiti zijn twee ondersteunende kunstvormen van dans en visuele kunstwerken met behulp van spuitbussen. Bij <i>turntablism</i> kan de draaitafel door middel van acrobatische technieken (o.a. cutting, scratching, spinning en juggling) ook als instrument worden gebruikt.
House 120+ bpm	House staat tegenwoordig voor een specifieke stroming die het meeste lijkt op de originele Chicago house (simpele baslijnen). In deze dance variant ligt de nadruk wat minder op de elektronische instrumenten en meer op de <i>groove</i> en vocalen.

Latin house 120-132 bpm	Latin House is een <i>sophisticated</i> vorm van elektronische dance muziek, die house mengt met Latijns-Amerikaanse ritmes uit o.a. Brazilië, Cuba en Colombia.
Minimal techno 120-135 bpm	Minimal is een subgenre van techno dat zich onderscheidt door lage basmelodieën, subtiele veranderingen, clickgeluiden en complexe vierkwarts beats. De kick is minder belangrijk dan bij techno. Opvallend is de gelijkwaardigheid van samples en geluidsfragmenten, waarbij alle componenten onmisbaar zijn voor de algehele <i>groove</i> . Veel minimal dj's draaien de hele avond op 128 bpm; hét minimal tempo. Minimal wordt geassocieerd met techno, maar leunt evenzeer aan tegen house (tech house en deep house), electro, acid, breakbeat en triphop.
Psytrance 133-148 bpm	De psytrance sound bestaat uit zware beats, felle ritmes en psychedelische geluidseffecten. Een klassieke (Goa) track duurt 8-12 minuten, waarbij de energie geleidelijk aan wordt opgebouwd door veranderingen in de percussie patronen en het toevoegen van meer gecompliceerde en gelaagde synthesizergeluiden, om zo een hypnotische climax te creëren.
R&B 70-110 bpm	Dit muziekgenre bevat invloeden uit de hiphop en Motown en wordt vooral gemaakt door commercieel georiënteerde zwarte producers.
Reggaeton 90-140 bpm	Reggaeton kenmerkt zich door een dwingend en zich herhalend ritme dat <i>Dem Bow</i> wordt genoemd. Het ritme vindt zijn oorsprong in een nummer van reggae artiest Shabba Ranks uit begin jaren negentig. Er wordt veel gebruikgemaakt van samplers, synthesizer en drum machines, maar ook van <i>Bomba y Plena</i> (Puertoricaanse muziek) en salsa ritmes. De Caribische en voornamelijk Spaanse <i>gansta rap</i> gaat vaak over criminaliteit, seks en liefde.
Techno 128+ bpm	In het begin van de jaren tachtig kenmerkte het genre in Duitsland zich vooral door een industrieel geluid. Duitse techno kreeg meer melodie door de opkomst van house en new wave. De Amerikaanse techno uit Detroit had meer soul, waardoor het melodieuzer klonk en meer uitnodigde om op te dansen. Kenmerk van techno is nog steeds het industriële geluid.

Tekno 160-210 bpm	Tekno of hardtek is een elektronische, compromisloze psychedelische variant van hardcore, waarbij de muziekstijl enigszins lijkt op techno en hardcore, vanwege het hoge aantal bpm.
Trance 125-150 bpm	Subgenre van techno waarin de nadruk op melodie ligt en de opbouw euforisch en <i>space</i> is en de luisteraar het gevoel moet krijgen alsof hij 'in trance' is. Een tranceplaat, kenmerkt zich vaak door een eentonige beat, waar vervolgens percussie en (zich vaak herhalende) melodie in wordt gemixt, met een break in het midden die naar een climax gaat.
Urban 90-130 bpm	Urban is een verzamelterm die sinds 2000 wordt gehanteerd voor (zwarte) muziek- en cultuurstromingen die verwant zijn aan hiphop, rap en <i>rhythm 'n blues</i> (R&B). Vergeleken met de moderne hiphop is het urbangenre commerciëler en meer gericht op mainstream. Urban klinkt melodieus, is dansbaar en de zang voert vaak de boventoon. Hiphop legt meer nadruk op de lyriek en is van oorsprong meer bedoeld als luistermuziek (met uitzondering van commerciële hiphop). Doordat veel urban dj's ook house zijn gaan draaien, ontwikkelt het genre zich richting dance waarbij het tempo van hiphop (90 bpm) wordt afgewisseld met het snellere dance ritme (130 bpm).

bpm = *beats per minute* (muziektempo)

LITERATUUR

- Abraham MD, Kaal HL & Cohen PDA (2003)** *Licit and illicit drug use in Amsterdam, 1987 to 2001*. Amsterdam: Cedro / Mets & Schildt.
- Bongers IMB (1998)** *Problem Drinking Among the General Population: A Public Health Issue*. Rotterdam: Addiction Research Institute (IVO).
- Bourdieu P (1984)** *Distinction. A social critique of the judgement of taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- Brussel GHA van & Buster MCA (2005)** *OGGZ Monitor Amsterdam '02'03'04*. Amsterdam: GGD.
- Buster M & Brussel G van (2007)** *Acute medische hulp in verband met incidenten door het gebruik van roesmiddelen in Amsterdam. Een stijgende trend van paddo-incidenten*. Amsterdam: GGD Amsterdam, cluster EDG.
- Cahalan D & Room R (1974)** *Problem Drinking Among American Men*. New Brunswick, NJ: Rutgers Center of Alcohol Studies.
- Carlier BE, Ameijden EJC van, Brink CL van den, Bouwman-Notenboom AJ & Bergen APL van (2007)** *Enquêteonderzoek onder achterstandsgroepen: non-respons en interne validiteit*. Utrecht: GGGD.
- CBS (2007)** *Gezondheid en zorg in cijfers 2007*. Den Haag / Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2008)** *Jaarrapport 2008 Landelijke Jeugdmonitor*. Den Haag / Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Cohen H (1975)** *Drugs, druggebruikers en drugscene*. Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Samson.
- Collins R (2004)** *Interaction ritual chains*. Princeton university press: Princeton.
- Dijck D van & Knibbe RA (2005)** *De prevalentie van probleemdrinken in Nederland. Een algemeen bevolkingsonderzoek*. Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Dijkshoorn H (2002)** *Amsterdamse gezondheidsmonitor 1999-2000. Ongezonde leefgewoonten in Amsterdam*. Amsterdam: Gemeentelijke Geneeskundige en Gezondheidsdienst Amsterdam.
- Dijkshoorn H (2006)** *De gezondheid van Surinamers in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster EDG.
- Gadet J (1999)** *Publieke ruimte, parochiale plekken en passantenopenbaarheid. Jonge alleenwonende Amsterdammers over stedelijkheid*. Amsterdam: Spruijt.
- Gladwell M (2000)** *The Tipping point. How little things can make a big difference*. New York: Little Brown & Company.

- GGD (2008)** *Factsheet Voortgezet Onderwijs 2e klas Gezondheidsonderzoek*. Amsterdam: GGD Amsterdam, afdeling Epidemiologie, Documentatie & Gezondheidsbevordering.
- Hunt G, Evans K & Kares F (2007)** Drug use and meaning of risk pleasure. *Journal of youth studies*, 10 (1): 73-96.
- Kemenade OE van (2006)** *Onderzoeksverslag Unity Amsterdam*. Scriptie Vrijtijdsmanagement NHTV internationaal hoger onderwijs Breda.
- Korf DJ & Steenhoven P van der (1994)** *Antenne 1993. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 2).
- Korf DJ, Benschop A & Brunt T (2003)** *Pillen Testen in Nederland*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2001)** *Antenne 2000. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 10).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2002)** *Antenne 2001. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 11).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2003)** *Antenne 2002. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 12).
- Korf DJ, Nabben T & Benschop A (2004)** *Antenne 2003. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 14).
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1995)** *Antenne 1994. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 3).
- Korf DJ, Nabben T & Schreuders M (1996)** *Antenne 1995. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: De Jellinek (Jellinekreeks nr. 5).
- Korf DJ, Nabben T, Diemel S & Bouma H (2000)** *Antenne 1999. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 9).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1998)** *Antenne 1997. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 7).
- Korf DJ, Nabben T, Lettink D & Bouma H (1999)** *Antenne 1998. Trends in alcohol, tabak, drugs en gokken bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Thela Thesis (Jellinekreeks nr. 8).
- Korf DJ, Yesilgöz B, Nabben T & Wouters M (2007)** *Van vasten tot feesten. Leefstijl, acceptatie en participatie van jonge moslims*. Utrecht: Forum.
- Laar MW van, Cruts AAN, Verdurmen JEE, Ooyen-Houben MMJ van & Meijer RF (red.) (2008)** *Nationale drug monitor. Jaarbericht 2007*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Leccese AP, Pennings EJM & Wolff FA de (2000)** *Combined use of alcohol and other psychotropic drugs. A review of the literature*. Leiden: LUMC

- Leland J (2004)** *Hip: the history*. New York: Harper Collins.
- Mensink C & Kampen B van (1997)** *Het Drug Informatie en Monitoring Systeem (DIMS) nader bekeken*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Monshouwer K, Verdurmen J van, Dorsselaer S, Smit E, Gorter A & Vollebergh W (2008)** *Kerngegevens van het Peilstationsonderzoek Scholieren. Roken, drinken, drugsgebruik en gokken onder scholieren vanaf 10 jaar*. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2006)** *Antenne 2005. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 17).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2007)** *Antenne 2006. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 18).
- Nabben T, Benschop A & Korf DJ (2008)** *Antenne 2007. Trends in alcohol, tabak en drugs bij jonge Amsterdammers*. Amsterdam: Rozenberg Publishers (Jellinekreeks nr. 19).
- Nabben T, Quaak L & Korf DJ (2005)** *NL.Trendwatch. Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland 2004-2005*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.
- O+S (2008)** *Amsterdam in cijfers 2008*. Amsterdam: Dienst Onderzoek en Statistiek (Gemeente Amsterdam). [via www.os.amsterdam.nl]
- Rodenburg G, Spijkerman R, Eijnden R van den & Mheen D van de (2007)** *Nationaal Preventie Onderzoek Middelengebruik 2005*. Rotterdam: IVO.
- Schmeets H & Michiels J (2003)** Het Effect van Non-respons onder Allochtonen. *Bevolkingstrends*, 51(4): 52-57.
- Spruit IP (1999)** Ecstasy use and policy responses. *Journal on Drug Issues* 29(3): 653-677.
- Stolte IG, Schilthuis W & Wal MF van der (2005)** *Genotmiddelengebruik onder 1e-jaars MBO leerlingen in Amsterdam*. Amsterdam: GGD Amsterdam, cluster EDG.
- Thornton S (1995)** *Club cultures. Music, media and subcultural capital*. Cambridge (UK): Polity Press.
- Uitenbroek DG, Ujcic-Voortman JK, Janssen AP, Tichelman PJ & Verhoeff AP (red.) (2006)** *Gezond Zijn en Gezond Leven in Amsterdam*. Amsterdam: GGD, cluster EDG.
- Vuuren CL van & Nijman MCE (2006)** *Monitor jeugdgezondheidszorg (JGZ) Amsterdam 2005: een monitor in ontwikkeling*. Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Wouters M, Korf DJ & Kroeske B (2007)** *Harde aanpak, hete zomer. Een onderzoek naar de ontmanteling van hennepwekerijen in Nederland*. Amsterdam: Rozenberg Publishers.

Stapelen en doorpakken (2007)

Karin Wesselink, Dirk J Korf & Smail Ettalhaoui

Marokkaanse studenten vertellen zelf over hun gezins- en thuissituatie, basisschool, voortgezet onderwijs, omgeving, studiekeuze, studieverloop, leefwereld, problemen met politie en justitie en toekomstverwachtingen. Waarom verlaten sommige Marokkaanse jongeren voortijdig de schoolbanken en studeren anderen juist door?

ISBN 978 90 3610 069 4
€ 11,50

Harde aanpak, hete zomer (2007)

Marije Wouters, Dirk J Korf & Bas Kroeske

Een onderzoek naar de ontmanteling van hennepkwekerijen in Nederland. Welk beleid wordt gevoerd en welke actoren zijn daarbij betrokken? En wat is de beschikbaarheid en kwaliteit van informatie over ontmantelingen en geconfisqueerde aantallen hennepplanten?

ISBN 978 90 5170 556 0
€ 12,50

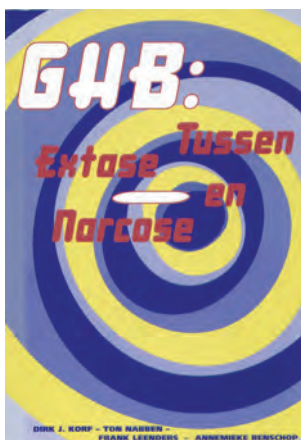
Verborgene werelden (2009)

Dirk J Korf, Annemieke Benschop & Jaap Knotter

Jongens die seksueel misbruikt worden en jongensprostitués vormen groepen die grotendeels voor de buitenwacht verborgen blijven. In 'Verborgene werelden' rapporteren we over een intensieve zoektocht naar jongens die werkzaam zijn in de prostitutie en gegevens over seksueel misbruik van minderjarige jongens.

ISBN 978 90 361 0121 9
€ 12,50

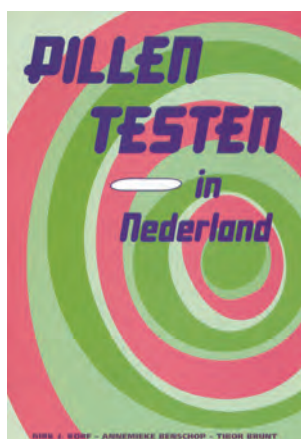
GHB: Tussen Ecstasy en Narcose (2002)

Dirk J Korf, Ton Nabben, Frank Leenders & Annemieke Benschop

Gebruikers vertellen hoe zij de GHB roes ervaren. Zij nemen geen blad voor de mond als zij spreken over de aangename effecten, maar ook niet als het gaat over risico's. Verpleegkundigen komen aan het woord over problemen en ongevallen. Dealers en politiemensen schetsen hun beeld van de markt.

ISBN 90 5170 622 7

€ 11,50

Pillen Testen in Nederland (2003)

Dirk J Korf, Annemieke Benschop & Tibor Brunt

Pillen testen in Nederland probeert een antwoord te geven op een aantal vragen rond het thema pillen testen. Welke groepen gebruikers worden bereikt? Wat zijn voor- en nadelen van de verschillende testmethoden? Moedigt het testen het gebruik van ecstasy aan?

ISBN 90 5170 730 4

€ 5,00

Sterke Wiet (2004)

Dirk J Korf, Marije Wouters, Annemieke Benschop & Patrick van Ginkel

Blowgedrag, schadelijkheid en afhankelijkheid van cannabis. De laatste jaren is er steeds sterkere nederwiet op de markt gekomen. In dit boek doen we verslag van een onderzoek onder ruim 400 coffeeshopbezoekers.

ISBN 90 5170 792 4

€ 9,90

NL.Trendwatch 2004-2005

Ton Nabben, Larissa Quaak & Dirk J Korf

Gebruikersmarkt uitgaansdrugs in Nederland NL.Trendwatch is een kwalitatieve monitor die trends in alcohol en druggebruik binnen de culturele context van het gedifferentieerde Nederlandse uitgaanscircuit plaatst. Behalve voor de popularisering van contrasterende muziektrends als hardcore en urban is er ook veel aandacht voor drugtrends en (cyber)hypes, zoals de snelle opkomst en verspreiding van Explosion, dat in 2005 kortstondig furore maakte.

ISBN 90 5170 460 7
€ 15,00

NL.Trendwatch 2006-2007

Ton Nabben, Sanna Koet & Dirk J Korf

De belangrijkste informatiebron voor NL.Trendwatch is een panel van experts die door hun contacten met jongeren en jongvolwassenen veel weten over leefstijl, uitgaan en middelengebruik. In deze editie worden de belangrijkste ontwikkelingen in 2006/2007 beschreven en geduid. Extra aandacht is er voor overeenkomsten en verschillen tussen stad en platteland; en tussen middelengebruik in verschillende uitgaanscircuits en scenes.

ISBN 978 90 5170 986 5
€ 18,50

ISBN
90 5170 810 6
€ 9,90

ISBN
90 5170 493 3
€ 9,90

ISBN
90 3610 045 3
€ 12,50

ISBN
978 90 5170 856 1
€ 18,50

ISBN
978 90 5170 892 9
€ 18,50

